SÖYLEM ve İDEOLOJİ

mitoloji, din, ideoloji

Teun Van Dijk
Sara Mills
John Wilson
Norman Fairclough
Phil Graham
Marina Camargo Heck
Stuart Hall
Leyla Ilgın
Barış Çoban

Hazırlayanlar
Barış Çoban
Zeynep Özarslan

SU YAYINLARI

SÖYLEM VE İDEOLOJİ

Mitoloji - Din - İdeoloji

SU
YAYINLARI

SÖYLEM VE İDEOLOJİ
Mitoloji - Din - İdeoloji
Editör : Barış Çoban
ISBN-975-6709-32-4
Hazırlayanlar : Barış Çoban – Zeynep Özarslan
Çeviri : Nurcan Ateş – Zeynep Özarslan – Barış Çoban
Kapak Tasarımı: Hayalgücü Tasarımevi
Yayına Hazırlayan : Atlantis İletişim - 0212 512 03 28
Baskı: Mart Matbaası - 0212 321 23 00
Birinci Basım: Kasım 2003

Telif Eserleri Kanunu gereğince bu eserin bütün hakları Su Yayınevi'ne aittir.

Su Yayınevi

Cağaloğlu Yokuşu Evren Han No.29 Kat.3/53
Cağaloğlu-İSTANBUL
Telefax : 0212 512 16 68
www.suyayinevi.com
e-mail: recep@suyayinevi.com

Teun Van Dijk – Sara Mills – John Wilson – Norman Fairclough – Phil Graham – Marina Camargo Heek – Stuart Hall – Leyla Ilgın – Barış Çoban

SÖYLEM VE İDEOLOJİ

Mitoloji - Din - İdeoloji

Hazırlayanlar
Barış Çoban, Zeynep Özarslan

İngilizceden Çevirenler
Barış Çoban, Zeynep Özarslan, Nurcan Ateş

SU YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 9
Ünsal Oskay

SÖYLEM VE İDEOLOJİ: ÇOK ALANLI BİR YAKLAŞIM 13

Teun Van Dijk (Çev. N. Ateş)

I. İdeolojiyi Tanımlamak 14
II. Toplumsal Biliş Olarak Söylem 19
İdeolojilerin Yapısı 26
İdeolojiden Söyleme- Söylemden İdeolojiye 29
Zihinsel Modeller 32
Zihinsel Modellerden Söyleme 36
Bağlam Modelleri 37
III. Toplumdaki İdeolojiler 41
IV. Irkçılık 50
V. İdeolojik Söylem Yapıları 54
Anlam 58
Önerme Yapıları 64
Resmi Yapılar 68
Tümce Dizimi 69
Söylem Biçimleri 70
Uslamlama 71
Retorik 74
Eylem ve Etkileşim 75
VI. Örnekler 77
İdeolojik Çözümlemenin Kategorileri 79
VII. Sonuç 109

SÖYLEM VE İDEOLOJİ 113

Sara Mills (Çev. Z. Özarslan)

I. İdeoloji ve Gerçeklik 116
II. Özne 117
III. Söylemin Belirleyenleri 119
IV. Dil, Söylem ve İdeoloji 126

POLİTİK SÖYLEM 131

John Wilson (Çev. Z. Özarslan)

I. Giriş 131
II. Politik Söylemi Çalışma 133
III. Politik Söylem: Temsil Etme ve Dönüşüm 134
IV. Söz Dizimi, Çeviri ve Gerçek 137
V. Politika, Temsil Etme, ve Metinsel Üretim 141
VI. Politikaya İlişkin Bir Çift Söz 146
VII. Kulağa Politik Geliyor 150
VIII. Sonuçlar ve Özet 152

DİL VE İDEOLOJİ 155

Norman Fairclough (Çev. B. Çoban)

I Giriş 155
II. İdeolojinin Yerlemi 156
III. Söylem ve Metin 158
IV. Hegemonya 162
V. İdeolojinin Sınırları 170

SÖYLEMİN DİYALEKTİĞİ 173

Norman Fairclough (Çev. B. Çoban)

I. Söylem ve Toplumsal Pratikler 173
II. Söylemin Diyalektiği 176
III. Yeni Kapitalizm 179
IV. Yeni Kapitalizmde Dil 182
V. Sonuç 184

ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMECİSİ OLARAK MARX: ELEŞTİREL YÖNTEMİN YARATILIŞI VE KÜRESEL SERMAYENİN ELEŞTİRİSİ İLE BAĞINTISI 185

Norman Fairclough, Phil Graham (Çev. Z. Özarslan, B. Çoban)

I. Giriş 185
II. Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Kısa bir bakış 188
III. Marx, klasik bilgi, ve dil:. Tarihsel bağlamlaştırım 191
IV. "Soyutlama öğretisi" ve Marx'ın düşüncesindeki önemi 192
V. Diyalektik: Yöntemin Anahatları 196
VI. İdeoloji: Dil, toplumsal bilinç ve dil eleştirisi 202
VII. Marx'ın Yönteminin Gelişiminde Dil Eleştirisi 209
VIII. Hegel'in Devlet Anlayışının Eleştirisi 210
IX. Ekonomik ve Felsefi Elyazmaları 219
X. Kapital 226
XI. Gotha Programının Eleştirisi 229
XII. Louis Bonaparte'ın Onsekizinci Brumaire'i 231
XIII. Marx ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi 238
XIV. Söylem Çözümlemecisi olarak Marx 240
XV. Sonuç 243

SÖYLEM, İDEOLOJİ VE EYLEM: İKTİDAR VE MUHALEFET ARASINDAKİ MÜCADELEYİ ÇÖZÜMLEME DENEMESİ 245

Barış Çoban

I. Giriş 245
II. Söylem, İdeoloji: Anlamlandırma, Kapanma, İkna 245
III. Mitoloji, Din, İdeoloji 261
IV. Eylem ve Söylem, İdeoloji 272
V. Sonuç 284

SÖYLEM VE İDEOLOJİ 285

Leyla Ilgın

MEDYA İLETİLERİNİN İDEOLOJİK BOYUTU 299

Marina Camargo Heck (Çev. B. Çoban)

KODLAMA VE KODAÇIM 309

Stuart Hall (Çev. B. Çoban)

KAYNAKÇALAR 327

ÖNSÖZ

Elinizdeki bu çalışma yaşadığımız hayatı anlamamıza yardımcı olmayı amaçlamakta. Yaşadığımız hayat, içinde bulunduğumuz toplumsal sistemin kendini yeniden üretmesine yarayacak iletişim etkinlikleri kadar, daha iyi bir hayatın tasarlanmasını, bunun yol ve yordamının aranıp bulunmasını amaçlayan (ya da bu amacı besleyen, canlı tutan) iletişim etkinliklerini de kendi örüntüsü içinde barındırır.

Toplumun günlük hayatı günlük iletişimsel etkinliklerle yaşanır, sürdürülür. Bu iletişimsel etkinlikler ise, neredeyse tüm toplumsal alana yayılmış ve toplumsalın kendini ifade ettiği söyleme dayanmaktadır. Söylem, iletişimsel etkinlikleri çevreleyen, toplumu yansıtan bir aynadır. Toplumsalın an be an kendini gördüğü bu ayna akışkandır.

Toplum, söylem alanı dolayımıyla dil ve düşünceye dayanan diğer alanlarla ilintilenir. Bu bağlamda ideoloji söylem alanı ile etkileşim içerisinde olan alanlardan bir tanesidir. Bu anlamda söylem yansız ya da iktidar ilişkilerinden soyunuk bir yapılanımda değildir. Söylem varolan koşulları belirleyen üretim biçimi ve ilişkilerinin belirleyen olduğu, sınıfsal çelişki ve çatışmaları da içsel olarak barındıran bir alandır ve homojen bir yapılanımda değildir. Toplumsal kültürün dil ve dil dışı tüm alanları toplumun söylemini, dünyayı anlamlandırma biçimini yansıtır. Toplum söylem alanında kendi dünyasını kurgular, iktidarın topluma dışsal bir güç olarak ortaya çıkması ile beraber temel belirleyen iktidar olmaya başlar ve toplumun anlamlandırma biçimleri de kendi denetiminden çıkmış olur.

İktidar kendi anlamlandırma biçimini, ideolojisini tüm toplumsal pratiklerde yeniden-üretecek bir yapılanıma sahiptir. Söylemin çelişkiler bağlamında ele alınması onun ideolojik bir mücadele alanı olarak da görülmesini beraberinde getirir. İktidar ideolojik aygıtlarını, bu bağlamda temel olarak iletişimsel olanları etkin bir şekilde kullanarak söylem alanının temel belirleyicilikte olan noktalarını elinde tutar ve toplumsalın söylemini belirler ve

tüm toplumsal söylemsel pratiklerde kendi ideolojik söylemini tam olarak gerçekleşmese de yeniden üretir.

Toplumsalın söylemi bu nedenle kendi söylemi. bir başka deyişle kendi varoluş koşullarını yansıtan bir söylem değildir. Unutulmaması gereken nokta ise tüm söylemlerin ideolojik olamayacağıdır, söylemler ancak ideolojinin eklemlendiği bağlamlarda ideolojiktir. Tüm söylemlerin ideolojik olduğunu söylemek, aslında hiçbir söylemin ideolojik olmadığını söylemekle aynı anlama gelir.

Toplumsalın ideoloji dışı söylemi ideolojik olanın çeperindedir ve belli koşullar içersinde ideolojik hale gelebilir. Ancak bazı söylemsel pratikler ideolojik pratiklere eklemlenmez, toplumsal yaşamın diyalektiği söylemin diyalektiğini belirler, ideoloji bu diyalektik bağlamında söylemselin bazı alanlarına üst-belirleyen olarak eklemlenir. Toplumsal bilinci ve bilinçdışını, yani toplumsal bilinçyapısını belirleyen söylemler açık veya kapalı olarak ideolojik etkilere sahiptir. Egemen ve muhalif ideoloji arasındaki mücadele toplumsalın bilinçyapısının belirlenmesi sorunu üzerinde odaklanır. Üretim araçlarına, iletişim araçlarına hakim olan sınıf söylem alanında da egemendir, ancak bu alan bir mücadele alanıdır. İktidar mücadelesi kendisini söylem üzerinden ifade eder, politik söylem toplumu kendi söylem alanının sınırları içersinde sabitlemeye ve kapatmaya çalışır. Muhaliflerin politik söylemi ise bunun karşısına geleceğe dair gönderimlere sahip toplumsal farkındalık yaratmaya ve vur-kaç taktiklerine dayanan iletişimsel yöntemlerle çıkar. Politik söylemler ideolojilerin "aynaları" olarak işlev görür ve toplumsalı bu aynalara da yansıtırlar. İktidar kendi "yanılsamalı" aynasında toplumsalı ideolojik öncüllerine göre yansıtır; muhalefetin söylemi ise bu aynanın yanılsamalılığını vurgular ve onu parçalamayı amaçlar; toplumu kendisini muhalefetin aynasında tanımlamaya çağırır.

Bu bağlamda iktidar muhalefetin, muhalefet de iktidarın söylemini çözümler ve ideolojik mücadele yöntemlerini buna göre belirler. İktidar söylemsel alanda muhaliflerin söylemsel alanlarını işgal edip onların söylemlerini ele geçirebilir veya iktidara bağdaşık

olan ancak muhalifmiş gibi görünen ideolojik yapılara muhalif söylemler ürettirerek muhalif söylemin içini boşaltabilir, ya da muhalif söylemi toplumsal iletişim alanından soyutlayarak marjinalleştirebilir. Ancak hiçbir zaman tümel olarak söylemsel alana hakim olamaz, söylemin diyalektiği bağlamında söylem devinim içersindedir ve tam olarak sabitlenemez veya kapatılamaz. Söylem alanı üzerindeki ideolojik mücadelede altyapının, ekonominin sonul belirleyiciliğinde sürer.

Söylem ve ideoloji arasındaki ilişki üzerine odaklanmak bu bağlamda güncel toplumsal yaşamın dinamiklerini anlama ve toplumsal pratikleri anlamlandırma sürecini anlatır. Toplumun söylemi, içinde yaşanılan dönemi üretim biçiminin, üretim ilişkilerinin, ideoloji ve diğer kültürel pratiklerin izlerini taşır.

Toplumsal söylemi çözümlemek bu anlamda toplumu çözümlemektir. Elinizdeki bu çalışma bize bu konuda gerçekten yardımcı olacak nitelikte. Ayrıca yaklaşım olarak dil ve söylemin çözümlenmesinde filologların titiz yöntemlerinin ağırlıklı olarak kullanılması da metinleri biz sosyal bilimciler için ilgi çekici kılıyor.

Bu gerçekten zor ve bütünüyle kavramlara dayanan metinleri özenle ve yetkinlikle çeviren; Türkçe'nin hiç zorlanmadan, bu tür metinler için de tadıyla, lezzetiyle kullanabileceğimiz duruma geldiğini gösteren çevirmen Barış Çoban, Zeynep Özarslan ve Nurcan Ateş'e "elinize sağlık" diyorum.

Barış, Zeynep ve Nurcan'ın emekleriyle önümüze konulan bu metinler her şeye karşın yaşadığımız hayatın iyi yanları olabileceğini gösteriyor.

Sağolsunlar.

ÜNSAL OSKAY

SÖYLEM VE İDEOLOJİ
ÇOKALANLI BİR YAKLAŞIM

Teun Van Dijk

İdeoloji nedir? Hepimiz ideoloji kavramını çok sık kullanıyoruz, buna gazeteler ve politikacılar da dahil. Çoğu zaman çok da olumlu anlamda kullanmıyoruz bu kavramı. Komünizmin, neo-liberalizmin, pasifizmin veya tüketimciliğin ve bunun gibi bir çok "-izm" in ideolojileri konusunda konuşabiliyoruz ancak kendi fikirlerimizi nadiren "ideoloji" olarak nitelendiriyoruz. Peki tam anlamıyla nedir ideolojiler?

Bilişte, Toplumda ve Söylemde İdeoloji

Bu çalışmada ideoloji kavramına çokalanlı bilişsel ve toplumsal psikoloji. toplumbilim ve söylem çözümlemesini de içeren- bir giriş yapılacaktır. Bir grubun üyelerince paylaşılan toplumsal biliş açısından ideolojinin bilişsel tanımı yapılacaktır. [İdeolojilerin] toplumsal boyutu ideolojilerin yeniden üretiminde ve gelişmesinde gruplar ve kurumlar arasında ne tür grup ve ilişkilerin yer aldığını açıklar. (İdeolojilerin) söylem boyutu ise ideolojilerin günlük konu ve konuşmalarımızı nasıl etkilediğini, ideolojik söylemi nasıl anladığımızı ve toplumda ideolojinin yeniden üretiminde söylemin nasıl yer aldığını açıklar.

Irkçılık

Irkçılık çağdaş Avrupa toplumlarının başlıca sorunlarından biridir. Kuramsal tartışmayı örneklendirmek açısından tüm çalışma boyunca ırkçı ideoloji ve bunun söylemle nasıl ifade edildiği örneği üzerinde özellikle yoğunlaşacağız.

Söylem Yapıları

Söylem, ideolojilerin yeniden üretiminde ve günlük ifadelerde vazgeçilmez bir rol oynar. Bu nedenle bu çalışma bir çok söylem yapıları arasında imgeler, söz dizimi ve tonlamadan tutun da konular, tutarlılık, (ön)varsayımlar, metaforlar (eğretileme) ve uslamlama gibi anlamın bir çok yönüne kadar pek çok konuda

ideolojilerin söylem yapılarını nasıl etkilediğine özel önem verilecektir.

Amaçlar

Bu çalışmanın sonunda şunları yapabiliyor olmanız gerekmektedir:

1. İdeolojinin genel tanımını yapabilme
2. İdeolojinin hangi bilişsel yönlere sahip olduğunu açıklayabilme
3. İdeolojinin hangi toplumsal yönlere sahip olduğunu açıklayabilme
4. Irkçılığın tanımını yapabilme
5. Bir söylemin sistematik ideolojik çözümlemesini yapabilme
6. Bir söylemde ifade edilen ırkçı ideolojiyi daha kesin bir biçimde çözümleyebilme

I.'İdeoloji'yi Tanımlamak

Bu çalışma 'ideoloji' kavramına çokalanlı bir giriş niteliğindedir ve özellikle de söylem ile ideolojilerin –sözgelimi ırkçılığın- nasıl ifade edildiği, yorumlandığı veya meşrulaştırıldığı üzerine odaklanmaktadır.

Muğlak ve tartışmalı bir kavram olarak 'İdeoloji'

'İdeoloji' kavramı kitle iletişim araçlarında, siyasette ve toplumsal bilimlerde yoğun olarak kullanılmaktadır. Fransız düşünür Destutt de Tracy tarafından 18. yüzyılın sonunda ilk kez ortaya atıldığından beri bu kavram üzerine yazılmış binlerce kitap ve makale bulunmaktadır.

Destutt de Tracy'nin -kendisinin de dediği gibi- bilginlerin kafaları değiştirilmesi çok güç "sabit fikirler"le dolu olduğundan açıkça gençlere seslendiği ünlü kitabı şöyle başlamaktadır:

"Genç insanlar, sizlere sesleniyorum; yalnızca sizler için yazıyorum.

İlk kez bir arkadaşınız, hepinize çok saçma gelecek herhangi bir fikre inatla bağlandığında, onu dikkatle izleyin. Onun, size apaçık görünen nedenleri anlamasının imkansız olduğu bir ruh hali içinde olduğunu göreceksiniz. Aynı fikirler, onun zihninde daha önceden sizinkinden bambaşka bir düzenle sıralanmıştır ve doğrulanmadan önce tartılması gereken pekçok başka fikirle bağlantılıdır.

Sizi birilerinden korumak için, bu yazıda sizi eğitmeyi değil; düşündüğünüz, konuştuğunuz ve akıl yürüttüğünüz zaman zihninizde nelerin olup bittiğini göstermek istiyorum. Fikir sahibi olmak, bu fikirleri dile getirmek ve bunları düzene koymak birbirinden farklı, ancak birbiriyle bağlantılı üç şeydir. En kısa bir tümcede bile bu üç işlem mevcuttur: Bu üçü öyle birbirine karışmıştır, öyle hızlı gerçekleşir ve bir gün, bir saat, bir an içinde o kadar çok yinelenir ki bunun zihnimizde nasıl gerçekleştiğini anlamak, önce bir hayli zor görünür". A.L.C. Destutt-Tracy

Bu alıntıdan gördüğümüz gibi, Destutt de Tracy için ideoloji "düşünce bilimi"nden ("nasıl düşündüğümüzün, konuştuğumuzun ve tartıştığımızın..." çalışması), bugünkü adıyla ruhbilim ya da hatta 'bilişsel bilim'den başka bir şey değildi.

Destutt de Tracy'nin kitabından beri ideoloji çalışmasına verilen büyük öneme rağmen, kavram sosyal bilimlerin en muğlak ve en tartışmalı kavramı olarak kalmıştır. Bu nedenle bu çalışmaya 'ideoloji'den ne anladığımın tanımını yapmakla başlayacağım.

İnançlar sistemi olarak ideoloji

Destutt de Tracy'nin yazılarından da göreceğimiz gibi ideolojiler fikirlerle, özellikle de bir toplumsal grup ya da hareketin paylaştığı toplumsal, siyasi ve dini düşüncelerle ilgilidir. Komünizm kadar komünizm karşıtlığı, sosyalizm ve liberalizm, feminizm ve cinsiyetçilik, ırkçılık ve ırkçılık karşıtlığı, pasifizm ve militarizmin hepsi yaygın ideoloji örnekleridir. Bu ideolojileri paylaşan grup üyeleri dünyaya ilişkin belirli inançlarının temeli

---

Fransızcadan çeviren: Gülüm Şener

olan, olayları yorumlamada kendilerine yol gösteren ve kendi toplumsal pratiklerini gözlemleyen bir takım oldukça genel fikirleri savunmaktadırlar. Biz muğlak ve belirsiz 'fikirler' kavramı yerine bundan böyle çoğunlukla psikolojide 'düşünceler'in her çeşidine gönderme yapmak için kullanılan terimi kullanacağız: İnançlar. Böylece ideolojinin aşağıdaki çok genel, geçici bir tanımını elde etmiş olacağız:

"İdeolojiler bir grubun üyelerinin köklü inançlarıdır".

Bu çalışmada bu ideoloji anlayışını daha ayrıntılı olarak ele alacağım.

'Yanlış bilinç' ya da 'yanıltıcı inançlar' olarak ideoloji

Unutmayalım ki ideolojinin bir çok tanımı olduğu gibi [ideolojiye] bir çok yaklaşım da vardır. Engels'in Marx'ı yorumunda ve bundan sonra da Marksizmin içerisinde yer alan bir çok yönelimde ideolojiler 'yanlış bilinç'in biçimleridir, yani popüler ancak yanıltıcı inançların statükoyu meşrulaştırmak ve işçilerin gerçek sosyoekonomik durumlarını gizlemek için yöneten sınıf tarafından aşılanmasıdır.

Çok yakın zamana kadar bu olumsuz ideoloji kavramı – yani, baskın grupların kendilerine hizmet eden düşünce sistemleri- geçmişte geleneksel olarak, gerçeğin ve bilimsel bilginin karşısında kullanılmış olan sosyal bilimlerde yaygınlaşmaktadır.

Bu olumsuz ideoloji kavramı terimin siyasi kullanımlarında, yani yanlış, yanıltıcı ve aldatıcı inançlar sistemi olarak, ve sağduyuda da en önemli unsur haline dönüşmektedir. Örneğin, (on) yıllarca Batı Dünyasının çoğunda siyasete ve hatta bilime egemen olan anti-komünizm ideolojisinde ideoloji kavramı belirgin bir biçimde komünizmle ilişkilendirilirdi.

Daha genel olarak, kavramın bu olumsuz kullanımı aşağıdaki Biz ve Onlar kutuplaşmasını öngörür:

BİZ doğru bilgiye sahibiz, ONLAR ideolojiye sahip.

Bu çalışma boyunca bu içgrup ve dışgrup arasındaki toplumsal kutuplaşmaya sıklıkla rastlayacağız.

Genel bir kavram olarak 'ideoloji'

Egemenliğin meşrulaştırılması bir çok ideolojinin önemli bir işlevi olmasına rağmen, biz daha genel bir ideoloji kavramı önereceğiz. Bu aynı zamanda bizim ırkçılık karşıtlığı ve feminizm gibi 'olumlu' ideolojileri benzer biçimde, yani toplumsal eşitsizlik ve egemenliğin karşısında olumlu muhalefet ve direnmeyi meşrulaştıran ve ona umut ve cesaret veren sistemler olarak, incelememize olanak verecek. Karl Mannheim böyle olumlu ya da muhalif ideolojilere 'ütopyalar' adını vermiştir. Irkçılık karşıtlığı gibi "Anti-ideolojiler" (Karşı-ideolojiler) böylece sadece ırkçılığa ve ırkçı ideolojilere karşı çıkmakla kalmıyor, kendi ideolojilerine (örn., insancıl) sahip olmuş oluyorlar- tıpkı feminist ideolojilerin yalnızca cinsiyet karşıtı olmadıkları gibi.

Benzer şekilde ideolojilerin olumsuz olmaları gerekmediği gibi egemen olmaları da gerekmez- aşırı sağcılar ya da dini tarikatlar gibi çoğunlukla bir çok insan tarafından 'olumsuz' olarak düşünülen egemen olmayan ideolojiler de vardır. Diğer bir ifadeyle, genel bir ideoloji kuramı kavramın daha geniş ve daha esnek bir uygulamasına olanak tanır. Bu, olumsuz ya da baskın ideolojilerin eleştirel değerini hesaba katmamak anlamına gelmez, çünkü eleştirel çözümleme gücü ve egemenliği kötüye kullanmanın bütün biçimlerine karşı yöneltilir ve bundan sonra egemenliğin ideolojik temeline de odaklanır. Benzer şekilde, egemenlik veya iktidarı kötüye kullanmayı eleştirel bir biçimde inceleyebildiğimiz sürece, olumsuz bir değerlendirmeyi gerektirmeyecek genel bir iktidar kavramına sahip olmak yararlıdır. Bu nedenle biz, genel bir ideoloji kavramının eleştirel incelemeye imkan vermeyeceğini iddia eden bilim adamlarına katılmıyoruz.

Toplumsal pratiklerin temeli olarak 'İdeoloji'

Toplumsal gruplar ve hareketlerin fikir sistemleri olarak ideolojiler sadece dünyayı anlamak (o grubun dünya görüşünden) açısından değil, aynı zamanda grup üyelerinin toplumsal pratiklerinin temeli olarak da anlamlıdır. Bu nedenle, belki cinsiyetçi ya da ırkçı ideolojiler ayrımcılığın temelinde yer alacaklar, pasifist ideolojiler

nükleer silahları protesto etmek için kullanılacaklar, ve çevre bilimsel ideolojiler de kirliliğe karşı eylemleri yönlendireceklerdir. Çoğu zaman ideolojiler bu nedenle grup çelişki ve çatışmasından çıkarlar ve bu nedenle de tipik biçimde Bize karşı Onlara sarılırlar. Diğer taraftan, ideolojiler ve grup üyelerinin toplumsal pratikleri birbirleriyle yakından ilgili olmalarına rağmen, biz bunların farklı iki kavram olduklarını ve ideolojilerin sadece 'ideolojik pratikler'e indirgenemeyeceğini açıklığa kavuşturacağız.

Söylemin rolü

İdeolojilerden etkilenen son derece önemli toplumsal pratiklerden biri de sırasıyla ideolojileri nasıl edindiğimizi, öğrendiğimizi ve değiştirdiğimizi de etkileyen dil kullanımı ve söylemdir. Söylemimizin çoğu, özellikle de grupların üyeleri olarak konuştuğumuzda, ideolojik temelli görüşlerimizi ifade eder. İdeolojik fikirlerimizin çoğunu ebeveynlerimizden ve akranlarımızdan başlayarak diğer grup üyelerini dinleyerek ve okuyarak öğreniyoruz. Daha sonra ideolojileri bir yığın konuşma ve metin biçimleri arasında(n) televizyon izleyerek, okulda okutulan kitaplardan, reklamlardan, gazetelerden, romanlardan ya da iş arkadaşlarımız ve dostlarımızla yaptığımız günlük konuşmalardan 'öğreniyoruz'. Öğreti kitapçığı, parti toplantıları, telkin ve politik propaganda gibi bazı söylem türleri aslında ideolojileri grup üyelerine ve yeni katılanlara 'öğretme' gibi belirgin bir amaç gütmektedir.

İdeolojilerin bu söylemsel boyutlarına özellikle dikkat çekeceğiz. İdeolojilerin söylemde nasıl ifade edildiğini (veya gizlendiğini!), ve böylece aynı zamanda toplumda nasıl yeniden üretilebileceğini bilmek istiyoruz.

Bir örnek: ırkçı ideolojiler

Göçmenlere ve azınlıklara karşı hızla büyüyen yabancı düşmanlığının mevcut olduğu Kuzey Amerika ve Avrupa'daki bugünkü durum göz önüne alınırsa, 'ırkçı' ideolojilere ve söylemlere örneklerimizde de özellikle dikkat çekeceğiz. 'Irkçılık'

genel terimi, Yahudi düşmanlığı, Avrupa merkezciliği, etnik ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı gibi birbirleriyle ilişkili ancak farklı ideolojilere gönderme yapmak için kullanılacaktır.

Çokalanlı Yapı: Söylem, Biliş, ve Toplum

Bu çalışmanın temelini oluşturan kuramsal yapı çokalanlıdır. Söylem ve ideoloji tek bir disiplin altında yeteri kadar incelenebilecek kavramlar değildir: Toplumbilimlerin ve sosyal bilimlerin tüm alanlarında çözümleme gerektirirler. Yine de biz bu geniş sayıdaki potansiyel disiplinleri üç ana kümeye, yani, Söylem, Biliş ve Toplum incemesinde yer alan üç ana kümeye indirgeyeceğiz.

Böylece, dil kullanımı, metin, konuşma, sözlü etkileşim ve iletişim, 'söylem' geniş kümesi altında incelenecektir. İdeolojilerin fikirler ve düşünceler olarak doğası, fikir ve bilgiyle olan ilişkileri ve toplumsal olarak paylaşılan temsiller olarak statüleri gibi zihinsel yönleri 'Biliş' kümesi altında ele alınacaktır. Ve ideolojilerin toplumsal, politik, kültürel ve tarihi yönleri, gruba dayalı doğaları, ve özellikle de egemenliğin yeniden üretimindeki veya egemenliğe karşı muhalefetteki rolleri Toplum geniş kümesi altında incelenecektir.

Unutmayalım ki bu kavramsal ayrılıklar yalnızca çözümlemeli ve pratik olmaları açısındandır. Tabi ki örtüştükleri yanlar da vardır: Örneğin söylem nasıl toplumun bir parçası ise grup üyelerinin toplumsal olarak paylaşılan fikirleri de öyledir. Biz buna rağmen ayrım yapacağız çünkü kavramlar, kuramlar ve çözümleme yöntemleri bu üç alan araştırması için az çok farklıdır.

II. Toplumsal Biliş Olarak Söylem

Toplumbilimlerin tarihi boyunca ideolojinin pek çok tanımları arasındaki farklılıklar ne olursa olsun, insanların ortak fikir veya inançlarıyla ilgili olmaları hepsinin ortak noktasıdır. Ne gariptir ki ideolojilerin toplumsal ve politik işlevlerinden çok daha az çalışılmakta olan da onların bu en önemli 'zihinsel' niteliğidir. Gerçektende toplumbilimlerdekilerle karşılaştırıldığında bugüne

kadar ideolojinin ayrıntılı ruhbilimsel çalışmaları oldukça azdır, ya da politik inanç çalışmalarına indirgenmiştir.

İdeolojilerin gerçek doğasını ve toplumsal pratikler ve söylemle olan ilişkilerini açıklayabilmek için öncelikle onların zihinsel yada bilişsel boyutunun iç yüzünü kavrayabilmeliyiz. 'Yanlış bilinç' ve sağduyu gibi geleneksel terimler, ya da 'fikirler' gibi günlük terimler ideolojilerin ne tür zihinsel nesneler olduklarının tanımını yapmaya yetebilmeleri açısından fazlasıyla belirsiz kalmaktadır.

İnanç türleri

Çağdaş bilişsel ve toplumsal psikoloji pek çok 'inanç' türleri arasında bir ayrım yapmaktadır. Bu nedenle inançlar kendimiz ya da başkalarıyla, fiziksel ya da toplumsal dünyayla ve vs. ile ilgili olarak, kişisel-toplumsal, özel-genel, somut-soyut, basit-karmaşık, geçici sayılabilecek ya da daha kalıcı olabilir. Benzer biçimde, inançların değerlendirici bir unsura sahip olup olmadıklarına dayanarak bilgi ve düşünceler, ya da bilgi ve tutumlar arasında da ayrım yapabiliriz. (Ve) fikir ve tutumlardaki bu tür değerlendirmelerin temeli olan kavramlar ve değerler gibi inançlarımız da olabilir. İdeolojiler çoğu zaman bu türden değerlendirici bir boyuta sahiptir.

Nasıl ki bireysel dilleri konuşmuyorsak, bireysel ideolojilerimiz de yoktur. Öyleyse ideolojiler kişisel düşüncelerden değil, ortak, toplumsal inançlardan oluşmaktadır. Üstelik, arabamızın rengi, ya da bilgisayarımızın markası gibi günlük ıvır zıvır konulardan çok çoğunlukla önemli toplumsal ve politik konularla, yani bir grubu ve onun varlığını ilgilendiren konularla ilgilidirler. İdeolojiler tıpkı kürtaj ve ötenazi ile ilgili çelişkili tutumların ortaya koyduğu gibi yaşam ve ölümle, doğum ve yeniden üretimle ilgilidir. Çevrebilimsel ideolojilerde de açıkça görüldüğü gibi, ideolojiler insanlarla ve doğal ortamlarına ilişkin olarak da insan sağlığıyla ilgilidir. İdeolojiler sosyalist ya da komünist ideolojilerin açıkça ifade ettiği gibi sınıfla, zengin ya da fakir olmakla, iktidara sahip olmakla ya da hiçbir şeye sahip

olmamakla, servetin ve kaynakların yeniden dağıtımıyla ilgilidir. İdeolojiler feminist ya da cinsiyet ayrımcı ideolojilerin ortaya koyduğu gibi, temelde cinsiyetle, kadın ya da erkek olmakla ilgilidir, ya da ırkçı ve ırkçılık karşıtı ideolojilerde olduğu gibi ırkçılık ve etnik ayrımcılıkla ilgilidir.

Özetle, ilk adımımız ideolojilerin bir grubun kimliği, toplumdaki yeri, ilgileri ve amaçları, diğer gruplarla olan ilişkileri, yeniden üretimleri, ve doğal ortamları gibi karakteristik özellikleriyle ilişkili olan toplumsal olarak paylaşılan inançlardan oluştuğunu kabul etmek olacaktır. Bu da, ideolojileri geçici olarak grupların toplumsal olarak paylaşılan temel inançları açısından tanımlamamızın nedenlerinden biridir. Bu 'grup' kavramı halen oldukça belirsiz olduğundan buna daha sonra tekrar geri dönmek zorunda kalacağız.

Bellek Türleri ve Temsiller

Ruhbilimciler çoğu zaman farklı inançları farklı bellek türleri ya da farklı biliş sistemleriyle bağdaştırırlar. Kısa Dönemli Bellek (KDB) ve Uzun Dönemli Bellek (UDB) aşağıda kısaca değineceğimiz en tanınmış iki bellek türüdür. Yukarıda karşılaşmış olduğumuz ideolojik inançlar genellikle UDB'de 'konuşlandırılırlar'. Ancak bizim, örneğin aşağıdakiler gibi çok çeşitli 'inanç' türleri arasında bir ayırım yapmamız gerekiyor:

Olaysal Bellekler. İnançlar daha kişisel olduğunda ve tecrübelere dayandığında bunlara çoğunlukla 'olaysal' denir. Bir bütün olarak bu olaysal inançlar genellikle 'olaysal bellek' ['bölümlü olaysal bellek'] denilen şeyi tanımlar. Bu bellek kişisel, otobiyografik ve özneldir: kişisel deneyimlerimizi kaydeder. Bu, günlük hayatımızda konuştuğumuz türden bir 'bellek'dir. Olaysal bellek 'anımsadığımız' şeylerin konumlanmasıdır. Olaysal bellekler bireylerin kendileriyle ilgili olduklarından, Benlik burada çok önemli bir rol oynar.

Bu nedenle, bu sabahki kahvaltımız, yapmış olduğumuz son tatilimiz ya da aşık olduğumuz kişiyle ilk karşılaştığımız an olaysal

belleklerimiz olur. Bir yığın günlük deneyimlerimiz, faaliyetlerimiz ve karşılaşmalarımız göz önüne alındığında, bu olaysal belleklerimizin çoğunluğuna belli bir zamandan sonra artık ulaşılamaz olması şaşırtıcı bir durum değildir. Birkaç yıl sonra kişinin bu eşsiz ve egzotik tatili hatırlaması olasıdır ancak bu, bu sabah fırından Ay Çöreği aldım şeklinde olmayacaktır.

İdeolojiler temel ve toplumsal olarak paylaşılan şeyler olduğu için, onları kişisel, öznel ve özel deneyimlerden oluşan olaysal belleklerde aramayacağız. Yine de bu, ideolojilerin kişisel inançlarımızı etkilemediği anlamına gelmez. Daha ileride ideolojilerin olaysal belleğimizdeki inançlarımızı nasıl etkileyebileceğine değineceğiz.

Sosyokültürel bilgi. İnsanlar yalnızca kişisel deneyimleriyle ilgili kişisel inançlara sahip olmakla kalmazlar, aynı zamanda aynı grubun diğer üyeleri, ya da hatta tüm toplum veya kültürdeki diğer insanlar gibi başka insanlarla da daha genel inançları paylaşırlar. Sosyokültürel bilgimiz belki de bu tür paylaşılan inançların en önemlisidir: dünyanın ve günlük yaşamlarımızın tüm yönleri hakkında çok sayıda bilgiyi paylaşmaksızın ne birbirimizi anlayabilir ne de birbirimizle konuşabilir ya da etkileşimde bulunabiliriz. İnsanoğlu böylece doğumdan ölüme kadar kendi dilleri ve etkileşim yöntemlerinden başlayarak, etkileştikleri insanlar ve gruplar, çevrelerindeki nesneler, toplumun kurumları, ve daha sonra da çoğunlukla kitle iletişim araçlarının çeşitli biçimleri veya eğitsel söylem sayesinde dünyanın geri kalanı hakkında devasa boyutlarda bilgi edinir. Biz de, bu toplumsal olarak paylaşılan inançların *toplumsal bellek* denilebilecek şeyi oluşturduğunu, ve sosyokültürel bilginin toplumsal bellekteki zihinsel temsillerin ana sistemi olduğunu varsayacağız.

Bilgi BİZİM doğru olarak düşündüğümüz ve doğru olduğuna inanmak için nedenlerimizin (ölçütler) olduğu bir şeydir. Elbette ki diğer insanlar bildiğimizi düşündüğümüz şeylerin yalnızca inançlar, ya da fikirler, önyargı, ya da fanteziler, ya da –aslında- ideolojiler olduğunu düşünebilirler. Öyleyse, açıktır ki bilgi

kavramı görelidir ve grubumuzun, toplumumuzun veya kültürümüzün inançlarına bağlıdır. Orta Çağlarda bilgi sayılan şeyler bugün hurafe olarak tanımlanabilir, ya da tersine, bilginlerin başlangıçtaki tartışmalı fikirleri (Galileo Galilei bunlardan yalnızca biridir) daha sonradan yaygınca kabul edilen bilimsel 'gerçek', ki bu da gerçekliğin bilimsel ölçütlerinin ötesine geçen, ve hatta günlük yaşamdaki bilgi olarak kabul edilen bilgi haline dönüşmüştür.

Ortak Alan. Bilgi ya da 'sırf inanç' olan şey, farklı gruplar veya kültürlerde, aynı zamanda aynı grup veya kültür içerisinde de, farklılık gösterebilse de, insanlar genellikle bilgi ve inanç, gerçek ve düşünce arasında bir ayrım yaparlar. Daha önce hiç kimsenin tartışmadığı devasa boyutlarda bilgi bütünü vardır ve bu da bir kültürün hemen hemen yetenekli tüm bileşenleri tarafından kabul edilir. Bu bilgi yalın biçimde bir kültürün veya grubun sosyokültürel *toplumsal ortak alan* olarak adlandırılabilir. Bunlar, insanların günlük etkileşim ve söylemde herkesçe bilindiğini varsaydıkları, ve bu yüzden de çocuklar ve diğer kültürlerden gelen göçmenler gibi onları henüz bilmeyenlere öğretilmedikçe ya da hatırlatılmadıkça ifade edilmelerine gerek duyulmayan türden inançlardır. Birazdan inceleyeceğimiz gibi, söylem, anlaşılabilir olması için haddi hesabı olmayan çokluktaki bu gibi inançları önkoşul sayar.

Düşünceler ve tutumlar. Öte yandan, emin olmadığımız, çelişkili, hakkında farklı görüşlerimizin olduğu, ve genelde de bu nedenle önkoşul gerektirmeyecek ve dolaylı bir şekilde doğru olarak kabul edilemeyecek inançlar vardır. Bu inançlar kişisel olabilir ve bu nedenle de olaysal inançlarımızla bağlantılandırılan kişisel düşüncelerimizi temsil eder. Ancak böyle inançlar kürtaj, göç ve nükleer enerji hakkındaki tutumlarımızda da olduğu gibi aynı zamanda insan grupları tarafından toplumsal olarak paylaşılabilir. Bunlar özellikle de diğer grupların üyeleriyle etkileşimde belirgin biçimde belirtilmesi, ileri sürülmesi ve savunulması gereken, inançlardır. Şüphesiz grup içinde tipik grup

düşünceleri ve tutumları da göz önüne alınabilir, ve bu yüzden artık ileri sürülmeyebilir veya savunulmayabilir. Bu grup düşünceleri toplumsal olduğu için, biz bunları bilgi konusunda yaptığımız gibi toplumsal bellekle ilişkilendirmeyi tercih ediyoruz.

Toplumsal temsiller olarak ideoloji

Eğer ideolojiler gruplar tarafından paylaşılan temel inançlar ise, onları az önce toplumsal bellek olarak tanımladığımız yere, toplumsal bilgi ve tutumlar ile yan yana koymamız gerekir. Elbette ki biz, ideolojilerin gruplar tarafından paylaşılan toplumsal belleğin temeli olduğunu varsayacağız. Böylece, aynı toplum ya da kültür içinde pek çok ideoloji bulunduğundan, ideolojileri gruplar ya da toplumsal hareketler dahilinde sınırlandırmamız gerekiyor. Bir başka deyişle, ortak alan bilgisinin aksine ideolojiler sosyokültürel değildir, ve herkes tarafından kabul edilmeyi varsaymazlar. Tam tersine, tutumlarda olduğu gibi, ideolojiler tipik tarzda düşünce farklılıklarına, çelişki ve mücadeleye neden olurlar. Bununla birlikte, aynı 'ideolojik grup', sosyalistler, feministler ve ırkçılık karşıtlarında olduğu gibi, üyelerinin aşağı yukarı aynı ideolojiyi paylaşması ile kesin biçimde gruplar olarak tanımlanabilir. Elbette ki genel ideolojiden biraz farklı olan alt gruplar vardır, ve bir grubun tek tek üyeleri bazı konularda bireysel fikirlere sahip olabilir.

Daha belirli diğer inançlar ideolojilere dayanabildiği veya ideolojiler tarafından yapılandırıldığı için, ideolojileri inançların 'temel sistemleri' olarak adlandırdık. Bunun sonucu olarak, ırkçı bir ideoloji, örneğin göç, azınlıkların zeka kapasiteleri, göçmenlerin emek piyasasındaki rolleri, göç ve suç oranı arasındaki ilişki, ve vs. ile ilgili pek çok önyargı ya da ırkçı tutumu yapılandırabilir. Toplumun farklı kesimlerine ait bu farklı tutumlar, Ötekilerin olumsuz özellikleri hakkındaki bazı temel inançlar tarafından yapılandırılabilir.

Özetle, ideolojiler bir grup tarafından paylaşılan inançların temel toplumsal temsillerini oluşturur, ve kesin olarak bu inançların genel tutarlılığını tanımlayan yapı görevi görür. Bu

nedenle, son on yıllar boyunca Avrupa'ya yapılmış olan geniş çaplı göçlerde olduğu gibi, ideolojiler bir grupta, grup ve üyeleri yeni olaylar ve durumlarla yüzyüze getirildiğinde, yeni toplumsal düşüncelerin kolayca anlamlandırılmasına, edinilmesine ve yayılmasına olanak sağlar.

İdeolojiler ve değerler

Tipik olarak toplumsal belleğimizle bağlantılandırılan zihinsel temsiller arasında, son olarak eylemlerimizi ve değerlendirmelerimizi düzenleyen kurallar ve değerlerden bahsetmeliyiz. Bu kurallar ve değerler temelde iyi ve kötü, izin verilen ya da yasak olanı, ve benzer bireyler, gruplar ve toplumlarca mücadelesi verilecek temel amaçları tanımlar. Bu nedenle, özgürlük, bağımsızlık ve otonomi gruplar için varolan değerler olabilir, oysaki zeka, güzellik ve sabır tipik biçimde insanlar için varolan değerlerdir.

Tutumlar gibi değerlendirici inançlar ve ideolojiler arasındaki yakın ilişki göz önüne alınırsa, ideolojiler ve değerler arasında da bir bağlantı olduğu şaşırtıcı olmayacaktır. İşin doğrusu, ikisi de toplumsal bellek için esastır. İdeolojiler gruplara özgü olmalarına, ve grup çelişki ve çatışmalarını yönlendirebilmelerine rağmen, değerler daha genel, daha basit kültürel işleve sahiptir, ve temelde aynı kültürün en yetenekli bileşenleri için geçerlidir. Gerçektende, ideolojimiz ne olursa olsun çok azımız özgürlük ve eşitliğe, ve kendilerini toplumsal olarak kabul edilebilir olanın sınırlarının ötesine açıkça yerleştirenlere karşı çıkarız. Bu nedenle, sosyokültürel kurallar ve değerler sistemi bir bakıma yukarıda *Ortak Alan* olarak adlandırdığımız şeyin bir parçasıdır. Başka bir ifadeyle, onlar aynı kültür içerisinde genellikle karşı konulmayan inançlardır.

Öte yandan, kurallar ve değerler oldukça genel, ve kültürel olarak kabul edilebilir olsalar da, farklı alanlarda ve çelişkinin esas olduğu biçimlerde uygulanabilir. Bu gerçekleştiğinde değerlerin ideolojik inançların bileşenlerine 'aktarımına' tanık oluruz. Bu yüzden, hepimiz özgürlükten yana oluruz, ancak pazar özgürlüğü liberal ideolojide, basın özgürlüğü gazetecilerin profesyonel

ideolojisinde, ve ayrımcılıktan bağışık olmak da feminist ya da ırkçılık karşıtı ideolojide tipik biçimde savunulur. Benzer şekilde, eşitlik sosyalizm, feminizm ve ırkçılık karşıtı ideolojiler gibi en muhalif ideolojilerde öne çıkan bir değerdir. Ve yine bireycilik ve kişisel sorumluluk da tutucu ve liberal ideolojilerde öne çıkar. Diğer bir ifadeyle, bu, ideolojik inançların yapı taşlarını oluşturan değerlerin belirli, gruba ilişkin ve çıkar odaklı yorumudur.

İdeolojilerin Yapısı

Artık ideoloji kuramı için ideolojinin toplumsal bilişin bir biçimi olarak, ve daha kesin bir deyişle, bir toplumsal grubun toplumsal temsillerinin altında yatan temel inançlar olarak tanımlandığı, geçici, ancak hala biraz resmi olmayan bir çatıya sahibiz.

Yine de, toplumdaki ideolojilerin doğasını ve işlevlerini gerçekten anlamak istiyorsak bu bizim için elbette ki yeterli olmayacaktır. Gerçekten de, daha ideolojilerin aslında neye benzediği gibi son derece önemli olan soruyu sormadık bile. İdeolojileri geçici olarak 'temel toplumsal inançlar'(sistemi) bakımından tanımladık, ancak hala bu tür inançların, zihinsel temsiller olarak, neye benzediğini, 'sistemler'le nasıl karşılıklı olarak ilişkili olduklarını, nasıl etkileştiklerini, vs. bilmiyoruz. Kısacası, tıpkı daha sonra söylemin yapısını incelememiz gerekeceği gibi, inançlar sisteminin yapısını da incelememiz gerekiyor.

İdeolojik inançlar için geçici biçim

İdeoloji üzerine yapılan sayısız çalışmaya rağmen, ne yazık ki, ideolojilerin bellekte temsil edilme yolları hakkında şimdiye kadar çok az fikir edindik. Toplumsal bellekteki inanç kümeleri gibi, onlar da öncelikle diğer inançlar gibi aynı resmi terimlerle, örneğin önermeler olarak (tanıma bakınız) temsil edilebilir.

Diğer taraftan, önermeler sadece uygun bir biçim sağlarlar. Bazı doğal dil(ler)de inançlar hakkında konuşma ve yazmayı kolaylaştırırlar. Ama yine de zihinsel temsilleri temsil etmek için

tam ideal bir biçim değildirler. Ayrıca onları fikirsel kavşakların bir ağ yapısı olarak ya da beyinin sinir sistemi ağına benzerlik gösteren diğer formatlarda temsil edebiliriz. Nasıl düzenlendikleri ideoloji kuramı için nedensiz olmamasına rağmen, bu biçim sorusunu daha fazla düşünmeyeceğiz, ve sadece, ideolojilerin genel inançlarının 'Kadın ve erkek eşit haklara sahip olmalıdır' ya da 'Bütün vatandaşlar kendilerini temsil edecek insanları seçme hakkına sahiptir' gibi önermelerle temsil edilebileceğini varsayacağız. Unutmamamız gereken tek şey ideolojilerin bu geçici unsurlarının tümceler gibi dilbilimsel birimler *olmadığıdır*.

İdeolojilerin yapılandırılması

Biçimleri ne olursa olsun, ideolojik inançlar büyük olasılıkla nedensiz bir biçimde yapılandırılmışlardır. Bazen hala anlam veremediğimiz biçimlerde olsa da, akıl ve bellekle ilgili tüm bildiklerimiz sıra ve yapıyı çağrıştırmaktadır. Bu nedenle, ayrıca, bu çalışmanın başlangıcında denildiği gibi, ideolojilerin bir şekilde inançlar 'sistem(ler)i'ni oluşturduğunu varsayacağız.

Bellekteki pek çok karmaşık temsil gibi, ideolojilerin 'şemaya benzer', başka bir ifadeyle toplumsal aktörlerin bir ideolojiyi hızla anlamalarına veya oluşturmalarına, ona karşı çıkmalarına veya değiştirmelerine olanak veren bir dizi geleneksel kategoriden oluşan doğaları olabilir.

İdeolojik şemayı tanımlayan kategoriler olasılıkla o toplumsal grubun temel özelliklerinden türetilir. Yani, ideolojiler bir grubun toplumsal inançlarının temelini oluşturuyorsa, o zaman grup bileşenlerinin kimliği ve kimliklerinin belirlenmesi esnek uygulama kurallarıyla birlikte aşağı yukarı temel kategorilerin sabit bir modelini izlemek zorundadır.

Böylece, yukarıda kısaca, aşağıdaki kategorilerin grup yaşamı ve kimliğinin temel kategorilerini yansıttığını, ve bu kategorilerin aynı grubun ideolojilerini yapılandıran şema için uygun adaylar olduğunu varsayımış olduk:

İdeoloji şemasının kategorileri

Üyelik ölçütleri: Kimler ait (değil) ?

Tipik etkinlikler: Ne yapıyoruz?

Genel amaçlar: Ne istiyoruz? Bunu niçin yapıyoruz?

Kurallar ve değerler: Bizim için iyi yada kötü olan nedir?

Durum: Ötekilerle ne tür ilişkilere sahibiz?

Kaynaklar: Kim(ler) grup kaynaklarımıza ulaşma hakkına sahip?

Böylece yalnızca kolektif ve bireysel eylemi örgütlemekle kalmayıp aynı zamanda aklımızın ideolojilerini de örgütleyen altı kategorilik bir şema elde etmiş oluyoruz. Genel olarak, bu kategoriler aslında bir gruba üye olmanın ve "tek" bir grup gibi hissetmenin ne anlama geldiğini tanımlamaktadır. Bu bakımdan bu kategoriler "grup benliği şeması"nı tanımlarlar. Olması gereken de budur, çünkü bir ideoloji bir bakıma kendini-(ve ötekini) sunumun bir biçimidir, ve kolektif inançları ve dolayısıyla da grup üyelerinin belirlenmesinin ölçütlerini özetler. Başka bir deyişle, bir ideoloji bir grubun *kimliğini* ve dolayısıyla da üyelerinin toplumsal kimliğinin (ait olma) öznel duygularını da tanımlayan toplumsal bilişin temel biçimlerinden birisidir.

Elbette ki bu şematik yapı tamamen kuramsaldır. Bu yapıyı söylem de dahil, ancak toplumsal pratikleri açıkladığı zaman akla uygun hale getirebiliriz. Örneğin, insanlar grup bileşenleri olarak konuşuyorlarsa, söylemleri bir şekilde bu kategorileri gösterir. Örneğin, kendileri ve ötekiler hakkında konuşuyorlarsa, o zaman 5 numaralı kategori diğer söylem yapılarının konumlanımı ve BİZ-ONLAR zamir çiftinde bulacağımız iç grup-dış grup kutuplaşmasının bir şekli olarak ortaya çıkacaktır. Aşağıda ideolojilerin (hem içeriklerine hem de yapılarına göre) grup üyelerinin söylemini denetleyebilme şekillerini daha ayrıntılı olarak ele alacağız.

İdeolojiden Söyleme- Söylemden İdeolojiye

Diğer toplumsal biliş biçimleri gibi ideolojiler de tanımı gereği biraz genel ve soyuttur. Böyle olmaları da gerekir, çünkü günlük durumların çok çeşitliliğine uygulanmak zorundadırlar. Bu nedenle, ırkçı ideolojiler BİZİM ONLAR hakkında genelde nasıl düşündüğümüzü dile getirirler, ve bireysel grup üyeleri de bu genel düşünceleri somut durumlara, dolayısıyla da somut söylemlere 'uygulayabilirler'.

Başka bir ifadeyle, bir yandan soyut, genel ideolojiler arasında, öte yandan da insanların söylemi nasıl ürettiği ve anladığı ya da diğer toplumsal pratiklere nasıl dahil ettiği arasında büyük bir boşluk oluşabilir.

Bunun bir istisnası elbette ki ideolojileri yeni grup üyelerine öğreten ve açıklayan ya da dışarıdan gelebilecek saldırılara karşı ideolojileri savunan açık ideolojik söylemlerdir. Bu tür söylemler politik propaganda, dini öğretiler, ya da toplumsal hareketlerin broşürlerinde olduğu gibi BİZ' in ne anlama geldiği ile ilgili genel formülasyonlar sunabilir.

İdeolojik tutumlar

Bununla birlikte soyut ideolojiler çoğu zaman metinde ve konuşmada sadece dolaylı olarak ortaya çıkarlar. Bu, söylem ve ideolojiler arasında 'arabulucu' temsillere ihtiyaç duyduğumuz anlamına gelmektedir. Bu nedenle, her ne kadar toplumsal biliş biçimleri olsalar da, tutumların belirli toplumsal (b)ilgi alanlarına uygulandıkça ideolojik önermeleri somutlaştırabileceklerini görmüş bulunuyoruz. Örneğin, feminist bir ideolojiyi emek piyasası, eğitim, ya da yeniden üretim veya cinsellik alanında 'uygulayabiliriz'. Kürtajla ilgili feminist ya da anti-feminist tutumlara işte bu yolla sahip olabiliyoruz. . .

İdeolojik bilgi

Benzer şekilde, grup ideolojileri bilgiyi etkileyebilir. Bilgi geleneksel olarak çoğunlukla ideolojiden bağımsız olarak tanımlandığı için bu ifade çelişkili görünmektedir. İdeolojik bilgi

dönem dönem çoğu zaman çelişki olarak görülür, ve geçmişte de sık sık yalnızca 'ideolojik inanç'ın bir biçimi olarak görülürdü. Bazı ırkçı ruhbilimcileri Siyahların Beyazlardan daha az zeki olduğuna inanıyorlarsa, her ne kadar bilimsel kanıt olarak düşündükleri şey tarafından elde edilmiş olsa da, bunu bilgi olarak görebilirler; ancak diğerleri bunu pekala bilimsel yöntemin yanlış uygulanmasına ve önyargılı uslamlamaya dayanan ırkçı önyargının bir şekli olarak görebilirler.

Daha genel olarak, öyleyse, bilginin de ideoloji tarafından etkilenebileceğini kabul etmeliyiz, çünkü bu tür inançları olanlar bu inançların kendi standartlarına göre doğru olduğunu düşünürler. Grup-bilgisinin grup ideolojisine dayalı olduğunu söyleyebileceğimiz pek çok örnek vardır, ve bu tür bir bağlılık aşağı yukarı olumlu ya da olumsuz bir şekilde değerlendirilebilir. Bir zamanlar bilginlerin kadınlar ya da siyahlar hakkında bilimsel bilgi olarak düşündükleri şeyler şimdi artık sıklıkla önyargılı, önyargılı davrandırmaya koşullandırılmış, inançlar ya da kalıplaşmış düşünceler olarak (bilginler tarafından da) görülecek ve karşı çıkılacaktır.

Öte yandan, bilgi daha olumlu ideolojik ilkeler tarafından denetim altında tutulabilir. Bu nedenle, bugün kirlilikle ilgili bilgimizin çoğu kesinlikle çevrebilimsel ideolojilerin etkisi altında oluşturulmuştur. Bu durum olasılıkla geleneksel görüşlere karşı çıkan eleştirel bilginin pek çok biçimi için de geçerli olacaktır. Bu nedenle, şüphesiz ki feminist hareket ve dolayısıyla da feminist ideolojiler toplumdaki cinsiyet ilişkilerini tanımladıkları yaygın bir şekilde kabul edilen bir çok anlayışın da temelinde yer alır. Bu yüzden, egemenlik ve eşitsizliğin iyi kavranması, en azından başlangıçta, muhalif ideolojilere dayandırılacak, ve diğer gruplar ve toplumun geniş bir kesimi tarafından ise ancak sonradan kabul edileceklerdir.

Unutmayalım ki biz diğer bazı bilginleri iddia edebileceği gibi *bütün* bilgimizin ve *bütün* inançlarımızın ideolojik olduğunu *ileri sürmüyoruz*. Bunu yaparsak ideoloji kavramını işe yaramaz

bir hale getirmiş oluruz, çünkü ideolojik inançlar ve diğer inançlar arasında kesin olarak bir ayrım yapmak gerekir. Bu nedenle, tanım gereği Ortak Alan inançları belirli bir toplum veya kültürde ideolojik değildir, çünkü kesin olarak bu inançlarla ilgili ortada bir çelişki, muhalefet, mücadele, BİZ-ONLAR grupları, çıkar çatışması ve çelişen dünya görüşleri yoktur. Gerçekten de, kültürümüzde tüm toplumsal gruplar için bir masa masadır, ve masanın özellikleri veya işlevleri hemen hemen hiçbir zaman kökleri derine uzanan bir anlaşmazlık konusu haline gelmez.

Elbette ki, bizim şu anda kendi kültürümüz ya da toplumumuzda ideolojik olmayan Minimum Ortak inançlar olarak kabul ettiğimiz şey, daha sonra, veya başka bir kültürün dünya görüşünden, ideolojik inançlar haline dönüşebilir. Aynı şey, tipik şekilde, örneğin 500 yıl önce bütün Avrupa toplumları üyelerinin çoğu tarafından neredeyse tamamen "doğru inanç" olarak kabul edilen, ancak şimdi ise sadece bir grup insanın ideolojik inançlarıyla bağdaştırılan Hıristiyanlık gibi bir din için de sözkonusudur. Ya da bunun aksine, bir zamanlar tartışmalı olan bir inanç (örneğin dünyanın yeri ve şekli hakkında) şimdi artık genelin kabul ettiği Ortak Alan haline gelmiştir.

Görüyoruz ki söylem ve ideoloji arsında bir ilişki kurmak için bu(nun) önce toplumsal olarak paylaşılan tutumlar gibi toplumsal bilişin diğer biçimleri, ya da grup bilgisinin çeşitli biçimleri üzerinden gerçekleşmesi gerekir. Ancak bunlar hala genel ve soyuttur, ve dolayısıyla toplumsal biliş ve söylem arasında bizim daha belirgin bir ara birime gereksinimimiz vardır.

Şimdiye kadar ki tartışmamızı basit bir şemada temsil edersek, toplumsal biliş ve söylem arasındaki ilişkiyi kültürel ortak alanın, toplumsal ve kişisel bilişin diğer bütün biçimlerinin ve dolayısıyla da tüm söylem üretimi ve anlaşılmasının temelini oluşturduğu ve en temelde yerde aldığı aşağıdaki gibi bir şemayla temsil edebiliriz:

* SÖYLEM
* KİŞİSEL ZİHİNSEL MODELLER
* GRUP BİLGİSİ
* GRUP TUTUMLARI
* GRUP İDEOLOJİLERİ
* KÜLTÜREL/ORTAK ALAN BİLGİSİ

Zihinsel modeller

Yukarıda toplumsal bellek ile daha kişisel, bireysel olan otobiyografik bellek arasında bir ayrım yapmanın akla uygun olduğunu gördük. Bu ikincisine 'olaysal' bellek denildi, çünkü bu bellek sabah uyandığımız andan gece yatıncaya kadar ki günlük deneyimlerimize neden olan bağımsız olayların zihinsel temsillerinden oluşmaktadır. İçinde yer aldığımız, tanık olduğumuz (gerçek veya televizyonda), ya da okuduğumuz günlük olayların bölümlenmiş temsillerine (zihinsel) modeller denir. Bu nedenle, kendimizin de içinde yer aldığımız olayların otobiyografik modellerinin özel bir durum olduğu hem katılanların hem de olayların, eylemlerin ve durumların modellerine sahip oluruz.

Zihinsel modeller özneldir

Başka bir deyişle, günlük gerçekliğimizi algılama, anlama veya yorumlama şeklimiz bu tür modellerin kurulması ve yeniden kurulması (güncelleme veya değiştirme) aracılığıyla yer alır. *Öyleyse modeller kişisel ve özneldir*: Olayları benim gördüğüm ve anladığım şekilde temsil ederler. Böyle bir temsil çoğunlukla daha önceki deneyimlerden (eski modeller), ve güncel algılamalarım ve yorumlarımı ön yargılı kılabilen alışkanlıklardan etkilenir. Modeller aynı zamanda içinde yer aldığımız, tanık olduğumuz veya okuduğumuz ve duyduğumuz olaylar hakkındaki *düşünceleri* dile getirirler. Bu nedenle, Bosna ve Kosova iç savaşları hakkında gazete okuyarak hem olayların zihinsel modellerini oluşturmuş hem de olasılıkla bunları savaş suçları ve bu savaşlarda yapılan etnik temizlik hakkındaki olumsuz düşüncelerle de bağdaştırmış oluruz.

Zihinsel modelleri yapısı

Olaysal bellekteki bu zihinsel modellerin nasıl bir şey oldukları hakkında sadece kurgusal fikirlere sahibiz. Eğer olaylarla ilgili iseler, olasılıkla yaşadığımız milyonlarca olayın yorumlanmasında kullandığımız biraz genel, soyut bir şemayı sunarlar. Böyle bir şema bir yandan göreceli olarak basit olmalı, yani sadece birkaç sabit kategoriyi içermeli, diğer yandan ise biraz daha esnek olmalı ve günlük yaşamda yüzyüze geldiğimiz daha az güncel olan durumlara uygulamaya olanak vermelidir. Böylece, olayların model şemasının ortam (Zaman, Yer), Katılanlar (Şeyler, İnsanlar) ve bazı olaylar gibi kategorileri sunduğunu varsayabiliriz. Eylem modelleri daha özelde çeşitli rollerdeki (failler, eylemden etkilenenler vs.) aktörler olan katılanları sunar. Böyle bir şema ilgili bilgi ve (geçici) yorumun hızlı, stratejik incelemesine olanak verir. Daha yakından inceleme ya da yorumlama o olay hakkındaki "ilk izlenimimizi" düzeltmemiz gerektiğini ortaya çıkarabilir.

Zihinsel modellerin ilginç bir özelliği, hem kişisel, öznel ve günlük hayatımızda yaşadığımız olaylar hakkındaki önyargılı bilgiyi temsil etmeleri, hem de toplumsal biliş de dahil olmak üzere daha genel, soyut inançlara yönelik somut örnekler (tanımlamalar, örnekler) sunmalarıdır. Bosna ya da Kosova iç savaşındaki belirli bir olay hakkında okuduklarımız iç savaşlar, savaş, ordular ve silahlar, vahşet vb. hakkında genel, toplumsal olarak paylaşılan bilgimizin belirli somut örneklerini içerebilir. Bunların zihinsel modelde ayrıntılı olarak açıklanması (etkin olarak düşünülmesi) gerekmez; yalnızca bir olayı anlamamız için onlara ihtiyaç duyduğumuzda çıkarımda bulunabileceğimiz daha genel bilgiyi gösteren arka planda sunulmaları gerekir. Güncel bir olay(ın) (ile ilgili söylemin) yorumlanmasında silahlarla ilgili bütün bilgimizi değil de, bilgimizin yalnızca küçük bir bölümünü, örneğin silah kullanımının insanları öldürebileceği gibi, harekete geçirmeye gerek duyabiliriz. Bu nedenle biz, modellerin yalnızca genel bilginin *ilgili* somut örnekleri sunduğunu varsayacağız.

Kişisel modeller ve toplumsal temsiller

Genel toplumsal temsiller olarak ayrı ayrı temsil edilseler de, bilgi, tutumlar ve dolaylı ideolojiler belirli olaylar için kurduğumuz zihinsel modellerin içeriklerini ve yapılarını etkileyebilirler. Bu, aynı zamanda zihinsel modellerde dile getirildikleri/somutlaştırıldıkları gibi genel ideolojileri özel deneyimlere 'dönüştürebileceğimiz' anlamına da gelir. Eğer BİZ ırkçı bir ideoloji tarafından yönlendirilen göç karşıtı tutumun bir parçası olarak Afrika'dan daha fazla insanın göç etmesine karşı çıkıyorsak, o zaman -grup üyesi olarak- ben yakın geçmişte gelen göçmenlerin genel ideolojiden türetilen daha belirli (duruma dayalı) fikirleri sunduğu zihinsel modeline sahip olabilirim.

Yine de unutmayalım ki zihinsel modeller üzerindeki ideolojik etki tamamen otomatik değildir. İnsanlar ideolojilerine (tamamen) bağ(ım)lı değildir, ve elbette ki günlük modellerini daha önceki kişisel deneyimlerine ya da başka bilgi ve ideolojilere dayanarak yorumlayabilirler. Bu nedenle, göç karşıtı bir tutumu paylaşsam da Afrikalı göçmenlerle ilgili deneyimlerim olumlu olabilir, ve bu da olasılıkla benim bu tür göçmenlerin katılanlar olarak ortaya çıkacakları gelecekteki olay modellerimi etkileyecektir; ya da eşitlik ilkelerine dayanan sosyalist bir ideolojiye sahip olabilirim, ve bu tür ideolojik ilkeler de göçle ilgili ırkçı tutumlarımla çelişiyor olabilir.

İdeolojik çelişki

Bu da, insanların kişisel deneyimler düzeyinde *ideolojik çelişki* ve karmaşıklıklarla karşı karşıya kalabileceği anlamına gelir. Aynı anda birkaç toplumsal grup ya da oluşuma yakınlık duyabiliriz, ve bunlar da bizi farklı ideolojik görüşlere sevk edebilir. Aynı anda hem bir kadın, hem bir ana, hem bir profesyonel gazeteci, bir sosyalist, bir feminist, bir tanrıtanımaz vb. olabilirsiniz, ve kişisel yaşam deneyimlerinizin temsilleri bu farklı kimlikler ve ideolojilerle her zaman uyumlu olmayan bir fikir, bakış açısı gerektirebilir.

Bu aynı zamanda fikirler, tutumlar ve ideolojiler üzerine deneysel araştırmalarda rastladığımız bir şeydir: bireyler bir konu hakkında bir yığın çelişen fikir ifade edebilirler. Hatta o kadar ki, pek çok bilgin istikrarlı tutumlar ya da ideolojiler diye bir şey olmadığı sonucuna varmıştır. Bu bilginler daha çok, insanların fikirlerini belirli bir amaçla, her bir bağlamda, anında oluşturduklarını, ve bunu diğer insanlara yazarken ya da onlarla konuşurken çok tipik olarak yaptıklarını ileri sürerler. Bu bilginler genel, soyut, toplumsal bilişleri doğru saymanın gereksiz olduğu sonucuna varmışlardır.

Toplumsal temsiller zihinsel modellere indirgenemez

Burada sunulan ideoloji kuramında biz bu düşüncede değiliz. İnsanların günlük durumlarda farklı ideolojileri yaşayabileceğine, ifade edebileceğine ya da temsil edebileceğine, ve bu ifadeler ya da etkileşimlerin kendine özgü, eşsiz olduğu fikrine katılıyoruz. Zihinsel modeller bu tür eşsizliğin ve de ifade edilen ideolojik fikirlerin bağlamsal doğasının nedenini açıklar. Yine de farklı durumların ötesinde, yalnızca bir değil, pek çok toplumsal aktörün, aynı ya da benzer fikirlere sahip olabileceğine, bu fikirleri ifade edebileceklerine ve kullanabileceklerine şüphe yoktur.

Bu benzerlik yalnızca benzer koşullar tarafından açıklanamaz, toplumsal bellekte temsil edildikleri için başkalarıyla paylaşılan daha kalıcı zihinsel yapılar tarafından da açıklanması gerekir. Toplumsal bilgi, tutumlar ve ideolojiler kesin olarak farklı durumların ötesinde bir çeşit kalıcılık ve sürekliliğe gereksinim duyar, aksi taktirde bir grup içinde iletişim kuramaz, etkileşemez, konuşamaz ya da işbirliği yapamayız. En azından ortak dünya bilgisine, ve eylemlerimizi gözleyen, başkalarının bizden ne beklediğini ve yaptığımız veya söylediğimiz şeyi olasılıkla nasıl değerlendireceklerini tahmin etmeye olanak veren bazı genel değer, kural ve tutumlara sahip olmamız gerekir. Somut durumlarda söylemek ya da yapmak istediklerimizden farklı şeyler söyleyip yapmamızın nedeni de budur –biliyoruz ki ortak

toplumsal bilişler ve bir grupta yer almak yetenekli ve işbirlikçi üyeler gibi konuşmamızı ve davranmamızı gerektirir.

Özetle, günlük yaşam deneyimlerimizin zihinsel modellerinin oluşturulmasında yer alan etmenlerin katmerliliğine, ve bunların gerektirebileceği kişisel ve bağlamsal farklılıklara rağmen, zihinsel modeller aynı zamanda toplumsal olarak paylaşılan ideolojilerin bölümlerini sergilerler. Bu bizim aktörleri ya da konuşmacıları ilerici ya da gerici, feminist ya da anti-feminist, ırkçı ya da ırkçılık karşıtı gibi neden çoğunlukla ideolojik biçimde sınıflandırabildiğimizi ve kabul edebildiğimizi açıklıyor.

Zihinsel modellerden söyleme

Artık söylem ve ideolojiler arasındaki en önemli ara birimi keşfettik: olaysal bellekte temsil edilen zihinsel modeller. İdeolojik temelli fikirlerden etkileniyorsa, diyebiliriz ki böyle modeller ideolojik olarak 'önyargılı'dır: olayları bir (ya da birden fazla) ideolojik grubun bakış açısından temsil ederler ya da kurgularlar.

Bu tür zihinsel modeller yalnızca kişisel deneyimlerimizin temsili için önemli olmakla kalmazlar aynı zamanda eylem ve söylemin kavranması ve üretiminin de temelidirler. Yani, eğer ben bir olayı anlatmak istiyorsam, o olayı temsil ettiğim olay modelimi kullanmalıyım. Ve tersine, bir hikayeyi dinliyorsam, yapmaya çalıştığım şey hikayeyi anlamama olanak veren bir zihinsel modeli (benimkini!) oluşturmaktır. Başka bir deyişle, konuşma zihinsel modellerin ifadesini ve zihinsel modellerin oluşturulmasını (veya güncelleştirilmesini) anlamayı içerir.

Bu nasıl oluyor?

Modellerle söylem arasında belirgin olarak bir ilgi kurmanın bir yolu modelin önermelerinden söylemin anlamlarının (anlamsal temsillerinin) türetilmesidir.

Yine de unutmayalım ki modeller genellikle bilgi açısından söylemden daha zengindir. Bir model birisinin tabancayla insanları öldüreceği bilgisini sunabilir, ancak bunu hepimiz bildiğimiz için söylemimizdeki anlamsal temsilin bir parçası olarak o bilgiyi ifade

etmemiz gerekmez. Gerçekten de, bu tür bir bilgi söylem üretiminde üstü kapalı bırakılmış olabilir, dolayısıyla da, genellikle (ön)varsayımlar olarak adlandırdığımız şeye yol açabilirler.

Bu anlamda söylemler aynı kültürün dinleyicileri bu bilgiyi kendi olay modellerinin oluşturulmasında kendilerine saklayabileceği için anlamlarının (önermelerinin) sadece küçük bir miktarının gerçekten ifade edildiği, ve öteki bilginin çoğunun dolaylı olarak varsayılabildiği ve bu nedenle de gizli kaldığı, buz dağlarına benzerler. Her şeye rağmen konuşmacılar ve dinleyiciler çoğunlukla aynı Ortak Alanı paylaşırlar, ve bu nedenle de söylemin anlaşılması sırasında oluşturmakta oldukları modellerdeki bu toplumsal inançlara somut örnekler verebilirler. Başka bir ifadeyle:

Söylemin 'anlamını' tanımlayan anlamsal temsiller bu türden bir söylemi anlamak için kullanılan modelde temsil edilen bilginin yalnızca küçük bir parçasının seçimidir.

Bağlam Modelleri

Şu anki en önemli soru şudur: Konuşmacılar hangi bilgiyi söyleme dahil edeceklerini ve hangisini gizli kılacaklarını nereden *biliyorlar*?

Karşılıklı inançlarla ilgili inançlar

Görünüşe bakılırsa, konuşmacılar dinleyicilerin inançları hakkında inançlara sahip olmak zorundadırlar. Bu, Ortak Alana ait toplumsal olarak paylaşılan inançlarla ilgili olarak konuştuğumuzda ortaya çıkan, kesin olarak aynı kültürün diğer üyeleriyle ortak inançlara (bilgi, tutumlar) sahip olduğumuzu varsayan sıradan bir durumdur. Ayrıca, ebeveynler, çocuklar, eşler veya arkadaşlar gibi başka insanları kişisel olarak ve yakından tanımak çoğu zaman onların hangi daha özel (model) bilgiye sahip olduklarını, bu nedenle o bilginin de söylemde ifade edilmesine gerek olmadığım bildiğimiz anlamına gelir.

Bu, kitle iletişim araçları tarafından yayıldığı (ve varsayıldığı) için olaylarla ilgili toplumsal olarak paylaşılan ancak *özgün* bir

bilgi, 'tarihi' diyebileceğimiz bir bilgi için de böyledir. Bu anlamda, modeller her zaman kişisel ve özel, ve yalnızca yüz yüze karşılaşmalarla sınırlı değildir, aynı zamanda herkese açık, kamusal olabilir, ve Ortak Alan genel, sosyokültürel inançlarıyla aynı sebepten, bu tür belirli kamusal inançlar söylemimizin temeli olan modellerde varsayılabilirler. Demek oluyor ki: Bir gazete makalesinin 2. Dünya Savaşı ya da Yahudi Katliamının (Holocaust) ne olduğunu okuyucularına açıklaması gerekmez. Bu basit bir şekilde varsayılabilecek bir bilgidir.

Bu da hem toplumsal inançlarla, hem de kiminle konuştuğumuz ya da kim için yazdığımızla ilgili genel bilgiye gereksinimimiz olduğu anlamına gelir. Yani, güncel durumda diğer katılanları ve aynı zamanda onların olası özel ve genel inançlarını da temsil etmemiz gerekir. Aynı zamanda, dinleyicilerimizin kendilerinde olmayan bilgiye sahip olmayı gerçekten isteyip istemediklerini de bilmemiz gerekir. İster bir sınıfın önündeki öğretmenler olalım, ister bir gazetede yazan gazeteciler, iletişimsel amaçlarımız ona uygun olarak değişebilir.

Bu savları toplumsal biliş ve söylem arasındaki bağlantıda hala eksik olanın iletişimsel durumun bir modeli olarak adlandırabileceğimiz şey olduğunu söyleyerek sonlandırmamız gerekir. Bu *bağlam modelleri* (ya da basitçe: bağlamlar) aynı yukarıda açıklanan diğer herhangi bir olaya benzer modellerdir, tek farkları günceli, içinde sen ve benin katılanlar olarak yer aldığı devam eden iletişimsel olayı temsil etmeleridir.

Zihinsel Bağlam Modelleri Toplumsal Durumlara Karşı

Unutmayalım ki, burada tanımlanan bağlam kavramı bilişsel bir kavramdır, yani zihinsel bir model olarak tanımlanır, oysa iletişimsel olayın asıl durumu ise 'gerçek' toplumsal aktörleri katılanlar olarak sunan toplumsal bir kavramdır. Bu durumun zihinsel modeli (yani, bağlam ya da bağlam modeli) o toplumsal durumun sadece öznel bir oluşumudur, ve süre giden söylemin yorumu ile *ilgili* olan bütün bilgiyi sunar.

Mademki konuşma/yazma süre giden etkinliklerdir, o halde bağlam modelleri *dinamik* olmak zorundadır : -daha önce söylenen ve anlaşılan metni ya da konuşmayı otomatik olarak (bilinen) bağlamın bir parçası haline getirerek- Evrim geçirirler ve söylenmekte ya da yazılmakta olan her sözcükle değişirler. Konuşmacılar ve yazarlar böylece söylediklerini sürekli olarak dinleyicilerin zaten bildiğine inandıkları şeye uyarlayabilirler, ve böylece kendi söylem anlamlarını uygun biçimde kurarlar. Ancak aynı zamanda, katılanlar arasındaki toplumsal ilişkiler, bazı nesnelerin, zamanın ve iletişimsel durumun diğer unsurlarının varlığı değişmiş olabilir, ve bu da sürekli olarak güncellenen bağlam modellerine yol açar.

Böylece tanımlanan bağlam modelleri söylemin süreçlenmesinde bir çeşit genel *denetim mekanizması* olarak faaliyet gösterir. [Bu bağlam modelleri] amaçlarımızın, niyetlerimizin izini sürerler, inandığımız şeyi dinleyicilerin halihazırda bilmesi gerektiği, katılanlar arasındaki güncel toplumsal ilişkilerin ne olduğunu, şu anda nerede olduğumuzu, saatin kaç olduğunu, ve eğitim, hukuk, ya da medya genel uzmanlık alanları içerisinde örneğin sınıfta bir çalışmanın genel türüyle, mahkemede bir savunmayla veya gazetede bir haberle uğraşırken şu anda hangi toplumsal durumda olduğumuzu farkına varmamıza olanak verirler.

Bunlar ve diğer birkaç bağlam modeli kategorileri yeterli, durumsal olarak duyarlı söylemle meşgul olmayı gerektirir. Böylece bu kategorilerin bağlam modellerini tanımlayan *şemanın* standart unsurları olduğunu varsayabiliriz: Bu bizim iletişimsel olayları rutin olarak çözümleme anlama ve temsil etme şeklimizdir.

Her kategori her zaman konuyla doğrudan ilgili olmayabilir. Bu nedenle, bağlam modelinin Toplumsal Rol kategorisinin bir parçası olarak kendimizi ve başkalarını erkek yada kadın, profesör ya da öğrenci, komünist ya da komünist karşıtı olarak temsil etmek bazen konu ile ilgili olabilirse de, diğer durumlar da bu tür

temsillerin konuyla ilgisi yoktur. İşte bu nedenle geçmişte bir bağlam modelinin güncel iletişimsel durumda *söylem ile ilgili* olan şeyin temsili olduğu vurgulanmıştır.

Bu tür bağlamlaştırma olmadan olay modellerini ya da toplumsal bilişi günlük etkileşimin, konuşma ya da metnin gereklerine uyarlayamayız. Bu anlamda, bağlam modelleri yalnızca uygunluk ile ilgili değil, aynı zamanda insanların kendilerini eski bilginin kombinasyonu temelinde güncel durumlara uyarlayabilme yeteneği ve güncel durumları çözümleme kapasitesi ile ilgilidir.

Bağlam modelleri ve biçem

Aşağıda daha ayrıntılı göreceğimiz gibi bu türden söylemsel bir uyarlama kendisini söylem biçemimizi güncel iletişimsel bağlama uyarlama yeteneğimizde gösterecektir: Az çok resmi, az çok nazik olabilir ve nerede, ne zaman, kiminle, ne amaçla konuştuğumuzun bir işlevi olarak bir sözcük yerine başka bir sözcük seçebiliriz. Güncel bağlamı, katılanları ve uzam-zaman koordinatlarını temsil eden *ben, sen, o, burada, orada, bugün, yarın* gibi gösterici [bir özelliğe sahip] ifadelerin seçimi ile farkına varırız. Bağlam modelleri farklı türden dinleyiciler arasındaki farkı görmemize, ve bunun sonucunda da İspanyolca'da Siz (Usted) ya da Sen (Tu)'ni ya da sınıfta veya mahkemede kullanılan teknik, ve ayrıca medyanın ve politikacıların kullandığı politik sözlükleri kullanmamıza olanak veren toplumsal ilişkileri temsil etmemizi sağlar.

İdeolojik bağlam modelleri

Modellerin ideolojik olarak önyargılı olabileceğini tartıştık. Bağlam modelleri de aynı özelliğe sahiptir. Konuşmacı olarak kendimi ve başkalarını çeşitli toplumsal grupların üyeleri olarak sınıflandırabilirim. Bir erkek, bir cinsiyet ayrımcısı ya da ırkçı, bir profesör ya da öğrenci olarak konuşabilirim, ve bu yalnızca hakkında konuştuğum şeyleri (olay modellerinde temsil edildiği gibi) etkilemekle kalmayacak, aynı zamanda şimdiki durum,

örneğin iletişimsel olaydaki diğer katılanlar, hakkında sahip olabileceğim fikirleri ve inançları da etkileyecektir. Bu yüzden erkekler kadınlar hakkında yalnızca aşağılayıcı bir şekilde konuşmakla kalmayabilir, aynı zamanda onlara bu şekilde hitap da edebilirler. Benzer şekilde, elbette ki öğretmenlerin profesyonel ideolojileri onların öğretsel söyleminin bağlam modellerini etkileyecektir, ve benzer şekilde gazetecilerin medya ideolojileri de onların yazma ya da haberleri, arka plan hikayeleri veya baş makaleleri düzeltme şekillerini etkileyecektir.

Başka bir deyişle, ideolojiler hem hakkında konuştuğumuz ya da yazdığımız şeyleri hem de bunu nasıl yaptığımızı denetlerler.

Bağlam modellerinin rolünü tartışmakla, bir ideoloji kuramının bilişsel bölümünün taslağını tamamlamış olduk. Bir sonraki bölümde bu bilişsel bölüm için önemli bir toplumsal temel önereceğiz -her şeye rağmen grup üyeleri sadece bağlantısız zihinler olarak var olmazlar, ve bir ideolojiyi edinmek ve kullanmak için toplum ve politikanın gerçek dünyasındaki gerçek insanların toplumsal eylem ve söylemlerine gereksinim duyarız.

III. Toplumdaki İdeolojiler

Toplumbilimlerin çok önceki ilk çalışmalarının aksine, ideolojilerin önemli bir bilişsel boyutu olduğunu da vurguladık: Tıpkı bilgi gibi onlar da grup üyelerinin zihinlerinde temsil edilen yapılar olarak incelenebilirler.

Yine de ideolojinin genel kuramını böyle bir bilişsel yaklaşıma sınırlarsak bu çok yanlış olur. Başlangıçtan beri ideolojilerin esas itibariyle *toplumsal* olduğu vurgulanmıştır. Bilişsel durumda bile *toplumsal* bilişten, *toplumsal* bellekten ve bir grubun üyelerinin ortak *toplumsal* temsillerinden söz ettik. Bunun anlamı şudur: ideolojiler sadece bireyler tarafından edinilmez ve temsil edilmezler, dil ediniminde de olduğu gibi, bir grup insan tarafından toplumsal olarak öğrenilir ve kolektif bir şekilde temsil edilirler. İdeolojilerden yalnızca *aynı anda hem bilişsel hem de toplumsal* oldukları yönündeki bu birleşik anlamda söz etmek akla uygun olacaktır.

Kuramsal tanımın bir düzeyinde ideolojiler tek tek bireylerin (çünkü yalnızca bireylerin zekaları vardır) zekalarının bir parçasıdır, ancak başka bir düzeyde ise ideolojiler bir grubun üyelerinin zekalarına bölüştürülen ortak bir temsil, ortak olarak sahip oldukları bir şeydir. Bu nedenle, elbette ki grupların beyine dayalı zekaları olmadığından bir ideolojiyi paylaşırken, grup olarak, ortak 'zihinsel' bir şeye sahip olduklarını söyleyebiliriz. Burada çözüme kavuşmamış kuramsal ve felsefi konular vardır, ancak bunlar burada daha fazla tartışılmayacaktır.

İdeoloji ve toplumsal etkileşim

Yine de, ideolojinin toplumsal boyutları toplumsal bilişin tanımıyla sınırlı değildir. Eğer bir toplumdaki ideolojilerin ortaya çıkışını ve işlevlerini anlamak istiyorsak, toplumsal yapının pek çok farklı yönlerini ele almamız gerekir.

Toplumbilimde Makro ve Mikro. Çok fazla çelişkiye yol açan sadece pratik bir ayrım olsa da, toplumbilimde çözümleme tanımının makro ve mikro düzeylerinden söz etmek alışılagelmiş bir şeydir. Gerçekte toplumun makro ve mikro yönleri çoğunlukla birbirlerine karışmış durumdadır. Mikro düzeyde genellikle toplumsal aktörlerden ve bu toplumsal durumlarda bu aktörler arasındaki toplumsal etkileşimden söz edilir. Makro düzey (ya da birkaç makro düzey, orta ya da ara düzeyler) daha soyuttur: Burada, toplumsal aktörlerin gruplarından, kurumlardan, örgütlerden, tüm devletler ya da toplumlardan ve onların örneğin iktidar ilişkilerinden sözederiz. İdeolojiler bir grup tarafından paylaşıldığından, toplumsal olarak konuşursak, makro düzeyde tanım gerektirirler, oysa belirli bir anda bir toplumsal aktörün bireysel düşünceleri ise mikro düzeyde tanım gerektirir.

İdeolojilerin toplumsal yönleri toplumun hem makro hem de mikro düzeyinde tanımlanabilir.

İdeolojilerin toplumsal tanıtımlarına grupların ve grup ilişkilerinin soyut makro düzeylerinde başlamak yerine, (gelin) ideolojilerin kendilerini aslında, yani günlük yaşamın *toplumsal*

pratiklerinde, yani çeşitli *etkileşim* biçimlerinde katılanlar olan toplumsal aktörler arasında, nasıl ortaya koyduklarına tanık olabileceğimiz mikro düzeyde başlayalım. Bu günlük etkileşimin hem bir monolog metni hem de karşılıklı konuşma olarak son derece önemli bir biçimi *söylemdir*. Söylemin ideolojilerin ifadesinde ve yeniden üretiminde oynadığı başlıca rol göz önüne alınırsa, söylemi aşağıda ayrı bir şekilde ve daha ayrıntılı olarak ele almamız gerekir.

Toplumsal pratiklerimizin pek çoğu ideolojiler tarafından telkin edilir. Birbirleriyle etkileşen kadın ve erkekler cinsiyet ayrımcılığı ya da feminizm gibi çeşitli cinsiyet ideolojilerini sergileyebilirler. Farklı etnik ya da 'ırksal' grupların üyeleri ırkçı, etnik ayrımcı ya da ırkçılık karşıtı ideolojileri ortaya koyabilirler. Sınıf ideolojileri zenginler ve fakirler arasındaki etkileşimin pek çok yönlerini etkileyecektir. Farklı yaşlardan insanlar çoğu zaman yaş ayrımcı ideolojileri sergileyecektir. Profesörler ve öğrenciler eğitimle ilgili muhalif ideolojilere sahip olabilir, ve bu da kendini onların sınıftaki günlük etkileşimlerinde gösterecektir. Profesyonellerin kendi profesyonel ideolojileri vardır ve bu ideolojiler de kendilerini müşterilerinde, müvekkillerinde, okuyucularında ya da seçmenlerinde olduğu kadar, diğer profesyonellerde de (politikacılar ve gazetecilerin yapabileceği gibi) ortaya koyacaktır.

Özetle, insanlar toplumsal grupların üyeleri olarak hareket eder etmez ideolojilerini eylemlerine ve etkileşime taşıyabilirler. Bu nedenle, erkekler kadınlara, beyazlar siyahlara, gençler yaşlılara, ve zenginler fakirlere karşı ayrım uygulayabilirler. Bu, aşağıda göreceğimiz gibi metin ve konuşma yoluyla olabilir. Ancak ideolojiler, konuşmaya eşlik eden bir çok 'öte-sözel' örneğin, el kol hareketleri, yüz ifadesi, vücudun duruşu ve mesafesi, vb. gibi etkinliklerle de ifade edilebilir: Biz bu -bazen çok kurnazca - yöntemlerle de bir insanı eşit, üstün veya aşağılık olarak görüp görmediğimizi gösterebiliriz. Erkeklerin bir çoğunun maço tavırlarını sadece bakış tarzlarıyla, ses tonlarıyla, el kol hareketleri ya da yakınlıklarıyla nasıl sergilediklerini her kadın bilir.

Aynı şey insanların ailedeki, işteki, çalışma sırasındaki, boş vakitlerindeki, vb. günlük yaşamlarını tanımlayan toplumsal pratikleri içinde geçerlidir. Kadınlara hem kendi eşleri, hem erkek patronlar ve iş arkadaşları, hem de diğer erkekler tarafından hem cinsel taciz yoluyla ya da tacizin, şiddetin, sömürünün sayısız farklı türü ve yöntemiyle, hem de kocalarının kadınların görevi olduğunu düşündükleri günlük iş beklentileri yoluyla bir cinsiyet ayrımı uygulanıyor olabilir. Kaldı ki, kadınların günlük yaşamları cinsiyet ayrımcılığının sadece bu açık ve kaba biçimleriyle değil, aynı zamanda ağzına kadar eşit olmayan bir şekilde davranılmanın daha ince ve dolaylı yöntemleriyle de doludur. Cinsiyet ayrımcı ideolojiler kadınlar ve erkekler arasıdaki günlük etkileşimlerin neredeyse tüm biçimlerini yönlendirir.

Benzer yorumlar farklı etnik, ırksal, dini ya da politik grupların üyeleri arasındaki ilişkileri tanımlayan toplumsal pratikler için de yapılabilir. İktidar ya da direnme arasındaki ilişkiler tarafından denetlensin ya da denetlenmesin, başka (özellikle de muhalif) grupların üyeleriyle etkileşen grup üyelerinin günlük eylemleri, bu grupları tanımlayan ideolojilerin yönlendirdiği bir çok yöntemde kendini gösterecektir.

Bu şekilde, grup üyeleri hükmedilen grupların üyelerini sonsuz sayıda usta yöntemlerle tipik olarak marjinal kılabilir, dışlayabilir ya da çözülmesi gereken bir sorunsallaştırabilir. Bu yüzden bunu, onlara hiç (ya da çok fazla değil) ilgi göstermeyerek; onları kendi ülkelerine, şehirlerine, mahallelerine, firmalarına ya da evlerine kabul etmeyerek; onları fiziksel kabalığın, tacizin ya da şiddetin çeşitli biçimleriyle olduğu kadar, hiçbir haklı zemine dayanmayan bir şekilde eleştirerek yapabilirler. Bu ideolojik dayanaklı ayrımcılığın pek çok biçimi aynı zamanda söylemde de görülecektir, ve bu nedenle de aşağıda bunlara daha ayrıntılı olarak tekrar değineceğiz.

Gruplar

İdeolojinin mikro düzeydeki tanıtımına dönersek, öncelikle 'grup' kavramı ile ilgili biraz daha konuşmamız gerekir. Buradaki temel fikir, her insan ortaklaşalığının bir ideolojiye sahip toplumsal bir grubu oluşturmadığıdır. Otobüs bekleyen bir insan 'grubu' tipik şekilde bir ideolojiyi paylaşan toplumsal bir grup türü değildir. Bu nedenle, bir ideolojiyi geliştirebilecek grubu oluşturan toplumsal aktörlerin ortaklaşalığından söz etmek için, olasılıkla grubun göreli kalıcılığı gibi bazı ölçütlere, ve belki de bir durumun ya da olayın da ötesinde bazı ortak amaçlara gereksinim duyarız.

İdeolojik şemayı tanımlayan kategoriler açıklamamızda bu *grupluğun* bazı toplumsal boyutları temsil edilmiş gibi görünüyor – çünkü ideolojileri temel olarak bir çeşit grup benlik-şeması olarak tanımladığımız zamanki gibi düşünebiliriz. Böylece, toplumsal grupluk da yukarıda tartışıldığı gibi üyelik ölçütleri (köken, dış görüntü, dil, din, diplomalar ya da bir üyelik kartı), özel amaçlar (öğrencileri eğitmek, hastaları iyileştirmek, haberleri vermek), kurallar, grup ilişkileri ve kaynakları açısından tanımlanabilir. Yani, insanların kendilerini ve başkalarını iç grup ve dış grup üyeleri olarak belirlemek ve ona uygun davranmak için alışılagelmiş olarak kullandığı bazı özellikleri toplumsal açıdan da tanımlayabiliriz. Bu grup ölçütleri bazen, örneğin, tercih edilen giyim ya da müzik tarzına bağlı olduklarında, oldukça serbest ve üstünkörü olur, bazen de cinsiyet, etnisite, din ve meslekte olduğu gibi, bir grubun üyelerinin yaşam ve etkinliklerinin neredeyse tüm yönlerini düzenlerler.

İdeoloji, toplumsal kimlik, grup-benlik şeması ve grubun toplumsal oluşumu arasındaki yakın ilişki grupluğun belki de içsel olarak bir ideoloji sahibi olduğuyla ilişkilendirilebileceği izlenimini uyandırır. Bu da, bütün toplumsal grupların ideolojileri olduğu anlamına gelir ki, böyle bir sonuca varmak her ne kadar (bir grubu nasıl tanımladığımıza bağlı olarak) savunulabilecek bir görüş olsa bile, fazlasıyla cesur olabilir. Ancak bir grupla kimlik kazanmanın kendini hem bazı toplumsal pratiklerde (profesyonel

etkinlikler, ayrımcılık, direniş, gösteriler, ve diğer etkinliklerin ev sahipliği gibi) hem de ortak amaçlar, inançlar, değerler gibi bazı ortak toplumsal temsillerde gösterdiği kesinlikle doğrudur. Gördüğümüz gibi bunlar temel ideolojiler tarafından kurulabilir. Öte yandan, gruplar oldukça sıkı olmayan sadece paylaşılan tutumun ortak amacının temelinde oluşturulabilir, ve bunların da daha geniş ideolojik temeli olmasına gerek yoktur.

Grupların kendileri çoğunlukla yapılanmış durumdadır. Grupların hem az çok resmi olarak grubun bir parçası olabilen (örn., bir üyelik kartına sahip olma) sıradan üyeleri, hem de özel rollere sahip ya da özel görevleri yerine getiren bireyleri ya da alt grupları olabilir. Liderlerimiz yandaşlarımız, öğretmenlerimiz ve ideologlarımız olduğu kadar aynı işlevlere sahip olan ofislerimiz de vardır. Bu tür bir grup örgütlenmesi ideolojilerin edinimi, yayılması, savunulması ya da aşılanması için hayati önem taşır. Bu nedenle yeni üyelerin grubun ideolojisini öğrenmeleri gerekir. Bu ideolojinin kamusal alanda savunulması ya da meşrulaştırılması gerekebilir. Çeşitli propaganda biçimleriyle yeni üyelerin kazanılması gerekebilir. Liderler, ideologlar ideolojiyi öğretmek, kabul ettirmek ve canlı tutmak zorunda kalabilir. Bunu yapmak için kitaplar ve diğer kitle iletişim araçları kullanılabilir. Başka bir ifadeyle, bir grubun "ideolojik yaşamı" hem kiliselerden, siyasi partilerden hem de feminist, çevreci, insan hakları ve pasifist hareketlerden görüldüğü üzere, işlevlerin, kuruluşlar ve kurumlar ve onların günlük pratiklerinin karmaşık düzenlenimlerine dayandırılabilir.

İdeolojik kurumlar

Bu son sözler ayrıca ideolojilerin verimli yeniden üretiminin genellikle ortak bir amacı ve ortak tutumları, değerleri ya da ideolojik prensipleri olan iki üç insandan daha fazlasını gerektirdiğini göstermektedir. Gerçekten, Katolik Kilisesinin tarihi, Uluslararası Af Örgütü ya da Greenpeace (Yeşil Barış) gibi bazı güncel Hükümet Dışı Örgütlerin (NGO) verimliliğinin göstermiş olduğu gibi, hem grup örgütlenmesi hem de kurumsallaştırma son derece önemli olabilir.

Aynı şey genel olarak modern toplumun en etkili ideolojik kurumlar için daha da gerçeğe uygundur: okullar ve kitle iletişim araçları. İnsanlar başka grup üyelerinin günlük etkinliklerini (kadınlara karşı şiddet ve tacizin erkek şovenist biçimlerinde olduğu gibi) taklit etmek suretiyle kısmi ideolojiler edinebilir, ancak ideolojiler büyük oranda, uygun şekilde ifade edilecek olursa, –sadece özel bir 'davranış' ya da eylem biçimi olarak değil– söylem yoluyla edinilir. Bir zamanlar kilisenin oynamış olduğu bu rolün şu anda yerini dolduran kurumlar diğer pek çok kurumdan daha da fazla, okul ve kitle iletişim araçlarıdır.

Hem söylem, hem de söylemin yeniden üretimiyle bağlantılı olarak ideolojilerin kurumsal doğasından bahsetmemizin nedeni, sadece metin ve konuşmanın iş görmesi değildir. Kamu söyleminin ideolojik boyutu aynı zamanda pek çok sözlü olmayan pratikler, örgütsel yapılar ve firmaların ya da kurumların diğer yönleri tarafından da biçimlendirilir. Örneğin, haber sunmanın ideolojisi yalnızca haber bülteninin tarzı ve içeriği ile sınırlı değildir, aynı zamanda haber toplama, kaynaklarla ilgilenme, diğer gazetecilerle ve haberde rolü olan kimselerle etkileşim, ve gazetecilerin profesyonel etkinliklerinin (toplantılar, son teslim tarihleri, vs.) düzenlenmesini de telkin eder. Gazetecilerin hem profesyonel hem de diğer toplumsal (cinsiyet, etnik, sınıf, yaş, vb.) ideolojileri, temel olarak kimin araştırılacağını, gözleneceğini, dinleneceğini, kiminle görüşme yapılacağını ya da kimden söz edileceğini düzenler. Bu nedenle, günlük haberleri ve gazete ya da televizyonda program yapımayı tanımlayan bir yığın etkinliğin kendisi ideolojik dayanaklı olabilir, ve çeşitli toplumsal grupların üyeleri olarak yer alan toplumsal aktörlerden temelden etkilenebilir.

Benzer yorumlar okullardaki, çalışmalardaki, öğretimdeki, çalışma kitaplarındaki, izlencedeki ve öğretmen-öğrenci etkileşimindeki eğitimin günlük kurumsal örgütlenmesi için de yapılabilir. İdeolojiler kendilerini yalnızca eğitsel söylemde göstermezler, öğretmenlerin profesyonel ideolojilerine ek olarak, diğer bağlantılar arasında, yaş, cinsiyet, etnisite ve sınıfın rol oynadığı okul yaşamının tüm yapılanımlarında kendilerini gösterirler.

İdeoloji ve iktidar

Bir ideoloji kuramı için temel toplumsal soru insanların *neden* öncelikle ideolojileri geliştirdikleridir. Gördüğümüz gibi, bilişsel olarak, ideolojiler toplumsal temsilleri yapılandırdıkları için geliştirilebilirler. Gruplar düzeyinde bu, insanların aynı ideolojiyi paylaşmak da dahil, çeşitli boyutlarda kimlik belirlenimine dayanan grupları oluşturabilmekte gayet iyi oldukları anlamına gelir. İdeolojiler toplumsal pratikleri dolaylı bir şekilde genelde, ve söylemi ise özelde denetlediklerinden, ideolojilerin sonraki açık toplumsal işlevi, ortak eyleme, hem iç grup üyelerinin işbirliğine ve etkileşimine hem de dış grup üyeleriyle etkileşime olanak vermeleri ya da kolaylaştırmalarıdır. Bunlar ideolojilerin toplumsal mikro-düzey işlevleridir.

Tanımın makro düzeyinde, ideolojiler en yaygın şekilde *iktidar* ve *egemenlik* gibi grup ilişkileri açısından tanımlanır. Gerçekten de ideolojiler çoğunlukla egemenliğin geleneksel olarak, yani yöneten sınıf ya da çeşitli seçkin gruplar ya da örgütler tarafından, meşrulaştırılması bakımından tanımlanırdı. Bu nedenle, eğer *iktidar* burada bir grubun başka bir grup (üyelerinin eylemleri) üzerindeki *denetimi* açısından tanımlanırsa, ideolojiler bu tür bir denetimin zihinsel boyutu olarak işlev görür. Yani, ideolojiler egemen grup üyelerinin pratiklerinin (buna ayrımcılık diyelim) temelidir. İdeolojiler iktidarı kötüye kullanma biçimlerinin haklı çıkarılabildiği, meşrulaştırılabildiği, göz yumulabildiği ya da kabul görebildiği ilkeleri sağlarlar. Başka bir ifadeyle, ideolojiler grup pratiklerinin başlangıcı ve sonu, kaynağı ve amacıdırlar, ve dolayısıyla grubun ve grubun iktidarının yeniden üretimi (ya da diğer grupların iktidarına meydan okuma) doğrultusunda yüklemlenirler. Geleneksel olarak 'egemen ideolojiler' terimi egemen gruplar tarafından kendi egemenliklerinin yeniden üretimi ya da meşrulaştırılmasıyla görevlendirilen ideolojilerden söz ederken kullanılır.

İdeolojilerin grup *çıkarlarıyla*, yani, grubun iktidarını ve bu çıkarların dayandığı kaynakları (güç, anamal, gelir, aynı zamanda

bilgi, eğitim ve ün) arttıran (ya da koruyan), ve grubu her şekilde destekleyen bir dizi düzenlemeler, süreçler, etkinlikler, kurallar, yasalar ve kaynaklarla ilgili olması aynı zamanda bu anlamdadır. Böylece ideolojiler bir grubun diğer gruplar üzerinde bir takım avantajları 'hak ettiği' ilkelerin oluşturulması yönünde hazırlıklı olabilir. Örneğin, göçe karşı çıkma, çoğunlukla 'buraya' önce gelenin BİZ olduğumuzu, ve işte bu yüzden de vatandaşlık, konut ya da iş gibi kıt kaynaklar üzerindeki önceliğe BİZim sahip olduğumuzu iddia ederek meşrulaştırılacaktır. Unutmayalım ki bu çıkarların geçmişte geleneksel sınıfa dayalı ideolojilerde olduğu gibi, hiç de sadece maddi olması gerekmez. Pek çok modern ideoloji sembolik kaynaklar ve amaçlara, ya da yaşam tarzı, cinsellik, sağlık, vb. ile ilgili konulara yönelik olarak düzenlenmektedir.

İdeoloji, toplum ve kültür

İdeolojileri tipik olarak hem toplumsal gruplar için, hem de bütün toplum ve kültürler için tanımlayacak olsak bu tuhaf olurdu. Buradaki ana fikir ideolojilerin çoğunlukla diğer gruplarla ilişkili olarak, grubun (kendi) [kimliksel] belirlenmesinin zihinsel biçimleri olarak gelişmesidir. Bu, eğer bir amaç ya da çıkar çatışması yoksa, mücadele yoksa, kıt kaynaklar ya da simgesel kaynaklar üzerinde bir rekabet yoksa, o zaman, ideolojilerin hiçbir öneminin olmadığı anlamına gelir. Yani, ideolojilerin bir bütün olarak toplum düzeyinde değil de, sadece gruplar içinde ve gruplar arasında bir anlamı vardır. Savaş halindeki iki ülkenin durumu ve milliyetçi ideolojilerin tipik şekilde sergileyecekleri gibi, bu yalnızca bütün bir toplum başka bir toplumla ilişkilendirilirse doğrudur.

Aynı şey bütün kültürler için geçerlidir. İdeolojiler ve kültürler çoğu zaman birbirleriyle karşılaştırılsa da (grupları ya da örgütleri tanımladıklarında), biz burada ideolojileri bütün toplumlara yüklemekten kaçınmamızla aynı sebeplerden ikisi arasında bir ayrım yapmayı öneriyoruz. Kültürler hem Ortak Alana hem de ortak kural ve değerlere sahip olabilirler, ancak tanımlamış

olduğumuz gibi genel ortak bir ideolojiye sahip olmayabilir. Bu en fazla, rekabet eden kültürleri yeniden karşılaştırdığımızda, ve bu kültürler (ve üyeleri) iktidar için etkileştiklerinde ve rekabet ettiklerinde ilintili bir kavram olacaktır. Bu bazen "kültürel ideolojiler" den çok, politik ya da dini açıdan tanımlayacağımız Batıya ait olan ve olmayan, Hıristiyan ve Müslüman kültürler için söylenir.

İdeolojinin toplumsal çözümlemesi ve ideolojilerin toplumsal gruplar tarafından edinilme ve kullanılma şekilleri pek çok ek gözlemlerle ayrıntılı olarak anlatılabilseler de, biz artık ideoloji ve söylem arasındaki ilişkileri incelemek için gerekli olacak temel toplumsal kavramlara sahip olmuş bulunuyoruz.

IV. Irkçılık

İdeolojiler bir anlamda zihinsel nesneler, bir grubun toplumsal olarak paylaşılan fikirlerinin sistemleri olabilirler, ancak toplumsal bir boşlukta var olmadıklarını az önce kanıtlamaya çalıştık. Aksine, ideolojiler ortaya çıkarlar, kullanılırlar, toplumsal yaşamın doğal bir parçası olarak yeniden üretilirler, ve gruplar ve toplumsal hareketlerle, iktidar, egemenlik ve mücadele ile ilgilidirler. Bu nedenle sınıf mücadelesinin tarihi ve kapitalist toplumlarda işçilerin yönetilen konumunda oldukları hakkında bir şey bilmeden sosyalist ya da komünist ideolojileri tümüyle anlamak olanaksızdır.

Aynı şey feminist hareket ve dolayısıyla da feminizmin çeşitli ideolojileri için de geçerlidir: Bu ideolojiler erkek şovenizminin daha genel toplumsal bağlamında, cinsiyet eşitsizliğinde, ve kadınların ikinci sınıf vatandaş olma durumlarını destekleyen ve sürdüren kurumsal düzenlemelerde ortaya çıkarlar. Yani ideolojiler, deyim yerindeyse, toplumsal mücadele ve eşitsizliğin 'bilişsel' karşılığıdır. Yalnızca bu toplumsal yapı tarafından oluşturulmakla kalmazlar, aynı zamanda söylemleri ve mikro düzeyde eşitsizlik, egemenlik ve direnişin yapılarını gerçekleştiren grup üyelerinin diğer toplumsal pratiklerini denetleyerek onları büyük ölçüde sürdürür ve yeniden üretirler.

Bu nedenle, ırkçı ideolojileri daha ayrıntılı olarak, özellikle de söylemin etnik ya da 'ırksal' eşitliği nasıl ifade ettiğini ve yeniden ürettiğini, incelemek istiyorsak, ırkçılığın bu toplumsal boyutları hakkında biraz daha fazla şey bilmemiz gerekir. Gerçekten, çağdaş toplumlarda ırkçılığın daha geniş bağlamı hakkında tam bir bilgiye sahip olmadan ırkçı söylemin hiçbir ilintili ideolojik çözümlemesi mümkün değildir. Bu nedenle, söylem ve ırkçı ideolojilerin toplumdaki rolünü de açıklayan kısa, kuramsal bir çerçeve çizeceğiz.

Toplumsal eşitsizlik sistemi olarak ırkçılık

Sınıf ve cinsiyet eşitsizliğinde olduğu gibi, ırkçılık da içinde toplumdaki –aslında tüm dünyadaki –bazı grupların (bu olayda "beyaz" Avrupalılar) diğer gruplardan (beyaz olmayan, Avrupalı olmayan) daha fazla güce sahip oldukları toplumsal eşitsizliğin karmaşık bir sistemidir. Bu güç farkı esas olarak çoğu maddi mallara daha az miktarda sahip olmak, aynı zamanda da bir yığın başka kaynak arasında eğitim, bilgi, enformasyon ve statü gibi simgesel kaynaklara daha az egemen olmak ya da bunları kullanma olanağına daha az sahip olmak gibi kıt toplumsal kaynaklara farklı erişim biçimlerinde kendini gösterir. Bu gün Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da bu aynı zamanda göçmenlerin o ülkeye girme ve kalma haklarına daha az sahip oldukları anlamına gelir. Ve bir kez o ülkeye girmişlerse de, daha kötü yerleşim yerleri, daha kötü konutları, ve eğer varsa daha kötü işleri olacaktır.

Avrupalıların Avrupalı olmayanlardan daha fazla güce sahip olduğu bu genel toplumsal eşitsizlik sistemi bir yığın, ayrıma dayalı günlük pratik tarafından 'mikro düzey' olarak kabul edilir. Azınlıklar ve göçmenlerin daha az sayıda işleri varsa, bu onların ücret karşılığı çalıştırılmak ya da terfi ettirilmek için zaman bağlamında karşılaşılan zorluklar ve çoğunlukla da yaptıkları işlerin diğer işçilerin işlerine nazaran daha az takdir edilecek bir biçimde değerlendirilmesi yüzündendir. Aynı şey, bugüne kadar çoğu zaman bir çok nedenle, Avrupalı olmayan çocukların varlıklarını hiç hesaba katmasalar bile, en azından ön yargılı

çalışma kitaplarıyla sorunsallaştırılan göçmen çocuklarının okuldaki durumları için de geçerlidir.

Bu nedenle, Avrupalı olmayan azınlıklar toplumun her kesiminde, yerleşim yerlerinde, iş yerinde, okulda, mağazalarda, hem toplu taşıma araçlarında hem de kitle iletişim araçlarında her gün, bazen kolayca fark edilmeyen adaletsizlik sistemiyle karşı karşıya kalırlar. Irkçılığın medya tarafından bildirilen oldukça pervasız biçimlerde ve yalnızca ara sıra meydana geldiğini vurgulamak için bu sisteme 'günlük [hayattaki] ırkçılık' denir. Mikro düzeyde bu sorunsallaştırma, marjinalleştirme ve dışlama biçimlerinin genel sonucu makro düzeydeki toplumsal eşitsizliktir.

Irkçılığa ya da etnik kökene dayanan toplumsal eşitsizliğin çok ortada, açık ya da aşikar olmasının gerekmediği vurgulanmalıdır. Irkçı şiddet, bugünün Avrupa'sında da beyazların düşündüğünden çok daha fazla yaygın, günlük bir olgu olsa da, çağdaş Avrupa ırkçılığının başlıca özelliği değildir. Günlük [hayattaki] ırkçılık belirtildiği gibi, inceden ve dolaylı olabilir ve bazen günlük etkileşimin ikincil davranış biçimlerinde ortaya çıkar –Avrupalı çoğunluktan birisi Avrupalı olmayan azınlıktan birine Avrupalı başka birine davranmayacağı şekilde davranır. Bu bakımdan, günlük [hayattaki] ırkçılık –bir insan başka bir insana davranması gerektiğinden daha olumsuz ve farklı davrandığı için– kuralların çiğnenmesi demektir.

Günlük [hayattaki] ırkçılık

Beyazların da başına gelebilmesine rağmen, yine de ırkçılığın tipik özelliği bunun azınlığın grup üyelerinin başına her gün gelmesidir, bu yüzden adaletsizlikler birikir, ve böylece de, baskı haline gelmese de, kocaman bir psikolojik ve toplumsal stres sistemi haline gelir. Aynı zamanda bu ustalıklı yapılan ırkçılığın doğası öyle doğal bir hale gelir ki olduğu gibi kabul edilmesi gerekirmiş gibi görünür. Irkçı hakaretler, şakalar, taciz ve marjinalleştirme öyle yaygındır ki artık egemen beyaz grubun üyelerinin çoğu arasında çok fazla ilgi uyandırmaz. Sadece daha açık, daha göze çarpan ve daha aşırılıkçı olan ırkçılığın farkına

varılmakta, hakkında yazı yazılmakta ve elbette ki resmi olarak ayıplanmaktadır. Sıradan ırkçılık Avrupa ve Kuzey Amerika'daki azınlıkların günlük yaşamlarının doğal bir parçasıdır.

Irkçılığı mikro düzeyde tanımlayan bu günlük toplumsal pratikler elbette ki bilişsel bir temele sahiptir. Yani, diğer insanlara, o insanlar ancak farklı olarak algılanıyor ve sınıflandırılıyorlarsa farklı davranılabilir. Ve eğer toplumsal değerlendirmenin ilgili bütün boyutunda "eksik" olarak değerlendiriliyorlarsa, sorunsallaştırılır, marjinalleştirilir, dışlanır ve daha olumsuz bir şekilde davranılırlar. Başka bir ifadeyle eşitsiz davranma olarak ayrımcılık, yalnızca egemen grup aktörleri böyle bir davranışın normal, ya da başka bir şekilde, meşru olduğuna inanıyorlarsa öznel bir şekilde haklı çıkarılabilir. Örneğin, Avrupa'lı bir işveren yeni gelenlerin daha az akıllı, yetenekli ve çalışkan olduğunu düşündüğü için, ya da yalnızca kendi arkadaşlarıyla zaman geçirmeyi tercih ettiği için, Fas'lı bir göçmene iş vermeyebilir. Başka bir ifadeyle, ayrımcılığın günlük toplumsal pratikleri Ötekiler hakkındaki olumsuz inançların bilişsel temelini önvarsayar: ırkçı ideolojiler tarafından yapılandırıldıkları için kalıplaşmış fikirler, önyargılar, ırkçı tutumlar ya da diğer toplumsal olarak paylaşılan olumsuz düşünceler.

Başka bir ifadeyle, ırkçı ideolojiler Avrupa toplumu üzerinde dolaşan bir çeşit soyut bir sistem *değildir*. Aksine, bunlar pek çok Avrupalı'nın toplumsal zekasında tarihi, toplumsal ve kültürel olarak kemikleşmiş olan ve Avrupalı olmayan diğerleri hakkındaki inançlarını aşağı yukarı kontrol eden inançlardır. Bu tür tutumlar kendilerini örneğin şu anda Batı Avrupa nüfusunun üçte ikisinden fazlasının daha fazla göç alınmasına karşı çıkması gerçeğinde ortaya koymaktadır. Bunun etnik ya da ırksal üstünlük duygusu (pratikte hala öyle olmasına rağmen) olması gerekmez – ancak çoğu zaman diğerlerine olumsuz davranma, olumsuz sınıflandırma şekillerinin en azından birini ima eder. Avrupa'daki günlük yaşamın ve kültürün karmaşık yapılarının sonucu olarak, böylece,

Afrika kökenli insanlar ve diğer Avrupa'lı olmayanlar alışılagelmiş bir şekilde, tehlikeli olarak görülmeseler bile, hem farklı, hem de sapkın, problemli olarak algılanıyorlar ve değerlendiriliyorlar. Irkçı ideolojiler çok kültürlü Avrupa ve Kuzey Amerika'da yaşamın pek çok alanındaki toplumsal tutumlar üzerinde egemenliğini bu kadar derin bir şekilde korumaktadır. Aynı şey bunun en kararlı bir şekilde yalanlandığı Avrupa'lı gruplar ve kurumlar için de geçerlidir : seçkinler arasında, yani politikada, kitle iletişim araçlarında, bilimde, eğitimde, mahkemelerde, bakanlıklarda, vb. Başka bir ifadeyle : Irkçı ideolojiler günlük [hayattaki] ırkçılık olarak tanımlanan ayrımcılığı her gün olanaklı kılan etnik inançların toplumsal olarak ortak temelleridir. Aşağıda bu tür ırkçı ideolojilerinin bölümlerinin söylemde nasıl ortaya çıktıklarını göreceğiz.

Irkçılık, söylem de dahil, ayrımcı toplumsal pratikler tarafından yerel (mikro) düzeyde, ve kurumlar, örgütler ve genel grup ilişkilerinde küresel (makro) düzeyde üretilen, ve ırkçı ideolojiler tarafından bilişsel olarak desteklenen etnik bir eşitsizlik sistemidir.

V. İdeolojik Söylem Yapıları

Artık ideolojilerin ne olduğu, söylem üretiminde ve söylemi anlamada yer alan diğer zihinsel yapıları nasıl etkiledikleri ve toplumda nasıl işlev gördükleri hakkında ilk izlenime sahibiz. Yani, ideolojik söylemi süreçlendirme temel kuramına ve gruplar arası ilişkilerde ve grupların yaşamında ideolojilerin rolünün toplumsal kuramının giriş kısmına sahip bulunuyoruz.

Yine de bu sadece bir ilk adımdır. Bu ideolojilerin tutumların ve önyargılı modellerin söylemde ifade edilme yolları ve söylemin ideolojilerin toplumsal işlevlerinde nasıl bir rol oynadığı hakkında çok fazla şey söylemez. Bu konuları aydınlatmak için şimdi artık ideolojilerin söylemde kendilerini gösterme yollarının ayrıntılı bir incelemesine girişeceğiz.

Hangi yapılar?

Söylem her birinin sonsuz şekilde birbirine bağlanabildiği, kendi kategorileri ve unsurları olan bir çok düzeyde yapıyı sunduğu için oldukça karmaşıktır. Gördüğümüz gibi ideolojiler açık bir şekilde ifade edilebilir ve bu nedenle kolayca fark edilebilirler, ancak bu, aynı zamanda oldukça dolaylı, sezdirmeli, üstü kapalı bir biçimde, tonlama, duraksama veya bir zamir kullanmak gibi söylemin daha az belirgin yapılarında da meydana gelebilir.

Bu bölümde öyleyse, temel ideolojileri tipik biçimde ortaya koyan bazı yapıları keşfedeceğiz. İdeolojinin kendisini metin ya da konuşmanın neredeyse tüm yapılarında sergileyebildiğine inanmamız için bir sebebimiz var, ancak öte yandan, bunun bazı yapılar için diğer yapılardan daha tipik olduğuna da inanıyoruz. Bu nedenle anlambilimsel anlam ve biçemin, biçimbilim (sözcük yapımı), sözdizimin (tümce yapımı) pek çok yönüne göre daha olası olarak ideolojiden etkilenecektir, çünkü bu ikinci söz ettiğimiz çok daha az bağlama dayalıdır : İngilizce İspanyolca'da tanımlık isimden önce gelir ve hiçbir ideolojik etki bunu değiştirmez. Ancak birisine 'özgürlük savaşçısı', 'isyancı' ya da 'terörist' deyip demememiz böyle bir insan hakkındaki düşüncemize oldukça bağlı olan sözlüksel seçimimizle ilgilidir, ve böyle bir düşünce de sırasıyla ideolojik konumumuza ve o kişinin ait olduğu grup hakkındaki tutumlarımıza bağlıdır. Başka bir şekilde ifade edersek, söylemin temel bağlam modelleri, olay modelleri ve toplumsal tutumlarının ideolojik farklılıklarını en açık şekilde gösteren bu özelliklerini aramamız gerekir.

İdeolojik çözümlemenin pratik, genel stratejisi

Söylem çok karmaşık olduğundan, ve dolayısıyla da ideolojik yapılar pek çok farklı şekillerde ifade edilebildiğinden, daha pratik bir 'buldurucu'ya ('heuristic'), ideolojiyi metin ve konuşmada 'bulma'yı sağlayan bir yönteme sahip olmak yararlı olacaktır. Böyle bir buldurucuyu oluşturmak için bir an için ideolojilerin doğasına geri dönelim. Bunlar, grup üyelerinin üyelik ölçütleri,

grup etkinlikleri, amaçlar, kurallar, diğerleriyle ilişkiler, kaynaklar, vb. grup üyelerinin kendilerini tanımladıkları ve sınıflandırdıkları temel bilgiyi sunan, bir çeşit temel grup benlik-şeması olarak temsil ediliyorlardı. Bu kategoriler tipik olarak aşağıdaki türden bilgiyi düzenler:

- Üyelik: Biz kimiz? Kimler bizden? Kimler kabul edilebilir?
- Etkinlikler: Ne yapıyor ya da planlıyoruz? Bizden ne bekleniyor?
- Amaçlar: Bunu niçin yapıyoruz? Ne elde etmek istiyoruz?
- Kurallar: Yaptığımız şeyde neler iyi, neler kötü, neye izin veriliyor, neye verilmiyor?
- İlişkiler: düşmanlarımız ya da dostlarımız kimler? Toplumdaki durumumuz nedir?
- Kaynaklar: Başkalarının sahip olmadığı neler sahibiz? Başkalarının sahip olduğu nelere sahip değiliz?

Öyleyse bunlar tipik biçimde grup kimliği ile ve böylece de ideolojilerle bağlantılandırılan türden sorulardır. Anlıyoruz ki bu soruların çoğu Biz ve Onlar karşıtlığı ile ilgilidir. Gerçekten de, ideolojiler insanları ve toplumu tipik şekilde kutuplaşmış terimlerle örgütler. Grup üyeliği öncelikle kimin bizden olduğu veya olmadığıyla, kendimizi eylemlerimiz, amaçlarımız ve kurallarımızla olduğu kadar kaynaklarımızla da başkalarından nasıl ayıracağımızla ilgilidir. Toplumsal olarak temel olan, Ötekiler ile kıyaslandığında hangi konumda olduğumuzdur – şovenist-feminist, ırkçı-ırkçılık karşıtı gibi zıt ideolojilerde de olduğu gibi, egemen ya da boyun eğen konumda, ya da saygı duyulan ya da önemsiz vs. bir konumda, vb. hangi konumlarda bulunduğumuzla ilgili. Pek çok grup ve grup hareketinin toplumsal ideolojileri bu özelliklere sahiptir. Çevrebilimsel ideolojiler gibi diğer bazı ideolojiler bu toplumsal görüşleri doğayla ve insanı doğayla nasıl etkileşmesi gerektiği ile bağdaştırırken, dini ideolojiler insanların tanrı ile ilişkileri hakkında önermelerde bulunur.

'Tipik' ideolojiler ve onların tipik içeriklerinin resmi olmayan bu yorumu göz önüne alındığında, böyle temel olan toplumsal inançlarla bu inançların söylemde ifade edilmelerini birbirine bağlamaya çalışan bulduricuyu oluşturmaya çalışabiliriz.

Temel olarak, çoğu ideolojik söylemin genel stratejisi oldukça geneldir:

- Bizim hakkımızda olumlu şeyler söyle
- Onlar hakkında olumsuz şeyler söyle

Bu tip bir olumsal kendini-sunma ve olumsuz ötekini-sunma, hem grup çatışmasının ve karşıt gruplarla etkileşim şeklimizin çok genel bir özelliğidir, hem de kendimiz ve başkaları hakkındaki konuşma şeklimizi tanımlar.

Bu genel strateji tipik şekilde anlama (içerik) derhal uygulanırsa, o zaman biraz sınırlı kalır. Bu yüzden onu öyle şekillerde genişletmeliyiz ki diğer söylem yapılarını da bu genel strateji tanımlasın. Ancak öncelikle zıt anlamlarını tamamlamamız gerekir:

- Bizim hakkımızda olumlu şeyler söyleme
- Onlar hakkında olumlu şeyler söyleme

Kısaca ifade edildiği gibi, bu strateji fazla mutlak ve fazla geneldir. Öyleyse ideolojinin ifadesinde diğer yapılara da uygulanabilen daha ince ideolojik çözümlemeye olanak vermek için yukarıdaki 4 ilkeyi aşağıdaki gibi değiştiriyoruz:

- Bizim hakkımızda olumlu şeyleri vurgula
- Onlar hakkında olumsuz şeyleri vurgula
- Bizim hakkımızda olumsuz şeyleri vurgula*ma*
- Onlar hakkında olumlu şeyleri vurgula*ma*

Bu dört olasılık 'ideolojik [dördül alan] kare' olarak adlandırabileceğimiz kavramsal bir alan oluşturur. İçeriklerine gelince, anlamsal ve sözlüksel çözümlemeye uygulanabilirler, ancak 'vurgula' ve 'vurgulama' zıt ikilisinin kullanımı bir çok yapısal değişme biçimini olanaklı kılar: bizim iyi, Onların kötü

şeyleri hakkında uzun uzadıya ya da kısaca, belirgin ya da belirgin olmayan, açık ya da üstü kapalı bir biçimde, abartılarla ya da örtmecelerle, büyük ya da küçük manşetlerle, vb. konuşabiliriz. Başka bir ifadeyle, söylem, anlamları vurgulamak ya da vurgulamamakta pek çok yönteme sahiptir, ve bunlar ideolojik bir temele oturur oturmaz, birazdan bazı örneklerini vereceğimiz ideolojinin pek çok söylem düzeyinde nasıl ifade edildiğini çözümleyebiliriz.

Anlam

İdeolojinin esas itibariyle söylemin her yerinde ortaya çıkabileceğini ileri sürdük. Yine de, ideolojik 'içerik' en dolaysız olarak söylemin anlamında ifade edilir. Bu nedenle ideolojik söylemin anlamlarına özel önem vereceğiz. Sözcüklerin, tümcelerin ve bütün olarak söylemlerin anlamı olağanüstü karmaşık olduğundan, en ilgili olan yönlerini seçeceğiz. Bunlar, özelliklerinin çok uzun kuramsal özeti yapılmadan, sadece kısaca ve resmi olmayan bir şekilde tanımlanacaklardır.

Konular. Söylemin anlamı söylemde yer alan sözcüklerin ve tümcelerin anlamlarıyla sınırlı değildir. Söylemin 'konular' ya da 'temalar' gibi 'küresel' anlamları da vardır. Böyle konular ana fikri ya da söylemin en önemli bilgisini temsil ederler, ve küresel olarak konuşursak, söylemin ne ile 'ilgili' olduğunu anlatırlar. Bu tür konuları 'Komşular Fas'lılara saldırdı' gibi (tam) önermeler açısından ifade edebiliriz. Bu tür önermeler tipik olarak gazete manşetlerinde yer alır.

Sırası gelmişken söyleyelim, burada herhangi bir karışıklığa yol açmamak için, konularla daha soyut, – bir önerme ile temsil edilebildikleri için – pek çok farklı (belirli) konuyla metin türlerini tanımlayabilen geniş kategoriler olan, 'Göç', 'Ayrımcılık' ve 'Eğitim' gibi tekil sözcüklerle ifade edilen, Temalar arasında bir ayrım yapıyoruz.

Konular tipik olarak bir söyleme ait en iyi hatırlanan bilgidir. Konular söylemin bütününün ya da büyükçe bir bölümünün

anlamını soyut olarak tanımlasalar da, metnin kendisinde de, örneğin, özetler, alıntılar, başlıklar ya da manşetlerde, somut olarak oluşturulabilirler.

Konuların ideolojik işlevleri doğrudan yukarıda sözü edilen genel ilkeleri izler: Kendimizin iyi şeylerini ya da onların kötü şeylerini vurgulamak istiyorsak, yapacağımız ilk şey böyle bir bilgiyi konulaştırmaktır. Ve tersine olarak bizim kötü şeylerimizi ve onların iyi şeylerini vurgula*ma*mak istiyorsak, o zaman da böyle bir bilgiyi konulaştırmamaya eğilimli oluruz. Örneğin, çok kültürlü bir toplumdaki kamusal söylemin çoğunda bu, ırkçılık çağrıştıran konuların sözde suçlar, sapkınlık ya da azınlık gruplarının sözde yol açtığı sorunlarla ilgili olanlardan çok daha az konulaştırıldığı anlamına gelir.

Kaliforniya ve Hollanda'da azınlıklar üzerine yapılan söyleşilerle ilgili bir araştırma projesinde, beyaz yerli insanların konuşmayı tercih ettikleri konuların Ötekileri tanımlayan aşağıdaki üç kavramla sınıflandırılabileceğini keşfettik:

Ayrım
Sapkınlık, Günah işleme
Tehdit

Tanım düzeyi. Ayrıntı derecesi. Konu bir kez seçildi mi, dili kullanıcıları zihinsel modellerinin (=bir olay hakkında ne bildikleri) gerçekleştirilmesinde başka bir seçeneğe daha sahip olurlar: Bir olay hakkında çok ya da yetersiz sayıda ayrıntı vermek, ya da olayı biraz soyut, genel ya da özel düzeyde tanımlamak. Yalnızca 'polis şiddeti' hakkında, yani biraz genel ve soyut açıdan, konuşabiliriz, ya da 'özele' inebilir ve polisin ne yaptığını tek tek anlatabiliriz. Ve özele inersek de, az ya da çok ayrıntı ekleyebiliriz. Konulaştırmada görüldüğü gibi, genellikle bizim iyi şeylerimiz hakkında daha belirli ve daha ayrıntılı, ötekilerin kötü şeyleri hakkında tersine –kendi hatalarımıza gelince oldukça belirsiz ve genel– davranacağımız neredeyse hiç tartışma gerektirmez.

Avrupa'da kamusal söylemin çoğunda ve özellikle de tutucu basında insan azınlıkların sapkınlıkları ve suçları hakkında çok fazla ayrıntı, ancak maruz kaldıkları günlük ırkçılık biçimleri hakkında ise çok az ayrıntı buluyor – Bizim ırkçılığımız hakkında bir şeyler söylenirse de, bu tipik biçimde soyutlamanın en yüksek düzeyinde oluyor, örneğin popüler_"kin" açısından.

İmalar ve önvarsayımlar. Söylem üretiminin bir olay hakkında sahip olduğumuz zihinsel modellere dayalı olduğu, ve bir çok nedenden dolayı (bir dinleyicinin zaten sahip olduğu bilgi gibi) böyle bir modeldeki bilginin sadece bir kısmını ifade etmemizin gerekli olduğu açıklandı. Gerekirse kayıp bilgi böylece dinleyicilerden, yani dinleyicilerin genel sosyokültürel bilgilerinden ya da söylem için oluşturdukları bir modelden çıkarımda bulunulabilir. Söylemde değil de bir modelde ortaya çıkan bütün önermelere bu nedenle söylemin 'imalı' anlamı denilebilir.

İdeolojik söylem çözümlemesinde tümce ya da metnin bir parçasıyla ima edilen anlamları açık hale getirmek eleştirel incelemenin güçlü bir aracı olabilir.

Buna rağmen, bilgiyi ifade etme ya da açık bırakma seçeneği ideolojik olarak tarafsız değildir. Genel şemamız içerisinde, insanların olumlu imajlarıyla uyuşmayan bilgiyi örtük bırakmaya eğilimli olduğunu tahmin etmek zor değildir. Öte yandan, düşmanlarımız ya da bizim dış grup olarak düşündüklerimizin kötü şeyleri hakkında dinleyiciyi bilgilendiren herhangi bir bilgi, metin ya da konuşmada açık şekilde ifade edilmeye yatkındır.

Herkesçe bilinen bir devinim genel olarak hiç paylaşılmayan ya da kabul edilmeyen bir bilgiyi önvarsaymak ve böylece deyim yerindeyse onu arka kapıdan sunmaktır. Örneğin, polis "genç göçmen işçilerinin yüksek suç oranı hakkında endişelendiğini" bildiriyorsa, o zaman böyle bir bildirim genç göçmen işçilerin tartışma götürmeyecek bir biçimde yüksek suç oranına sahip olduğunu önvarsayar. Oysa bu bütün işsiz gençler için geçerli ya da geçersiz olabilir, bu nedenle bu önvarsayım yanıltıcıdır, ve daha çok işsizler hakkında yapılmalıdır.

Yerel Tutarlılık. Söylem anlamının tipik özelliklerinden biri de tutarlılıktır: Bir söylemin tümcelerinin anlamları (yani önermeleri) bir şekilde birbirleriyle ilişkili olmak zorundadır. Böyle bir tutarlılık küresel ya da yerel olabilir. Küresel tutarlılık yukarıda tartıştığımız konular açısından tanımlanabilir: bir söylem (ya da söylem bölümü) eğer bir konusu varsa küresel olarak tutarlıdır.

Bununla birlikte, söylemin yerel anlamlarına indiğimizde, 'yerel tutarlılık' olarak adlandırabileceğimiz şeyi ele alırız. Bu kavramı çok doğru bir şekilde tanımlamak kolay olmasa da, sadece bir önermeler dizisinin birbirleriyle karşılıklı olarak ilişkili olan eylemler, olaylar ya da durumlar dizisiyle ilgili olması durumunda, örneğin nedensellik ya da olanaklılık ilişkileriyle, yerel olarak tutarlı olacağını varsayacağız. Daha kısa ve öz (ancak resmi açıdan kusursuz) olarak bir söylem dizisinin eğer bir modeli varsa tutarlı olacağını söyleyebiliriz. Daha sezgisel açıdan bu, bir söylemin (ya da söylem bölümünün), bunun doğru olduğu ya da olabileceği bir durumu hayal edebiliyorsak, tutarlı olduğunu söyleyebileceğimiz anlamına gelir. Bu tür bir tutarlılık göndermede bulunulan 'gerçekler' açısından tanımlandığı için, buna göndergesel tutarlılık diyebiliriz. Önermelerin kendileri arasındaki ilişkiler için, örneğin biri diğerinin Özgünleştirmesi, Genellemesi, Örneği ya da Karşıtı olma *işlevine* sahip olduğunda tanımlanan bir tutarlılık daha vardır : buna da işlevsel yerel tutarlılık diyebiliriz.

Peki dili kullananların söylem tutarlılığın yönetiminde sahip oldukları ideolojik seçenekler nelerdir? Kolayca görülebileceği gibi pek fazla yoktur, çünkü tutarlılık söylemin çok genel bir koşuludur, ister sağ veya sol, ister kadın veya erkek, ve isterse ırkçı ya da ırkçılık karşıtı olsun, insanın anlamlı olmak adına tutarlılığın bazı temel koşullarına saygı duyması gerekir.

Daha genel olarak, söylem yapıları zorunluysa, ve dolayısıyla da bağlamın etkisi altında değişmiyorlarsa, aynı zamanda konuşmacının ideolojisi ile de değiştirilemeyeceklerini söyleyebiliriz.

Yine de tutarlılık ideolojik olarak, yani dayandırıldığı zihinsel modeller yoluyla, kontrol edilir. Bunlar önerme Ö1 ve Ö2 nin niçin yerel olarak tutarlı olduğunu açıklayan gerçekler G1 ve G2 arasındaki nedensel ilişkiyi sunabilir. Ancak böyle bir durumun modeli fazlasıyla kişinin düşüncelerine, tutumlarına ya da ideolojilerine bağlıdır.

Eşanlamlılık, Yeniden anlatım . Söylemsel bir dizi ya da modeldeki önermeler arasındaki ilişkiler açısından tanımlansa da, söylemin eşanlamlılık ve yeniden anlatım gibi, önermeler arasındaki ilişkiler açısından tanımlanan pek çok başka anlamsal özellikleri vardır. Bu ilişkiler farklı bağlamlar için farklı şekilde tanımlanmadığı için, ideoloji onlar üzerinde bir denetime sahipmiş gibi görünmez: Komünistleri ya da muhafazakarları seçen ya da seçmeyen biri için eşanlam tektir. Ama yine de unutmayalım ki katı eşanlamlılık yoktur, ve yeniden anlatımlar tipik olarak tam değil ama aşağı yukarı aynı anlama sahip ifadelerdir ve genellikle farklı sözcüklerle oluşturulurlar. Ve farklı sözcüklerden kasıt bağlama dayalı sözlüksel ve biçemsel değişimlerdir. Bu nedenle göçmenler hakkında kullanılan anlamları ve ideolojik gönderimleri farklı olan aşağı yukarı eşanlamlı tanımlamalar ve ifadeler kullanarak konuşabiliriz. Bu nedenle, bugünkü Batı Avrupa'da 'yabancılar'dan söz etmek genellikle 'gerçek' yabancılara değil de, göçmenlere ya da etnik azınlıklara gönderme yapmak anlamına gelir. Üstelik, bağlama dayalı olarak, sözcüğün kullanımı kulağa örneğin 'etnik azınlıklar' dan daha da olumsuz gibi gelebilir.

Karşıtlık. İdeolojiler çoğunlukla iki veya daha fazla grubun çatışan çıkarları sözkonusu olduğunda, toplumsal mücadele veya rekabet varolduğunda ve egemenlik durumlarında ortaya çıkar. Böyle bir muhalefet, bilişsel ve söylemsel olarak ünlü zamir ikilisi Biz ve Onların da örneklediği gibi, çeşitli kutuplaşma biçimleri ile gerçekleştirilebilir. İdeolojik söylemin genel stratejisinin anlamsal olarak karşıtlık tarafından yürütülen bir kutuplaşma şekli olan Bizim iyi şeylerimizi ve Onların kötü şeylerini vurgulamak olduğunu zaten gördük. Irkçı söylemde örneğin, bu tip bir karşıtlığın bir bütün haline getirdiği pek çok ifade ve hikayeyi

farkına varırız: Biz çok çalışıyoruz, Onlar tembel; Onlar kolaylıkla iş (konut, vs.) buluyorlar, Biz bulamıyoruz, vb. olasılıkla da temel tutum ve ideolojilerin iç grupları ve dış grupları tanımlayan kutuplaşmış terimlerle temsil edildiğini akla getiren de tam olarak bu çeşit bir yinelenen söylemsel karşıtlıktır.

Örnekler ve açıklamalar. Daha genel olarak Biz ve Onlar hakkındaki söylem, dolayısıyla da ırkçı söylem çoğunlukla Bizim iyi eylemlerimiz ve Onların kötü davranışları hakkındaki hikayeler şeklinde örnekler ve açıklamalarla tanımlanır. İşlevsel olarak böyle önermeler (ya da tüm hikayeler) bir başkasını, kanıt ya da delil sunabildiği için çoğunlukla daha önce ifade edilen önermeyi, desteklemeye hizmet eder. Bir başka deyişle, öyküler tartışmadaki bildirimler olarak iş görürler. Irkçı söylemde bu nedenle, örneğin Onların kuralları nasıl çiğnedikleri, uymadıkları, sapkın ya da hatta suçlu oldukları hakkında genel bir düşünce ifadesi bulabiliriz. Ancak dinleyiciden gelebilecek olumsuz bir değerlendirmeyi önlemek için, konuşmacılar kendilerini göçmenler hakkındaki olumsuz genel bir ifade için genellikle örnek vermeye ya da açıklama getirmeye zorunlu hissederler. Bu durumda çok inanılır bir hikaye genel ifadeye deneyimsel 'delil' sağlayacaktır.

Yadsıma ifadeleri. Her tür önyargılı söylemin en tipik olanı *Sözde Olumsuzluğu* herkesçe bilinen yadsıma ifadesinin (disclaimer) anlamsal hareketidir: "X'e karşı değilim, ama ....". Buna Sözde Olumsuzluk diyoruz, çünkü diğer gruba karşı olumsuz duyguları ya da ırkçılığı yadsıyan sadece ilk tümceciktir, söylemin geri kalan kısmı ise ötekiler hakkında çok olumsuz şeyler söyleyebilir. Böyle bir durumda yadsıma, aslında bir olumsal kendini-sunma, bir saygınlık koruma şekli olarak iş görür: Konuşmacılar göçmenlerle ilgili söyledikleri şeyler yüzünden dinleyicilerin kendileri hakkında olumsuz bir fikre kapılmalarından kaçınmak isterler. Unutmayalım ki konuşmacıların azınlıklarla ilgili tutumlarında gerçekten ikircikli oldukları durumlarda tipik olarak sadece bu türden yadsıma ifadeleri değil, her bakımdan baştan aşağıya ikircikli olan olumlu, ya da tarafsız ve olumsuz bölümleri olan söylemleri de buluruz.

YADSIMA İFADELERİ

Bu çok bilinen Sözde Yadsımadan başka, pek çok yadsıma ifadesi (disclaimers) çeşidi daha vardır, örneğin:

Sözde Kabul etme: Çok akıllı olabilirler, ama.....

Sözde Empati: Sorunları olabilir, ama.....

Sözde Özür (Dileme): Özür dilerim, ama.....

Sözde Çaba gösterme: Elimizden gelen her şeyi yapıyoruz, ama.....

Aktarım: Benim onlarla bir sorunum yok, ama müşterilerim.....

Tersine Döndürme, kurbanı suçlama: Ayrımcılığa uğrayan ONLAR değil, BİZİZ!

Tüm bu yadsıma ifadeleri kendi grubumuzun olumlu bir yönünü Ötekilerin olumsuz yanlarıyla bir araya getirir ve bunun sonucunda ideolojik temelli tutumlardaki çelişkilere doğrudan somut örnekler verir.

Önerme Yapıları

Yerel söylemin anlamı (kuramsal ifadeyle) önermelerde kurulur: Bir tümce bir veya birden fazla önermeyi – doğru veya yanlış yargısı konulabilecek, ya da (sezgisel bir ifadeyle) bir tam 'düşünce' yi ifade eden şeyler – ifade eder. Tıpkı tümce dizilerinin ve söylemler bütününün anlamının önermelerle oluşturulması gibi, önermelerin kendilerinin de iç yapıları vardır. Gerçekten de, önermelerin geleneksel felsefi ve mantıksal çözümlemesi onlara herkesçe bilinen Yüklem (Sav, Sav, Sav.....) yapısını verdi.

Önerme yapılarının ideolojik çözümlememiz için kısaca değineceğimiz bazı ilginç özellikleri vardır. Bir defa önermelerin yüklemleri temel düşüncelere (zihinsel modellerde temsil edildiği gibi) bağlı olarak aşağı yukarı olumlu ya da olumsuz olabilir. Bu nedenle, hem İngiliz magazin gazetelerinde hem de tutucu politik söylemde tipik biçimde 'Mülteciler sahtedir' gibi önermelere rastlayabiliriz, ve azınlıklar, göçmenler ya da mültecilerle ilgili

benzeri olumsuz değerlendirmeleri neredeyse her çeşit söylemde bulabiliriz. Biz burada söylemsel ırkçılığın özünü ele alacağız: Ötekiler hakkında temel olumsuz yüklemleri ifade eden sözcüklerin seçimi.

Aktörler. Önermelerin savları çeşitli rollerdeki aktörler, yani failler, eylemden etkilenenler, ya da bir eylemden yararlanan kişilerle ilgili olabilir. İdeolojik söylem tipik şekilde Biz ve Onlar ile ilgili olduğundan aktörlerin daha ileri çözümlemesi çok önemlidir. Daha açık biçimde, ırkçı ya da ırkçılık karşıtı söylemde göçmenlerin nasıl temsil edildiğini ayrıntılı olarak incelemek isteyebiliriz. Aktörler böylelikle ortaklaşa ya da bireysel, iç grup ('biz') ya da dış grup ('onlar'), özel ya da genel olarak, isimleri, grupları, meslekleri ya da işlevleriyle tanımlanan, kişisel ya da kişisel olmayan rollerde, vb. pek çok kılıkta ortaya çıkabilirler.

Metne ve bağlama bağlı olarak, ırkçı tutumlar ve ideolojilerce yönlendirilen söylem, azınlıkları ya da göçmenleri her şeyden önce Onlar, yani bir dış gruba ait olan, olarak temsil etme eğilimine sahiptir. Bireysel ve özel olarak konuşmak yerine, bütün Ötekiler örneğin genellenmiş ya da türsel ifadelerle ('Türkler', 'Türk') homojenleştirilmektedir. Başka bir ifadeyle, ideolojik temelli aktör tanımları ırkçı ideolojilerce sezindirilen toplumsal mesafe koymayı anlamsal olarak yansıtmaktadır.

Kiplik. Önermeler '...mesi/ması gereklidir', '....mesi/ması olasıdır', ya da '...duğu/diği biliniyor' gibi kiplikler tarafından nitelenebilirler. Örneğin, 'Pek çok Afrika'lı mülteci ülkeye ulaştı' gibi bir önerme aşağıdaki biçime de sahip olabilir: 'Pek çok Afrika'lı mültecinin ülkeye ulaştığı iyi biliniyor'. Bu kipliklerin dünyayı ve dünyadaki olayları temsil etme şeklimizle ilgili olduğunu anlamış bulunuyoruz. (Örneğin) polis acımasızlığını 'gerekli' bir şey olarak tanıtmak 'ırksal başkaldırılarının' gazetelerdeki anlatımında olduğu gibi, bu türden bir zorbalık için bir çeşit meşrulaştırmayı ima eder.

Kanıtsallık. Konuşmacılar söyledikleri şeylerden sorumludur. Bu nedenle, bir inancı ifade ediyorlarsa, çoğunlukla

onlardan inançlarının bir 'kanıtını' sunmaları, ve bu inançları yadsıyan başkalarıyla bir tartışma içerisine girmeleri beklenir. Elbette ki, her türün, bağlam ve kültürün, iyi, kabul edilebilir veya kötü 'kanıt' ın ne olduğuna ilişkin kendine özgü değerlendirme ölçütleri vardır. Doğa bilimleri, Toplumbilimleri ya da Sosyal bilimlerdeki bilimsel kanıt farklı tiplerde kanıt gerektirir, ve aynı şey, 'Kendi gözlerimle gördüm' den aşağı yukarı güvenilir söylentiye kadar sıralanabilecek günlük yaşamdaki 'kanıt' için de doğrudur. Çağdaş toplumda kitle iletişim araçları kanıtsallığın göze çarpan bir ölçütüdür: 'Televizyonda gördüm' ya da 'Gazetede okudum' günlük sohbetlerin güçlü savlarıdır. Göçmenler ilgili söylemde, çoğu bilgi kitle iletişim araçlarından ödünç alınır. Dolayısıyla kitle iletişim araçları bilgisi insanların kullandığı kanıtsallık stratejisinin önemli bir bölümünü oluşturur. Kitle iletişim araçlarından alınan iletilerin kullanımı önyargılı olabileceğinden, böyle "kanıt" da ideolojik dayanaklı olabilir. Biraz daha tipik olanı, örneğin kitle iletişim araçlarına ilişkin olarak göçmenlerin sözde suçluluğu hakkındaki iddiaları desteklemektir. Gazeteler çoğunlukla suçluların etnik geçmişlerini, böyle bir bilgi konuyla ilgili olmasa bile, verdiklerinden seçici ilgilenim ve haber kitle iletişim araçlarında böylelikle yeniden üretilir ve toplumun geniş kesimlerince büyüteç altına alınır. Ve dış grupların suçlarına yönelik seçici ilgilenim ve hatırlama böyle haberleri daha çarpıcı yapar.

Dolaylı konuşma ve anlaşılmazlık. Güçlü bir politik ve ideolojik araç herkesçe bilinen diplomatik dil gösterilerinin örnekleri gibi, berraklığın ve belirsizliğin yönetimidir. Bir sorunun doğru cevabını bilmiyorsak, ve yine de bilgisiz görünmek istemiyorsak, kaçamak ya da muğlak yanıtlar verebiliriz. Aynı şekilde politik nedenlerle, örneğin doğru ifadeler bağlamsal olarak uygunsuz ya da sadece "politik olarak yanlış" olacaksa söylemi de döndürüp dolaştırabilir, kaçamaklı hale getirebiliriz. Bir politikacı ya da gazeteci göçe karşı çıkabilir, ancak ırkçılıkla suçlanma korkusuyla böyle bir düşünceyi boz bulanık hale getirebilir. Hem

kitle iletişim araçlarında hem de politik söylemde, daha belirgin olan ırkçılık terimini kullanmak yerine "yaygın hoşnutsuzluk" ya da "kin" gibi bulanık terimler kullanıldığına kesin olarak tanık olabiliyoruz. Açıkça görüleceği gibi belirsizlik, ciddiyeti yumuşatma, örtmece ve dolaylı olarak da yadsıma anlamına gelebilir.

Geleneksel temalar.

Retorik ve anlambilim arasındaki yarı yolda ünlü 'geleneksel temalar'a ('topoi') rastlayabiliriz. (Yunanca da: yerler; ortak mekanlardaki gibi; Latince: logi communes). Bunlar daha önce tanımlanmış olan konular gibidir, ancak standartlaştırılmış ve halkın ilgisine sunulur hale getirilmiş olduklarından tartışmalarda 'basmakalıp [yapı]lar' olarak tipik şekilde kullanılırlar. Genelde ideolojik söylem, özelde ise ırkçı söylem ağzına kadar bu tür geleneksel temalar ile doludur. Bu nedenle, mülteci ve diğer göçmenlere kendi ülkelerinde kalmaları tavsiye edilir –ülkelerinin gelişimine yardımcı olmak için. Ya da daha alaycı bir şekilde: kendi ülkelerinde kalsınlar, çünkü bizim ülkemizde ayrımcılık ve önyargı çok yaygın.

Göç karşıtı çok resmi söylemde, Onların ülkemiz (ekonomisi, toplumsal hizmetleri, eğitimi, vs.) için bir "yük", hiç değilse refah durumu ya da Bizim Batı Kültürümüz için bir "tehdit" olduğunu vurgulayan geleneksel temalara rastlarız. Eşit olarak standart olan, kitle iletişim araçlarında yer alan göç haberlerinin çoğunu tanımlayan (büyük) sayıların geleneksel temasıdır –kitle iletişim araçlarında sadece büyük miktarlarda gerçekleşen bir akından söz edilir ve bu vurgulanır: kaç insanın ülkesinde kaldığı ise nadir olarak bildirilir.

Unutmayalım ki geleneksel temalar hem ırkçı metni ya da konuşmayı, hem de ırkçılık karşıtı söylemi tanımlar. Bu nedenle, sınırlarımızı kapatmamamız, göç alma kurallarında, vb., çok sıkı davranmamamız gerektiği yolundaki istem genellikle genel insani değerlere (eşitlik, hoşgörü, konukseverlik, kardeşlik, vb.) yönelik olan geleneksel temalara dayalıdır. Geleneksel temaların

kullanımının söylemsel gönderimlerinden biri de, standart savlar olduklarından savunulmaya gerek duymamalarıdır: uslamlama sürecinde temel ölçütler olarak görev görürler.

Resmi yapılar

Daha önce ifade ettiğim gibi içerik ve anlam ideolojinin ifadesinde en açık söylem düzeyidir. Modellerin ve toplumsal temsillerin genel ve özel önermelerin en doğrudan bir şekilde sergilenebilmesi burada gerçekleşir.

Yine de bu, ideolojik çözümlemenin anlambilimle sınırlı olduğu anlamına gelmez. Aksine, daha dolaysız ve bu nedenle de daha incelikli bir şekilde olsa da, temel ideolojiler metin ve konuşmanın çeşitli resmi yapılarını da etkileyebilir: bir yan tümcecik ya da tümcenin biçimi, tartışmanın şekli, haber öyküsünün sırası, manşetin büyüklüğü ve benzeri.

Mademki biçimlerin 'aslında' anlamları yoktur, ideolojik işlevleri de yalnızca anlam ya da eylem/etkileşimle birlikte uygulanır. Söylemi nitelemek için bulduğumuz ideolojik alan göz önüne alındığında bu, söylem biçimlerinin anlamları vurgulamak ya da vurgulamamak için tipik şekilde kullanıldığı anlamına gelir.

Pek çok söylem biçimi vardır. Tek başına tümce diziminde anlamı vurgulamak ya da vurgulamamak için kullanılabilecek düzinelerce olası yapısal biçimler vardır. Aynı şey, uslamlama ya da öyküleme yapıları, bir söyleşi geleneksel şeması, bir haber makalesi ya da ruhbilimle ilgili bir dergideki bilimsel bir makale gibi, söylemin genel şematik biçimleri için de doğrudur.

Böyle durumların hepsinde, sözdizimsel ya da şematik (üstyapısal) biçim bazı kuralları ya da diğer genel ilkeleri izleyerek özel hiyerarşik ya da doğrusal sırada ortaya çıkan bir yığın kategoriden oluşur. Bu kuralların bazıları zorunludur, bu nedenle yapının olası bağlamsal değişimi söz konusu değildir. Örneğin, yukarıda söylendiği gibi, İngilizce ve İspanyolca'da (İskandinav dillerinde değil) tanımlık daima isimden önce gelir: a table (bir masa), the table ((o) masa), [aynı şekilde İspanyolca'da] una mesa

(bir masa), la mesa ((o) masa). Bu, bağlamından bağımsız olarak, dolayısıyla konuşmacıdan ve dolayısıyla da gruptan ve ideolojilerden de bağımsız olarak doğrudur. Bu demektir ki, tanımlık (the article) yerleştirimi genel olarak bir insanın ideolojik çözümlemede inceleyeceği türden bir yapıdır.

Öte yandan toplumsal rol, konum, ya da katılanların inançları ya da düşünceleri gibi, bağlam özelliğinin bir işlevi olarak değişebilen bütün biçimler de temelde ideolojik bir işleve sahiptir. Örneğin, İspanyolca'da 'sen' ('tu') ve 'siz' ('Usted') arasındaki çok bilinen değişme konuşmacı ve dinleyici arasındaki toplumsal ilişkiye bağlıdır, bu nedenle prensipte ideolojik olarak kullanılabilir. Böylece, beyaz bir insan toplumsal konumu yüzünden normalde 'siz' ('Usted') diye hitap edilmesi gereken siyah bir insana hitap ederken resmi olmayan 'sen' ('tu') i kullanabilir. Yani, bu tür 'önyargılı' zamir kullanımı bir aşağılama biçimi, ve bu nedenle de temelde yatan ırkçı ideolojilerin bir ifadesi olarak görülebilir.

Tümce dizimi

Yukarıda belirtildiği gibi, pek çok tümce yapısı bağlamsal olarak değişken olmadıkları için ideolojik olarak 'belirtilmiş' söylem tümcelerine uygulanamazlar. Bununla birlikte diğerleri, sözcük sırası, etken ve edilgen tümceler, ve adlaştırmalar gibi en azından bazı değişimleri olanaklı kılar. Sözde 'konulaştırma' yoluyla sözcükler öne yerleştirilebilirler, ya da bir yan tümce ya da tümceciğin sonuna yerleştirilerek, ya da tamamen atılarak sözcüklerin önemleri 'azaltılabilir'. İngilizce ve İspanyolca' da ki genel kural (standart, tercih edilen) düzeni tipik olarak tümcenin başında yer alan anlambilimsel fail ile sözdizimsel özneleri birleştirmektir. Örneğin, "Polis göstericileri tutukladı". Ancak, bu örnekte polisin etken durumda oluşa katılmasını/edenliğini 'polis' ifadesini tümcenin başından kaldırarak, örneğin edilgen bir yapı kurarak: "göstericiler tutuklandı polis tarafından", ya da göstericileri konulaştıran bir ayrıksı tümce kullanarak: "Polisin tutukladığı (kişiler) göstericilerdi" daha az önemli hale

getirebiliriz. Gerçektende fail tamamen örtük bir hale getirilebilir, örneğin "Göstericiler tutuklandı" gibi tümcelerle, ya da adlaştırma (eylemi ad yaparak) kullanılarak: "Göstericilerin tutuklanışı." Başka bir deyişle, farklı tümce biçimleri kullanmakla, sözcüklerin sırası bazı sözcüklerle ifade edilen anlamın aşağı yukarı vurgulanıp vurgulanmadığını işaret edebilir, ve yukarıda gösterildiği gibi, böyle bir vurgunun ya da vurgusuzluğun ideolojik imalarının olduğu üzerinde fazla tartışmaya gerek yoktur.

Söylem Biçimleri

Değişebilen sözdizimsel biçimlerdeki anlamların ifade edilmesi için geçerli olan her şey, aynı zamanda bütün söylem düzeyindeki bütün önermeler için de geçerlidir: bazı önermeler öne konulan tümcelerde, bazılarıysa metnin ya da konuşmanın sonunda yer alan tümcelerde ifade edilir. Genel olarak, tümcelerde olduğu gibi, bir metnin başında ifade edilen bilgi böylece fazladan bir vurgu alır: İlk önce o okunduğu için metnin geri kalanının yorumu üzerinde en sonda ifade edilen bilgiye göre daha fazla denetime sahip olacaktır. Bir gazetedeki haber başlıkları, sunuş özetleri, bilimsel bir makaledeki başlıklar ve özetler bunun tipik örnekleridir. Bu nedenle, daha genel olarak, söylemdeki sözcük ve tümce anlamı söylemdeki tümce sırasıyla ifade edildiği gibi anlamsal yapıdaki konumlarıyla da ön plana ya da arka plana oturtulabilir. Yine, söylem anlamı ve onun ilgili biçimlerinin bu temel özelliği iç grubu kayırma ve dış grubu kötülemeyi varsayan ideolojik alana çok yakından benzer: Biz ile ilgili olumlu anlamlar, onlar hakkında ise olumsuz anlamlar ifade eden tümceler tipik şekilde en önde yer alacaktır –mümkünse de manşetlerde, sunuş özetlerinde, özetlerde, bildirilerde ya da öykülerin başlangıç bölümlerinde. Ve tersine olarak da, kendi görüntümüz için kötü olan bilgiyi ifade eden anlamlar tipik biçimde ya sonda yer alacak, ya da hepten örtük bırakılacaktır.

Söylem düzenini denetleyen bu genel strateji aynı zamanda metnin ya da konuşmanın şematik yapısını geleneksel olarak tanımlayan çeşitli kategorileri de etkileyebilir. Manşet, Başlık ya

da Özet tipik şekilde bir metnin başında farkına varıldığı için en önemli anlamı ifade eden önermelerle doldurulmaya eğilimlidir. Bu, basındaki haber öyküleri, bilimsel makaleler, günlük anlatımlar, vb. de böyledir. Bazen en önemli bilgi örneğin bir Özet, Sonuçlar ya da Tavsiyeler olarak, sona gelir – ancak temel fikir bilginin öneminin sonradan konumun (baş, son, en üste, vs.) önemiyle ilgili olan anlamın önemiyle ilişkili olmasıdır. Ve ideolojik ilintiye sahip bir biçimde yorumlanabilecek genel kural da budur.

Örneğin, azınlıklarla ilgili haberlerde dolayısıyla Ötekiler hakkındaki olumsuz bilginin tipik şekilde, ilkönce ve en üstte, yani, çoğunlukla gördüğümüz gibi, Manşetler ve Sunuş özetlerinde, ifade edileceğini düşünebiliriz. Gerçektende, gazetedeki metinlerarası düzen bile bu ilkeye uyar: böyle haberler sayfanın daha üstlerine, daha önlere doğru, hiç değilse ilk sayfaya yerleştirilme eğilimindedir. Bunun tersi de, ırkçılıkla ya da kültürümüz için önemli gördüğümüz kural ve değerleri çiğneyen herhangi bir bilgiyle ilgili olan haberler gibi, Biz hakkındaki kötü bilgi için geçerlidir.

Uslamlama

Pek çok söylem türü örneğin, basındaki baş makaleler, editöre yazılan mektuplar, bilimsel makaleler, bir karı kocanın günlük kavgaları ya da parlamento tartışmaları gibi tartışımsal yapılarına sahiptir. Böyle söylem türlerinin özelliği katılanların (ya da konuşmacıların ve kendilerine seslenilenlerin) farklı düşünceleri, farklı bakış açıları ya da dünya görüşlerinin olmasıdır. Bu durumdaki bir tartışımsal söylemde o halde, bir ya da daha fazla katılan, benimsenen dünya görüşünü güçlendirmek için ileri sürülen 'savları' anlatarak kendi bakış açısını daha kabul edilebilir, daha inanılır ya da daha gerçeğe uygun hale getirmeye çalışır. Yani, böyle bir söylem geleneksel olarak hangisinin önce geleceğine bağlı olarak iki ana kategoriye ayrılabilir: Savlar ve Sonuç, ya da Bakış açısı ve Savlar.

Pek çok resmi yapıda olduğu gibi, aslında tartışım yapıları da ideoloji farklılığı göstermek için boy göstermezler. Uslamlama içeriği ideolojilerimize bağlı olabilir, ancak *uslamlama yapısının* bizzat kendisi olasılıkla ideolojik konumumuzdan bağımsızdır. Ve 'iyi' ve 'kötü' uslamlama grup üyeliğinden çok bireysel konuşmacılarla farklılık gösteren bir şeydir. Elbette ki, her tür gibi, çeşitli tartışma türleri de öğrenilebilir, bir meslekle, ve dolayısıyla da profesyonel ideolojilerle ilişkilendirilebilir: Deneyimli bir politikacı, bir bilim adamı, bir gazeteci, bir avukat ya da bir öğretmen olasılıkla 'iyi' uslamlama yapmada böyle profesyonel bir eğitime ve deneyime sahip olmayanlardan daha deneyimli olacaktır. Ancak bu, bir insanın söylem yapılarıyla gruplar arasındaki bağlantıyı görmek için eğitim, öğretim ve deneyim yoluyla ulaşabileceği kadar da yakındır. Ama yine de, uslamlamanın yapıları gibi söylem yapılarıyla ideoloji arasında bir bağ kurmaya yetmez.

Diğer söylem türleri ve şematik yapılarda olduğu gibi, uslamlama da bir yığın kuralcı ilkeler, etkileşim yasaları ve gerçek performansın etkili stratejileri tarafından yönlendirilir. Unutmayalım ki bunlar aynı şey değildir. İnsan mantıksızlıklarla uslamlama kurallarını çiğneyebilir. Ama yinede etkileşim ilkelerine (örneğin saygı ya da dayanışmaya ait) saygı gösterebilir ya da yine de çok etkin bir tartışmacı olabilir. Başka bir ifadeyle, herhangi bir yapıda olduğu gibi, burada da bir farklılık, ve dolayısıyla da ideolojik müdahalenin kuramsal olanaklılığı söz konusudur. Başka bakış açılarından çok, bir bakış açısının seçimi bile dili kullananların anlamı ve dolayısıyla da temel inançları vurgulamak için sahip olduğu araçlardan biri olarak görülebilir. Bu nedenle, bir kişi daha fazla mültecinin göç etmesine karşı çıkmayı seçebilir ve tüm metni hem içerikte hem de biçimde, böyle bir durumun savunması üzerine yoğunlaştırabilir. Yani, genellikle önemli bir fikri ifade eden ana görüş, bir metnin en önemli bilgisini temsil eden, ve içeriği geriye kalan söylemin üretimini küresel olarak yönlendiren bir gazete manşetininkine benzer bir

işleve sahiptir. Sonradan ortak grup tutumlarıyla bağlantılandırılabilecek düşünce ve bakış açısı arasındaki doğrudan ilişkiler göz önüne alındığında, uslamlama yapılarının ideolojik tutumların temel yapılarının güçlü sinyalleri olabildiğini görüyoruz.

Örneğin, bir kişi olası emek piyasasının sorunları yüzünden göçe tamamen karşı çıkabilir, ve bu da emek piyasasındaki azınlıklarla ilgili belirli tutumlarda etnik ideolojilerin emek ideolojileriyle nasıl bir araya getirildiğini simgeler. Elbette ki, bazı belli başlı ideolojiler politik olarak yanlış olduğunda, örneğin, konuşmacının *Afrika'lı mülteci* ya da emekçilerin göçünü açık seçik bir biçimde istemediği durumlarda, konuya ilişkin savlar elbette ki gizlenebilir, ya da bunlara emek piyasası, evsizlik, ya da kültürel sorunlarla ilgili daha 'saygın' savlarla mantıklı bir kılıf giydirilebilir. Yine de unutmayalım ki bu ideoloji farklılıkları savın özel olarak yapılarında değil, anlam ve içeriğinde ifade edilir. Mantıksızlık, çok genel tanımıyla, uslamlama kural ve ilkelerinin çiğnenmesidir. Bu nedenle, etkileşim ilkeleri, başkalarının kafalarındaki söylemlerine izin vermediğimiz, sözlerini kestiğimiz, onları tehdit ettiğimiz, ya da tartışma etkileşimini engelleyen ya da köstek olan herhangi bir davranışta bulunduğumuz zaman çiğnenmiş olur.

Uslamlama kuralları ise, örneğin ilintisiz bir sav kullanıyor, insanların duygularıyla oynuyor, karşı taraftan yanlış düşündüğümüzü kanıtlamasını istiyor, sırf herkes öyle düşündüğü için ya da bazı otoriteler öyle söylediği için bir şeyin doğru olması gerektiğini ileri sürüyorsak çiğnenmiş olur. Benzer şekilde, aşırı genelleme yapıyor, yanlış örneksemeler kullanıyor, sorudan kaçınıyor ya da insanın ister istemez kötüden daha da kötüye gittiğini varsayıyorsak mantıksızlıkla meşgul olmuş oluruz.

Şimdiki sorumuz bu ve başka mantıksızlıkların ideolojik olarak değişken olup olamayacağı üzerinedir. Acaba Sol görüş bir mantıksızlığı, sağ görüş de ötekini mi tercih ediyor? Pek çok yadsımada ('X'e karşı değilim, ama....') olduğu gibi, bazı

mantıksızlıklar ırkçı konuşma biçimine mi özgüdür? Çok yüzeysel olarak insan bir savı engellemek için güç kullanmak 'faşist' bir davranıştır diyebilir, ancak bu da şiddetin –uslamlamada ya da başka bir yerde- sadece faşizmin bir ayrıcalığı olduğunu varsayar. Ya da biraz daha az yüzeysel olarak otorite mantıksızlığının otoriter insanlar tarafından tipik biçimde kullanıldığını düşünebiliriz. Ancak yine herhangi bir ideolojik grup ve üyeleri dünya görüşlerini liderlere, kahramanlara ve güvenilir otoritelere başvurarak savunurlar. Ve sadece sosyalistler "ad populum" (popülizm) savına başvurmazlar –popülizm sağda da vardır. Özetle, çözümlememizin gittiği yere kadar, mantıksızlıklar ve tartışma şekilleriyle ideolojiler arasında doğrudan bir bağ olmadığı sonucunda anlaşmamız gerekir. Bu bağların var olduğu bir yer varsa o da anlamsal olandır: iddiaların içerikleri elbette ki ideolojik tutumlarla ilişkilidir.

Retorik

Klasik retorikte "biçem figürleri" açısından tipik olarak tanımlanan yapı çeşitlerine ne demeli? Aliterasyonlar (ses yinelemeleri), metaforlar (eğretilemeler), benzetmeler, ironiler, örtmeceler, karşıt anlatım ve diğer pek çok biçem figürleri ideolojik olarak değişken midir? Uslamlamanın yapıları gibi diğer resmi yapılara yönelik savları gözden geçirmek için, retoriğin ideolojik doğası olmayacak bir şeymiş gibi görünür: sol ve sağ, ırkçılar ve ırkçılık karşıtları, feministler ve erkek şovenistler, hepsi olasılıkla retoriğin bütün biçimlerini kullanıyorlardır. Doğrudur, ırkçı söylem etnik eşitsizlikler, ırkçılık ve ayrımcılıktan söz ettiğinde pek çok örtmece örneği sunabilir, ancak ötekilerin sözde suçlarından bahsederken bunu yapmayabilir. Bu hangi fikirlerin kimler tarafından belirtildiğine bağlıdır.

Çeşitli grupların konuşmacıları arasında meydana gelen şey, yine de, daha önce de gördüğümüz gibi, bizim iyi şeylerimiz ve onların kötü şeylerinin retoriksel vurgulanmasıdır, ancak bu yine biçim değil, anlam ve içerik sorunudur. Sağ ve solun, ırkçılar ve ırkçılık karşıtlarının Nazilerin kurbanlarını ve muhaliflerini işaret etmek için

kullandığı özel metaforlar (pis hayvanlar, vs.) gibi, sağcıların ve solcuların, ırkçıların ve ırkçılık karşıtlarının da farklı benzetmeler kullanabildiği doğrudur. Ancak yine bu da bir biçim ya da biçem figürlerinin seçimiyle ilgili değil, bir anlam, içerik ve biliş sorunudur.

Bu nedenle, ideolojik söylemin retoriğe yönelik incelemesi genellikle yukarıdakilerle aynı ilkeleri izler: bizim iyi şeylerimiz ve onların kötü şeylerini, ya da karşılıklı olarak bizim kötü şeylerimiz ve onların iyi şeylerini vurgulamak için kullanılan abartılar/örmeceler vb. biçem figürleri üzerinde yoğunlaşır. Bu biçem figürlerinin hangi ideolojik göndermelere sahip olduğunu öğrenmek için, yine yapılandırdıkları anlamları incelememiz gerekir.

Eylem ve etkileşim

Söylem yaklaşık 3 ana bileşenle tanımlanır, bunlardan ikisini yukarıda incelemiş bulunuyoruz: anlam ve biçim. Şimdi üçüncü ve en toplumsal olanını sunmamız gerekiyor: Eylem ve Etkileşim. Böylece, söylemler belirli bir durumda ağızdan çıktıkları zaman bildirimin, bir sorunun, suçlamanın, söz verme ya da tehdidin söz edimini yerine getirebilirler.

Bu söz edimler konuşmacı ya da toplumsal grupla ters düşer mi? Evlenmek ya da birini vaftiz etmek gibi birkaç kurumsal söz edim dışında, neredeyse söz edimler bütün insanlar için kullanılabilir. Gerçekten egemen grupların üyeleri yönetilen grupların üyeleriyle konuşurken emirler ya da tehditlerden, bu tür söz edimlerin toplumsal durumları göz önüne alındığında, daha sık yararlanabilir. Öte yandan, bu, yönetilen grupların üyelerinin emirleri ya da tehditleri kendi aralarında hiç kullanmadıklarını, ki böyle olmayacağı açıktır, varsayar.

Toplumsal eylemin daha geniş anlamında, egemenliğin birebir tanımının bir parçası olan pek çok eylem vardır: ayrımcılık, meşrulaştırmama, karalayıcı sözler, aşağılama, sorunsallaştırma, marjinalleştirme, vb. Bunlar güç ve toplumdaki güç gruplarıyla ilişkilendirilebilirler, ancak yine belirli ideolojilerle ilişkilendirilemezler.

Peki ya konuşmaya ait söyleşisel etkileşim? Bir insan konuşmada söz alma, duraksamalar, söz kesmeler, öz-sunuş, konuşmayı sona erdirme, gülme, vb. nin bir ideolojik grubun tipik şekilde başka bir gruptan daha çok meşgul olduğu eylemler olduğunu söyleyebilir mi? Genel olarak bu olası gibi görünmüyor: Bunlar bütün toplumda kullanılmaya hazır hale getirilebilir etkileşimsel kaynaklardır ve çocuklar bile bunları kullanmayı herhangi bir ideolojik gruba katılmadan önce öğrenmişlerdir. Öte yandan, bir (ideolojik) grup bazı bağlamlarda, örneğin öyle yapma gücüne sahip olduklarında, örneğin Fransız Ulusal Meclisindeki (French Assemblee Nationale) muhafazakar partiler sosyalistlerden çok daha fazla sayıda söze müdahale edip kestiklerinde, diğerlerinden daha sık belirli eylemlerle meşgul olabilir. Başka bir ifadeyle, bu tür farklılıkların yalnızca ideolojiye bağlı olmaları gerekmez, aynı zamanda kimin güce sahip ya da çoğunlukta olduğuna da bağlı olabilirler.

Aynı şey eğitim, yasa koyma ya da ülkeyi yönetme gibi büyük ölçüde söylemle başarılan makro-düzeydeki eylemler için de geçerlidir. Elbette ki bunlar ideolojilerce harekete geçirilir, ancak bu, makro-eylemler bakımından değil, büyük ölçüde "içerik"leri bakımından olur: Hem muhafazakar hem de sosyalist bir hükümet bir ülkeyi 'yönetir' ve yasama her parlamentoda yer alır. Diğer bir deyişle, hem yerel olarak mikro düzeyde, hem de küresel olarak makro düzeyde, konuşma, tartışma, ağız dalaşı ya da bir firmayı yönetme gibi gidimli eylemler herhangi bir ideolojiye sahip toplumsal aktörler tarafından sürdürülüyor olabilir. İdeolojilerce gözlemlenen ise sadece ne dedikleri, neye karar verdikleri ya da nasıl konuştukları ya da yönettikleridir: bunu demokratik, otoriter, tutucu, ilerici, neo liberal, sosyalist, şövenist, ya da feminist, ırkçı ya da ırkçılık karşıtı bir şekilde yapabildikleri yer burasıdır.

VI. Örnekler

Şu ana kadar söylem ve ideoloji arasındaki ilişkilerin kuramsal yönlerini ele aldık, şimdi bazı örneklere bakalım. Bu örnekler 5. Mart. 1997'de İngiliz Parlamentosunda (Avam Kamarası) yapılan bir tartışmadan alınacaktır.

Tartışma, Londra'nın bazı köhne bölgelerinin (Wetminster gibi) yardım parası alma hakkı olan mültecilerin kabulü için fazladan bedel ödemek zorunda olup olmadığıyla ilgili daha önce yapılmış olan bir tartışmadan sonra sığınmacıların belirli kategorileri için devletçe yapılacak para yardımı konusunu ele alıyor. Tartışma sağcı muhafazakarlar, ılımlı muhafazakarlar ve İşçi partisi milletvekillerinin (o zamanlar İşçi partisi muhalefetteydi) sahip olduğu çeşitli politik ve ideolojik konumları iyi sergilediği için ilginçtir. Yani, bir yanda politik ırkçılığın bir şekli ile bağlantılandırdığımız göçmen karşıtı bir tutuma rastlıyoruz, öte yanda ise göçle ilgili daha hoşgörülü tutumlara yönlendiren çeşitli insancıl ya da ırkçılık karşıtı ideolojileri.

Örnekleri ileride başvurabiliriz diye olabildiğince pratik hale getirmek için (söylem özelliklerini isimle arayabilesiniz diye) yukarıda yaptığımız gibi onları düzeyle değil, çünkü aynı zamanda bazı kategoriler de çeşitli çözümleme düzeylerine ait, ilgili sosyal kategorinin ismiyle sıraladık. Kategorilerin her biri için ilk önce o kategoriyi bir veya daha küçük çözümleme düzeyleriyle sınıflandıracağız, sonra gerekirse yukarıda verilen kuramın bazılarını da tekrar ederek, tanımı kısaca özetleyeceğiz, hangi ideolojik işlemlere sahip olduğunu göstereceğiz ve son olarak da bir veya daha fazla örnek vereceğiz. Örnek sadece bir tartışmadan geldiği için, tabi ki her bir kategori bir örnekle açıklanamaz – ancak örnek olmasa da işin eksiksiz olması için bir şekilde bahsedeceğiz. Bazen örnekler kategorinin tanımı içinde özetlenecek ve (yerden kazanmak için) tırnak içinde gösterilmeyecektir. Bir kategorinin tanımında bazen diğer kategorilerden bahsedilecek, ve bunlar o kategorinin listedeki herhangi bir yerde tanımlandığını bilmeniz açısından büyük harflerle gösterilecektir.

Söylem yapılarının ideolojik dayanaklı özelliklerini örneklerle açıklamak için kullanılan, alfabetik olarak sıralanmış analitik kategoriler dizisinin dışında, aşağıdaki de *politik* (özellikle parlamenter) söylem ve retoriğin bazı özelliklerinin kısa bir özeti olarak alınabilir. Yani, yukarıda gördüğümüz gibi, ideolojiler genellikle daha belirli toplumsal düşüncelere ve sonra da örneğin politika, kitle iletişim araçları, emek, iş, eğitim, araştırma ya da hukuk gibi belirli bir toplumsal alandaki söyleme dönüştürülürler. Örneklerimizde o halde, özellikle ırkçı ve ırkçılık karşıtı ideolojiler son derece önemli olan politik alanda dile getirilmektedir – son derece önemli, çünkü kimlerin ülkeye (yasal olarak) girebileceğine ya da giremeyeceğine karar verilen yer burasıdır.

Örneklerde M harfi muhafazakar bir konuşmacı, İ harfi ise İşçi Partili bir konuşmacı için kullanılacaktır. Alıntıların bir çoğu tartışmayı başlatan ve popülist konuşması zavallı Britanya'lı "konut vergisi mükellefleri" ni (vergi mükellefi) büyük oranda olumsuz ifadelerle nitelediği yabancı mültecilerin karşısına atan Bayan Gorman'ın (muhafazakarlardan) aşırı uzunluktaki konuşmasından yapılmıştır. Gerçektende, onun ve diğer muhafazakarların konuşmalara yaptığı müdahalelerin bir çoğunda göreceğimiz gibi, ırkçı ideolojiye dayanan genel söylemsel strateji BİZim (beyaz, asıl) Britanya'lı, ONLARın göçmenler, mülteciler, ve azınlıklar, daha da genişletirsek onları savunanların (İşçi Partisi ve özellikle de "Kaçık Solcular ("Loony Left") ") da öyle olduğu, olumlu kendini-sunma ve olumsuz ötekini-sunma ile ilgilidir.

İdeolojik Çözümlemenin Kategorileri

AKTÖR TANIMI (ANLAMI). İnsanlar ve eylem üzerine olan tüm söylem çeşitli aktör tiplerinin tanımını içerir. Bu nedenle, aktörler grupların üyeleri olarak ya da bireysel olarak, adları ya da soyadlarıyla, işlev, rol ya da grup adıyla, belirli ya da belirsiz olarak, eylemleriyle ya da (sözde) nitelikleriyle, konumları ya da diğer insanlarla ilişkileriyle, vb., düşünülebilirler. Bu tartışma sığınmacılarla ilgili olduğundan örneklerimiz için de bu geçerli olacaktır. Genel ideolojik strateji olumlu kendini-sunma ve olumsuz ötekini-sunmadır. Ötekiler' in tanımları kabaca ırkçı olabilir, ya da mültecilerle ilgili daha ustaca olumsuz fikirler taşıyabilir. Irkçılık karşıtı söylemde bunun tersi geçerli olacaktır, ve sığınmacılar başlıca, yurtdışında baskıcı rejimlerin, ya da yurtiçinde polislerin, göçmen büroları görevlilerinin ve daha genel olarak da önyargı ve ayrımcılığın kurbanları olarak tanımlanacaktır. ONLAR nitelendirmesine ek olarak, muhafazakar konuşmacılar "bizim kendi" insanlarımızı kurban(lar) olarak tanımladığında, iç grup dış grup kutuplaşması iç grup üyeleri için bu rolü tipik şekilde tersine döndürecektir. (Bakınız KURBANLAŞTIRMA) Yani, tanımlar hiçbir zaman tarafsız değil, göçün (gayri)meşruluğu ile ilgili düşüncelerin ve görüşlerin ifadesinde anlamsal, retoriğe ve tartışmaya ait işlevlere sahiptir. Bu tartışmadaki geniş sayıda aktör tanımlamaları içinde karşıtlığı vurgulamak amacıyla olumsuz ötekini-sunma ve olumlu kendini-sunma bir araya getiren birini tipik örnek olarak belirtiyoruz:

(1) Bir vakada, buraya tur otobüsüyle bir futbol maçı için gelen Romanya'lı bir adam –eğer Perth ve Kinross'un sayın üyesi (Bayan Cunningham) dinlerse pratik örnekleri duyabilir – geri dönmek istemediğine karar verdi, sığınma talep ettiğini bildirdi ve dört yıl geçmesine rağmen halen burada. Şimdiye kadar hiçbir iş yapmadı. Yaşlı ve dar geliriyle kıt kanaat geçinmeye çalışan bir insan niçin bu mali durumda bulunan insanları desteklemek zorunda kalsın ki? (Gorman, M).

OTORİTE (USLAMLAMA). Bir tartışmadaki, parlamentoda da, pek çok konuşmacı verdiği örneği desteklemek için bir takım otoritelerden, genellikle kuruluşlar ya da parti politikalarından yıpranmamış insanlardan, ya da genellikle uzman veya ahlaki liderler olarak tanınan insanlardan söz etme yanılgısını bir yardım aracı olarak kullanırlar. Uluslararası örgütler (Birleşmiş Milletler, ya da Genel Af Örgütü gibi) bilim adamları, kitle iletişim araçları, kilise ya da mahkemeler çoğunlukla bu role sahiptir. Bu nedenle, Bayan Gorman da kendisini destekleyen bir meslektaşına (bir "sayın arkadaş") teşekkür ediyor ve ekliyor: "O bu konuda büyük bir otoritedir". Ve yasadışı olarak ülkede kalmakta olan bir kadının somut örneği için *Daily Mail'e* başvurması, uslamlama yapmada Otoritenin çoğunlukla Kanıtsallığın, dolayısıyla da Nesnelliğin ve Güvenilirliğin anlamsal hareket ilgili olduğunu gösterir. Bay Corbyn (İ) Doğu Avrupa ülkelerinin artık demokratik ve dolayısıyla da güvenli olduğunu iddia eden Bayan Gorman'a (M) alaycı bir şekilde Af Örgütü ve Helsinki İzleme [Komitesi] ile ilgili haberleri okuyup okumadığını sorarak saldırıyor. Benzer şekilde, o da sığınmacıların sömürülmesine dikkat çeken "Avrupa'nın Kiliseleri"ne başvuruyor, çünkü İşçi Partisinin kesin olarak genel stratejisi muhafazakar göçe ahlaki açıdan saldırmaktır, ve çünkü azınlıklar ve göç üzerine özellikle de ilerici söylem ahlaki olarak üstün durumda bulunan otoritelerin desteğinden sıkça yararlanmaktadır.

YÜK (GELENEKSEL TEMA). Göç aleyhinde yapılan uslamlama çoğunlukla apaçık ve sonucu kabul etmeye yeterli nedenler olarak göz önüne alınan önermeleri temsil eden çeşitli standart savlara ya da geleneksel temalara dayanır. Sığınmacılara yapılacak devlet yardımı ve bu tür yardımları ödemek zorunda olabilecek yerel meclisler üzerinde yoğunlaşan bu tartışmada ana tema mali yük ile ilgilidir: para yardımlarının ya da göç ve kabulün diğer maliyetlerini ödemeye gücümüz yetmez. Başka bir deyişle, göç karşıtı ideolojiler Ötekiler'in bizim için (mali) bir yük olduğunu vurgulamak suretiyle söylemde ifade edilebilirler:

(2) (...) bütün parti belgeleri bunun yıllık 200 milyon Pound'a mal olacağını gösteriyor. (Gorman, M).

(3) Bu insanların yol açtığı aşırı orandaki harcama yüküne Londra bölgesindeki konut vergisi mükelleflerinin katlanmak zorunda kalması yanlıştır. (Gorman, M).

(4) Onları destekleme derdi büyük oranda bu insanların çoğunun merkez Londra'da yapacak daha çok iş olduğu için göç ettiği iç Londra ilçelerine düşmüştür. (Gorman, C)

Aşağıdaki örneklerde görüleceği gibi, yük-temasının hem mali hem de toplumsal bir unsuru vardır, yinede öyle olmasına rağmen gönderim çoğunlukla malidir.

(5) Ayrıca desteklenmesi gereken 2000'e yakın küçük çocuklu aile var. (Gorman, M).

(6) Galiba bu insanlar bu şartlar altında burada uzun bir süre daha kalırlarsa, giysi, ayakkabı, ve tanrı bilir daha nelerin yardımı yapılmak zorunda kalacak. (Gorman, M).

Unutmayalım ki yük-teması göçmenleri ne oldukları şey yüzünden (derilerinin rengi, kültürleri ya da ırkları) ne onlara bir garezimiz olduğu için, ne de diğer önyargılar yüzünden reddetiğimizi, sadece ve sadece bunu *yapamayacağımızı* ima ettiği için söylemdeki en "güvenli" göç-karşıtı hareketlerden biridir.

SINIFLANDIRMA (ANLAM). Toplumsal ruhbilimden de bildiğimiz gibi, insanlar insanları sınıflandırmaya eğilimlidir, parlamentodaki konuşmacılar da öyledir, özellikle de Ötekiler (göçmenler, mülteciler, vs.) söz konusu olduğunda. Gruplar böylece ayrıldığı ve sınıflandırılınca (sözlüksel olarak değişebilir bir bağlamda, bk. aşağıda) olumlu ya da olumsuz özelliklerine bağlanabilirler. (Bk. Aşağıda). Bu tartışmanın en tipik özelliği sığınmacıları "gerçek" politik mülteciler, ve "sahte" sığınmacılar olarak, aşağıdaki şekillerde oluşturulan, (alt) sınıflara ayırmaktır:

(7) Elbette ki sığınmacılar var, sığınmacılar var. (Gorman, M).

(8) Hükümetin gerçek sığınmacılara yardım etme politikasını tamamen destekliyorum. (Gorman, M).

(9)..... bu insanların çoğuna mantıken ekonomik göçmenler, ve bazılarına ise İngiltere'de baki kalmak için yangelip yatan sığınmacılar diyebiliriz. (Gorman, M).

(10) Hükümetin mantığı şimdi nasılsa o zaman da aynıydı: hala ekonomik göçmenler ve yardım parası otlakçıları hakkında konuşuyorlar. (Gerrard, İ).

(11) Ancak buraya baskıdan dolayı değil de bu ülkedeki ekonomik durum ve yardım paralarından dolayı gelen ekonomik ve sahte sığınmacıların sayılarının artması büyük sorun yaratmıştır.

KARŞILAŞTIRMA (ANLAM, USLAMLAMA). Retoriksel benzetmelerden farklı olarak karşılaştırmalar burada amaçlandığı gibi tipik biçimde mülteciler ve azınlıklarla ilgili konuşmalarda, yani konuşmacılar iç grupları ve dış grupları karşılaştırdığında, ortaya çıkar. Irkçı konuşmada böyle karşılaştırmalar tipik günlük savlarda olduğu gibi: "Yurtdışına gidersek başka bir dil öğreniriz", "yabancıların" "bizim" dilimizi öğrenmek istememekle suçlandığı bir savda ya da öyküde dış grubun karşılaştırma ölçütleri üzerindeki olumsuz bakış anlamına gelir. Mültecilerle ilgili ırkçılık karşıtı konuşmada böyle karşılaştırmalar dış gruba ya da içinde bulundukları duruma, örneğin konuşmacı "bizim kendi" günlük deneyimlerimizle karşılaştırıldığında mültecilerinkinin karşılaştırılamayacak kadar kötüye gittiğini iddia ettiği zamanlarda, olumlu bakabilir. Benzer bir şekilde ırkçılık karşıtı söylemde "bizim" kendi ülkemiz diğer ülkelerle olumsuz bir şekilde (örneğin ilticacılara yönelik konukseverlik bakımından) karşılaştırılabilir. Çok bilinen başka bir karşılaştırma girişimi de günümüzdeki göçlerle (mülteciler, ya da göç karşıtı politikalar) geçmişteki benzer durumları karşılaştırmaktır. Tipik şekilde, mülteci kabul etmeyi reddetmekle 2. Dünya Savaşı sırasında Yahudilere yardım etmeyi reddetmek karşılaştırılır. İşte size bütün ilticacıların Birleşik Krallığa ulaşmalarıyla ilgili deneyimleri hakkında neden konuşamadıklarını açıklayan bir başka karşılaştırma örneği:

(12) 2. Dünya Savaşı sırasında işkence gören pek çok asker yıllarca yaşadıkları hakkında bir şeyler söylemeyi zor buldu. Bu durum İran'da, Irak'ta, Batı Afrika'da ya da başka herhangi bir yerde işkence gören insanların durumundan hiç farklı değildir. Bu basit bir konu değildir. Kendilerini başarısız, aşağılanmış ve yenilmiş hissediyorlar. (Corbyn, İ).

KANI BİRLİĞİ (POLİTİK STRATEJİ). "Ulusal Önem" –göç çoğunlukla böyle tanımlanır- üzerine yapılan tartışmalarda sık sık kullanılan politik stratejilerden biiide "kanı birliği" nin (konsensüs) sergilenmesi, istenmesi ya da dilenmesidir. Bu, sıklıkla, ırkçı ideolojilerin ulusun birliği ve çıkarlarının Birleşik Devletler arasındaki her tür içsel, politik bölünmenin üstünde tutulduğu milliyetçi ideolojilerle birleştirildiği anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle, Onlara karşı (BİZ İngilizlerin) iç grup birleşmesi, bağlılığı ve dayanışması. Bu nedenle bir ülke göç "tehdidi" ile karşılaşırsa "kenetlenmeli", ve kararlar ve yasamalar Birleşik Krallık ya da Birleşik Devletler'de olduğu gibi ideal olarak parti taraftarı olmamalı ya da iki partili yapının taraftarı olmalıdır. Bu, tartışmalarda muhalefete galip gelmeye çalışan çok tipik politik-ideolojik bir girişimdir. Bu örnekte ise, muhalefeti (İşçi Partisi) önceki göç politikalarının ve yasal düzenlemelerinin birlikte geliştirildiğine ikna etmenin bir aracıdır, bu nedenle yeni yasamaya karşı mevcut muhalefet haksızdır ve örneğin yasadışı göç hakkında önceki kanı birliği politikalarının ihlal edilmesidir.

(13) Hükümet karşıt partinin desteğiyle bu konuyla ilgili bir şeyler yapmaya karar verdi. (Gorman, M).

KARŞIGERÇEKLİK (ANLAM, USLAMLAMA). "Diyelim ki ..... oldu, o zaman ne olacak?" sorusu karşıt-gerçekliği tanımlayan standart bir formüldür. İnsanların başka bir seçenek, ya da tam olarak BİZ aynı konumda olsak mülteciler ve yaşadıkları şeyler hakkındaki bir öykünün dayanılmazlığı göz önüne alındığında ortaya çıkabilecek akla ve sağduyuya ters sonuçları gözler önüne sermelerine olanak verirler, bu yüzden de uslamlamada önemli bir rol oynarlar. Bir uyarı ya da tavsiye olarak

karşıt-gerçeklikler parlamentodaki politik tartışmada önlemler alMAz ya da politikalar veya bir yasa üretMEzsek ne olacağını göstermekle ilgilidir. Tartışmamızda karşıt-gerçeklikler tipik şekilde solcu cephede ortaya çıkıyor ve İşçi Partisi'nin göç yasasını yumuşatma konusundaki görüşünü destekliyor. Aşağıda karşıt-gerçekliğin tartışımsal rolünü açıkça gösteren biraz daha geniş örnekler var, örneğin insanların kendilerini başkalarının yerine koyduklarında kazanacakları empati gibi. Bu örnekler insancıl diye niteleyebileceğimiz ideolojinin açık örnekleridir:

(14) (O Bey'in) İnsan hakları konularıyla ilgili daha ciddi düşünmeye başlamasını öneriyorum. Baskıcı bir rejim yönetimi ele geçirdiği için ülkesinden yurtdışına kaçmak zorunda kaldığını düşünelim. Nereye giderdi? Galiba kimseden yardım istemezdi, çünkü böyle bir yardımın başka birine verilmesi gerektiğine inanmıyor. (Corbyn, İ).

(15) Bu, bizim onaylamadığımız bir rejim altındaki başka bir ülkede olsa, İngiliz Hükümeti bunun tutukluların kendi durumlarına dikkat çekmek için açlık grevi yapmaya mecbur kaldıkları o rejimin insan hakları sicilindeki korkunç bir leke olduğunu söylerdi. (Corbyn, İ).

(16) Hükümetin sığınmacıların sadece azıcık bir kesiminin gerçek mülteciler olduğu yolundaki görüşünü kabul etsek bile – ki ben etmiyorum-, gerçek mültecileri mağdur durumda bırakan bir politikayı destekleyemeyiz. (Gerrard, İ).

YADSIMA İFADELERİ (ANLAM). Olumsal kendini-sunma ve olumsuz ötekini-sunma ideolojiye dayalı stratejisinin herkesçe bilinen bir birleşimi yadsıma ifadesi türlerinin çoğunu oluşturur. Unutmayalım ki bu tartışmalarda yadsıma ifadeleri her zaman göçün hem olumlu hem de olumsuz yönlerinden bahsedildiği, ya da bir yandan insancıl değerlerin desteklendiği belirtilirken öte yandan da mültecilerin "yük" ünün imkanlarımızın da ötesinde olduğunu belirten tutumsal belirsizliğin bir ifadesi değildir. Onun yerine kısaca Bizim olumlu özelliklerimizden söz ederek saygınlığını korur, ancak daha sonra daha açık bir şekilde de

Onların olumsuz özellikleri üzerine yoğunlaşır. Sözde Reddetmeler, Kabul etmeler, Empati, ve vs. de olduğu gibi, yadsıma ifadesinin olumlu bölümünü 'Sözde' olarak nitelendirmemiz bu yüzdendir:

(17) Pek çok insanın Britanya' ya çalışmak için gelmek istemesini anlıyorum, ama insanların toplumumuzun yasal olarak bir parçası olabilmek için uyması gereken bir dizi uygulama var. (Gorman, M). (Sözde Empati).

(18) Hükümet gerçek sığınmacılara yardım etmeye isteklidir, ancak onların göç yasalarımızdan kaçma dalaveresinin içine çekilmelerini istememektedir. (Gorman, M). (Sözde Yardımseverlik).

(19) Bu ülkedeki bütün Doğu Avrupa'lıların sığınma başvurusunun sahte olduğunu söylemedim. Bununla birlikte, ... (Gorman. M). (Sözde Reddetme).

(20) Protestocular mültecilerin gözetim altında tutulduğundan samimi olarak endişe duyabilirler, ancak gerçek şu ki başvuranların sadece küçücük bir oranı gözetim altında tutulmaktadır. (Wardle, M). (Sözde Kabul Etme).

MESAFE KOYMA (ANLAM, SÖZLÜK). Konuşmada BİZ-ONLAR kutuplaşmasının ifade edilme yollarından birisi de iç grup konuşmacılarının dış grup konuşmacılarından söz ederken iki grup arasındaki mesafeyi dolaylı olarak belirten sözcükler kullanmasıdır. Bu tanıdık sosyo-bilişsel aygıt örneğin Ötekiler'in ismini söylemek ya da tanımlamak yerine işaret zamirleri kullanarak ifade edilebilir. Bu tartışmada da, bu nedenle, muhafazakarlar mültecilerden sık sık "bu insanlar" diye söz edeceklerdir.

DRAMATİKLEŞTİRME (RETORİK). Dramatikleştirme gerçekleri abartılarla birlikte bir kişinin yararına olarak abartmanın bilindik bir yöntemidir. Göç tartışmalarındaki görüşler bu nedenle birkaç bin mültecinin gelişini buradaki asıl kurbanın bizler olduğu ulusal bir felaket olarak temsil etme eğilimindedir (Bk.

KURBANLAŞTIRMA). Bu nedenle Bayan Gorman İşçi Partisinin yürürlükteki yasayı değiştirme amacıyla ilgili "büyük bir endişe duyduğunu" dile getiriyor ve böyle bir amacı "son derece sorumsuz" buluyor.

EMPATİ (ANLAM). Parlamento üyeleri ideolojik ya da politik görüşlerine bağlı olarak mültecilerin ya da iç grubun (zavallı vergi mükellefleri) mağduriyetlerine çeşitli biçimlerde sempati ya da empati duyacaktır. Yadsıma ifadelerinde (Bk. YADSIMA İFADELERİ) empatinin ifadesi büyük oranda stratejik olabilir ve konuşmacının dinleyicileri etkilemesini sağlar (örneğin, "Mültecilerin pek çok sorunlarının olduğunu anlıyorum, ancak ....."). Bu durumda empatinin sözde yapısı tam tersine söylemin "ancak"ı izleyen kısmının hiç de öyle empati duymadığı gerçeği ile destekleniyor. Bu durumdaki empati kurbanlar (Bk. MAĞDURİYET) olarak temsil edilen iç grup üyeleriyle bağdaştırılacaktır. Empati ırkçılık karşıtı ya da göç taraftarı dünya görüşünde özellikle de siyasi mültecilerin yaşadıkları açıkça dehşet verici olduğundan daha samimi gibi görünür. Aynı söylemde Hükümetin mülteciler konusunda empatiden yoksun olduğu suçlamalarıyla tipik olarak karşılaşacağız. Hem iç grup hem de dış grup empatisi genelleştirilmiş bir biçimde ya da ÖRNEK şeklinde olabilir. Şimdi yine empatinin her iki biçimine de örnek vereceğiz, ikinci örnek aynı zamanda iç grup-dış grup KARŞILAŞTIRMASININ biçimini de örneklemektedir:

(21) Bu insanların çoğu nohut kadar eski moda konut kooperatif evlerinde yaşıyorlar. Gelirleri çok az. Pek çoğu yaşlı ve devletin ödediği ve belki de bir miktar da emekli oldukları iş yerinden aldıkları emekli maaşlarıyla kıt kanaat geçinmeye çalışıyorlar. Kiralarının tamamını ve tüm masraflarını kendileri ödüyorlar. (Gorman, M).

(22) Bildiğim kadarıyla saygıdeğer bulunmayan bir vatandaş sabahın dördünde polis tarafından kaldırılmış, hiçbir hukuki haklarını kullanma hakkı olmaksızın gözaltına alınmış, kendi güvenlikleri için ailesi ile birlikte yurtdışına sürgüne gitmeye

zorlanmıştır. Pek çok İngiliz böyle bir şey yaşamamıştır. ve böyle bir yolculuğu yüklenmenin ne kadar büyük bir adım olduğunu çok dikkatlice düşünmeliyiz. (Corbyn, İ).

ÖRTMECE (RETORİK; ANLAM). Retoriğe ait çok bilinen bir örtmece şekli, anlamı yumuşatma girişimi göçmenlerle ilgili konuşmada önemli bir rol oynar. Olumsal kendini-sunma stratejisinin ve özellikle de onunla bağlantılı olan olumsuz izlenim bırakmaktan kaçınmanın geniş çerçevesi içerisinde göçmenlerle ilgili olumsuz düşünceler çoğunlukla, özellikle de yabancıların konuşmalarında, yumuşatılır. Aynı şey kendi grubunun olumsuz eylemleri için de geçerlidir. Bu nedenle, ırkçılık ya da ayrımcılık sırasıyla "kin" (buradaki tartışmamızda Nicholson, M tarafından kullanılıyor), ya da "eşitsiz bir davranım" olarak tipik şekilde yumuşatılır. Benzer şekilde, buradaki tartışmada Bayan Gorman Hükümetin acımasız göç politikalarına gönderme yapmak için "önüne geçmek" ("yurtdışından artan sayılarda insanın ..... önüne geçmek") sözcüğünü kullanıyor, ve böylece desteklediği muhafazakar hükümetin eylemlerini yumuşatmış oluyor. Benzer olarak, İşçi Partisi muhalefeti Hükümetin baskıcı rejimleri kınamakta kullandığı terimleri, daha eleştirel terimler kullanması gerekirken, "çok daha yumuşatılmış" buluyor. Açıkça görüldüğü gibi, bu tür örtmece kullanarak yumuşatma hem ideolojik açıdan (iç grubu koruma), hem de bağlamsal açıdan, örneğin, parlamento tartışmalarına özgü kibarlık ya da etkileşim kurallarının bir parçası olarak açıklanabilir.

KANITSALLIK (ANLAM, USLAMLAMA). Konuşmacıların bilgi ve düşünceleriyle ilgili bir kaç delil ya da kanıt sunduğu durumlarda bir tartışmadaki dünya görüşleri ya da iddialar daha akla yatkın görünür. Bu, ya OTORİTE olmuş şahsiyetlere veya kurumlara gönderme yaparak olabilir, ya da kanıtsallığın çeşitli biçimleriyle yapılabilir: Bilgiyi nasıl ve nereden aldıkları gibi. Böylece insanlar bir şeyleri gazetede okumuş, güvenilir sözcülerden duymuş, ya da kendi gözleriyle görmüş olabilirler. Özellikle de göçmenlerle ilgili önyargılı, olumsuz inançların işitilebildiği göç

üzerine yapılan tartışmalarda, kanıtlar tarafsızlık, güvenilirlik ve dolayısıyla da inanılırlığın aktarılması için önemli bir adımdır. Elbette ki empatiye yol açması amaçlanmış olan öykülerde bu tür bir kanıtı kurbanların kendilerinin sağlaması gerekir. Kaynaklar gerçekten anılıyorsa kanıtsallık METİNLERARASILIĞA bağlanır. İşte birkaç örnek:

(23) Dünkü Sulh Mahkemesine göre, kadın İngiliz vergi mükelleflerine 40.000 Pound'a malolmuştur. Elbette ki hırsızlıktan tutuklandı. (Gorman, M).

(24) Bu sabah seçmenimden gelen bir mektubu okuyordum (...) (Gorman, M).

(25) Tanıştığım insanlar bana İran'daki rejimin kendilerine nasıl davrandığının ayrıntılarını anlattılar. (Corbyn, İ).

ÖRNEK/ÖRNEKLERLE AÇIKLAMA (USLAMLAMA). Uslamlamada etkili bir girişim çoğunlukla konuşmacı tarafından savunulan genel bir konuya örnekler veren veya daha akla uygun hale getiren kısa hikaye ya da anlatı biçiminde somut örnekler vermektir. Genel 'gerçekler'den çok somut örnekler vermek hem kolayca hayal edilebilme (bölümlü olay modelleri olarak) ve daha iyi hatırlanabilme hem de zorlayıcı deneysel kanıt biçimlerini akla getirme gücüne sahiptir. (Bk. KANITSALLIK). Retoriksel olarak konuşursak, somut örnekler aynı zamanda konuşmaları da daha 'canlı' hale getirir, ve parlamento üyelerinin doğrudan deneyimlerine (seçmenlerin öyküleri) dayanıyorlarsa, sonuçta insanların temsilcisi olma rolünü ciddiye alan bir konuşmacının demokratik değerlerini de dolaylı olarak belirtir. Bunun gibi, o halde, popülist stratejilerin de bir parçası olabilirler. Irkçılık karşıtı söylemde mültecilerin yaşadıkları dehşet verici deneyim örnekleri bu kadar etkili bir rol oynayabilse de, somut örneklerin kesin olarak olumsuz ötekini-sunuma katkıda bulunduğu muhafazakar söylemde ise bunun tam tersi doğrudur. Unutmayalım ki somut örnek aynı zamanda çoğu kez anlatılan olayın tipik örnek olduğunu ve dolayısıyla da genelleştirilebileceğini de akla getirir. Özetle, örnekler vermek sığınmacılarla ilgili tartışmalarda pek çok bilişsel,

anlamsal, tartışma gerektiren ve politik işlevlere sahiptir. İşte aşağıda sırasıyla hem muhafazakar hem de işçi partili öykü anlatma tiplerini resimleyen iki parça:

(26) Bugünkü The Daily Mail gazetesi 5 yıldır Britanya'da kalmayı başarmış Rusya'lı bir kadının davasını yayınlıyor. Dünkü Sulh Mahkemesine göre kadın İngiliz vergi mükelleflerine 40.000 Pound'a malolmuştur. Elbette ki, hırsızlıktan tutuklandı. (Gorman, M).

(27) Tanıştığım insanlar bana İran'daki rejimin kendilerine nasıl davrandığını ayrıntılarını vererek –mahkemelere başvurulmadan nasıl alelacele hapse atıldıklarını, ailelerinin hapisteyken nasıl dövüldüğünü ve kötü muameleye maruz kaldığını; sözde gizli eylemleri hakkında konuşmadığı için rejimin bir adamın nişanlısını adamın gözü önünde nasıl katlettiğini anlattılar. (Corbyn, İ).

AÇIKLAMA (ANLAM, USLAMLAMA). Irkçılık karşıtı söylemin özelliği sığınmacıların ya da diğer göçmenlerin olası yasadışı eylemlerinin (empatik) açıklamasıdır. Toplumsal ruhbilim "Nihai İsnat Hatası" kavramını kullanıyor. Bu kavrama göre iç grup üyeleri olumsuz eylemleri nedeniyle suçlanmaktan kurtulmak için bir mazeret bulmaya eğilimli iken, dış grup üyelerinin olumsuz eylemleri ise bu tür aktörlerin (örneğin, güvenilmez ve suçlu oldukları için) içkin özellikleri bakımından açıklanma eğilimindedir. Bunun tersi aşağıdaki örnekte olduğu gibi, sığınmacılara kuralları ve yasaları çiğnemekten başka seçme şansı tanımayan kaçışlarının dehşet verici koşulları üzerine yoğunlaşan ırkçılık karşıtı konuşma için geçerlidir:

(28) Eğer bir insan Irak'ta büyümüş ve hangi üniformayı giyerse giysin o üniformayı giyen kişiden her zaman her yönden ödü kopmuşsa –olasılıkla sahte belgeler, isimler, yönergeler ve diğer önlemler kullanarak Irak'tan kaçmayı başardıktan sonra – havaalanına ilk geldiğinde karşılaşacağı üniformalı bir insana güvenmesi doğru olması mümkün olmayan bir durumdur.

Olasılıkla o insan önce havaalanından çıkacak, ne yapacağını daha sonra düşünecektir. (Corbyn, İ).

MANTIKSIZLIKLAR (USLAMLAMA). Doğruluğu tartışılan görüşler ve düşüncelerle ilgili diğer herhangi bir tartışma gibi Parlamento tartışmaları da 'asıl' tartışmanın kuralcı ihlalleriyle, yani mantıksızlıklar doldurulmaktadır. Bunlar tartışma olayının herhangi bir unsuruyla, yani önermelerin doğasıyla, önermeler ve sonuç arasındaki ilişkilerle, konuşmacı ve dinleyiciler arasındaki ilişkilerle, vb. ilgili olabilir. Burada tanımlanamayacak kadar çok sayıda mantıksızlık vardır. Bu nedenle, yukarıda gördüğümüz gibi, bir insanın kendi görüşlerini bir OTORİTEYE (doğru olmayan şekilde) başvurarak ileri sürmesi bir başka kişi öyle söylüyor diye kişinin görüşünün doğru olduğu anlamına gelir. Benzer şekilde, önermeler ve sonuç arasındaki ilişki de şehirlerde iş edinilebilirliğinin mültecilerin yasadışı olarak çalışmaları için yeterli bir durummuş gibi göründüğü aşağıdaki örnekte de olduğu gibi, mantık kurallarına aykırı bir ifade kadar hatalı olabilir:

(29) Eminim bunların çoğu kaçak olarak çalışıyorlar, ve tabi ki büyük şehirlerde iş bulmaları çok kolay. (Gorman, M).

Bu tartışmalara özgü başka bir mantıksızlık da uç örnek oluşturmaktır. Bir eylemin ya da politikanın sırf sert bir biçimde abartılmış terimlerden oluşturulmuş diye kınanması düşünülebilir. İşte oldukça gelenekselleşmiş, neredeyse standart bir sav ya da TEMA olan (hepsini buraya alamayız) tipik bir örnek:,

(30) Irak gibi acımasız diktatörlükler örneğinde bile acı çeken herkesi buraya alamayacağımız gerçeği ile yüzleşmemiz gerekir. (Shaw, M).

GENELLE(ŞTİR)ME (ANLAM, USLAMLAMA). Tartışmaların çoğu özgünleştirme, örneğin, ÖRNEKLER vererek, ve somut olaylar veya eylemlerin genelleştirildiği ve olasılıkla soyutlandığı, dolayısıyla da iddianın bir yandan daha genişletildiği

bir yandan da daha genel olarak uygulanabilir hale getirildiği Genelleştirme içerir.

Bu aynı zamanda söylemin zihinsel bir modelde temsil edildiği gibi daha somut bir örnekle toplumsal davranışlar ve ideolojiler gibi daha genel düşünceler arasındaki bilişsel ilişkiyi işaret edebilme yöntemidir. İkna edici ve zorlayıcı öyküler olsalar bile, örneklerin sorunu alışılmadık olmakla suçlanmaya açık olmalarıdır. Bu nedenle verilen örneklerin hiç de istisnai olmadıkları, tipik veya temsili oldukları ve dolayısıyla da genelleştirilebilecekleıinin gösterilmesi son derece önemlidir. Bu, adlar için nicelik sözcükleri ("çoğu", "hepsi"), ya da zaman ve sıklık ("daima", "sürekli"), ya da yer ("her yerde") belirten ifadeler gibi standart ifadeler kullanarak yapılabilir. Tekillik ve genelleştirme dinamiklerinin bu özellikleri göç tartışmalarının da tipik örneğidir, çünkü basın, seçmenler ya da polis tarafından bildirilen olumsuz örneklerin etkili politikalar geliştirilebilsin diye genel bir türe ait ve tipik bir örnek gibi gösterilebilmesi politik olarak son derece önemlidir. Aynı şey sığınmacıların kendi ülkelerindeki ya da yeni ülkelerindeki olumsuz deneyimlerinin empati savını ve kendilerine yardım edecek politikaları desteklemek için genelleştirebileceği karşıt durumda da geçerlidir. Ayrıca unutmayalım ki olumsuz eylem ya da olayların (aşırı)genelleştirilmesi basmakalıplaştırma ve önyargının temelini oluşturur. Elbette ki olumsal kendini-sunmanın bir parçası olarak bunun aksi de doğrudur: Yararlı görülen bugünkü eylemler ya da politikalar tipik olarak milliyetçi retorikte "bizim" her zaman yaptığımız bir şey olarak genelleştirilir. İşte birkaç örnek:

(31) Böyle şeyler devam ediyor ve bütün seçmenlerin burunlarını kaldırıyor. (Gorman, M)

(32) Birleşik Krallıkta insanların sığınma talep etme ve kendi durumlarını uygun şekilde karara bağlatma yeteneklerinin sistemik bir erozyonu sözkonusudur. (Corbyn, İ)

(33) Eğer bir insanın gerçekten baskı görme korkusu varsa, yurtdışına kaçar ve sığınma talep etmeye çalışır. (Corbyn, İ)

(34) Bunun gibi pek çok benzer örnek duydum. (Corbyn, İ)

(35) Her şeyden önce bu ülkenin Cenevre Sözleşmesi'ndeki yükümlülüklerine her zaman olduğu gibi uyması son derece önem taşımaktadır. (Wardle. M)

DERS OLARAK TARİH (GELENEKSEL TEMA). KARŞILAŞTIRMA bölümünde de gördüğümüz gibi, bir savda bugünkü durumun tarihte daha önce meydana gelmiş olaylarla karşılaştırılabilir olduğunu göstermek çoğu kez yararlıdır. Bu tür karşılaştırmalar tartışımsal zorlamaların adeta bir tarih yasası gibi kabul edildiği "Tarihten alınan dersler"in daha genel temasına genellenebilir.

(36) Tarih bize dünyanın her hangi bir yerinde ihlal edilen insan haklarını savunmadığımız sürece sonunda bu ihlalin bize döneceğini ve kendi haklarımızın da ihlal edilmesine yol açacağını göstermektedir. (Corbyn, İ)

İNSANCILLIK (TEMA, MAKRO STRATEJİ). Sağ görüşte genel strateji göç ve mültecilere yapılan devlet yardımlarını sınırlandırmak, ve özellikle (sahte) sığınmacıları aşağılamak olmasına karşın, sol görüşün genel stratejisi genel temel ideolojisi açısından özetlenebilir: İnsancıllık, yani, insan haklarını savunma, bu hakları ihlal veya göz ardı edenlerin eleştirisi, ve mültecilere insanca davranılması için genel kuralların ve değerlerin oluşturulması. Farklı türlerin uslamlamasında bu strateji geleneksel ve kabul edilebilir olduğundan, bu savı bir tema olarak da (aynı şekilde "yasalara saygı ve itaat"ın sağ görüşte tema olması gibi) sınıflandırabiliriz. Parlamento tartışmalarında insancıllığın ortaya konmasının pek çok yolu vardır. Temel yollardan bir 'biz'im ne yapmamız ya da yapmamamız gerektiği açısından KURALLAR oluşturmaktır. İkinci olarak, dinleyicilerin insan haklarına daha fazla dikkat etmesi, mültecilerin durumuna empati duyması, mülteci haklarını ihlal eden politikaları kınaması, ahlaki sorumluluğumuza başvurması, mültecilerin hikayelerine anlayış göstermesi ve dinlemesi, insan hakları ihlallerini lanetlemesi, insan haklarını, ırkçılık karşıtı düşünceleri açık bir şekilde savunanları,

otoritelere, uluslar arası topluluklara, anlaşmalara, insan haklarını ele alan yasalara ve vs. ye başvuranları açıkça övmesi tavsiye edilir.

ABARTMA (RETORİK). DRAMATİKLEŞTİRMEde olduğu gibi, abartılar anlamın niteliklerini artırmayı sağlayan anlamsal (retoriğe ait) söz oyunlarıdır. Bu nedenle, olumsal kendini-sunma ve olumsuz ötekini-sunmanın genel stratejisi içerisinde, göçmenlerle ilgili parlamento tartışmalarında Ötekilerin sözde kötü eylemleri ya da özelliklerinin abartılı (bizim kötü eylemlerimizin yumuşatılmış olarak) ifade edileceğini, ya da tersini, düşünebiliriz.

Bazen bu tür abartı biçimleri Bayan Gorman'ın ülkeye fazla sığınmacının geldiğine göndermede bulunmak için "kapıları açmak" ifadesini kullanışında gözlemlediğimiz gibi, özel METAFORLAR kullanılarak dolaylı olarak belirtilir. Benzer şekilde, sığınma taleplerinin mahkemelerce ele alınmasının uzun zaman alacağını vurgulamak için bu tür bir işlemi "sonu gelmeyen" olarak anacaktır. Bunun aksine sol görüşte olanlar, İşçi Partisinin konuşmacıları, Bay Corbyn gibi, otoriter rejimlerin kötü niteliklerini vurgulayacak ve bu rejimleri "aşırı baskıcı" ve bu ülkelerden gelen mültecilerin durumlarını da "dehşet verici" olarak niteleyecektir. Benzer şekilde, Avam Kamarasında muhafazakar bir parlamenterin ırkçı bir sorusunu da "kesinlikle saçma" sayacaktır. Yine de unutmayalım ki burada incelenen pek çok girişim gibi yorumları da politik görüşlerine dayanabilir: Bir grup için abartılı olan bir şey başka bir grup için basit ve tarafsız bir gerçek, bir konuya gönderme yapmanın "doğru" biçimi olabilir.

ÖRTÜKLÜK/İMA (ANLAM). Bir çok "edimsel" (bağlamsal) nedenden dolayı konuşmacıların bildikleri ya da inandıkları her şeyi söylemesine gerek yoktur. Aslında, söylemin büyük bölümü örtük kalır, ve bu tür örtük bilgi dinleyicilerce ortak bilgi ya da tutumlardan çıkarılabilir ve dolayısıyla söylemde temsil edilen olay ya da eylemin zihinsel modellerinin bir parçası olarak oluşturulur. Örtüklük bu genel bilişsel-edimsel kuralının

dışında (Dinleyicilerin zaten sahip olduğu ya da kolayca çıkarabileceği bilgiyi açıklamayın) kibarlık, saygınlığını koruma ya da kültürel kurallar veya uygunluk tarafından denetlenenler gibi, örtüklük üzerinde başka etkileşimsel, sosyo-politik ve kültürel koşullar vardır. Göçle ilgili tartışmalarda örtüklük özellikle açık olarak ifade edilmesi önyargılı ya da ırkçı olarak yorumlanabilecek anlamları aktarmak için bir araç olarak kullanılabilir. Ya da tam tersine, bilgi kesin olarak olumsal kendini-sunmanın genel stratejisiyle uyuşmayabileceği için örtük bırakılabilir. Böylece iç grup eylemleriyle ilgili olumsuz ayrıntılar örtük kalmaya eğilimli olur. Bu nedenle, Bayan Gorman pek çok mültecinin yakın geçmişte "özgürlüğüne kavuşturulan" Doğu Avrupa'daki ülkelerden geldiğini söylediğinde, böyle ülkelerden insanların gerçek sığınmacılar olamayacağını, çünkü demokratik ülkelerin kendi vatandaşlarını ezmeyeceğini (sonradan İşçi Partisi muhalefeti tarafından saldırılan bir konu) ima ediyor. Ve aynı şey Bayan Gorman'ın bu mültecileri bizden yardım istemeye gereksinimleri olmadığı anlamına gelen "güçlü kuvvetli adamlar" olarak tanımladığı zaman da geçerlidir.

YASADIŞILIK (USLAMLAMA). Bir çok muhafazakar konuşmacı için mültecilerin çoğu ülkede "kaçak(lar)" olarak, ya da yasaları çiğneyerek veya prosedürlere uymayarak kalmaktadır. Bu tür yasalara saygı ve itaat savlarının olumsuz ötekini-sunma ve özellikle de suçlulaştırma stratejisinin bir parçası olabileceği anlamına da gelir. Bu tür suçlulaştırma azınlıkların ırkçı ya da etnik önyargılarla nitelendirilmesinin standart bir yoludur:

(37) Eminim bunların çoğu kaçak olarak çalışıyorlar, ve tabi ki büyük şehirlerde iş bulmaları çok kolay. (Gorman, M).

(38) Sığınma kurallarının kaçak göçmenler olarak kendi durumlarının Cenevre Sözleşmesi'yle ilgili olmadığını belleyip sığınma başvurusu yapan çok sayıda insan tarafından ihlal edilmesinin açık bir şekilde tartışılması gereği bu durumun iyice anlaşılıp çözümlenmesi açısından aynı derecede önemlidir. (Wardle, M)

(39) ...çünkü sığınma teknikleri, sahte belgeler veya diğer yöntemler kullanarak yasadışı (illegal) göçe yeltenmeler var. (Shaw, M)

ETKİLEŞİM VE BAĞLAM. Burada tartışılan diğer çözümleme kategorileri söylemin örneğin, anlam düzeyleri, biçem, uslamlama ve retorikteki yapısal özelliklerini ele alıyor ve özellikle de sığınmacılara İLİŞKİN konuşma biçimlerine başvuruyor olsalar da, tartışmanın parlamenterler arsındaki ya da parlamenterler ile hükümet temsilcileri arasındaki etkileşim şeklinde olduğu da ortadadır. Öyleyse bu tartışmanın özelliklerinin büyük bölümü yalnızca etkileşimsel bir çerçeve içerisinde tanımlanabilir ve açıklanabilir; yani, genel politik eylem kategorilerinden oluşan bir bağlamın içkin bir parçası (yasama), ortam (parlamento oturumları), çeşitli etkileşim biçimleri (bir yasa tasarısını tartışma, hükümete muhalefet etme), çok farklı rollerdeki katılanlar (konuşmacı, dinleyiciler, parlamenterler, bölge temsilcileri, hükümet ya da muhalefet üyesi, vb.), katılanların bilişsel özellikleri (bilgi, inançlar, önyargılar, peşin hükümler, amaçlar, hedefler, vs.) gibi bir çerçeve içerisinde. Bu tartışmadaki eylem ve etkileşimlerin hepsinin bir çözümlemesi bağlam özellikleri ve etkileşimsel unsurların aşağıdaki listesini verir -tıpkı bir çok toplumsal pratiğin ideolojilerce yönlendirilmesi gibi bu eylemlerin bir çoğu da ideolojik dayanaklıdır; bu nedenle parlamentoda bir 'saldırı' ya da bir 'suçlama' genellikle politik ve dolayısıyla ideolojik muhalife yöneltilir. Başka bir ifadeyle, aşağıdaki eylemlerin bir çoğu hem parlamento tartışmasındaki politik etkileşimi hem de 'ideolojik' denilebilecek etkileşimi betimler:

- Öteki parlamenterleri suçlama
- Tüm Avam Kamarasına hitap etme
- Bir parlamenterle aynı fikri paylaşma ve paylaşmama
- Bir soruyu yanıtlama
- (Belli bir etki yaratmak için) soru sorma
- Başka parti(nin)ye (üyesine) saldırma
- Diğer meclis üyeleri sükunete davet etme

- Diğer parlamenterlere meydan okuma
- Grubu tahrik ("(haydi).....yapalım/edelim)
- Diğer üyeyi tebrik etme
- Hükümeti eleştirme
- Başka bir parlamenterin saldırısına karşı kendini savunma
- Söz hakkı almayı ve vermeyi reddetme
- Başka bir meclis üyesinin katkıda bulunmasını yetkisiz kılma
- Yasamanın amaçlarını oluşturma
- Bir konuşmanın hedeflerini oluşturma
- Bir konuşmacının sözünü kesme
- Kendi partisinden bir üyeyi övme
- Hükümete tavsiyede bulunma
- Bir politika, vs. tavsiye etme
- Bölge temsilcisi olarak kendi rolüne gönderme yapma
- Parlamento uygulamalarına gönderme yapma
- Bugünkü zaman ve yere gönderme yapma
- Daha önceki tartışmalara gönderme yapma
- Yürürlükteki politikaların isten(mey)en sonuçlarına gönderme yapma
- Parlamenterlere bir şey hatırlatma
- Söz hakkı isteme
- Parlamenterlerin kendi yükümlülükleri
- Parlamenterlere bir şey yapmalarını önerme
- Kendi parti üyesini destekleme
- Hükümeti destekleme
- Diğer parlamenterlere teşekkür etme

İRONİ (RETORİK). Suçlamalar açıkça yapılmadığında (bu saygınlık sınırlarını çiğneyebilir) daha etkili, ancak daha hafif ironi biçimleri gibi görünebilir. Elbette ki muhafazakarların ve İşçi Partililerin karşılıklı eleştiri ve saldırılarında çok fazla ironi vardır, ve bunlar tartışmanın uygun etkileşimsel boyutunu tanımlar. Yine de, göçmenlerle ilgili konuşurken, ironi, aşağıdaki örnekte yer alan "birdenbire fark etmek" ifadesinde de olduğu gibi, sığınmacıları

aşağılama görevini de yerine getirir. Bu örnek, bu tür bir "birdenbire farkına varmanın" yalnızca sahte olabileceğini, çünkü sığınmacıların bu ülkeye kalmak için geldiklerini güya en başından beri bildiklerini ifade etmektedir:

(40) Gereğinden fazla sığınmacı ülkeye önce ziyaretleri için, turist, öğrenci ve iş adamları olarak girdiler, ve sonra birdenbire sığınmacı olarak kalmak istediklerini fark ediverdiler. (Shaw, M)

YASALLIK (USLAMLAMA) Göç karşıtı bir görüşü destekleyen savların bir bölümü yasa ve düzenlemelerden yararlanır –tabi ki bu parlamento gibi yasama organı bir topluluk içerisindeki standart bir sav (dolayısıyla da bir tema)dır:

(41) (...) insanların yasal olarak toplumumuzun bir parçası olabilmelerini sağlayan bir dizi uygulama vardır. (Gorman, M).

(42) 1996 Göç ve Sığınma Yasası Britanya'da kalma başvuruları reddedilen insanların daha önceden keyfini sürdükleri sosyal güvenlik ve konut yardımını bir daha alamayacaklarını belirtmektedir. (Gordan, M).

(43) Yasamayı yıkmaya çalışmak için yakın geçmişte hükümetin tasarladığı koşulları alt üst etmeye çalışan bir dava, mahkemelerimizin ve Yüksek Mahkemenin önüne getirildi. (Gorman, M).

SÖZLÜK(SEL)LEŞTİRME (BİÇEM). Çözümlemenin yerel düzeyinde sığınmacılara ilişkin tartışmaların belirli sözlüksel parçalardaki temel düşünce ve inançları ifade etmesi gerekir. Benzer anlamlar böylece konuma, role, amaçlara, dünya görüşüne ya da konuşmacının düşüncesine bağlı olarak, yani bağlam özelliklerinin bir işlevi olarak farklı sözcüklerle değişken bir şekilde ifade edilebilir. Ilımlı göç politikalarına karşı çıkan muhafazakar söylemde, bu, tipik şekilde mültecileri ve mültecilerin eylemlerine işaret eden, dolayısıyla olumsuz ötekinisunmanın genel ideolojik stratejisini sözlükselleştirme düzeyinde yerine getiren az çok göze batan olumsuz ifadelerle sonuçlanır. Bu nedenle, bu tartışmada da, tipik olarak Birleşik Krallık magazin

basınından da bildiğimiz "ekonomik göçmenler", "sahte sığınmacılar", ya da "yardım parası otlakçıları" gibi ifadelere rastlayabiliriz. Öte yandan, mültecilerin lehine sözlükselleştirme "baskı", "ezme", "işkence", "suistimal" ya da "haksızlık" gibi totaliter rejimler ve bu rejimlerin eylemlerinin olumsuz sunumuna yoğunlaşabilir. Politik ya da ideolojik bakış açısına dayanarak hem içi grup hem de dış grup üyeleri "İngiltere'deki asgari gelirlerine dayanarak kıt kanaat geçinen fakir insanlar", "mütevazi bir [maddi] gelir" gibi empatik olarak (Bk. EMPATİ) duygusal bakımdan tanımlanabilirler. Ayrıca unutmayalım ki bağlam (parlamento oturumu) parlamento üyelerinin göreceli olarak resmi olmalarını gerektirir, dolayısıyla onlarda "yoksulluk"tan çok "yoksunluk" dan söz edeceklerdir. Öte yandan, kesin olarak ifadeleri vurgulamak ve niteliklerini göstermek için resmiyetin biçemle ilgili uygunluğu resmi olmayan, popüler ifadeler kullanmak suretiyle bozulabilir, örneğin "meteliğe kurşun atmak", ya da geçersiz bir sava veya olgu ifadesine meydan okumak için "zırva" gibi ifadeler kullanma.

METAFOR (RETORİK). Pek az sayıda anlamsal-retorik değişmeceleri metaforlar kadar ikna edicidir, göç tartışmalarında da bu böyledir. Soyut, karmaşık, bilinmedik, yeni ya da duygusal anlamlar böylelikle daha bilinen ve somut hale getirilebilir. Gerçekten de, mültecilerden ve ülkeye gelişlerinden söz etmek için kullanılan standart bir metafor (hiç değilse bir tema) engellenemez göç tehdidini simgeleyen ve hepimizin içinde "boğulacağı" bir metafor yağmurunun kullanılmasıdır. Dolayısıyla, tehlikeli "yaratıklara" gönderme yapmak için kullanılan "istila" sözcüğünün askeri benzetmesinde de olduğu gibi, rakamlardan daha ziyade benzetme yağmuru tehlikeli, hiç değilse öldürücü nicelikleri simgeler. Bu nedenle, Bayan Gorman mevcut yasadaki değişiklikler için uyarıda bulunuyor ve bu tür değişikliklerin "kapıları yeniden açacağını" söylüyor. Ve mülteciler bir kez buraya geldiklerinde sahtekarlıkla, "vergi mükelleflerini sağmakla", ve sosyal hizmetlere "müptela" olmakla suçlanabilirler.

(Bayan Gorman, M). Bu benzetmelerin çoğu olumsuzdur ve dolayısıyla da ötekini olumsuz olarak tanımlamanın genel stratejisinin kapsamı içersine girer. Bu özelliklede metaforların açık aşağılama biçimlerine dönüştüğü, örneğin toplumsal sistem tarafından sığınmacılara "parazitler" adı verildiği zaman, başka bir deyişle Yahudilerle ilgili Nazi propagandasında olduğu gibi, tehlikeli veya tehdit edici, ya da pis hayvanlar ile bağlantılandırıldığı zaman böyledir.

ULUSAL ÖVÜNÇ (ANLAM). Özellikle de göçle ilgili parlamento konuşmalarında olumlu kendini-sunma çeşitli ulusal övünç biçimleri tarafından kalıplaşmış olarak uygulamaya konur: kendi ülkesinden olumlu söz etme, ülkeyi, ilkelerini, tarih ve geleneklerini övme. Bu nedenle yukarıda gördüğümüz gibi, ırkçı ideolojilerle milliyetçi ideolojiler birbirleriyle ilişkilendirilebilir. Bu tip bir milliyetçi retorik bütün ülkelerde aynı değildir. Amerika Birleşik Devletleri'nde hiç utanılmayacak bir şeydir, Fransa'da oldukça yaygındır (özellikle de sağ görüşte), ve Almanya'da da ender rastlanır bir şey değildir. Hollanda ve İngiltere'de bu tür ulusal övünç daha az açıktır. Yine de aşağıdaki örneğe bakalım – olasılıkla bir tema olsa da:

(44) Britanya Cenevre Sözleşmesi'ne her zaman uymuştur, ve kaçmakta oldukları ülkede gerçeklere dayalı zulüm görme korkusu olan ve ayak bastıkları ilk güvenli ülkenin İngiltere'de bulunduğu insanlara barınak sağlamıştır. (Wardle, M).

OLUMSUZ ÖTEKİNİ-SUNMA (ANLAMBİLİMSEL MAKRO STRATEJİ). Önceki örneklerden de görüleceği gibi, iç ve dış gruplardaki insanların sınıflandırması, ve hatta 'iyi' ve 'kötü' dış gruplar arasındaki bölünme ahlaki değerlerden yoksun değil, kural ve değerlerin ideolojik dayanaklı uygulamalarıyla doludur. Muhafazakar söylemde 'gerçek' politik mülteciler tarafsız, ve İşçi Partisi müdahalelerinde de olumlu ya da empatik olarak tanımlanırken, "ekonomik" mülteciler muhafazakarlar tarafından büyük ölçüde tamamen olumsuz olarak, yani "devlet yardımı avcıları" ve "sahte" gibi terimlerle tanımlanırlar. Bu ikinci

grup bir mali yük (Bk. YÜK), ya da hatta ülke veya Bizim için bir tehdit olarak tanımlandığı için bu gruplar asıl Dış grup olarak tanımlanırlar. Çözümlemenin pek çok düzeyinde, örneğin sözlüksel ve anlamsal açıdan, bunların temsili söylem üzerine azınlıklar ve göçmenlerle ilgili söylem üzerine yapılmış çok daha önceki çalışma(lar)da keşfedilen "olumsuz kendini-sunma" ya da genel aşağılama stratejisinden etkilenir.

KURAL İFADESİ. Irkçılık karşıtı söylem şüphesiz güçlü bir biçimde kuralcıdır, ve ırkçılığı, ayrımcılığı, önyargıyı ve göç karşıtı politikaları bazen 'biz'im (parlamentoda, İngiltere'de, Avrupa'da, vs.) ne yapmamız ya da yapmamamız gerektiği hakkında açık kural-ifadeleri kullanarak kınarlar:

(45) Sığınmacılara karşı farklı bir tutumumuzun olmaması gerekir (Corbyn, İ).

(46) Bu insanlara nasıl davrandığımızı biraz daha ciddiyetle düşünmeliyiz (Corbyn,İ).

(47) Sığınmacılara karşı tavırların değişmesi gerekir. (Corbyn, İ).

(48) Onları yoksulluğa itmek ya da çoğunlukla bir avukata ya da başka birilerine başvuramadan ülkeden atmak yanlıştır. (Corbyn, İ).

(49) Avrupa burada güvenli bir yer arayan insanlara karşı yabancı düşmanı tutumundan vazgeçmeli ve daha insancıl bir yaklaşım benimsemelidir. (Corbyn, İ).

SAYI OYUNU (RETORİK, USLAMLAMA). Bir çok sav güvenilirliği artırmak için tarafsızlığı vurgulayan girişimler tarafından yönlendirilir. Kültürümüzde rakamlar ve istatistikler tarafsızlığı ikna edici bir biçimde göstermenin birincil aracıdır. Bu nedenle, özellikle de göç ile ilgili söylemde, ve kitle iletişim araçlarında rakamların sık kullanıldığı bilinmektedir. Ülkeye gelen göçmenler için ilk kullanılan sıfat göçmenlerin sayıları hakkındadır. Bu sayılar genellikle mutlak olarak verilir ve böylece bir konuşmacı gelecek olan x bin sığınmacı dan söz etmekle

nüfusun % 0,1 den daha az göçmenden söz ederken yaratacağı etkiden daha güçlü bir etki yaratmış olur. Benzer şekilde, buradaki tartışmada olduğu gibi göçe ve mülteci kabulüne karşı çıkan nedenler ileri sürerken, devlet yardımlarının maliyetleri ile ilgili bir çok rakam ileri sürüleceğini bekleyebiliriz. Bayan Gorman'ın bu tartışmadaki ana fikri yerel meclisin bu kadar çok mülteciye ödeme yapamayacağını rakamlarla (Bk. ayrıca mali YÜK) göstermektir.

(50) Bu, kapıları yeniden açmak olacak, ve yasa yürürlüğe girdiğinde tahmin edilen maliyet yıllık 200 milyon Pound olacaktır. (Gorman, M).

AÇIKLIK. DÜRÜSTLÜK (USLAMLAMA). Mevcut göç tartışmalarında geleneksel yapısı yüzünden gittikçe artan bir şekilde neredeyse bir tema haline gelen tartışmaya açık bir iddia da "bu konularla ilgili açık (dürüst) bir şekilde konuşmalıyız" dır. Bu girişim onursuzluk, kaçamaklı söz veya yumuşatmanın, yani dinleyiciler üzerinde olumsuz bir izlenim yaratmaktan kaçınmanın kurala uygun bir şekilde taban değeri gibi görülebileceğini varsayar. Geçen yıllar boyunca bu kuralların çiğnenmesi "mengeneye alınmış" göç tartışmasında gittikçe artan bir şekilde "yeni ve ilginç" bir görüş gibi savunulmuştur. Bu nedenle, konuşmacılar bir yandan olumsuz ötekini-sunma ya da hatta pervasızca aşağılamanın keyfini çıkarırken, öte yandan savlarının dürüstlük ve açık fikirliliğin olumlu değerlerini yerine getirdiğini ileri sürerler. Daha da artan oranda tahammül kaldırmayan değerlerdeki ırkçılık karşıtı kuralın bu tersine döndürülmesi azınlıklar, ırk ilişkileri ve göçle ilgili günümüz muhafazakar duruşlarının ve söylemlerinin bir özelliğidir. İşte tipik bir örnek:

(51) Sığınma kurallarının kaçak göçmenler olarak kendi durumlarının Cenevre Sözleşmesi'yle ilgili olmadığını belleyip sığınma başvurusu yapan çok sayıda insan tarafından ihlal edilmesinin açık bir şekilde tartışılması gereği bu durumun iyice anlaşılıp çözümlenmesi açısından aynı derecede önemlidir. (Wardle, M)

KUTUPLAŞMA, BİZ-ONLAR SINIFLANDIRMASI (ANLAM). Ötekilerle İlgili tartışmalarda, pek az sayıda anlambilimsel strateji kutuplaşmış bilişlerin ve iç grup (BİZ) ve dış gruptaki (ONLAR) insanların sınıfsal bölünmesinin ifade edildiği kadar yaygındır. Bu, aynı zamanda özellikle de göçmenler ya da mültecilerle ilgili konuşmanın ve metnin de kendine özgü olay modellerinden ve tek tek bireylerden (genel bir fikri tartışmak için örnek olarak kullanılmadığı sürece) daha çok, grupların temel toplumsal temsilleri (tutumlar, ideolojiler) tarafından güçlü bir şekilde gözlendiği izlenimi uyandırmaktadır. Kutuplaşma dostlar ve müttefiklerin bir yanda, düşmanların öte yanda olduğu durumlar gibi, dış grupların 'iyi' ve 'kötü' alt-sınıflarına da uygulanabilir. Unutmayalım ki kutuplaşma açık bir zıtlık olarak, yani birbirlerinin anlamsal olarak zıttı olan BİZ ve ONLARın özelliklerini birbirine bağlayarak ifade edilirse, retorik bakımından geliştirilebilir. Tartışmada bol örnek bulunuyor ancak biz sadece iki örnek vereceğiz:

(52) Artık onlardan uzun süreli tatilinde buraya gelen ve şimdi de İngiliz vergi mükelleflerinin kendisini desteklemesi gerektiğini iddia eden güçlü kuvvetli adamlara 35 Pound ödemeleri istenecek. (Gorman, M)

(53) Pek çok durumda, yaşlılık zamanları için geleceğe dönük dikkatli hazırlıklar yaptıkları, hem emekli maaşı hem de küçük bir ek maaş edindikleri ve devletten tek kuruş istemeden kendi kiraları ve faturalarını ödedikleri doğrudur. Bunu yapmaktan mutluluk ve gurur duyuyorlar. Böyle insanların sistemi sömürmekte olan insanlar tarafından sömürülmemesi gerekir. (Gorman, M)

OLUMSAL KENDİNİ-SUNMA (ANLAMBİLİMSEL MAKRO STRATEJİ). Dış grupların aşağılanmasıyla bağlantısı olsun ya da olmasın grup-söylemi çoğunlukla başka bir genel strateji, yani iç grup kayırmacılığı ya da "olumsal kendini-sunma" tarafından tanımlanır. Bu, bildik yadsıma ifadelerinden ("ırkçı biri değilim ama..."), ya da konuşmacının kendi partisi veya kendi ülkesi gibi kendi grubunun olumlu özelliklerini vurguladığı daha

kolektif bir biçimden tanıdığımız gibi, saygınlığını koruma ya da izlenim yaratmanın daha bireysel şekline dönüşebilir. Bu tür olumsal kendini-sunma göç tartışmaları bağlamında kendini çoğunlukla kendi hoşgörüsünü, konukseverliğini, önyargısızlığını EMPATİSİNİ, insan haklarını desteklemesini ya da yasalara veya uluslar arası anlaşmalara itaatini vurgulamak olarak gösterir. Olumlu kendini-sunma bir grubun ideolojisini tanımlayan olumlu benlik-şemasına bağlı olduğundan temel olarak ideolojiktir. Birkaç örnek:

(54) Hükümetin gerçek sığınmacılara yardım politikasını tamamen destekliyorum ama .....(Gorman. M)

(55) Pek çok insanın Britanya'ya çalışmak için gelmesini anlıyorum ama.....(Gorman, M)

(56) Bu ülkedeki bir çok cesur insan sığınmacıların haklarını ve ihtiyaçlarını savunmaktadır. (Corbyn, İ)

POPÜLİZM (POLİTİK STRATEJİ). Göç üzerine muhafazakar konuşma biçiminin egemen genel stratejilerinden biri de popülizme yönelik olanıdır. Bu stratejinin birkaç değişkenleri ve bileşenleri vardır. Temel strateji "insanların" (ya da "herkesin") göçü desteklemediğini, ki bu da çok bilinen bir uslamlama yanılgısıdır, iddia etmektir. Daha kesin bir deyişle bu tartışmada popülizm stratejisi mali yük temasıyla birleştiriliyor: Sıradan insanlar (vergi mükellefleri) mültecilerin ceremesini çekmek zorunda kalıyor. Bu stratejiye ait bir çok örnekten yalnızca aşağıdakilere yer vereceğiz:

(57) Bu insanların yol açtığı aşırı orandaki harcama yüküne Londra bölgesindeki konut vergisi mükelleflerinin katlanmak zorunda kalması yanlıştır. (Gorman, M).

(58) Yılda 140 milyon Pound Meclis vergi bütçesinden sağlanacak oldukça yüklü bir miktardır. (Gorman, M).

(59) Yaşlı ve dar geliriyle kıt kanaat geçinmeye çalışan bir insan niçin bu mali durumda bulunan insanları desteklemek zorunda kalsın ki? (Gorman, M).

(ÖN)VARSAYIM (ANLAM). Anlambilimsel sezindirmenin özgün bir türü varolan önerme doğru da olsa yanlış da olsa, kendisinin doğru olarak kabul edildiği önvarsayımdır. Doğruluk değerinin kabul edildiği ve sorgulanmadığı önermeler bu doğrudan biçimde ifade edilebilirler. Bu genel olarak, paylaşılan (ortak alan) bilgi ve düşüncelerin bütün biçimleri için doğrudur, ancak bu türden tartışmalarda genellikle göçmenlerle ilgili tartışmalı inançları ifade etmek için stratejik olarak kullanılır. Bu nedenle, ilk örnekte konuşmacı dinleyicinin (Bay Corbyn) İngilizlere vatandaşlık(hak)larını yabancılarla paylaştırılabileceğini varsayıyor; karakteristik ikinci örnek ise sığınma kurallarının suistimal edildiğini ve kaçak göçmen durumunun Cenevre Sözleşmesi'yle ilgisi olmadığını varsayıyor:

(60) Sayın beyefendi acaba avam Kamarasına söyler mi vatandaşlık(hak)larını yabancılarla paylaşmaları için İngiliz halkından hangi hak ve yetkileri almış? (Gill.M).

(61) Sığınma kurallarının kaçak göçmenler olarak kendi durumlarının Cenevre Sözleşmesi'yle ilgili olmadığını belleyip sığınma başvurusu yapan çok sayıda insan tarafından ihlal edilmesinin açık bir şekilde tartışılması gereği bu durumun iyice anlaşılıp çözümlenmesi açısından aynı derecede önemlidir. (Wardle. M)

SÖZDE BİLGİSİZLİK (ANLAM, USLAMLAMA). Dolaylı konuşma olduğu gibi, konuşmacılar bir konu hakkında belirli bir bilgisi yokmuş gibi davranabilir, ama yine de ima yollu olarak bildiklerini söylerler, dolayısıyla kanıtlanmaya gerek olmayan iddialarda bulunurlar- çok bilinen bir yanılgı. Bu tür sözde bilgi biçimleri tipik olarak "Bilmiyorum ama ....." gibi açıkça itiraf edilmiş olan bilgisizliğe rağmen ama-tümcesinin doğru olduğunu iddia eden -ki bu da bir izlenim yaratma şeklidir- yadsıma ifadelerinde ortaya çıkar. Bizim tartışmalarımızda, bu sözde bilgisizlik biçimleri tipik şekilde herhangi bir delil olmaksızın sığınmacıları aşağılamak için kullanılır. Aşağıdaki örnekte alaycı

bir suçlamayı takiben belli bir etki yaratmak için sorulan soru şeklindedir:

(62) Oda-kahvaltı türü konaklamayla gelen kahvaltı yanında, herhalde gün ortasında alışverişe gitmek ya da kaçak işlerinde birazcık çalışma yapmak isterler diye hazır öğle yemeği de verilmek zorundadır- kim bilir? (Gorman, M).

MANTIKLI OLMA (USLAMLAMA GİRİŞİMİ). Tartışmaya açık stratejilerin bilinen bir girişimide hem savların hem de konuşmacının akılcı ya da mantıklı anlamında 'sağlam' olduğunu göstermektir. Böyle bir girişim konuşmacının mantıksız ya da önyargılı olduğunu savın bizzat kendisi sezindiriyormuş gibi göründüğünde konuyla ilintilidir. Bu nedenle olumsal kendini-sunma ve izlenim yaratmanın genel stratejilerinde girişim de bir işleve sahiptir:

(63) ....bu insanların çoğuna mantıken ekonomik göçmenler diyebiliriz. (Gorman,M)

YİNELEME (RETORİK). Genel retoriğe ait bir söz oyunu olarak yineleme kuşkusuz hemen hemen hiç göç tartışmalarına özgü değildir. Ama yine de, Bizim iyi şeylerimiz ve Onların kötü şeylerini vurgulamanın genel stratejisinde elbette ki belirli bir rol oynayabilir. Bu nedenle, bu tartışma boyunca (çoğu) mültecinin gerçekten değil de, sahte, kaçak mülteciler oldukları, ya da başka bir şekilde kuralları, kanun ve yasaları çiğnedikleri suçlamasının sayısız sözcüğü sözcüğüne ya da anlamsal yinelemesine rastlıyoruz. Ya da tam tersine, özellikle bu tartışma için, bunun ceremesinin zavallı İngiliz vergi mükelleflerine ödetildiğine rastlıyoruz. Bu bireysel konuşmalarda, ya da parlamento üyelerinden her birinin kendisi ile ilgili önceki konuşmacıların düşüncelerini desteklediği konuşmalarda böyle olabilir. Bazı durumlarda, örneğin Bayan Gorman sömürünün iki paralel biçimini, sistemin ve insanların sömürüsünü dikkatlere sunarken, yinelemeler daha 'sanatsal' bir şekle bürünür: "Böyle insanların sistemi sömüren insanlar tarafından sömürülmemesi gerekir."

DURUM TANIMLAMASI (ANLAM). Mültecilerle ilgili tartışmalar elbette ki Onların Bize ilişkin tanımlamalarıyla sınırlı değildir. Bunun yanında, eylemler, deneyimler ve durumların tamamının tanımlanması gerekir. Gerçekten de 'durumun tanımları' tanımlanma biçimlerinin nedenlerle, gerekçelerle, sonuçlarla ve değerlendirmelerle ilgili etkilerini dolaylı olarak gösterdiğinden demek istediği şeyi açık seçik anlatmak açısından son derece önemlidir. Göçlerle ilgili bu ve benzeri tartışmalarda durum tanımlarının pek çok şekliyle, örneğin kısa öyküleyici anlatılarla, ya da mültecilerin nelere "katlanmak zorunda kaldıkları"nın genellemeleriyle karşılaşırız. İşte iki tipik örnek:

(64) Baskı bölgelerinden kaçan insanların karşılaştıkları durumlara geri dönelim. Bugünkü durumda buraya gelir, sığınma talep eder ve reddedilirlerse tüm yardım haklarını kaybetmiş olacaklardır. O zaman, çok uzun zaman alabilecek temyiz sürecine katlanmak zorunda kalacaklar. Temyiz süreci boyunca yoksulluk ilamı resmen duyurulmaz ve bunun sonucunda yerel bir otorite tarafından desteklenmezlerse bu insanların ne halt etmeleri bekleniyor? (Corbyn, İ).

(65) Bu insanlar bu ülkeye geldiler ve sığınma başvurusunda bulundular. Başvuruları reddedildi ve onlar da kararı temyize gittiler. Şimdi İç İşleri Bakanlığı onlar için ne yapacağını uzun uzun düşünürken onlar şu anda fiili olarak yoksul bir yaşam sürüyorlar. Bu insanlar baskıcı bir rejime karşı kendi toplumlarını savundular. (Corbyn, İ).

BELİRSİZLİK (ANLAM). Neredeyse bütün bağlamlarda konuşmacılar 'belirsiz', yani iyi tanımlanmış göndergeleri olmayan, ya da belirsiz gruplara gönderme yapan ifadeler kullanabilir. Belirsiz niteleyiciler ('az', 'çok'), zarflar ('çok'), adlar ('şey') ve sıfatlar ('düşük', 'yüksek') diğer ifadeler arasında bu tür bir söylemde çok tipiktir. Önyargılı konuşmalar ve göç tartışmalarındaki nicelikselleştirme ifadeleriyle ilgili kuralcı kısıtlamalar göz önüne alındığında, aşağıdaki örneklerde de olduğu

gibi "tanrı bilir ne kadar", ve "yaygın" gibi çeşitli Belirsizlik biçimlerinin kullanılmasını özellikle bekleyebiliriz:

(66) Bu insanların gerçekten sığınmacı olmadıklarına dair verilen karara karşı çıkmayı sürdürmek için istedikleri yasal yardımın ne kadara mal olacağını tanrı bilir. (Gorman, M)

(67) (O Bayan) yaygın bir kin olduğunu farkında mı ? (Nicholson, M)

KURBANLAŞTIRMA (ANLAM). DRAMATİZE ETME ve KUTUPLAŞMAyla birlikte, göç ve etnik ilişkilerle ilgili söylem büyük ölçüde iç ve dış grupların BİZ-ONLAR ikili çifti tarafından düzenlenir. Bu, Ötekiler olumsuz açıdan temsil edilmeye eğilimli olduğunda ve özellikle de tehditlerle bağdaştırıldıklarında, o zaman iç grubun böyle bir tehditin kurbanı olarak temsil edilmesi gerektiği anlamına gelir. Sıradan konuşmacıların kötü davranılanların Ötekiler değil, Biz olduğunu vurgulamak için düzeni tersine çevirme girişimine başvurdukları 'yabancılar'la ilgili söyleşilerde gözlemlediğimiz gibi tam olarak yapılan şey budur. Bir savda kullanılırsa, bu tipik olarak bir tema türü olur. Bu tartışmada sıradan ve özellikle de fakir ve yaşlı vergi mükellefleri sistematik olarak göç politikalarının asıl kurbanları olarak temsil ediliyor, çünkü mültecilerin ceremesini onlar çekmek zorunda kalıyorlar. İşte bu girişime ayrıntılı bir örnek:

(68) Bu insanların çoğu nohut kadar küçük eski moda konut kooperatif evlerinde yaşıyorlar. Gelirleri çok az. Pek çoğu yaşlı ve devletin ödediği ve belki de bir miktar da emekli oldukları iş yerinden aldıkları emekli maaşlarıyla kıt kanaat geçinmeye çalışıyorlar. Kiralarının tamamını ve tüm masraflarını kendileri ödüyorlar. (Gorman, M).

Örneklerle ilgili son yorumlar

Yukarıda çözümlenen kategoriler Avrupa'daki söylem ve ırkçılığın -ve ırkçılık karşıtlığının- gerçekliğiyle ilgili bir şeyi göstermektedir. Avrupa'lıların göçmenlerle ilgili ideolojik temelli düşüncelerinin, örneğin, Biz-Onlar kutuplaşması ve ırkçı söylemin

bütün özelliklerini büyük ölçüde denetleyen olumsal kendini-sunma stratejisi sayesinde, söylemi ne kadar güçlü bir şekilde etkileyebileceğini göstermektedir. Irkçılık karşıtı söylem hem bu tür söylemden kaçınarak hem de stratejileri tersine çevirerek, örneğin olumsuz özelliklerin genelleştirilmesi yerine bir insanın genelleme yapamayacağını ya da gözlenen bazı sapmaların açıklamalarının varolduğunu kanıtlamaya çalışarak bu zararın bir kısmını kesin olarak ortadan kaldırmaya çalışmaktadır.

Çeşitli kategoriler ve örneklerle ilgili kısa çözümlemelerimiz sayesinde politik (parlamenter) söylem ve bu söylemin belirli yapıları ve hareketlerinin ideolojik olarak temeli ve bu tür bir söylemin göçün daha geniş toplumsal- politik konularında nasıl bir rol oynadığı hakkında biraz bilgi edinmiş olduk. Böylece muhafazakar tarafta mültecilerin nasıl marjinalleştirilebileceğine suçlulaştırılabileceğine, ve "kendi halkını" korumak isteme popülist oyununu oynamak suretiyle bundan sonraki göçlerin kısıtlanması yönündeki tavsiyelere tanık olduk. Bu girişim muhafazakarların normalde yoksul ve yaşlı insanlar için ne kadar az endişe duyduklarını farkına vardığımızda özellikle alaycı olmaktadır. Parlamento tartışmalarındaki söylemsel stratejilerin ayrıntılı ve sistematik çözümlemesi bu yüzden aynı zamanda politikanın, politika üretmenin ve popülizmin bazı kurnazlıklarını meydana çıkarabilir.

Kategori ve örneklerin tanımı aynı zamanda ideolojilerin (bu örnekte politik) söylemi nasıl etkilediğini de göstermektedir. Genel olarak ifade edersek, burada incelenen kategorilerin kendileri ideolojik değildir: Hem sağ görüşte hem sol görüşte popülizme, metaforlara ya da örtmecelere rastlayabiliriz. Yine de, bazı söylem yapıları örneğin insansever söylem tipik şekilde (gerçek, sözde olmayan) empati biçimlerinden yaralanırken, grup kutuplaşması ve olumsuz ötekinin-tanımı daha sağcı ve ırkçı söylemin tipik örneğiymiş gibi görünüyor. Daha genel olarak, yine de, ideolojik olarak denetlenen çoğunlukla yukarıda tanımlanan çeşitli yapıların "içeriği"dir.

VII. Sonuç

Söylem ve ideolojiyle ilgili giriş niteliğindeki bu çalışmada, ideolojinin çokalanlı bir tanımını yaparak başladık. Bu tanıma göre ideolojiler bir grubun toplumsal temsillerinin temelini oluşturan en önemli inançlardır ve bir grubun kimliğini tanımlayan bir çeşit 'grup-şeması' olarak toplumsal bellekte temsil edilirler. Bu şemayı dolduran temel önermeler grup bilgi ve tutumlarının, dolayısıyla da dolaylı olarak grup üyelerinin toplumsal olaylarla ilgili oluşturduğu kişisel modellerin edinimini denetler. Bu zihinsel modeller söylemin üretilmesi ve anlaşılması da dahil toplumsal pratikleri denetleyen temsillerdir.

Toplumsal biliş biçimleri olarak ideolojileri (işte) bu kuramsal olarak karmaşık şekilde bir yandan toplumsal durumlar ve etkileşimlerin mikro düzeyinde toplumsal pratikler ve söylemle, diğer yandan da gruplar, grup ilişkileri, kurumlar, örgütler, hareketler, iktidar ve egemenlikle birbirleriyle bağlantılandırabiliyoruz.

Yine de lütfen unutmayalım ki bu sadece, ideolojinin zihinde, söylemde ve toplumdaki rolü ve doğasının çok genel bir resmidir. İdeoloji kuramının pek çok boyutu hala keşfedilmemiş ya da karanlıkta kalmıştır. Örneğin, ideolojilerin içsel düzeniyle, ya da onların bir grubun öteki toplumsal olarak ortak temsillerinin gelişmesini nasıl denetledikleriyle ilgili sadece bir takım belirsiz fikirlere sahibiz. Önermeler bakımından geçici olarak klasik temsili benimsemiş olsak bile, ideolojilerin "içeriğini" nasıl temsil edeceğimizi hala bilmiyoruz. Temel kural ve değerlerin ideolojilerin oluşturulmasında yer aldığını varsayıyoruz, ancak bunun tam olarak nasıl olduğunu bilmiyoruz. Bir temel varsayım ideolojilerin bireyler ya da insanların öznel ortaklaşalığı açısından değil de, toplumsal gruplar açısından tanımlandığını varsaymaktır, ancak bir ideoloji geliştirmek için bir grubun hangi toplumsal koşulları yerine getirmesi gerektiğini tam olarak bilmiyoruz. Gerçekten de, insanların ortaklaşalığının bir ideolojisi olduğu ve diğer ortak toplumsal temsillerin onları toplumsal bir grup yapan kimliği tam olarak tanımlayabildiği çok doğrudur. Başka bir

ifadeyle, karmaşık kuramlarda da çoğunlukla olduğu gibi, cevaplardan çok, sorular üretmiş olabiliriz, ve ruhbilim ve toplumbilimdeki yeni gelişmeler kuramsal çerçevemizi bir hayli değiştirebilir.

Ayrıca biz söylemlerin ideolojileri ifade etme, onaylama, somut örnek verme ya da oluşturma şekillerini hala kuramsal, çokalanlı olan bu ideoloji kuramı içerisinde inceledik. Gördük ki söylemin hem üretilmesinde hem de anlaşılmasında, ideolojiler genellikle dolaylı olarak, yani başlangıçta özel toplumsal alanlarla ilgili (politika, eğitim, ya da emek piyasası gibi) tutumlar ve grup bilgisi yoluyla, ve grup üyelerinin bireysel söylemleri düzeyinde ise, üyelerin toplumsal olay ve durumlarla ilgili ideolojik olarak önyargılı zihinsel modelleri yoluyla işlerler. Olayların bu kişisel temsilleri sonunda, katılanların dinamik olarak iletişimsel durumdan oluşturduğu (olasılıkla da ideolojik olarak önyargılı) bağlam modelleriyle etkileşirler, ve her iki tür model de o zaman ideolojik metin ve konuşmanın devamlı üretimine yol açar.

Son olarak, hem bu tür temel, toplumsal olarak ortak temsillerin hem de kişisel modellerin söylem yapılarını nasıl etkileyebildiğini inceledik. Bu en açık şekilde söylemin içerik veya anlam düzeyinde, yani söylemin çok sayıdaki anlambilimsel özelliği için insanların söyledikleri *şeyler* düzeyinde gerçekleşir: Seçtikleri ya da kaçındıkları konular, uslamlamalarının standart temaları, metin ya da konuşma biçimlerinin yerel uyumu, hangi bilginin üstü kapalı bırakıldığı ya da açıkça ifade edildiği, hangi anlamların ön plana ya da arka plana alındığını, hangi ayrıntıların tanımlanmış ya da tanımlanmamış bırakıldığı, vb.

Burada bulduğumuz genel ideolojik, grup-dayanaklı işleyen ilke, iç grup için olumlu ya da dış grup için olumsuz olan bilginin güncel, önemli ve açık olmaya eğilimli olacağıdır. Bizi olumsuz bir biçimde (ya da Ötekileri gereğinden fazla olumlu bir biçimde) betimleyen bilgi örtük, konulaştırılmamış, belirsiz ve az ayrıntılı bırakılmaya eğilimli olacaktır.

Aynı genel ilke söylemin diğer, resmi düzeylerinin aynı zamanda ideolojileri ifade etmede ya da "anlatma"da, yani ideolojik anlamları vurgulama veya vurgulamama yöntemleri sayesinde, nasıl yer alabileceğini açıklar. Sözcük ve tümcelerin tonlama ve vurgusu, sayfa düzeni, genişliği ve yazı karakteri, renk, fotoğraflar veya film gibi görsel yapıların yaratabileceği etki gibi anlamları aşağı yukarı çarpıcı hale getirebilir. Sözdizimsel yapılar tanımı gereği sözcükler, tümcecikler ve tümceler hiyerarşisi ve düzeniyle ilgilidir, ve bu nedenle belirli eylemlerin failliği ve sorumluluğu gibi –seçenekli değişime olanak tanıdıkları yerde- anlamları vurgulayabilir ya da vurgulamayabilirler. Benzer yorumlar konuşmaların genel biçimleri, öyküler, haber bültenleri ya da bilimsel makaleler gibi küresel şematik yapılar için de kabul edilebilir. Bu yapıların geleneksel kategorileri öyle şekilde (düzen veya hiyerarşi) kurulabilir ki yapılandırdıkları ideolojik anlamları vurgular ya da vurgulamazlar.

Ve son olarak, söylemin yerel ve küresel söz eylem yapıları olarak, aynı fikirde olma ve olmama olarak, öykü anlatımı ve uslamlama olarak, özetle, eylem ve etkileşim olarak tanımlandığı düzeyde ideolojiler de 'anlam', yani yapılan *şey* düzeyinde iş görürler. Konuşma, tartışma ve etkileşimin soyut biçimleri oldukça genel ve ideolojiden bağımsız olabilir, ancak neyin nasıl yapıldığı tamamen grup üyeliğine ve dolayısıyla ideolojiye bağlı olabilir.

Son olarak unutmayalım ki ideoloji ve söylem arasındaki bağlar her iki yönde işler. İdeolojiler hem söylediğimiz şeyi ve onu nasıl söylediğimizi etkiler hem de bunun tersini : ideolojileri okuyarak ve çok miktarda metni ve konuşmayı dinleyerek ediniyor ve değiştiriyoruz. İdeolojiler doğuştan gelmezler, öğrenilirler, ve tam olarak bu tür söylemin içeriği ve biçiminin toplumsal temsiller ve ideolojilere genellenebilen ve soyutlanabilen toplumsal olayların amaçlanmış zihinsel modellerini oluşturması aşağı yukarı olası olabilir. Gerçekten de, belirli söylemlerde (öğreti kitapçıkları ve propaganda gibi) bazı temel ideolojik önermeleri daha doğrudan bir şekilde öğrenebiliriz. İdeolojilerin toplumsal işlevi, bir grubun

ve grupların birbirleri arasındaki toplumsal pratiklerini denetleme ve eşgüdümünü sağlamaktır.

Söylem bu toplumsal pratiklerin en önemlisidir ve bunları doğrudan bir şekilde açıklayabilen ve dolayısıyla da ideolojileri aktarabilen tek şeydir. Bu nedenle söylem kuramı olmadan ideoloji kuramı kökten eksiktir. Ve tersine olarak, söylemin toplumdaki rolünü anlamak için aynı zamanda, genelde toplumsal temsillerin, özelde ideolojilerin yeniden üretimindeki temel rollerini de bilmemiz gerekir.

(Orjinal metin: "Ideology and Discourse. A multidisciplinary introduction". English version of an internet course for the Universitat Oberta de Catalunya (UOC). July 2000)

Çev. Nurcan Ateş

SÖYLEM VE İDEOLOJİ*

Sara Mills

Bütün kültürel ve eleştirel kuramcılar, ideoloji kavramı etrafında kurulmuş bir çalışma mı yoksa söyleme gönderme yapan bir çalışma mı yürüteceğine karar vermede yoğun bir kuramsal zorluk yaşamaktadır. Bu sorunlar politik bakış ile ilgilidir. 1990'ların kötümser politik ortamında, birçok kuramcı, ideoloji terimini kullanan Marksist temeldeki kuramlar yerine söylem kavramı ile ilgilenmeyi seçti. Ancak bu, söylemin apolitik bir terim olduğu ya da politik yüklenim taşımadığı anlamına gelmez; çünkü, söylem kuramının kullanımına dayanan politik bir çözümlemeyi yürütmek olasıdır, fakat bu politik yüklenim, ideoloji teriminin kullanımında olduğu gibi, hiç bir şekilde tam olarak formüle edilmemiştir. Bunun sonucu olarak, Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından ve sözde, canlı bir sistem olarak komünizmin dünya çapında çöküşünden sonra, birçok kuramcı, ideoloji gibi terimler kullandığında, düşünce ve davranışların belirleyicilerini mümkün olduğundan daha karmaşık bir şekilde çözümlemek için entellektüel bir pratik geliştirmek istedi. Vülger Marksist modelle çalışan birçok [kuramcı] için ideoloji, basite indirgeyen olumsuz bir süreci ima eder -ki buna göre bireyler kendi çıkarlarına uymayan kavramsal sistemler kullanılarak aldatılmıştır. Açık bir politik gündem ile yakın bir ilişkisi olmadığı için, söylem, bireylerin gerekli ve basit bir şekilde düşünce sistemlerinin edilgin kurbanları olduklarını varsaymadan hegemonyaya ilişkin -kendi baskılarında insanların boyun eğmesi- bir düşünme yöntemi ortaya koydu. Söylem kuramı üzerine çalışan [kuramcılar] için, politik eylem modeli ve bu eylemin algılanan sonuçları ideoloji kavramlarından yola çıkan düşünce okullarında geliştirilenlerden oldukça farklıdır. Tarih ve ilerleme bağlamında Marksist bakış açısı, başarılması beklenenin (bir devrim, ekonominin yeni bir modeli, işçi sınıfının üzerindeki baskının giderilmesi, tüketimciliğin ve kapitalizmin yaygın bir eleştirisi) oldukça keskin hatlı Ütopyacı bakış açısına yol gösterme

eğilimi içinde olmasına rağmen, söylem kullanılarak formüle edilen eylem modelleri geleceğin daha karışık ve karmaşık görünümünü formüle etme eğilimi içersindedir. Bu çalışmada göstermeye çalışacağım gibi, bunun nedeni, söylem kuramı içinde, faillik sorunlarının daha az belirgin olması ve böylece, kişinin eylemlerinin sonucunda gerçekleşenler üzerinde ne kadar denetime sahip olduğu sorunsalının öncekine göre daha fazla olmasıdır. Bu nedenle, politik eylem kuramsal olarak söylem kuramı içinde kabul edilirken, aynı zamanda kişinin eylemlerinin kişinin amaçlarıyla örtüşmeyen bazı etkilere sahip olduğu da açıktır. Örneğin, İngiliz limanlarının dışında gösteri yaparak basit bir şekilde canlı hayvan ihracatını önlemeyi amaçlayabilirsiniz, bu aslında gösteride yer almanızın sonuçlarından biri olabilir. Ancak, bir diğer sonuçta polis tarafından fotoğrafınızın çekilmesi ve potansiyel ajitatör olarak sizin için bir dosya açılması olabilir. İhracatçılar güvenlik görevlileri tutmaya ve deniz ulaşımı yerine hava taşımacılığını kullanmaya karar verebilir. Hükümet herhangi bir zamanda gösteri yapmalarına izin verilen insanların sayısını kısıtlayan yeni bir yasa çıkarmaya karar verebilir. Gösteriler gibi kolektif eylemlerin Marksist bir çözümlemesi sadece canlı hayvan ihracatına ilişkin o anki etkilerle (amaçlanmış olan etki) ilgilenecekken, söylem kuramı, bunun gibi bir eylem tarafından aynı şekilde meydana gelen diğer sonuçlarla da ilgili olacaktır.

Fransa'da akademisyenlerin Marksizme bağlılığı sorgulandığında ve o zamanlarda Fransa'da sıklıkla bazı Marksist kuramlarla birlikte ortaya çıkan öğretisel düşünme yöntemini içermeyen, Marksist düşünceye yol açan yeni bir çeşit politik kuramsallaştırma olasılığı hakkında çok fazla tartışma varken Foucault çalışıyordu. Foucault değişik zamanlarda Marksist düşünceye olan minnettarlığını açık bir şekilde belirtmiştir ve diğer zamanlarda da çalışmalarını açıkça Marksist düşünceden uzak tutarak ayırmaya çalışmıştır. Marksizm ve ideoloji kavramlarının Foucault için söylem kavramını geliştirmesinde çok önem taşıdığı ortadadır.

Paris'teki Mayıs 1968'in politik olayları, eylem ve liberal hümanistlerle muhafazakar ortodoksları sorgulama yöntemi arayan, Foucault'nun da aralarında bulunduğu, birçok akademisyeni harekete geçirdi. Öğrencilerin başkaldırısı ve bunu takip eden işçileri ve diğer grupları da kapsayan daha geniş huzursuzluk, birçok akademisyeni açık politik eyleme ve yanısıra işçilerin, homoseksüellerin, tutukluların ve diğerlerinin hakları için kampanyalara ve gösterilere çekti (Macey, 1993). 1970'ler boyunca Foucault etkin bir şekilde birçok kampanyada yer aldı ve sıklıkla, belirli eylemler için temel figür olarak eylemlere katılmaya çağrıldı. Örneğin Foucault, 1971'de, özellikle acımasız hapishane rejimi altında politik statü ve haklarını isteyen bir grup tutuklu ile yakın ilişki içinde oldu; Foucault onlarla birlikte, tutukluların seslerini duyurmayı ve hapishanelerdeki koşullarla ilgili kamuoyunda yer alan tartışmalara katabilmeyi amaçlayan Groupe d'Information sur les Prisonniers'i (GIP-Cezaevleri Bilgilendirme Grubu) kurdu. Cezayir'in bağımsızlığı için verilen ve halk tarafından yaygın bir şekilde tanınan birisinin varlığıyla kazanımlar sağlayan bir çok politik hareketin mücadelesi içerisinde yer aldı. Böylece, söylem kuramı genellikle apolitik olarak karakterize edilmesine rağmen, Foucault'nun çalışmaları, bir politik eylem şekli olarak olası olan şey hakkında Marxizmle bir tartışma olarak değerlendirilebilir ve özellikle çalışmaları, politik mücadelede entellektüellerin rolü üzerine yoğun bir tartışma olarak yorumlanabilir.

Foucault'nun söylem üzerine çalışmalarının çoğu ideoloji terimiyle diyaloga ve tartışmaya açıktır, ve bir anlamda söylem terimi ideolojiyle bir diyalog içersinde ve ideolojinin tanımına tepki veren bir şekilde tanımlanır. Söylem ve ideoloji terimi arasında bir çok fark vardır, [bu çalışmada bunlardan] bazılarını ayrıntılarıyla sorgulayacağım. İlk olarak, bununla ilgili Foucault'nun ne söylediğine bakalım:

Üç nedenden dolayı ideoloji kavramını kullanmak bana zor gelmektedir. Birincisi, birisi istesin ya da istemesin, [kavram] her

zaman gerçeklik gibi birşeyle sanal karşıtlık içersindedir... İkinci rahatsızlık, inanıyorum ki, özne gibi bir şeye gönderme yapar. Üçüncüsü, ideoloji, onun için alt-yapı veya ekonomik veya maddi belirleyen olarak işlev görmek zorunda olan bir şeye ilişkin olarak ikincil bir konumdadır (Foucault, 1979, 36).

Foucault'nun ideoloji ve söylem arasında bulduğu farkları daha ayrıntılı olarak inceleyelim. İlk olarak, ideolojinin, gerçekliğin konumuna veya ideoloji dışında yer alan eleştiriye olan karşıtlığını ele alalım.

I. İDEOLOJİ VE GERÇEKLİK

İdeolojinin kuramsallaştırımı, özellikle Louis Althusser'in çalışmaları, kuramcının sözettiği bilimsel eleştirilerden biri olarak konuma dayanan kavramı temel alır (bakınız Althusser, 1984; Eagleton, 1991). Bu nedenle, ideoloji sıklıkla yanlış bilinç veya varoluşun gerçek koşullarının imgesel bir temsili olarak karakterize edilir, ve anlaşılan bu yanlışlığın konumu, eleştirininki gibidir ve ideolojinin dışında yer alır. Ama Foucault, kendini tümüyle çözümlediği fikirlerin ve pratiklerin dışında tutmaz. Bazılarına göre bu, Foucault'nun kendi kuramsal konumunun aslında yavaş yavaş yokedildiği anlamına gelir, çünkü söylem kuramı bakış açısı içinde bütün ifadelerin -kuramsal veya değil- aynı statü ve geçerliliğe sahip olduğu varsayılmış gibi görünür, yani her eleştiri eylemi bir parçası olan güç ilişkisi tarafından belirlenmiştir ve şekillenmiştir. Bu aynı zamanda bütün ifadeleri kurumsal baskılar tarafından benzer şekilde belirlendiğini varsayar gibi görünür. Baskıya karşı olan eylem ve ifadelerle bu baskı ile işbirliği içinde olan eylem ve ifadeleri birbirinden ayırmayı zorlaştırır. Ancak bu sözde görecelilik Foucault'nun kendi eleştirel konumunu geçersiz kılmaz ve aslında tümüyle onun gerçeklik üzerine kendi kuramsal ifadeleriyle uyum içerisindedir. Foucault bir "gerçeklik" konumundan konuştuğunu iddia etmiyor -bir özne olarak, sadece kendisinin zamanda dolaşım içersinde olan söylemsel çerçeve tarafından ona empoze edilen sınırlar üzerine konuşabileceği gerçeğinin farkındadır. Bu, eleştirel olmanın olası

olmadığı anlamına gelmez; ancak, düşünülebilecek olanın sınırları vardır ve özellikle de "bilinebilir" olarak sınıflandırılabilenin üzerinde de sınırlar vardır. Yanlış bilinç olarak ideoloji kavramı, yanlış olmayan (eleştirinin konumu) bir bilinçlilik olduğunu varsayar, Foucault'ya göre bütün bilgi toplumsal, kurumsal ve söylemsel baskının bir bileşkesi tarafından belirlenir ve kuramsal bilgi de bunun dışında değildir. Bu bilginin bir kısmı baskın söylemlere meydan okuyacaktır ve bir kısmı onlarla işbirliği içinde olacaktır.

II. ÖZNE

Foucault, egemen özneye -bireye- gönderme yapmadan düşünceler tarihi hakkında yazmakla ilgilendi. Varlığı diğerlerinden ayrı, kendine yeten ve kendini eşsiz olarak görme yeteneğine dayanan -çünkü düşünebilir ve sorgulayabilir- Kartezyen özne kavramından uzaklaşmaya çalıştı. Bütünlüklü bir varlık olarak özneye gönderme yapmayı reddettiğinden, Foucault, faillik ve kendisi üzerinde denetim ile bireysel kendilik kavramı olarak temellenen liberal hümanist ideolojinin ana temellerini sorgulayan, yapısalcılık sonrası düşüncenin bir parçası oldu. Yapısalcılık sonrası psikanalitik kuram süreçteki-özne'yi veya krizdeki-özne'yi, yani bütünlüklü özne kuramının parçalanmasını çözümlemeyi daha yararlı bularak öznenin bütünlüğünü sorguladı (Moi, 1986; Vice, 1996). Psikanalistler bazen kasıtlı bir biçimde belirli özne rollerini kabul ederek ve bazen geçmişteki gelişimsel tarihler veya diğerlerinin eylemleri yüzünden kendilerini belirli rollerle görevlendirilmiş bularak bireylerin tartışmalı bir biçimde konumlandığı bir çok çeşitli özne konumları tanımladılar. Bir takım yön değiştiren ve tartışmalı özne konumları üzerindeki bu odaklanım, öznenin artık denetim altında görülmediği anlamına gelir. Ancak, Foucault psikanaliz içinde geliştirilen (ve Althusser gibi Marksist kuramcılar tarafından da kabul edilen) bu kendilik modellerinden daha da ileri gitti, çünkü özne kavramına güvenmeksizin tarihsel süreçleri inceleme yöntemi formüle etmeye çalıştı. Foucault çözümlemelerine başka bir yerden başlamayı

gerekli gördü ve ilgi merkezini tümüyle özneden ayrı bir yere kaydırdı. Belki bu da, çalışmalarında en çok tartışmaya yol açan noktaydı, çünkü, özneyi basit bir şekilde iktidarın bir etkisi olarak yorumlamakla ve bir anlamda öznenin ölümünü ana çizgileriyle belirtmekle ilgilendi. Özneyi veya hatta krizdeki-özne'yi bile varlığı ve özellikleri ana çizgileriyle belirlenebilecek bir birim olarak görmektense, Foucault, daha çok öznenin kendisini görmezden gelmeyi tercih etti ve öznellik kavramının oluşumunda önemli olduğunu düşündüğü süreçlere odaklandı. Özellikle, *Bilginin Arkeolojisi*'nde ve *Cinselliğin Tarihi* Cilt 1'de, 18. yüzyıldan beri Batı toplumları için temel önemde olmaya başlayan öznellik kavramına yönlendiren bilginin üretimindeki ve dolaşımındaki değişiklikleri ana hatlarıyla belirlemeyi görev edinir ve bu odaklanım onun tarihsel yönteminin de değişmesine neden olur.

Kişi bileşen özne olmaksızın varlığını sürdürmek zorundaydı, öznenin kendisinden kurtulmak zorundaydı, yani tarihsel çerçevedeki öznenin oluşumundan hesap sorabilen bir çözümlemeye varmak zorundaydı ve ben bunu soy kütüğü olarak isimlendireceğim, yani ya olaylar alanındaki ilişkide aşkın ya da tarihin akışı boyunca kendi boş aynılığı içinde işleyen bir özneye gönderme yapmak zorunda olmaksızın, bilgilerin, söylemlerin, nesnelerin bilgi alanlarının ve diğerlerinin oluşumunun açıklanacağı bir tarih biçimi (Foucault, 1980:59).

Daha sonra çalışmasında, tarihteki özneyi öyle yazmak (anlatmak) için değil, fakat tarihsel değişiklikleri ve cinselleştirilmiş özne kavramının oluşumunu konumlandırmak için (Foucault, 1985) özne sorununu yeniden ele aldı. Bu belki de, söylem kuramının insan grupları veya bireylerle olan ilginin kesildiği yer gibi görünmektedir, çünkü örneğin, Foucault bir insan tipi olarak homoseksüelin bulunuşunu bireysel kendinin cinsel tercihinin basit bir ifadesi olarak görmektense on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda cinselliğin doğası hakkında Batı düşüncesindeki bir dizi değişikliğin sonucu olarak görür. İdeolojik

bir çözümleme, bireylerin sınıflarıyla veya gruplarıyla ilişkisinden dolayı ve devlet gibi kurumların eylemleri yoluyla bireysel öznelliğin oluşumuyla ilgisinden dolayı öznenin önemini önemsemeyebilir. Ancak, ideolojik bir çözümleme, son örnekte, ideolojik baskılara direnme ve kendi eylemlerini denetleme gücü olan bireysel özne kavramını hala elinde bulundurur. Söylem kuramının iktidara direnen bu bireysel özneyi konumlandırmada, tanımlamada ve hatta açıklamakta karşılaştığı bir yığın zorluk söz konusudur.

III. SÖYLEMİN BELİRLEYENLERİ

Foucault ekonomik ve toplumsal yapılarla söylemler arasında basit bir ilişki olduğuna inanmadı. Bazı Marksistler gibi, ekonomik altyapının belirli bir zamanda neyin düşünülüp söylenebileceğini belirlediğine inanmadı, onun yerine eşitlik terimlerinin hiçbirinin baskın olmadığı karmaşık bir etkileşim olarak ekonomi, toplumsal yapılar ile söylemler arasındaki ilişkiyi ele aldı. Ekonomik dengesizliğe dayanan iktidar ilişkilerinin ve devlet denetiminin öneminin farkında olmasına rağmen, ekonomik ilişkileri birincil olarak görmedi, fakat bir dizi iktidar ilişkisi arasındaki bir çeşit iktidar ilişkisi olarak gördü. Foucault ayrıca iktidar ilişkilerinin, bir çok Marksist kuramcının göstermeye çalıştığı gibi, ekonomik ilişkilerle bitişik olmadığını göstermekle ilgilendi. Kapitalizmin ve iktidarın bazı yapılarının aynı olduğunu varsaymaktan uzaklaşarak, Patton'ın yorumladığı gibi, kapitalizm içindeki iktidar ilişkilerinin çözümlemesine yöneldi.

Otokratik ve hiyerarşilendirilmiş olan belki de kapitalist üretim değildir, fakat kapitalist disipline ait üretimdir. Bütün bunlardan sonra, işgücünün disipline edilmiş örgütleniminin üretim tarzı kesin bir şekilde söylersek artık kapitalist olmadığında bile direndiğini biliyoruz. (Patton, 1979:124)

Bu çıkar sorunudur, özellikle Doğu bloğunun yıkılmasından sonra, sosyalist düzenin sözde parçalanmasının aslında, Doğu Avrupa'daki sömürgen üretim ilişkilerinde birkaç önemli değişiklik meydana getirdiği açıktır. Bu bağlamda, basit komünist

ideoloji sorunu olmaktan çok, sanayi emeğinin örgütlü çalışmasında daha fazla güç kullanımda olabilir.

Şimdi ideoloji anlayışları ile Foucault'nun söylem kavramı arasındaki daha başka farkları, örneğin söylem ve ideolojinin iktidar kavramları ile ilişkisi üzerinde durmak istiyorum. Foucault'nun belirttiği gibi: "Eğer iktidar hiç bir şey değilse fakat baskıcıysa, eğer [iktidar] hiç bir şey yapmadıysa fakat hayır dediyse, ona itaat etmemiz gerektiğine gerçekten inanıyor musunuz?" (Foucault, 1979c:36). Marksist düşünce özelde, Foucault'nun "baskıcı hipotez" olarak terimleştirdiği şeydeki gücü karakterize eder gibi görünür, yani, gücü basit bir şekilde bir başkasının hakları üzerindeki olumsuz ihlal olarak görür, burada güç diğerlerinden alınmış ya da ele geçirilmiştir, birinin bir başkasının hesabına sahip olabileceği ya da tutabileceği bir şey olarak yorumlanır. Foucault güç anlayışını bu olumsuz modelden ayırarak [iktidarın] üretimsel doğasını vurgulayan, ki baskı altına aldığı gibi üreten de, [daha olumsal] bir sisteme doğru götürmeye çalışır. Foucault'nun verdiği örnek on dokuzuncu yüzyıldaki çocuk cinselliğinin bastırılmasını tartıştığı *Cinselliğin Tarihi*'nin 1. Cildinde geçmektedir. (Erkek) çocukların mastürbasyonunu denetim altına alma girişimleri aslında şüphesiz ki tam da onların ortadan kaldırmaya çalıştığı cinselliği üretti. Ebeveynlerin müdahaleleri, aslında, bu cinsel pratikleri saklamak için çocuğun farkına vardığı gereksinim yüzünden, ve bu bir anlamda çocuk cinselliğini yapılandırdı ve farklı çeşitte zevkler üretti. Çocuklardaki bu denetleme duygusu ve yok edilmesi gereken bir salgın olarak mastürbasyon davranışı, hem ebeveynlerin hem de çocukların bir kısmı üzerinde belirli bir tedbiri, ve böylece belirli bir cinsellik farkındalığı ve öncelliği gerektirdi.

Onlar (cinsel davranışın izleri), olanak buldukları her yerde görülebilirler, denetim aygıtları kuruldu; zorla itiraf için tuzaklar hazırlandı; bitmez tükenmez ve düzeltici söylemler zorla kabul ettirildi; ebeveynler ve öğretmenler uyarıldı ve bütün çocukların suçlu olduğu şüphesine ve eğer bu şüpheleri yeterince güçlü

değilse bunun kendilerinin suçu olduğu korkusuna terkedildiler; bu yinelenen tehlikenin karşısında sürekli olarak hazırlıklı olmaları sağlandı; yapmaları gereken davranışlar söylendi ve pedagojileri yeniden kodlandı; tüm tıbbi-cinsel rejim aile rejimine sıkıca tutundu. Çocuğun "ahlak bozukluğu" bir destek olarak büyük bir düşman değildi; yok edilmesi gereken bir şeytan olarak tanımlanmış olabilirdi, fakat göreve girişen bu sıradışı çaba, kişiyi o şeyden istenenden şüphe etmeye yönlendiren başarısızlığa, iyilik için ortadan kaybolmasındansa görünenin ve görünmeyenin sınırlarının çoğaltılmasına ve sabretmeye bağlıydı (Foucault, 1979a).

Böylece, karşı-sezgisel bir biçimde sözde erkek çocukların cinselliğinin bastırılması gizlilik ve suçluluk sınırları içinde sadece özel, zevkli bir cinsel pratik çeşidi üretmeye hizmet etti.([1]) *Cinselliğin Tarihi*'nde Foucault ayrıca homoseksüelliği(n) bir cinsel pratik olarak ve cinselbilimcilerin homoseksüel eylemleri sapkın veya sapık olarak tanımlamaya giriştiği süreç içindeki bir kişilik çeşidi olarak ayrıntılarını açıklar. Bunun sonucu olarak, iktidar içinde onlar tarafından eylemlerin bastırılması kavramı basit bir şekilde güç ilişkilerinin ve eylemlerin basit bir modeli olan bu eylemlerin yok sayılmasıyla sonuçlanır, Foucault'nun çalışmaları incelendiğinde öznellik biçimlerinin varolan güç ilişkileriyle uzlaşım içinde üretildiği açıktır.

Marksist kuramcılar devam eden iktidar ilişkileri ve üretim biçimleri bağlamında erişimin dağılımındaki Devlet'in önemini vurgulama eğilimi içindeyken, Foucault, iktidarın büyük bir Devlet'in elinde sahiplik olarak konumlanmadığı farklı bir iktidar modeli geliştirmeye çabası içersindedir. Louis Althusser gibi

---

[1] Şunu belirtmem gerekir ki: Foucault genel olarak on dokuzuncu yüzyıldaki çocuklara ilişkin bu baskı tipini tartışmasına rağmen, kafasında sadece erkek çocukların olduğu açıktır. Kız çocukları bir anlamda görünüşe göre erkek çocukların daha görünür mastürbasyon pratiklerinin baskılanması üzerine bu odaklanma aracılığı ile, aseksüel olarak üretilmiştir. Foucault'nun bu konuda düşünmediği bir gerçektir.

Marksistler toplumun her yerinde Devlet'in temsilcilerinin dağılımına sahip olan bir Devlet iktidarı modeli formüle etmeye çalışarak Devlet kavramını karmaşıklaştırmalarına rağmen, son tahlilde Devlet hala en üst belirleyendir ve iktidar ilişkilerinin kaynağıdır (Althusser, 1984). Bu kurumsal odağın yerine, Foucault şöyle der: "Devlet'in önemsiz olduğunu söylemek istemiyorum; söylemek istediğim şey güç ilişkilerinin kaçınılmaz bir biçimde Devlet'in sınırlarından ötesine uzandığıdır" (Foucault, 1979c:38). İktidar anlayışlarını Devlet'e ve böylece iktidarın yukarıdan-aşağıya modeline sabitlenmesinden uzaklaştıran bu kavram iktidarı basitçe zorla benimsetmeden çok bir ilişki olarak görmemizi sağlaması bağlamında önemlidir. Bu ilişki basit bir şekilde Devlet iktidarı modelinde peşin olarak kabul edilen efendi-köle ilişkisinden daha fazla olası rol konumları içerir, ayrıca basitçe güçlü bir katılımcının yanında güçsüzün de olduğu her iktidar ilişkisindeki bir varsayımdansa ilişkide yer alan iktidar derecelerinin bir çözümlemesini içerir.

Foucault baskıcı hipotez kavramını şiddetle eleştirir; çünkü, yukarıda belirtildiği gibi, ona göre iktidar bir grup tarafından sahiplenilmemektedir, ama bir toplum içinde dolaşımdadır. İktidar o kadar kolay bir şekilde denetim altında tutulamaz. İktidar daha çok insanlar arasında her bir etkileşimde uzlaşılmış ve hiç bir zaman sabitlenmemiş ve durağanlaştırılmamış bir ilişki ve eylem biçimidir. Foucault Devlet'in iktidarının önemini azaltmazken, iktidarın Devlet'in kurumlarının çevresinde üretilen ağlar aracılığıyla ve ağların çevresinde işlediğini; bazı anlamlarda iktidarın her zaman tümüyle toplumun içine farkedilenden daha çok dağıtıldığını ileri sürer. Örneğin, hapishanelerin Marksist bir çözümlemesi, özgürlüklerin ve hakların sınırlanmasına odaklanarak, mahkumlara yapılan baskıyı ve acımasız muameleyi tartışacaktır ve belki de mahkumların cezai rejime direnme yöntemlerine yoğunlaşacaktır. Bir söylem kuramı çözümlemesi hapishanede açığa çıkan iktidar ilişkisi içindeki yapılarla daha çok ilintili olacaktır. Örneğin, Foucault, her bir mahkumun gözetim

altında olduğu, aslında öyle olmadığı zamanlarda bile, [denetim altında olma] duygusuna sahip olduğu hapishanedeki mekanın mimari düzenlemesini tarif etti [panopticon, Bentham'ın hapishane modelinden uyarlanmıştır.ç.n.] (Foucault, 1979a). Ayrıca Foucault diğer iktidar ilişkilerinin okullar, kiliseler ve askeri kurumlar vb. daha geniş bağlamlarda yaşandığı yöntem hakkında bilgi veren bu disipline ait yapılar aracılığı ile olan süreci tarif etmeye devam etti, böylece bireyler potansiyel olarak gözetim altında olduklarını anlatan bu kavram aracılığı ile kendilerini disipline etmeyi veya kendikendine-disiplini öğrenir.

Foucault ayrıca, kurumsallaşmış bir ilişkideki güçlü insanın aslında tümüyle-güçlü olduğunu varsaymaktan çok insanların iktidar ilişkileriyle uzlaşma yolları ile daha çok ilgilendi. Örneğin, iş sürecinde sekreterlerin patronlarıyla konuşma yöntemlerini ele alalım, bir tarafta güç-sahibi konuşma ile diğer tarafta güç-sahibi olmayan konuşma arasında olması beklenen kesin bir ayrımın olmadığını buldum. Özelikle onların sözel ustalıkları ve dil kullanımları aracılığı ile, ekonomik olarak güçlü konumda olmayanlar, yine de, kendileri için hiyerarşideki oldukça güçlü konumlar için uzlaşmayı başaramayabilir. (Mills, 1992,1996) Ayrıca, güçlü konumda olanlar, güçlerinin kullanımında nasıl uzlaşacakları hakkında dikkatli olmak zorunda olabilirler ve verdikleri doğrudan emirleri yumuşatmak zorunda olabilirler. Örneğin, bir sekreter ve bir patron arasındaki iktidar ilişkisine kalıplaşmış bir bakış aşağıdaki gibi bir etkileşim üretecektir:

Patron: Öğleden sonra postasına kadar bu mektubun daktilo edilmiş olmasını istiyorum.

Sekreter: Evet, kesinlikle.

Burada, patron sözcesinde sekreter ile olan ilişkisinde kendisinin ekonomik ve kurumsal olarak onaylanmış ayrıcalıklı bir konumda olduğu ve böylece ona doğrudan emirler verebileceği (veya, bu örnekte, onun gereksinimlerinin belirtilmesini sekreter emir olarak yorumlayacaktır) gerçeğini ortaya koyar. Sekreter ayrıca, onun emrine itaat ederek kendi aşağı konumunu

onayladığını patrona gösterir ([2]). Ancak, çözümlediğim bir çok patron ve sekreter etkileşiminde bu çeşit güçlü/güçsüz sözel yapısı nadiren ortaya çıkar. Daha çok yaygın olan ise, patron için sekretere saygı ve kararsızlık (görünüşe göre/sözde klasik güçsüzlük işaretleri) göstermesi ve sekreter için patron tarafından yapılan ricalara (görünüşe göre/sözde güçlü bir konumun klasik işaretleri) itaat etmeye direnmesidir. İşte, sözettiğim etkileşimlerden birine bir örnek:

Patron: merak ediyorum da ...emmm...

eğer mümkünse...bilirsin, buradaki bu rapor işinin...

bir şekilde gönderilmesi mümkün olur mu?

// öğleden sonra

Sekreter: // Şeyyy. Yapacak çok işim var,

// ama sanırım ....

Patron: //Gerçekten memnun olurum, teşekkürler.

(Mills, 1996); ... duraklamayı gösterir, // eş zamanlı konuşmayı gösterir.)

Burada patron güçsüzlüğün bütün işaretlerini gösterir - tereddüt etme, doğrudan doğruya yanıtlamaktan kaçınma ("bir biçimde"yi kullanarak, "rapor" yerine "rapor işinin", açık bir emir yerine, "merak ediyorum da ... gönderilebilmesi mümkün olur mu" kullanarak)- ve emrini açık bir şekilde belirtmekten bile kaçınır: sekreterinin [raporu] göndermeden önce gerekli gözden geçirmeyi yapmasını değil, sadece raporun gönderilip gönderilemeyeceğini sorar. Sekreter olumlu yanıt vermez; onun yerine, işi yapamayacağını açık bir biçimde belirterek, patrona kendisinin ne kadar meşgul olduğunu anlatır. Fakat, [sekreter] bir kez "ama" dediğinde, patron işi yapabileceğini anlar ve teşekkür eder. Burada bile, sekreter istekli bir şekilde işi yapacağını söylemez, çünkü sadece "sanırım (işi yapacağım)"der. Sekreterlerin patronlarının

---

[2] Kibarlık ve güç ilişkilerinin tipik bir bakışı için bakınız Brown ve Levinson (1978).

onlardan yapmalarını istediği işleri üstlenmeyi reddedebileceği açıktır, ancak, patronlarının yapacağı her bir ricanın işin gerektireceği çabayı onaylayan saygılı, kibar bir dille ifade edilmek zorunda olacağını patronları için kesinlikle bilinebilir kılabilirler. Bu, patronlar ve sekreterler arasındaki bütün etkileşimlerde sekreterlerin aslında iktidar konumunda olduklarını varsaymaz, ancak bu, bir hiyerarşi içinde oldukça güçsüz bir konumda görevlendirilmiş insanların o konumla uzlaşma ve sözde güç-sahibi dil biçemlerini kullanmaları aracılığı ile güçlerini arttırma yöntemlerini varsayar (ayrıca bakınız Holmes, 1995).

İdeolojinin kuramsallaştırımı içinde en büyük vurgu, baskıcı iktidar ilişkilerinin yıkılması üzerindeyken, kuramsal düzeyde aslında devrimlerin gerçekten gerçekleştiği gerçeğini açıklamak zordur. Marksist kuramda vurgu, baskıcı iktidar ilişkilerinin doğası üzerinedir ve iktidarın baskıcı olarak karakterize edilmesi yüzünden devrimci özne kavramı bu süreçte merkezde olmasına rağmen, bazen öznelerin nasıl olup da bir devrimci bilinç geliştirebildiğini, nasıl baskıya direnebildiklerini anlamak zordur. Foucault direnişin iktidar kavramı içinde çoktan denetim altına alındığını tartışır: Onun ortaya koyduğu gibi "iktidarın olduğu yerde direniş de vardır." Bu oldukça ilgi çekici bir kavramdır, çünkü Foucault'ya göre hiç bir iktidar ilişkisi basit bir şekilde mutlak bir üstünlük değildir. [İktidar] ilişki[si] içinde gerekli [öğe] ona meydan okuyan veya onu yıkma ihtimali olan güçtür. Bir çok feminist kuramcıya göre iktidar ilişkileri içinde her zaman varolan bu direniş kavramı özellikle yararlıdır ve kuramı, erken feminist düşüncede yaygın olan baskıcı-kurban egemenlik modelinden uzaklaştırmaya yardım etti. Ayrıca sömürgesellik-sonrası kuramcılarına yardımcı oldu, çünkü sömürgeci gücün basit bir şekilde ana hatlarını belirlemektense, sömürgeci yönetime karşı olan direnişi çözümleme konusu etrafındaki ilgiyi güçlendirdi (Guha, Spivak, 1988). Ancak, Macdonnell'in ortaya koyduğu gibi: "eğer iktidar her zaman oradaydı ise, eğer her iktidar durumu kendinde içkinse, direniş nasıl mümkün oluyor? (Macdonnell,

1986:122). Bu en temel (başlıca) eleştiridir... Foucault'nun iktidar kavramsallaştırımının iktidarın karmaşıklığını -iktidarın basit bir şekilde bir zorla kabul ettirim olmadığını- görmemizi sağladığını vurgulamak önemlidir. Faillik sorunsalı ile (hem feminist hem de sömürgecilik-sonrası kuram için çok önemli olan) ilgilenmek için, Foucault'nun çalışmalarını yeniden elden geçirmek gereklidir.

IV. DİL, SÖYLEM VE İDEOLOJİ

Foucault'nun iktidar kavramsallaştırımı bizi, bir ilişkiler hiyerarşisi içindeki öznelerin oluşum sürecindeki dilin/söylemin/metinlerin rolünü yeniden değerlendirmeye zorlar. Bazı Marksist kuramcılar dili, basit bir şekilde (bir araç olarak ki onun aracılığı ile) insanları gerçek/doğru olmayan veya çıkarlarına olmayan düşüncelere inanmaya zorlayan bir araç olarak değerlendirme eğilimi içerisindeydi, fakat söylem kuramı içinde dil bu mücadelelerin anlatıldığı yerdir; Foucault'nun belirttiği gibi 'tarihin bize sürekli öğrettiği gibi, söylem basit bir şekilde hükmetme sistemlerini veya mücadelelerini tercüme eden bir şey değildir, fakat onun için veya onun aracılığı ile mücadelenin olduğu şeydir' (Foucault, 1981:52-3). Çalışmalarını ideoloji kavramı etrafında temellendiren ve söylem kuramından bahseden kuramcılar arasındaki karşıtlığa iyi bir örnek politik doğruluk/cinsiyet ayrımcılığı üzerine olan tartışmalardır (genel özetler için bakınız; Dunant, 1994; Sunderland, 1994; Mills, 1995). Her iki gruptaki kuramcılara göre, cinsiyet ayrımcılığı cinsiyet alanında insanlar arasında gereksiz ve ayrım gözeten farklar yaratan altta yatan inançları ve bu anlatımları içerir. Örneğin, 'hava durumunu sunan bir kız' (weathergirl) olarak Suzanne Charlton'a ve 'hava durumunu sunan bir erkek' (weatherman) olarak Michael Fish'e gönderme yapma cinsiyet ayrımcılığı olarak değerlendirilebilir, çünkü Fish yetişkin statüsünde değerlendirilir ve Charlton'a ise genellikle bir çocuk olarak değerlendiren adlandırma yapılır: bu kadınların daha güçsüz konumlarını onaylayan, aslında erkeklerle eşit şekilde güçlü konumda oldukları zaman bile, cinsiyet ayrımcılığındaki ortak bir stratejidir. Benzer

şekilde, 'kadınlar berbat şoförlerdir' demek de cinsiyet ayrımcılığı olarak değerlendirilebilir, çünkü bütün kadınların benzer şekilde davrandığını varsayar ve bu kadın olmanın doğasının bir parçasıymış gibi görünür. Sonuç olarak, bu tür bir ifade cinsiyet ayrımcıdır, çünkü bu, kadın olma durumu ile hiç bir ilişkisi olmayan öğeler arasında bir ilişki kuran evrensel bir iddiadır (bütün bir tartışma için bakınız Mills, 1995).

Hem ideoloji eleştirmenleri hem de söylem kuramcıları hangi ifadelerin cinsiyet ayrımcı olarak değerlendirildiği üzerinde hemfikir olacaklardır. Ancak, ideolojik bakış açısına göre cinsiyet ayrımcılığı yanlış bilinçliliğin bir biçimi olarak, öznelerin, Althusserci terimlerle, araya karıştırıldığı, yani cinselleşmiş öznelerin belirli tipleri olarak kendilerinin tanınması gereksinimi duyan bir yol olarak görülecektir. Dil içindeki cinsiyet ayrımcılığını kabul ederek, öznelerin, bir cinselleşmiş farklılaştırmanın hiyerarşik sistemi içindeki bir konumu doldurarak kendilerini tanıma gereksinimi duyulur, bunun sonucu olarak, cinsiyet ayrımcılığı özneleri, statükonun ve kadınların aşağılık ve erkekler tarafından cinsel yönden kullanılabilir olduğu, erkeklerin üstün ve egemen durumda olduğu ve benzeri yaygın bakışlarının kabul edilmesine zorlar. Dale Spender'ın cinsiyet ayrımcılığının ideolojik çözümlemesi, cinsiyet ayrımcılığını erkeklerin bir grup olarak kadınlar üzerindeki daha geniş hakimiyetinin bir göstergesi ve ataerkilliğin sistematik doğasının bir kanıtı olarak değerlendirmektedir (Spender, 1980). Ancak, bu cinsiyet ayrımcılığını çözümlemede yararlı bir ilk aşama, bize cinsiyet ayrımcılığının 'doğal' göründüğü veya bir kültür içinde egemen olduğu süreci fark etmemize olanak sağlayan [bir aşama], olmasına rağmen, bu sürece müdahale etmenin veya süreci değiştirmenin nasıl mümkün olabileceği yönünde gerçek bir duygu edinmemize izin vermez. Spender'ın bakış açısına göre, kadınlar erkek baskısının kurbanları ve bastırıldıkları sürece müdahale etme olanakları olmayan, homojenleştirilmiş bir grup olarak değerlendirilirler.

Bir söylem kuramı bakış açısı, bize, cinsiyet ayrımcılığının basit bir şekilde bir grup üzerindeki inançlar kümesinin dayatılması sorunu olup olmadığını sorgulama olanağı sağlar. Cinsiyet ayrımcılığı etrafındaki tartışma, kelimeleri değiştirme mücadelesi, dil üzerinde bir mücadele haline geldi, aynı zamanda meşruluk üzerinde ve dil kullanımını kimin tanımlamaya hakkı ve de okullarda ve üniversitelerde neyin çalışılacağına kimin karar verme hakkı olduğuna ilişkin bir mücadele haline geldi. Tartışmanın çoğu konuşma özgürlüğü ve özgürlüklerin kısıtlanması hakkındaki tartışmalar tarafından bulanıklaştırılmasına rağmen, mücadelenin kendisi özelikle eğitsel kurumlarda varolan kadınların ve etnik azınlıkların iktidar konumlarına girişi üzerine olan çatışmalara ve gerginliklere dikkati çekti. Belki de, aslında, eğitsel kurumlardaki cinsiyet ayrımcı dil üzerine olan kampanyaların ana etkilerinden biri az da olsa yaşanan dilsel değişimdir (bu değişimlerin gerçekleştiği açık olmasına rağmen), ancak temelde cinsiyet ayrımcı ve ırkçı yapılara maruz kalınmasına neden oldu. Böylece, bunun gibi kampanyalar taraf tutmaktan kaçınmanın olanaklı olmadığı bir konuma yol açtı; dil kullanımı sorunsalları daha geniş politik eylemlere yol açtı. Foucault'nun belirttiği gibi:

Söylemler temelli olarak iktidara boyun eğmezler, ortaya çıkmazlar, sessizliğin olduğundan daha fazla birşey değillerdir. Söylemin hem iktidarın bir aracı hem de bir etkisi olabildiği, fakat ayrıca bir engel, bir güçlük, bir direniş noktası, ve muhalif bir strateji için başlangıç noktası olabildiği karmaşık ve değişken süreçleri göz önünde bulundurmalıyız. Söylem iktidarı iletir ve üretir; onu güçlendirir, ama ayrıca onu ağır ağır yokeder, ve onu açığa çıkarır, kırılgan hale getirir ve ona engel olmaya olanaklı kılar (Foucault, 1978:100-1).

Böylece, ideolojik bakış açısı içinde cinsiyet ayrımcılığı kendi iktidarlarını desteklemek için erkekler tarafından kullanılan baskıcı bir strateji olmasına rağmen, bir söylem kuramı modeli içinde cinsiyet ayrımcılığı mücadele alanıdır, bu yalnızca bazı erkeklerin

kadınlarla olan ilişkilerinde kendileri için güçlü bir konumda uzlaşma girişimlerini benimsettiği bir alan değil, ama aynı zamanda kadınların bu hareketlerle mücadele edebileceği veya işbirliği içinde olabileceği bir yerdir. Birçok muhafazakar tarafından gerçekleştirilen sadece politik doğruluk olarak - üstü kapalı bir şekilde olumsuz bir terimdir- cinsiyet ayrımcı ve ırkçı dil üzerindeki mücadeleleri sınıflandırmak için yoğun çabaların olduğu ve de feministler ve ırkçılık karşıtlarının dil üzerindeki mücadelenin iktidardaki insanlar tarafından belirli bir bakışın güçsüz insanlara basitçe zorlamayla benimsetilmesinden daha fazla bir şey olduğunu gözler önüne seren bu adlandırmaya karşı çıkma girişiminde olduğu bir gerçeklik olarak görülebilir. Deborah Cameron'ın belirttiği gibi:

Sözde 'politik olarak doğru' dil için bu hareket, toplumsal ve kamusal etkileşim biçimleri tarafından zorla kabul ettirilen sınırlar içinde, seçtiğimiz şekilde konuşma özgürlüğümüzü tehdit etmez. Sadece, dilsel seçimlerimizin önemsiz olduğunu imgeleme veya bir grup insanın [dilsel seçimlerini] bildirmek için elden alınamaz bir hakkı olduğunu varsayma özgürlüğümüzü tehdit eder (Cameron. 1994:33).

Bunun sonucu olarak, bu her iki konum cinsiyet iktidardaki ayrımcılığını daha geniş ayrımlarının semptomatiği olarak değerlendirmesine rağmen, iktidara bakış açısından dolayı, ideolojik bir çözümleme, kadın özneleri güçsüz olarak karakterize etmeye zorlanır. Bir söylem bakış açısı, onları kendi oluşumlarına dahil ederek, onlara verilen rollere karşı mücadele ederek veya razı olarak özneleri karakterize eder.

Benim bu çalışmada anlattığım gibi, söylemi ve ideolojiyi o kadar belirgin bir şekilde ayırmayan bir çok kuramcı vardır, ve kendilerini daha çok söylem kuramı sistemi içinde konumlandırmalarına rağmen, çoğu bir terim olarak ideolojiyi kullanmaya devam eder (Fairclough, 1989; Hennessy, 1993). Bazılarına göre, söylem bir dizi farklı ideolojilerin varolduğu daha geniş bir terimdir, diğerlerine göre ise ideolojiler çeşitli farklı

söylemler aracılığıyla açığa çıkarılır. (Eagleton, 1991:193-219). Eagleton bu olası ilişkiyi aşağıdaki gibi özetlemeye çalışır:

İdeolojiye söylemler *içinde* belirli bir takım etkiler olarak bakmaktan daha az belirli bir takım söylemler olarak bakılmasına yardımcı olabilir. Burjuva ideolojisi mülkiyet üzerine, bu simge hakkında konuşma yöntemi, hukuk bilimini inceleyen bu çalışma ve sahibinin askeri kravat taktığı publarda birinin kulak misafiri olduğu sözcelerin çeşidi bu belirli söylemi kapsar. Bu karışık deyimler kümesi hakkında 'burjuva' olan şey onların ürettiği etkilerden: örneğin anlamın belirli biçimlerinin sessiz bir şekilde dışarıda bırakıldığı ve belirli göstergelerin emredici bir konumda sabitlendiği kapanış etkileri, daha az dillerin *çeşididir* (ibid.:194; italikler orjinalindeki gibidir).

Eagleton'ın bakışı söylem ve ideoloji terimlerinin çözümlemede aslında birlikte çalışabileceği yollar önermesine rağmen, söylem kullanımının parametrelerini ortaya koymak için bu terimleri farklı değerlendirmek oldukça yararlıdır. Söylem teriminin kullanımının tarihinin bir parçasıdır, [söylem] ideoloji terimini çağrıştıran anlamlara verilen tepkiler bağlamında oluşturulmuştur, ve bu ideoloji kavramıyla olan mücadele hala anlamların varolan dizisinin bir parçasıdır.

(Orjinal metin: "Discourse and Ideology". Routledge. London. 1999.)

Çev. Zeynep Özarslan

POLİTİK SÖYLEM*

John Wilson

I. GİRİŞ

Politik söylem çalışması, söylem çözümlemesinin diğer alanlarında olduğu gibi, çok geniş bir konular dizisini kapsar ve geniş bir çözümlemeli yöntemler dizisinden söz eder. Ancak, belki de söylemin diğer alanlarından çok, başlangıçta *politik söylem* teriminin dönüşlü ve potansiyel olarak muğlak doğasının düşünülmesi gerekir. Terim en azından iki olasılığa gönderme yapar: ilkin, kendisi politik olan bir söylem; ve ikincisi de, yalnızca söylem tipi örneği olarak, politik içeriğe veya politik bağlama açık bir şekilde gönderme yapmayan bir politik söylem çözümlemesi. Fakat durum daha karmaşık bile olabilir. Bazı tanımlamalarda verildiği gibi, neredeyse bütün söylem politik olarak düşünülebilir (Shapiro 1981), o zaman söylemin bütün *çözümlemeleri* potansiyel olarak politiktir, ve bu bağlamda, *bütün* söylem çözümlemesi politik söylemdir.

Bu potansiyel karmaşık durum, çoğunlukla, *iktidar, çatışma, denetim* veya *egemenlik* gibi genel konulara ilişkin politik tanımlardan ortaya çıkar (bakınız Fairclough 1992a, 1995; Giddens 1991; Bourdieu 1991; van Dijk 1993; Chilton ve Schaffer 1997), çünkü bu kavramların her biri neredeyse her söylem biçiminde kullanılabilir. Son zamanlarda, örneğin, bir psikoterapatik eğitim kurumunun çalışmasında, Diamond (1995) yalnızca iktidar ve denetim sorunları çözümlenmekte olduğu için, "politik" olarak [değerlendirdiği] personel toplantılarının söylemi hakkındaki kendi çalışmasına gönderme yapar. Ancak, farklı düzeylerde çözümlenmektedirler: örneğin, kişilerarası, kişisel, kurumsal ve eğitimsel düzeylerde ve farklı stratejik yöntemlerle (Chilton 1997). Bütün söylem *politik* olarak ele alındığında, en geniş anlamda. *politik söylem* kavramının belirgin bir şekilde aşırı genelleştirilmesi tehlikesi ile karşılaşılabilir.

Belki de, eğer sadece konumuzu resmi/resmi olmayan politik bağlamlar ve politik aktörlerle ilgili olarak (Graber 1981); yani, *inter aila* [diğerleri arasında], politikacılar, politik kurumlar, hükümetler, politik medya, ve politik amaçlarını gerçekleştirmek için politik çevrelerde çalışan politik destekçilerle sınırlandırırsak, bu güçlüklerden kaçınabiliriz. Bu ilk tahmin politik söyleme ilişkin varsayılan sınırların tiplerini ortaya koyar, ama bu aynı zamanda gelişime de olanak tanır. Örneğin, politik bir durumu ortaya koymak isteyen çözümlemeciler, bir anlamda politik aktörler olurlar ve bunun sonucunda onların kendi söylemi politik olur. Bu anlamda *eleştirel dilbilim* (Fairclough 1992b) veya *eleştirel söylem çözümlemesi* (van Dijk 1993; Wodak 1995) olarak gönderme yapılan çoğu [alan] doğrudan politik söylem alanına girer. Bu sadece, çözümlenen malzemenin genellikle formel olarak politik olmasından değil, belki de, çözümlemecilerin açıkça kendilerini politik aktörler haline getirmelerinden kaynaklanır (van Dijk,2001).

Fakat böyle bir sınırlandırma, bütün sınırlandırmalar gibi, sorunsuz değildir. Örneğin, politik olayların ailelerce tartışılması üzerine Liebes ve Ribak'ın (1991) çalışmasını nasıl ele almalıyız? Bu politik söylem midir yoksa politik olanın ailesel söylemi midir? Bir anlamda her ikisidir de -fakat sorun sadece hangisinin vurgulanacağıdır. (bakınız, örneğin, Ochs ve Taylor 1992) Politik olmanın sınırlarının belirlenmesinin kesin terimlerle ifade edilmesi zor olmasına rağmen, yine de bu belirlenimler kullanışlı başlangıç noktalarıdır. Aynı zamanda, kişi politik söylemin tümüyle nesnel ve politik olmayan anlatımını imgelemenin zor olduğunu kabul etmesine rağmen, çözümlemeciler, en iyi, kendi motivasyonlarını ve bakış açılarını açığa çıkarabilir, aslında çıkarmalıdır. Bu, politik söylemin diğer biçimlerinin değerlendirilmesine karşı olan söylem için bazı "demokratik" ideal biçimleri saptamaktan (Gastil 1993), çözümleme için politik söylemin hedeflenmesinde kişinin politik amaçlarının açıkça belirtilmesine kadar uzanabilir (bir çok eleştirel dilbilimcinin durumunda olduğu gibi: Fairclough 1995; Wodak

1995; van Dijk 1993). Bu aynı zamanda, ana amacı politik dili önce söylem ve sonra da politika olarak düşünen daha betimleyici bakış açılarını da (Wilson 1990, 1996; Geis 1987) olanaklı kılar. Yukarıda savunulan genel yaklaşım, bir çok politik dil çalışmasının kendi politik önyargılarını gösterdiğini kanıtlamaya çalışan Geis'in (1987) eleştirilerine yanıt verecektir. Politik söylem üzerine çalışanların çoğu, anlaşılır hale geldiği veya bir olasılık olarak açıkça kabul edildiği sürece, bazı düzeylerde bunu yapabilir, o zaman bu, kabul edilebilir görünür.

II. POLİTİK SÖYLEMİ ÇALIŞMA

Politik söylem çalışması politikaya dayanır. Yunanlıların retoriğe verdiği önem bu anlamda iyi bir örnektir. Cicero'dan (1971) Aristo'ya (1991) dek ilgi konusu, temel olarak, belirli amaçları gerçekleştirmekte [kullanılan] toplumsal ve politik edincin özgün yöntemleriydi. Aristo bu genel amaçlara daha formel bir yaklaşım gösterirken, kamunun iyiliği için politika ve eylemlerle ilgili bilgiyi ifade etmenin genel kuralı değişmeden kaldı. Bu genel yaklaşım bu güne kadar devam etti.

Modern retorik çalışmaları kendine daha fazla güvenir, ancak, iletişim biliminin, tarihsel oluşumun, toplumsal kuramın ve politik bilimin çeşitli yönleriyle etkileşim içersindedir (genel özet için bakınız Gill ve Whedbee 1997). Politik söylem üzerindeki çalışmaların köklü bir geleneği olmasına rağmen, eğer politik söylem çözümlemesi genel olarak dilbilimsel terimlerle keskin bir şekilde tanımlanırsa (belki de söylem çözümlemesinin bütün biçimleri tanımlanmalıdır: bakınız Fairclough ve Wodak 1997) sadece erken 1980'ler veya 1990'lardan beri bu alanda yapılan çalışmalar öne çıkar. Aslında Geis (1987) kendi çalışmasının politik dile/söyleme doğru bir şekilde dilsel olarak odaklanan ilk metin olduğunu kanıtlamaya çalışır. Neyin dilsel olduğu, neyin dilsel olmadığı hakkındaki konulara girmeden, bu tartışmada bazı olumlu nitelikler vardır; politik söylemin genel bir dilsel bakışı bağlamında *toplumsal göstergebilim*deki ve *eleştirel dilbilim*deki erken çalışmaların çoğu da kapsanmalıdır. (Fowler ve diğerleri

1979; Chilton 1990, 1985; Steiner 1985) Dil her zaman açıkça politik söylemin merkezinde olmasına rağmen, yön değiştiren şey, dilbilimsel çözümleme ve politik yorum arasındaki dengedir. Ancak, bu dengenin yönünü ayırt etmek her zaman çok da kolay değildir.

III. POLİTİK SÖYLEM: TEMSİL ETME VE DÖNÜŞÜM

Daha modern zamanlarda belki de dilin politik potansiyeline ilk kez dikkatimizi çeken Orwell'di. "Politika ve İngiliz Dili" [başlıklı] klasik makalesinde [Orwell'in] dili düşünceyi manipüle etmek için kullanma yolları üzerinde düşündüğü ve örneğin, "politik konuşma ve yazmanın büyük ölçüde savunmasızın savunması olduğunu" ileri sürdüğü görülür (1969: 225). Örnekleri, *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* adlı kitabında yazınsal ayrıntılarla ifade edilen tersine çevrilmiş mantığın çeşitleridir ve günümüz politik söylem çalışmalarının çoğunda yankılanır. Örnekler, savunmasız köylerin bombalanmasına gönderme yapmak için "etkisiz kılmak" [sözünün] kullanımını veya binlerce köylüyü yeniden iskan veya yalnızca evlerinden uzaklaştırmaya gönderme yapmak için "sınırların düzenlenmesi" [sözünün] kullanıldığı [söylemleri de] içerir.

Orwell İngilizce'nin kullanımındaki genel bir kötüleşme üzerinde durdu ve bu kötüleşmede politikacılar merkezi bir sorumluluğa sahipti. Amerikalıların "sis" veya İngilizlerin "politik gevezelik" olarak isimlendirdikleri [dilsel kullanımların] oluşumunda politikacıların yaygın bir şöhretleri vardır (bakınız Neaman ve Silver 1990:320). Örneğin, 1970'lerde Başkan Nixon'ın basın sekreteri aşırı nüfus için (bazı hükümet görevlileri tarafından "demografik gerilim" olarak da adlandırılan) "biyosferin aşırı yüklenmesi" ifadesini icat ederken, Amerikan donanması yüksek dalgaları "hava-deniz ara bölgesindeki iklimsel dağılımlar" olarak tanımladı (bakınız Neaman ve Silver 1990:317-21). İngilizler bunun gibi sözdizimsel üretimin aşırılıklarının dışında değildir, ancak Wolverhampton Bölge Meclisi'nin vandalizm-

karşıtı bir komitesine "Şehir Koruma ve Çevre Bilinci İşçi Partisi" adı verildi (Neaman ve Silver 1990:321).

Fakat, politik dil konusunda sorun yalnızca manipülasyon değildir; asıl sorunsal olarak görünen böyle bir manipülasyonun amacıdır. Politikacılar belirli oluşumlar içinde olumsal olmayan durumları toplumdan saklamak isteyen bir görünümdedirler, çünkü böylelikle toplum, gerçeği veya korku yaratacak durumları onlardan önce göremeyebilir. Bu, Orwell'in yorumlarının genel dayanak noktasıdır ve politik söylem üzerine olan çalışmalarda belki de farklı vurgu ve çözümleme düzeyleriyle tekrar tekrar ortaya çıkar. Siyasetbilimci Murray Edleman'ın etkili çalışması (1971, 1977, 1988) Orwell'in üzerinde çalıştığı konuyu yeniden ele alır ve politik amaçların başarılmasında gerçekliğin simgesel olarak nasıl manipüle edildiğini inceler. Daha doğrudan politik bir yaklaşımla Pecheux, (1982, 1978) Althusser'in ideolojinin sadece soyut bir düşünce sistemi olmadığı, ama çeşitli maddi biçimlerde gerçeklendiği iddiasını izleyerek, söylemi maddi biçimin bir çeşidi olarak ele alır. Pecheux, kimin kullandığına veya Foucault'nun (1972) terimleriyle belirli "söylem yapılarına" bağlı olarak sözcüklerin anlamlarının dönüştürüldüğünü iddia eder. Burada bir yapıdaki sözcükler (ve onların etkileşimleri) bir diğer yapı içerisinde farklı bir şekilde yorumlanır. "Toplumsal çıkar" ve "savunma harcamaları" gibi terimlere muhafazakar ve sağcı bakışlar sosyalist veya solcu söylemdeki varolan yorumlardan radikal bir şekilde farklı olabilir (aşağıya bakınız).

Buradaki genel kural bir dönüşüm kuralıdır. Benzer sözcük ve ifadeler farklı ideolojik yapılar içerisinde yeniden yorumlanabilir. Bu süreçle doğrudan ilişkili olan, "temsil etme" kavramıdır. Temsil etme, bilebileceğimiz, inanabileceğimiz ve belki de düşünebileceğimiz şeyleri temsil etmek için dilin farklı şekillerde nasıl işlediği sorununa gönderme yapar. Başlıca iki temsil etme bakışı vardır: evrenselci ve görececi (Montgomery 1992). Evrenselci bakış bizim dünyayı bir dizi evrensel kavramsal öncüllerle bağlantılı olarak kavradığımızı iddia eder. Bu bakışa

göre, dil sadece bu evrensel olasılıkları ifade eder. Dil, düşünce sistemimizi ifade etmenin bir aracıdır, ve bu sistemle dilin kendisinden bağımsız hale geliriz. Görececi konum dili ve düşünceyi içinden çıkılmaz bir şekilde birbirine dolanmış olarak görür. Görececi bakışa göre dünyayı kavrayışımız varolan dilbilimsel kaynaklardan etkilenir. Burada, politik bir bağlamda, sonuçlar yeterince açık görünür. Diğerlerinin size inanması için, onların sizden yapmanızı istediği şeyi yapın ve genel olarak dünyaya işinize geldiği gibi bakın, [bunun için] manipülasyon veya en azından, temsil etme biçimlerinin dilsel sınırlarına dikkat etme gereksinimi hissedebilirsiniz.

Bir çok çözümlemeci, dilsel temsilin göreceli doğasını kabul etmesine rağmen -yani dünya deneyimi bize doğrudan verilmez fakat dil dolayımıyla verilir- [bunun yanında] politik bir şekilde oluşturulan ifadelerin genel olumsuzun içerisinde olduğunu varsayma eğilimi de vardır. Fairclough'ın (1989) eleştirel dilbilim/söylem bakışına göre; politik söylem, örneğin, "kötülük doğuran bir toplumsal amaçla bir toplumsal pratik biçimi" olarak eleştirilir. (Torode 1991:122) Alternatif amaç "katılımcılar için hiç bir gizli araçsal amacı olmayan, fakat anlaşılır ve ortak bir zemine ulaşmak için katılımcı bir ruhla gerçekten kabul edilen söylem"i yaratmaktır.

Bu kötülük doğuran toplumsal amaçların örnekleri "nukespeak" (nükkonuş, nükleer konuşma) olarak gönderme yapılan politik söylem üzerine olan çalışmalarda vurgulanır. "Nukespeak" (nükkonuş) ifadesinin, kişi dilde olası olan şeyi manipüle eder veya sınırlandırabilirse o zaman düşüncede olası olan şeyi de manipüle eder veya sınırlandırabilir varsayımını içeren Orwell'ın ünlü "newspeak (yenikonuş)" ifadesinden örnekseme yoluyla oluşturulduğu açıktır. Chilton (1985) ve diğerleri, bir dizi çözümlemeli teknik kullanarak, nükleer silah çalışmalarının olumsuz çağrışımlarının politik söylemde dilsel olarak ortadan kaldırıldığını iddia eder. Montgomery'den (1992:179) bir örnek bu genel soruna dikkat çeker (ayrıca bakınız Moss 1985).

Stratejik nükleer silah - geniş tahrip gücü olan büyük nükleer bomba

Taktik nükleer silah - geniş tahrip gücü olan küçük nükleer silah

Geliştirilmiş radyasyon silahı - nötron bombası (nesneleri değil insanları yok eder)

Demografik hedefleme - sivil nüfusu öldürür

Bu örnekte Montogmery, tire işaretinin sağındaki çeviride ifade edildiği gibi tire işaretinin solundaki dilde gerçekliğin nasıl manipüle edildiğini açık bir şekilde göstermeye çalışan bir çeşit çeviri yapmaktadır. Montogmery'e göre, nükleer silahların dili açık bir şekilde "gerçeği gizleyici ve örtmeceli"dir.

VI. SÖZ DİZİMİ, ÇEVİRİ VE GERÇEK

Montogmery'nin çalışmasında belirtilene benzeyen ve ilgili olan noktalar özellikle sözdizimi bağlamında ele alınabilir (Montogmery 1992; Simpson 1988, 1993; Chilton 1997). Örneğin (Halliday 1985), "[dildeki] geçişlilik" sistemi, "dünyada ne olup bittiğini" betimlemek için bir dizi seçenek sağlar. Olup bitenin bir *eylem*, *iş* veya *olay* olarak betimlenebileceği "maddi bir süreç" olarak bu seçeneklerden birine gönderme yapılır. Goodman'dan (1996:56) bir örnek bu olasılıkları açıkça gösterir:

Eylemler

a. Asker ateş etti

(aktör= eylemi gerçekleştiren) (maddi süreç: eylem)

İşler

b. Asker masum köylüleri öldürdü

(aktör= eylemi gerçekleştiren) (hedef) (maddi süreç: iş)

Olay

c. Masum köylüler öldü.

(hedef: maddi süreç) (maddi süreç: olay)

Goodman (1996:57) böyle seçeneklerin arkasındaki olası nedenleri yorumlar: [Şunu] iddia ederek:

Silahlara teknik bir ilgisi olan yazarların (uzman bir dergide) silahların neden olduğu acıyı ve yıkımı gizlemekte çıkarı olabilir. Askerlerle aynı tarafta olan yazarların masum sivillerin ölümünden ordularının sorumlu olduğunu gizlemekten de çıkarı olabilir.

Goodman 1996'da yazmasına rağmen, yaklaşık 50 yıl önceki Orwell'in yorumlarıyla benzerliğine dikkat edebiliriz (ayrıca bakınız Chilton 1997; Stubbs 1996). Goodman'ın iddialarının çoğunun doğru olma olasılığı olmasına rağmen, Fairclough (1995) bu iddiaların genellikle üretimin metinsel ve tarihsel bağlamları göz önünde bulundurulmadan, tek, izole edilmiş sözceler etrafında oluşturulduğunu belirtir. Örneğin kişi, çok özel yöntemlerle dinleyici için olayları sıralayarak Goodman tarafından vurgulanan tümceleri sunmaya karar verebilir:

Duyuru

Dün gece masum köylüler öldü. Onlara ateş edenler askerlerdi. Onları öldüren askerlerdi!

Burada ilk tümcede vurgulanan köylülerdir, askerler değil. Biri, Goodman'ın yaptığı gibi, böyle bir [dilsel] yapının sorumluları gizlediğini iddia edebilir. Ancak, sonraki iki tümcede sadece sorumlu olanlar vurgulanmaz, takip eden tümcelerde bulunan bir sözcüğün [asker sözcüğünün] ilk [tümcede] dışta bırakılması bir karşıtlık ortaya çıkarır, [tüm yapı] asıl olarak kendi gizli sorumluluklarını onaylatmak için okuyucuyu ilk tümceye geri götürebilir. Bu küçük metin, okuyucuyu/dinleyiciyi ilk tümceye tekrar bakmaya çağırarak, sadece askerlerin sorumluluğunu değil, fakat bu sorumluluktan kaçmaya çalıştıklarını da vurgulayabilir.

Ama, temsil etme sorunu sadece belirli sözdizimsel dönüşümler etrafında yoğunlaşmak zorunda değildir: sözde (göründüğü kadarı ile) hiç manipülatif amaçları olmayan bir kişi göreceli tartışmasız yapısal seçimlerle kişisel ve politik amaçlarını

gerçekleştirebilir. Açıklık genel alanını düşünün. Açıklık yapıları farklı dillerde dilbilgisel hale getirilme yollarına ve birinin bu kanıta karşı aldığı veya benimsediği tutuma (bakınız Chafe ve Nichols 1986) gönderme yapar, çünkü bütün kanıtlar benzer tipte değildir. Burada, inançlar, varsayımlar, çıkarımlar ve fiziksel deneyimler (görme, işitme, koklama, tat alma, vb.) gibi şeyler arasında karmaşık bir etkileşim vardır: *Dün John'u gördüm; inanıyorum ki dün John'u gördüm; dün John'un görüldüğü bana söylendi; dün John'un görülmüş olması olasıdır.*

1990'da Amerika'nın Körfez Savaşı'na başlamasından hemen önceki bir politik söylem çalışmasında, Dunmire (1995) New York Times ve Washington Post'daki gazete makalelerinin ve yazılarının Amerikan hükümetinin temsilcileri tarafından yapıldığını ve müdahale için kendini konumlandırmasında ABD'ye etkin bir şekilde yardım ettiğini iddia eder. Bunu, ilgilerini Irak'ın Kuveyt'i istilasından Suudi Arabistan üzerine potansiyel bir saldırı hakkındaki bir dizi iddiaya kaydırarak yaptılar. Dunmire, Suudi Arabistan'a Irak'ın saldırı tehdidini ifade etmek için isim cümleciklerinin kullanımını arttırarak, kurgusal olanın gerçek olarak kabul edilir hale getirildiğini iddia eder.

Aynı zamanda, bazı durumlarda seçilen sadece sözdizimsel yapı olmayabilir; daha çok politik imaları taşıyan belirli sözdizimsel seçimlerin göreceli dağılımıdır. Stubbs'ın (1996) iki ayrı coğrafya okul kitabındaki "ergative" [bir eylemi eyleyen açısından tanımlayan fiiller, bu fiiller bağlamında tümcelerdeki odağı eyleyeni değiştirerek değiştirebilirsiniz ç.n.] yapıların dağılımı üzerine olan çalışması bu noktayı göstermek için kullanılabilir. Stubbs'ın (1996:133) açıkladığı gibi ergativler fiillerdir:

[Ergativler] geçişli veya geçişsiz olabilen, ve aynı isim niteliğinde olan gruplara ve geçişli cümleciklerdeki aynı nesne gruplarına ve geçişsiz cümleciklerde özneye izin veren fiillerdir :

bir kaç şirket *fabrikalarını kapattı*

fabrikalar *kapatıldı*

fabrikalar *kapandı*

Önemli olan nokta ergativlerin eyleyenli ve eyleyensiz kullanımlarının olmasıdır. Bu, ergativlerin metnin ideolojik amaçlarına bağlı olarak farklı şekilde, etken ve edilgen cümlelerdeki geçişlilik gibi, kullanılmasına izin verir.

İki farklı tipteki okul metninin bir bilgisayar çözümlemesini kullanarak, biri insan coğrafyasını gerçeğe-dayanan bir açıdan inceler (metin G), ve diğeri çevreci bir konumu benimser (metin E), Stubbs ikisi arasında önemli dağılımsal farkların olduğunu keşfetti:

Metinlerin uzunluğu ile ilgili olarak metin G ve E neredeyse aynı sayıda ergativ fiile sahiptir: arka arkaya olan metinlerin her 100 sözcüğünde birden biraz daha az. Fakat, geçişli, edilgen ve geçişsiz seçimlerin dağılımı anlamlı bir şekilde farklıdır. ($p<0.001$) Metin E çok daha fazla geçişli, daha az edilgen ve geçişsiz yapılara sahiptir. Çevresel hasara ilişkin sorumluluğun açıkça ele alınışı ile uyumlu bir şekilde, Metin E nedenselliği ve failliği daha sıkça ifade eder. (Stubbs 1996:137).

Açık bir şekilde metin E'nin yazarı metin içinde açık bir politik rol benimser ve bu, belirli fiil yapılarının hem dilbilgisel hem de dağılımsal bir çözümlemesi aracılığıyla gösterilir.

Benzer dilbilgisel yapıların farklı şekillerde kullanılabileceği düşüncesi, bir kaç farklı strateji tipinin *olumsuzlama* genel başlığı altında sınıflandırılabileceğini ileri süren Kress ve Hodge'dan (1979) kaynaklanır. Politikacılarda geçerli olan ve söyledikleriyle çelişen bazı alternatifleri ifade etmeye izin veren çeşitli olasılıkların kullanımını keşfederler: "Sizinle aynı fikirdeyim /hemfikirim *fakat* ....; bu haklı olduğunuz bir nokta, *ancak* ...; demek istediğinizi anlıyorum, *ama* ...". Ancak, böyle biçemsel varsayımlar söylem gibi, yapının diğer düzeyleriyle örtüşüyor gibi görünür, örneğin, *fakat*, *ancak*, *şeyyy*, vb gibi [dilsel] yapılara

şimdi normal olarak söylem belirleyenleri olarak gönderme yapılır (Schiffrin 1987; Gastil 1993; bakınız Schiffrin bu cilt). Wilson (1993), bu yapıları söylem belirleyenleri olarak açıkça ele alır ve ideolojik zıtlıkların belirtilmesinde bunların farklı bir şekilde işlev görme olasılığı olduğunu ileri sürer. Belirli politik konulardaki öğrenci tartışmalarının bir çözümlemesinde, "ve"nin planlanmış eşgüdüm (X, Y, ve Z'de olduğu gibi) veya planlanmamış eşgüdüm sağlamak (X ve Y ve Z'de olduğu gibi) için kullanılma olasılığı olduğu belirtilmiştir. Kişinin benimsediği seçenek "ve" tarafından eşgüdüm sağlanan birimleri sunmayı istediği yöntemle ilişkilidir. Politik terimlerle, kişinin birimleri bağımsız bir şekilde ele almayı istediği yerde (İskoçya ve İngiltere ve Galler Bölgesi ve Kuzey İrlanda) planlanmamış eşgüdüm kullanılırken, planlanmış eşgüdüm birimleri doğal bir şekilde bağlantılıymış gibi (İskoçya, İngiltere, Galler Bölgesi ve Kuzey İrlanda) ele alır.

V. POLİTİKA, TEMSİL ETME, VE METİNSEL ÜRETİM

Dünyayı temsil etmek için dilbilimsel olasılıklar açıkça politik söylemdeki temel konulardır, ama eylem ve metinsel üretimin konularıdır da. Politik ürün bağlamındaki sözceler dilbilgisel durumlardan nadiren ayrıdır, tarihsel sistemler içinde işlerler ve sıklıkla diğer ilgili sözcelerle ve metinlerle birlikte anılırlar (Bakhtin 1981). Örneğin, 1993'te, İngiltere'nin başbakanı Avam Kamarası'ndaki bir soruya aşağıdaki gibi yanıt verdi:

Başbakan John Major: Eğer sözlerinin ima ettiği şey bizim oturmamız ve Bay Adams ve sözde IRA ile konuşmamız gerektiği ise sadece şunu söyleyebilirim ki bu benim ve sayın Üyelerin çoğunun midesini bulandırıyor; bunu yapmayacağız. Şiddet kesin olarak sona ererse ve erdiği zaman ve bu sona eriş önemli bir süre devam ederse ve kalıcı kılınırsa, kendi adlarına seçilmiş vekilleri olan bütün anayasal partilerle konuşacağız. Ayrım gözetmeden cinayet işleyen insanlarla konuşmayacağım.

(Hansard=İngiliz Parlamentosunda tutanaklar kitabı Resmi Raporu, 1 kasım, 1993:35).

Ancak, bu duruma rağmen, 15 Kasım 1993'te, Sinn Fein'in lideri Gerry Adams, İngiliz hükümetinin aslında, Sinn Fein ile boş yere uzatılıp duran bir diyalog içinde olduğunu iddia etti. İddia İngiliz hükümeti tarafından reddedildi, ama Adams Birlikçi (Unionist-Protestan -İngiltere ile birlikteliği savunan- Ulster Birlikçi Partileri ç.n.) müttefiklerinin emriyle Major'ın teması kestiğini iddia etmeye devam etti. (Belfast Telegraph, 15 aralık, 1993). Sonraki gün, BBC televizyonunda, İngiliz hükümetinin temsilcileri veya özel elçileri olarak değerlendirilebilecek olan insanların Sinn Fein veya IRA ile temasta olup olmadığı sorulduğunda, Kuzey İrlanda devlet sekreteri Sir Patrick Mayhew "Hayır yok" diye yanıt verdi. 22 Kasım'da Mayhew, "Hiçkimse İngiliz Hükümeti adına Sinn Fein veya diğer terörist örgütlerle konuşma veya uzlaşma yetkisine sahip değildir" açıklamasını yaptığında (*Belfast Telegraph*, 15 Aralık 1993), hükümetin IRA ile temasları üzerindeki tartışma yeniden ortaya çıktı. Ancak, o haftadan sonra *Observer* gazetesindeki haberler, o yılın Şubat ayında IRA'nın barış girişimine yanıt olarak, hükümeti daha önceden IRA ile temas kurulmuş olduğunu itiraf etmek zorunda bıraktı.

Hem gazeteciler hem de Birlikçi politikacılar, şimdiye kadar olsa olsa hükümetin onları yanıltmış olduğunu ve en kötü ihtimalle onlara yalan söylemiş olduğunu iddia etmeye başladılar (bakınız Hanshard'daki Ian Paisley'nin yorumları, 29 Kasım 1993:786). Hükümet herhangi bir temastan uzak durmuş olduğunda ısrar etti. 28 Kasım'da Sir Patrick, görüşmelerin üç yıldan beri devam etmekte olduğunu kabul etti. Sonraki gün, Avam Kamarası'nda, Sir Patrick, hükümet bildirileri ve hükümet eylemleri arasında görünüşteki çelişki hakkında açıklama yapmak zorunda bırakıldı.

Avam Kamarası'nda Mayhew tarafından yapılan genel iddialar Wilson'da (1993:470) aşağıdaki gibi özetlenmiş ve yeniden anlatılmıştır:

(1a) IRA ile *konuş*madık, iletişim ve temas kanallarımız var.

(1b) IRA ile konuşması için kimseye *yetki* vermedik.

Birinci durumda, *konuşmak* ve *iletişim* arasında anlambilimsel bir karşıtlık sunulur; görünen iddia İngiliz hükümetinin sözlü ilişkide bulunmadığı, fakat seçilmiş iletişim kanallarını kullanarak IRA ile iletişimde bulunduğudur. (1b)'deki olumsuzlama, her ikisinin de eşit derecede kabul edilebilir olduğu iki olası yorum yaratan belirli bir tip varsayımsal fiil (yetki vermek) bağlamında işler.

IRA ile konuşması için kimseye *yetki* vermedik, böylece kimse konuşmadı.

IRA ile konuşması için kimseye *yetki* vermedik, ama (yetkisiz) biri konuştu.

Varolan tartışmalarda hangi ifadenin amaçlandığı açık değildir. Ancak, bir çok politikacının o zaman belirttiği gibi sorun, hükümetin IRA ile iletişim kanallarının olup olmadığı değil, John Major'ın (ve diğer bildirilerdeki devlet sekreterinin) yorumlarıyla ("Bay Adams ve sözde IRA ile konuşmak midemi bulandırıyor.") İngiliz hükümetinin IRA ile onlar şiddeti bırakana kadar hiç bir teması olmayacağını ima etmesidir. John Major'ın asıl iddialarını dinleyen politikacılardan bazılarına göre, yetkili veya yetkisiz, hangi aşamada olursa olsun [gerçekleşmiş olan], her temas bu iddiaların ihlaliydi.

Bu özel olay, temsil etmenin belirli biçimlerinin örneklerinin yanında karmaşık metinsel ve tarihsel sorunları da kapsar. Bu, daha geniş ölçekli dilbilimsel yapılar, genel dilbilgisinin yanında tek sözcükler ve ifadeler elde etmek için politik manipülasyon hakkında tartışma gereksinimini gösterir.

Bu politik söylem tartışmasında amaç sadece tek sözcüklerin veya ifadelerin önemini inkar etmek değildir, ayrıca politik söylemin sınırlarının belirlenmesinde diğer ilgili yönlere de dikkati çekmektir. Fakat, sözcükler veya ifadeler düzeyinde bile, Stubbs'ın gösterdiği gibi, önemli olan yalnızca bir terimin tek başına oluşu değil, sırası geldiğinde belirli dünya görüşlerini onaylamak ve yeniden onaylamakta ideolojik şemaları meydana getiren ve üreten

eş-dizimsel ilişkiler grubudur. Örneğin, Stubbs (1990: Stubbs 1996:95'den alıntılayarak) Güney Afrika'daki ayaklanmalarla ilgili bir gazete metnini çözümledi ve siyahların ve beyazların farklı sözcük gruplarının sıkça kullanılarak nasıl betimlendiğini gösterdi.

Siyahlar *yığınlar*, *kalabalıklar*, *hizipler*, *gruplar* içinde hareket eder. *Yerli bölgelerinde* ve *kabileye ait bölgelerde* yaşayan *milyonları* oluştururlar. *Binlercesi bir araya toplanır* ve *ulusal liderlerinin* destekçisi olurlar. Ama Beyazlar (şiddet işleyenler olarak rapor edilenler de) *bireyler*dir veya *aşırılıkçılar*dır. Diğer (normal) Beyazlardan farklı oldukları ima edilerek.

Bununla ilgili bir düzeyde, yukarıda belirtilen politik temsil örneklerinden bazıları ile potansiyel başka bir sorun vardır; o da bu göreceliliğin çözümlemeciler dahil herkesi etkilediğidir. Belirli etkiler [yaratmak] için temsil etmenin sistematik olarak yapısal hale gelebildiği yöntemlerle ilgili olan çözümlemelerdeki betimlemeci ve aslında, manipülatif birim tartışmalı değildir. Türetilen imalar çözümlemeli olmaktan çok politik olabilir. Bir aşamada, Tomahawk (=kızılderili baltası), peacekeeper (=barışı koruyucu), Hawkeye (=atmaca gözü), vb. (Moss 1985:56) gibi silahlar için kullanılan süslü terimlerin veya olayların yeniden sıralanmasının (etkene karşı edilgen), bir olayın gerçekliğini veya doğruluğunu bozarak dinleyiciler için dünyayı yeniden oluşturduğu ileri sürülür. Buradaki genel doğruluktan hiç şüphem yok, fakat Horkheimer (1972) ve Garfinkel'in (1967) yanında, iletişim ile birlikte katılımcıları potansiyel "etkileşimsel" sersemler olarak değil, ama daha çok, Giddens'ın (1991) önerdiği gibi, şartları ne kadar zorlarsa zorlasınlar, seçim yapma yetisine sahip toplumsal aktörler olarak incelemeyi tercih ederim. Giddens'ın belirttiği gibi, seçimi olmayan bir fail artık fail olamaz.

Eşit derecede, İngilizce sözdiziminin geçişli sistemi bütün İngilizce konuşanlar için geçerli olduğundan, dünyayı temsil etmenin alternatif yöntemleri dinleyiciler tarafından, tam olarak

üreticilerin amaçladıkları yöntemlerle yorumlanmayabilir (bakınız S. Hall "Kodlama ve Kodaçım" ç.n.). Yukarıda öne sürüldüğü gibi, üretimde edilgen bir cümlenin yorumlamada etken bir cümleye dönüşümü tamamen mümkündür. Aslında, politik bilgi işlem ile ilgili bir araştırma yorumun bilişsel önyargılardan etkilendiğini açıkça gösterir. (St Evans 1989). Bilgi bir kez belleğe kavramlar grubu bağlamında kodlandığında, zamanda belirli bir noktada sunulan diğer alternatif gruplar bağlamında geri alınması ve yorumlanması beklenmez. Örneğin, siyahlar hakkındaki görüşlerini belirli olumsuz yöntemlerle kavramsallaştıran insanların, bu görüşlerini, bu grubu çok daha olumsal bir yaklaşımla sunan bir metni okuyarak veya duyarak değiştirmeleri beklenmez. Ancak bu, değişim olasılığı olmadığı anlamına gelmez. Görüşler zamanla sunulan verili karşı-kanıt yapılarıyla yeniden formüle edilebilir ve belirli yöntemlerle ortaya konulabilir ve bu yeniden formüle ediş elbette, farklı dilbilimsel sunumlar aracılığı ile olacaktır. Fakat, belirli önyargıların yapısal sunumlarını hesaba katmama olasılığı olduğu da bir gerçektir.

Bilgisayarsal bir yapıdaki ideolojik akıl yürütmeyi oluşturmak için yapılan girişimlerde bu, açıkça görülebilir. En iyi bilinen yöntemlerden biri, ideolojik yapıları farklı kılmakla bağlantılı politik olayları yorumlamak için düzenlenmiş bir program olan POLİTİKAdır. (bakınız Carbonell 1978; ayrıca bakınız Hart 1985). Örneğin, eğer girdi (2) ise, o zaman olayın muhafazakar bir yorumu için çıktı (3) olacaktır ve aynı olayın liberal bir yorumu için bu (4) olacaktır:

(2) ABD Kongresi Trident Denizaltı projesine fon ayırmayı oyladı.

Muhafazakar yorum:

(3) a. ABD Kongresi ABD'nin silahlı güçlerinin daha güçlü olmasını istiyor.

b. ABD Kongresi komünist yayılmayı durdurmak için daha güçlü olmalıdır.

Liberal Yorum:

(4) a. ABD Kongresi silahlanma yarışında geride kalmaktan korkuyor.

b. ABD silahlanma yarışını durdurmak için müzakere etmelidir. (Carbonell'den değiştirilerek alınmıştır. 1978:30)

Silahlanma yarışına veya komünist tehdidine gönderme yapma POLİTİKA sistemiyle buluşur. Ancak, önemli olan nokta, böyle sistemlerin genellikle girdi içindeki anahtar önermeler temelinde işlediğidir. O halde bunlar, belirli senaryolar veya yapılarla bağlantılıdır (Schank ve Ableson 1977); örneğin, nükleer tehdit durumunda ABD'nin yapması gereken şey. Bu senaryolar, anlam çıkarımlarını gruplamak ve yorumun yer aldığı metni tanımlamak için bir mekanizma sağlar. Böyle metinler belirli ideolojik biçimlenmelerle (muhafazakar veya liberal) ilgili olarak biraz değiştirilir. Sözdiziminin yapısal boyutlarına duyarlı olan özgün dilbilgisel çözümlemenin sınırlarını oluşturulması olası iken, sistem için önemli özellikler, sözdizimsel eklemeler değil, "Kongre" ve "fon ayırmak" gibi [dilsel] öğelerdir.

VI. POLİTİKAYA İLİŞKİN BİR ÇİFT SÖZ

Yukarıda ileri sürüldüğü gibi, sözdizimsel seçimler kuşkusuz yorumu etkiler, fakat bu diğer bağlamsal etkenlerle ve aslında, sözcüksel seçimlerin etkisiyle ilişki içinde değerlendirilmelidir. Wilson ve Rose (1997), örneğin, bir parça tartışmalı yasama, 1985 İngiltere-İrlanda Antlaşması (Anglo-Irish Agreement), ile birlikte ortaya çıkan yorum sorunlarının tek sözcüksel birimlerin etrafında dönüyormuş gibi göründüğünü iddia eder. Sperber ve Wilson'ın (1996) görecelilik kuramını kullanarak, Wilson ve Rose nasıl tek bir sözcüksel birimin, bu durumda *görüşme*nin, antlaşma yorumlarında farklılaşmaya yol açtığını betimledi. Bu tartışmalı yasama İrlanda ve Britanya hükümetlerini hükümetlerarası bir foruma zorladı. Britanya hükümeti ilişkiyi "görüşmelerden" biri olarak betimledi ve bunu, onlardan etkilenmenin karşıtı olarak yalnızca İrlanda hükümeti ile konuşmakta olduklarını anlatan

kendi düşüncelerini açıklayarak "yalnızca görüşme" olarak biraz değiştirdi. Tersine, İrlanda hükümeti "görüşme"yi bir etki süreci olarak ele aldı. Kişi normalde başkasının tavsiyesini almak istemedikçe başkasıyla görüşmez. Bu durumda, görüşmenin müzakereden daha fazla bir anlamı vardı; *müzakere + etki* demekti. Bu, aynı zamanda, Kuzey İrlanda'da antlaşmaya şiddetle karşı çıkan Birlikçi partiler tarafından yapılan yorumdu da. Diğer yandan, Sinn Fein İngiliz yorumunu kabul etti (yani, İngilizler İrlanda hükümeti ile konuşmaktan başka bir şey yapmayacaktı) ve bu karşıt nedenden dolayı antlaşmaya da karşı oldular. Ancak, sunumun sözdiziminin, ideolojik olarak ustaca yapılmış yorumlar üzerinde çok az etkisi var gibi görünmesi o zaman gerçekleşen sayısız tartışmadaki can alıcı noktadır.

Sözdizimsel yorum üzerindeki böyle tartışmalar yeni değildir elbette. Belirli yöntemlerle düzenlenen ve yapılanan her gün kullanılan sözcükler belirli konularda gerçek ve çarpıcı etkiler ile birlikte düşüncenin yönlendirilmesi sürecinde politik olarak işin içine katılabilir. Birinin ismini söyleme süreci bile politik bir eylem olabilir. 1950'lerde kötü bir üne sahip McCarthy duruşmasında olduğu gibi (ayrıca bakınız Wilson 1990:3. Bölüm).

Komünistler için McCarthy'nin cadı-avı "isimleri açıklama"nın merkezi bir konu olduğu bir bağlam yaratmıştı (bakınız Navasky 1982). McCarthy duruşması isim açıklama olayı ve belirli bir toplumsal bağlamda birisinin ismini açıklamanın ne anlama geldiği hakkında sorulara neden oldu. Örneğin, eğer birisi isimleri açıklamakta hemfikirse, bu kişi bir "ihbarcı" mıdır yoksa bir "bilgilendirici" midir? Eninde sonunda, bu anlambilimsel çitin hangi tarafında durduğunuza dayanır. Federal Araştırma Bürosunun (FBI) başı J. Edgar Hoover konumunda oldukça kendinden emindi:

Düşman komplolarının bilinen gerçeklerini uygun biçimde ilgili yetkililere rapor ederek bu vatandaşlar vatandaş olmanın gerekliliklerini yerine getirdiğinde, vatanperver Amerikalıları çirkin "ihbarcı" sözüyle damgalıyorlar. Bu eleştirmenlerin bir

sözlük alıp bakmaları çok az zamanlarını alır; Webster'ın kısaltılmamış [sözlüğü] özellikle belirtir ki bir "bilgilendirici" ne çeşit olursa olsun bilgi veren kişidir; bir ihbarcı suçlama veya şikayet yoluyla bir başkasına karşı bilgi veren kişidir. İhbarcı genelde, bilgilendirici neredeyse hiç bir zaman, utanç verici bir sözcük değildir.

McCarthy'nin komitesine isimler veren kişinin nedenleri ne olursa olsun -ve Navasky geçerli nedenin ülkeyi korumaktan (Manning Johnson ülkesini korumak için mahkemeye yalan söyleyebileceğini itiraf etti.) liberal kızgınlığa (James Wechsler sadece komiteyle işbirliği yaparak duruşmaların bir kopyasına ulaşabileceğini, ki böylece, o zaman, komitenin kendisine saldırmak için kullanabileceğini iddia etti.) kadar uzandığını belirtir -isimlerin verildiği bu durumlarda bir çok çözümlemeci Hoover'ınkinden daha basit ve alternatif bir görüş geliştirdi: Navasky (1982) isim veren kişinin "bir ihbarcı olduğunu" oldukça açık bir şekilde ifade eder.

Bütün bunlarda ilginç olan konu, kişinin bir sözcüğün ne anlama geldiğine ve bir sözcüğün özü veya anlambilimsel anlamından öte, sözcüğün kullanımının ne etkisi olduğuna inanması ile ilgilidir. Hoover "ihbarcı" sözcüğünün kullanımına karşı çıktı; isim veren kişiye, bir anlamda, doğru bir şekilde uygulanamayacağından değil, fakat olumsuz çağrışımlar taşıdığı için ve komünistler ve komünist sempatizanlarının aranması bağlamında isim verme eyleminin olumlu olarak görülmesi gerektiğine inandı. Hoover'ın ileri sürdüğü anlambilimsel savlara rağmen, Navasky karşıt bir görüş belirtir, kanıt getirenlerin çoğunun kendilerini ihbarcı olarak düşündüğüne dikkat çeker ve Navasky "benim de onlara vereceğim isim bu" der (1982:xviii).

Ya da söylev verme söylemi içinde sıradan, hergünkü sözcüklerin farklı bir şekilde düzenlendiği bir başka bağlam düşünün. Aşağıdaki alıntılar, 2 Haziran 1987 Salı günü, İngiltere'de Darlington'da bir İşçi Partisi mitinginde, o zamanlarda

İngiltere'de İşçi Muhalefeti lideri olan Neil Kinnock tarafından yapılan bir konuşmadan alınmıştır:

işsizlik bulaşıcı bir hastalıktır ... ekonomik bedenin tümüne bulaşır ...

Eğer kollar ve bacaklar ciddi biçimde zedelenmişse bütün beden sakatlanır. Eğer bölgeler çürümeye terkedilirse, bütün ülke zayıflar...

...sadece işsizliğin, kapanmanın, ihtiyaç fazlalığının, küçülmenin yayılması o bölgedeki ekonomik yaşamı etkiler böylece bir ülkedeki benzer rahatsızlıklar yavaş yavaş bütün ülkeyi lekeler.

...eğer yıpranmış parçalar ve Britanya'nın insanları seslerini çıkarmazsa, sadece görmezden gelineceklerdir. Sessiz acı hiç bir yanıt alamaz.

Bu alıntılarda, ve aynı konuşmadaki diğer bir çoğunda hastalık ve sağlık'ın anlambilimsel alanların ilgili politik imgeleri üretmek amacıyla canlandırılmakta olduğu açıktır. Bu amacı gerçekleştirmek için kullanılan bazı sözcükler aşağıda vurgulanmıştır:

Kırık, hastalık, çürüme, yoksunluk, bulaşıcı, (bulaşıcı) hastalık, beden, kuvvet, (pörsümek), kesikler, kollar ve bacaklar, zedelenme (ciddi biçimde), sakat (beden), güçsüz, yayılma (hastalığın), küçülme, rahatsızlıklar, yıpranmış (parçalar), acı, doz (kötüleşme), zayıflatmak, boşa harcamak, kaza, iyileşme, bakım, sakat, miyop, sağlık, kronik hasta, ıstırap, özürlü, ilaç, bulaşmak

Ayrıca bu terimlerin çoğunun olumsuz bir şekilde belirtildiği de açıktır. Örnekler, *güçlü*nün karşıtı olarak *zayıf*; *canlı*nın karşıtı olarak *ölü*; *canlanma*nın karşıtı olarak *gerileme*; ve *sağlıklı*nın karşıtı olarak *hasta*dır. Elbette, Kinnock'un, gerçek insan gruplarının sağlıkla ilgili sorunlarını ele almak için bu terimleri kullanması mümkündür, konuşmada *özürlü*nün kullanımı bu kategoriye denk gelmektedir. Ancak, sağlık alanından alınan

sözcüklerin çoğu (aşağıya bakınız) bağlam dışında kullanılır, yani bu örnekte mecazi bir şekilde olduğu gibi.

Bu, Fairclough'ın (1995) izole edilmiş tümcelerin, veya bu örnekte izole edilmiş sözcüklerin ele alınmamasına ilişkin genel görüşe başka bir tepkidir. Çoğu şey politik söylemde tek sözcüklerle yapıldığı halde (Wodak 1989; Hodge ve Fowler 1979; Geis 1987; Bolinger 1982), gerçek şudur ki, bir çok durumda, politik iletiyi taşıyan sözcüklerin iyice düşünülmüş biçimleri veya bağlamıdır (Leech 1995). Bu, özellikle Kinnock'un mecazi kullanım türleri için doğrudur. Lakoff ve Johnson'ın (1980) gösterdiği gibi, mecazi kullanımlar yöntemlerle dünyayı bizim için tanımlar ki biz de bu yolla dünyayı kavrarız. (yine temsil etme, bakınız Chilton ve Ilyin 1993). Ve bu da Kinnock'un yapmaya çalıştığı şeydir. Bizden istediği şey, dünyayı Muhafazakar hükümetin bütün yönleriyle hastalık ve bozulmaya neden olan şeklinde [bir yapı] olarak kavramamızdır.

Burada sorun, POLİTİK sistem yorumunda ve İngiltere-İrlanda Antlaşması'nın insan yorumunda olduğu gibi, bazı insanların, bazı sistemler gibi, başından beri yorum tarzlarında önyargılı olma olasılıkları olduğudur. Böyle bireylere göre, geçişliliğin manipülasyonunun, veya yapının diğer yönlerinin yorum üzerinde çok az bir etkisi olabilir, bu böyle yapısal biçimlerin başka bir yerde etkileri olmadığı anlamına gelmez. Can alıcı nokta şudur ki, politik çıktıda kapsanan dilin bir çok boyutu vardır ve bunların hepsinin politik etkileme için kendi yöntemlerini kullanma potansiyelleri vardır. Bireysel sesler bile politik olabilir; politik dilde daha çok görmezden gelinmiş bir alan da bizim "politik sesbilim" olarak adlandırabileceğimiz şeydir.

VII. KULAĞA POLİTİK GELİYOR

Hangi seslerin politik olarak yorumlanmasının söz konusu olduğunu başlangıçta anlamak zor olabilir; kişi, politikayı doğrudan ideolojinin yapılarına bağlı olarak ele almasına rağmen, sorun çeşitlemeci (variationist) toplumbilimin, ve ötesinin, merkezi bir ilkesi haline gelir (bakınız Cameron 1995; Lippi-Green 1997).

Aksan üzerine olan araştırmalar, seçilmiş sesbilimsel değişkenlerin politik yüklemeler taşıyabildiğini açıkça gösterir. Tam da doğalarından dolayı, sesbilimsel değişkenler sınıf, cinsiyet, etnisite gibi konularla, ve sırasıyla, böyle değişkenlerin kullanımının toplumsal ve politik imalarıyla bağlantılıdır.

Politik ve toplumsal gerçekler ve çeşitlemeci toplumbilimdeki sesbilimsel çalışmalar arasındaki bu doğal bağlantıya rağmen, politik söylemin doğrudan oluşumunda sesbiliminin potansiyeli ile ilgili çok az çalışma vardır. Ancak, dilbilimsel yapının bu düzeyinin politik uyarlama için kullanılmaya hazır olmayabileceğini de önceden varsaymak için bir neden yoktur. Örneğin, Margaret Thatcher'ın, seçmenlere kendisini daha çekici göstermek için belirli yollarla konuşmasını biraz değiştirdiği de [bu durumda] genel bir kanıttır. Ve Gunn'ın çalışmasında (Gunn 1989; Wilson ve Gunn 1983) politik etki için liderlik eden politikacıların ve politik destekçilerin sesbilimsel sistemlerinde değişikler yapabileceği iddia edilir. Örneğin, Gerry Adams'ın güney İrlanda lehçe seçeneklerinin temsilcisi olan sesbilimsel biçimleri benimsediği ve bunları kendi Belfast sesbilimsel sistemi içine yerleştirdiği söylenir. Benzer şekilde, politik yelpazede Adams'ın Sinn Fein'inin karşıt ucunda yer alan Demokratik Birlikçi Parti'nin seçilmiş üyelerine sesletimlerinin bir kısmını, alımlanan ve coğrafi olarak konumlanmış (North Antrim) Ulster İskoç şivesi doğrultusunda biraz değiştirmeleri gösterildi. Bu, politikacıların ideolojik/politik *sesletimi* seçebileceği anlamına gelir, ve aslında böyle değişimler kamuda dikkat çekici biçimde algılanırlar. Gunn tarafından ifade edilen sesletimsel değişken çeşitlerini yönlendiren benzer çalışmalar (bakınız Lambert ve diğerleri 1960), belirli değişkenlerin, Birlikçilik ve Cumhuriyetçilik gibi politik etkenlerle ve Protestanlık, Katoliklik, İngilizlik ve İrlandalılık gibi genel toplumsal etkenlerle birlikte anıldığını gösterdi. Belirli alternatif sesletim biçimlerini benimseyen kişi daha fazla Katolik/İrlandalı/Cumhuriyetçi veya daha fazla Protestan/İngiliz/Birlikçi olarak algılanabilir.

VIII. SONUÇLAR VE ÖZET

Politik söylem çözümlemesinin esas amaçlarından biri, dil seçiminin belirli politik etkiler için yönlendirildiği yöntemleri araştırmaktır. Tartışmamızda, dilbilimin neredeyse bütün düzeylerinin kapsandığını, yani, politik söylemin bir çok örneğinin sözcük dağarcığından edimbilime kadar dilbilimin çeşitli düzeylerinde işlediğini açıkça gördük. Sözcüksel seçim düzeyinde, (anlamsal olarak) yüklenmiş sözcükler, teknik sözcükler ve örtmeceler gibi konularla ilgili çalışmalar vardır. (Graber 1981; Geis 1987; Bolinger 1982) Dilbilgisinde, gördüğümüz gibi, seçilmiş işlevsel sistemlerle ve farklı ideolojik yapılarda bunların düzenlenmesi ile ilgili çalışmalar da vardır (Fowler ve Marshall 1985). Ayrıca, zamirler ve politik ve diğer sorumluluk biçimleriyle ilgili olarak onların dağılımı konusunda yapılan çalışmalar da vardır, (Maitland ve Wilson 1987; Wilson 1990; Pateman 1981; Lwaitama 1988) ve gönderimler, eğretilemeler (metafor), ve söz edimleri gibi daha edimsel şekilde düzenlenmiş konularla ilgili çalışmalar da vardır (van Dijk 1989; Wilson 1990; Holly 1989; Chilton ve Ilyin 1993).

Yukarıda ele aldığımız gibi, politik söylemi betimleme kolayca anlaşılan bir konu değildir. Bazı çözümlemeciler politik olanı öyle geniş betimler ki neredeyse her söylemin politik olduğu düşünülebilir. Aynı zamanda, 'sadece politikacılar ve gerçek politik olaylarla ilgileniriz' gibi her betimleme üzerindeki formel kısıtlama, insanların yaşamının bir parçası olan politikanın günlük söylemini dışarıda bırakır. Denge zordur ve belki de çözümlemecilerden bekleyebileceğimiz şey, politik söylemi ele alış yöntemlerine göre [konuyu] anlaşılır hale getirmektir, çünkü onlar da, politikacılar gibi, kendi söylemleri tarafından ve [kendi söylemleri] içinde yönlendirilir ve sınırlanır. Gördüğümüz gibi, bir çok örnekte (örneğin, Stubbs ve van Dijk) çözümlenen metin, belirli bir politik tip olarak çoktan sınırlanmıştır. Stubbs "çevreci bir [metin]" olarak kendi seçilmiş metnine gönderme yapar, ve van Dijk "ırkçı" olarak belirli konuşmalara gönderme yapar. Her iki

durumda da, toplumsal ve politik yargılar çözümleme başlamadan önce yapılmıştır. Diğer çalışmalarda (örneğin, Gunn ve Wilson) veriler kendi hikayelerini üretir ve ilk başta sınırlamalar genellikle yalnızca dilbilimseldir, politik varlık ise daha sonra dilsel yapıların neden kendileri olarak ortaya çıktıklarını açıklamak için tasarlanır. Bunların karşılıklı seçkin seçenekler olduğunu ya da birini veya diğerinin herhangi özel bir sorunu olduğunu ileri sürmüyorum. Asıl söylemek istediğim şey bazı çözümlemelerin politik olduğu kadar dilbilimsel de olabildiği yöntemleri göstermektir; ve bence politik söylem her ikisinden de üretilir ve her ikisine de izin vermelidir.

1980'lerin ilk yarısına kadar, politik söylem alanına artan bir ilgi vardı (dünya çapında ortaya çıkan çalışmalarla: bakınız Chilton 1997). Varolan bir çok çalışma (açık veya kapalı bir şekilde) eleştirel bakışı benimserken (bakınız van Dijk, 2001), betimselden psikolojik olana kadar çeşitli başka yaklaşımlar da vardı. Politik söylemde asıl sorun, ifade ettiğimiz gibi, dilbilimsel çözümleme ve politik çözümleme arasındaki dengedir, ve belki de bu çalışmada sonrakine [politik çözümlemeye] oranla öncekini [dilbilimsel çözümlemeyi] daha çok vurguladık, bu, politika biliminde olduğu gibi politik söylem çözümlemesini politik araştırmadan ayırmak istediğimiz içindi.

Politik söylemde, toplumsal kuramı ve dilbilimsel kuramı birleştirmek günümüzde halen gelişmekte olan bir akımdır (bakınız Fairclough 1992a; Wodak 1995). Ancak asıl ustalık sosyo-politik iddialar uğruna dilbilimsel titizliliği kaybetmemektir; fakat aynı şekilde toplumsal ve politik terimlerle, neden belirli dilbilimsel seçimlerin yapıldığını tümüyle incelemeyen yalnızca dil-temelli çözümlemeler üretmeyi de sürdürmemektir. Bir dizi gösterge-temelli sistemin çözümlemelerini birleştiren kamusal ve politik iletişimlerin daha karma göstergebilimsel bakışına ilişkin ortaya çıkan bir tartışma da vardır (Kress ve van Leeuwen 1990, 1996). Fakat belirli temel özellikler, politik söylem alanında sabit kalacaktır ve kalmalıdır ve burada dilin ve dil yapısının rolünün ve

politik ileti oluşturulmasında ve politik etkileme için manipülasyonun merkezi bir konumu vardır.

(Orjinal metin: "Political Discourse" The Handbook of Discourse Analysis. (Ed. D. Schiffrin and others). Blackwell. Oxford. 2001.)

Çev. Zeynep Özarslan

DİL VE İDEOLOJİ*

Norman Fairclough

I. GİRİŞ

Bu çalışma dil ve ideoloji arasında ne tür ilişkiler olduğu kuramsal sorusu ve bu ilişkilerin çözümlemede (buna "dil/ideoloji" olarak gönderme yapılacaktır) nasıl gösterildiği yöntembilimsel sorusunu inceleyecektir. Bu çalışma, Marxism içinde, özellikle de Althusser'in ideoloji kuramına katkıları ve bu [kuramın] Pecheux tarafından söylem kuramı ve söylem çözümlemesi yöntemi ile geliştirilmesi, bu soruların incelenmesinin vargılarını ve sınırlılıklarını kurma girişimidir (Althusser 1971; Larrain 1979; Haroche, Henry, Pecheux 1971; Pecheux 1975 (1982)). Pecheux'un ve çalışma arkadaşlarının, dil/ideoloji yapısalcı düşünümlerinin ötesine gitmek için değerli bir kaynak olan, en son çalışmalarında öz-eleştirilerini buldum (Conein et al. 1981; Maldidier 1984; Pecheux 1988).

Dil yapılarına ya da dil olaylarına ideolojiyi "yerleştirmenin" niteliklerini tartıştım ve bunun her ikisinde de olduğu sonucuna vardım. Bu sonuçla bağdaşık söylem ve söylem çözümlemesi kavramının ana hatlarını belirledim ve dilsel özelliklerin ve düzeylerin daha değişik bir dizisinin, genel olarak varsayıldığı gibi, "içerik" kadar dilsel biçim ve biçemin yönlerini içermektense, ideolojik olarak kuşatılabileceğini düşünüyorum. Gramsci kökenli hegemonya kavramından yararlanan, dil/ideoloji konularının kuramların ve iktidar çözümlemelerinin, daha geniş bir çerçevede hesaba katılması gerektiği üzerinde durdum. Bu, toplumsal güçlerin dengesindeki değişim boyutu olarak görülen, söylem uygulayım ve yapılarındaki değişim üzerinden dil/ideoloji çalışmalarına bir odaklanışı ima eder. [Çalışma] ideolojinin sınırları ve mücadeleci ideolojik söylemin olanaklılığı tartışmasıyla sona erecektir.

II. İDEOLOJİNİN YERLEMİ

İdeolojinin, dili değişik düzeylerde, değişik yöntemlerle kuşatması ve tümü kısmen temize çıkarılmış ve hiçbiri tam olarak tatmin edici olmayan ideolojinin değişik olası "yerlemleri" arasında seçim yapamamamız [sorunsalını] tartışmak istiyorum. Temel sorun ideolojinin yapıların bir niteliği mi yoksa olayların bir niteliği mi olduğudur, ve "her ikisi"nin de doğru olduğudur. Ve temel sorunsal yapıların ve olayların diyalektiğinin tatmin edici bir tanımını bulmaktır.

Bu tanımlardan bazıları, ideolojiyi potansiyel temeli oluşturan dil uygulayım sisteminin bazı biçimlerine yerleştirir -"kod", "yapı", "sistem" ya da "oluşum" (yani, özel anlamsal ilişkilerdeki anlatım kümeleri). Bu yapılar dilin, kendisini değil, değişik niteliklerini tanımlar. "Yapı" seçeneği, benim adlandırdığım gibi, toplumsal uzlaşımlar, normlar ve tarihlerce kısıtlanan, olayları gösterme gücüne, gerçek söylemsel pratiklere sahiptir. Bu [durum], olayların yalnızca yapıların anları olduğu, oysa olayların yapılarla ilişkisinde daha az düzenli ve daha az itaatkar göründüğü varsayımıyla olayı odaksızlaştırma eğiliminin olumsuz etkisini taşır. Bu, dönüşüm ve olayların ideolojik gelenekselliği ve tekrarlılığından daha çok, yeniden üretim perspektifini üstün tutar. Althusser [çizgisinde] bir ilerleyişi temsil etmesine rağmen, "karşı-tanımlama" ve "yanlış-tanımlama" yoluyla direnme olasılığını kullanıma sunmasıyla Pecheux bu noktada bir örnektir. Bu aynı zamanda daha açık olarak, gerçek varlıklar olmaktan daha çok, bağımlı [bir yapıda] beliren varlıkları (kodlar, oluşumlar vb.) varsayma eğilimi gösterir, böylece sabitliğin eşsüremli anını, sabitlenme ve ayırışımın tarihsel süreçleri üzerinde ayrıcalıklı kılar.

İdeoloji için alternatif bir "yerlem" söylemsel olayın kendisi olabilir. Bu, olaylarda sürmekte olan, ve vurgulanmak için dönüşümlere ve akışkanlığa izin veren süreç olarak ideolojiyi temsil gücüne sahiptir. Ama bu, eğer yapılar üzerine eş zamanlı bir vurgu yoksa, oluşumun özgür bir süreci olarak söylemin

yanılsamalı bir görüntüsüne neden olabilir. Bu yerlemin metinsel çeşitlenimleri vardır: metinlerde yerleşik olan ideolojiler. Metinlerin biçimlerinin ve içeriğinin ideolojik süreçlerin ve yapıların izlerine uygun düşmesi bir gerçek iken, ideolojilerin metinlerden okunması olanaksızdır. Bunun nedeni ise, anlamaların metinlerin yorumlanması yoluyla üretilmesi ve metinlerin değişik yorumlara açık olmasıdır, ve [bir diğer nedeni de] ideolojik süreçlerin, bu olayların anları olarak üretilmiş, dağıtılmış ve yorumlanmış metinlere değil de, bütünsel toplumsal olaylar - bunlar insanlar arasındaki süreçlerdir- olarak söylemlere ait olmasıdır. İdeolojik süreçlerin yalnızca metin çözümlemesi yoluyla keşfedilebileceğinin açıklanması, metin "tüketicilerinin" (okuyucular, izleyiciler) bazen bu tür ideolojilerin etkilerine oldukça bağışık göründüğü iletişim toplumbiliminin şimdilerle herkesçe bilinen sorunu ile çakışır.

Yapı ve söylem seçeneklerinin ikisi de (metin seçeneği kadar) yerelleştirilmiş olmanın sınırlılığına ve belirliliğine sahiptir. İdeolojiler durum tiplerini ve kurumlarının sınırlarını aşar, bizim özgün kodları veya söylem türlerini (basit bir örnek [ise] bir aile olarak ulus metaforu olabilir) nasıl aştıklarını, ideolojinin bu varlıklar arasındaki ilişkilerin yapılanım ve yeniden-yapılanımı ile nasıl ilişkilendiğini tartışmamız gerekebilir. Burada "söylemlerarasılık" kavramı, aynı şekilde kullanacağımız Foucault'un "söylemin düzeni" kavramı da (Foucault 1971) yararlı olur. Bir kez daha, söylemin düzeni üzerine yapısal odaklanış, yeniden yapılanımın somut olarak yer aldığı, olaylara bütünleyici bir odaklanmaya gereksinim duyar.

Tartışma konularından biri, hangi tür varoluşların söylemin düzeninin (yeniden) yapılanımında içerildiğidir. Söylemin düzeninin yapılanımının ayrıntılı bir anlatımına girişmeden, onları oluşturan varoluşların (a) neredeyse açık bir şekilde tanımlanmış, (b) değişik ölçülerde, ve (c) tamamlayıcılık, içerim ve çatışkı ilişkilerini de içeren, birbirleriyle aralarındaki çeşitli ilişkilere sahip olduğu ileri sürülebilir. Yukarda yeniden belirttiğim gibi

yapıların bazen [gerçekte] olduklarından daha açık bir biçimde bağımlı oldukları düşünülür; bazı varoluşlar keskin bir biçimde farklılaşmış, diğerleri ise bulanıkmış gibi görünür. Söylemde eklemlenen ve yeniden-eklemlenen varlıklar tümüyle tam olarak biçimlendirilmiş kodlar ya da biçem [biçem ve içeriği] tümce yapıları değildir; bunlar söz-alma sistemleri gibi daha küçük ölçüdeki varlıklar, özel sınıflandırımları birleştiren sözlükçeler, anlatılar için türsel metinler (örneğin), kibarlık teamülleri kümesi, ve benzerleri. Sonuç olarak, söylemin düzeninin, hem bağdaşık ve bütünleyici varoluşlar hem de çelişkili varoluşlara -çelişen sözlükleştirimler, ya da söz-alma sistemleri- eklemlenmesi bağlamında, varsaydığım gibi, heterojen olduğu görülmelidir. Söylemin düzeninin bu varsayılan özellikleri "ikinci-kuşak" Fransız söylem çözümleyicisinin düşüncesi ile uyuşmaktadır. Bu [varsayım] aynı zamanda, gösterdiğim gibi, hegemonya kavramıyla uyuşmaktadır.

İdeoloji, öyleyse, hem geçmiş olayların bir ürünü ve güncel olayların koşullarını oluşturan yapılarda ve hem de kendi koşullandırılmış yapılarını yeniden-üreten ve dönüştüren olaylarda konuşlandırılmıştır. Sonraki iki bölümde, dilin (kullanımının) kavramsallaştırılma biçimlerini ve bu konumla bağdaşık ekonomik ve politik ilişkilerle ilişkisi içinde ideolojinin kavramsallaştırılma matrisini ortaya koyacağım.

III. SÖYLEM VE METİN

Dil kullanımının ya da "parole" (söz)ün Saussurecü kavramlaştırımı bunu [söylemi] bireysel ve toplumsal olmayan terimlerde görür. "Söylem" teriminin kullanımında, dil kullanımının metinlerde beliren dilsel biçimleri de içeren kendi özelliklerindeki değişimleri sistematik olarak belirleyen toplumsal ilişkiler ve süreçlerle çakıştığı söylenebilir. Söylem kavramına içkin olan toplumsaldaki bu çakışmanın bir yönü dildir, bu dil ideolojinin maddi bir biçimidir, ve dil ideoloji tarafından kuşatılmıştır.

Aynı zamanda, yukarıda tartışılan yapının/olayın diyalektik ilişkisi de söyleme içkindir: söylem yapılar tarafından biçimlendirilir, ama [yapıların] biçimlendirilmesine ve yeniden biçimlendirilmesine, yeniden-üretimine ve dönüşümüne de katkıda bulunur. Bu yapılar doğrudan doğruya söylemsel/ideolojik bir doğaya sahiptir -söylemin düzeni, kodlar ve sözcükler ve söz-alma teamülleri gibi bunların öğeleri- ancak bunlar ayrıca dolayımlanmış bir biçim içerir, politik ve ekonomik yapılar, pazardaki ilişkiler, cinsiyet ilişkileri, devlet ve eğitim gibi sivil toplum kurumlarındaki ilişkiler.

Söylem bu ek-söylemsel yapılar ve ilişkilerle olan ilişkisinde yalnızca temsili değildir, aynı zamanda bir bileşendir: ideoloji maddi etkilere sahiptir, söylem toplumsal dünyayı dolduran ilişkilerin, özne (Althusserci "çağırma" kavramında tanımlandığı gibi) ve nesnelerin yaratılmasına ve sürekli yeniden yaratılmasına katkıda bulunur. Ailenin ebeveyn-çocuk ilişkileri, "anne", "baba" ve "çocuk" konumlarının belirlenimi bu konumlara gerçek bireylerin [onlara sorulmadan] yerleştirilmesi kadar toplumsal olarak [gerçekleştirilir], ailenin doğası ya da eviçi yaşamın doğası söylemin ideolojik süreci tarafından şekillendirilir. Bu kolaylıkla, daha önce gönderme yapılan toplumsal dünyanın gerçekliğinin düşüncelerden kaynaklanmış bir görünümde olduğu, idealist ters çevirmeye neden olabilir. Bununla birlikte, bunu engelleyen iki hüküm vardır. İlki, insanlar daima somut pratiklerle gerçek bir kurum (sınırlı sayıda ki değişkenler içinde) olarak aile ile karşı karşıya bırakılır: aynı zamanda varolan aile yapıları kısmen ideoloji ve söylem tarafından oluşturulmuştur, ancak kurumlar ve pratiklerde şeyleştirilmişlerdir. İkincisi, söylemin kurucu çalışması ister istemez ekonomik, politik ve söylemsel/ideolojik yapılar (kompleks)inin sınırları içinde yer alır. Sonuç olarak gerçeğin ideolojik ve söylemsel şekillendirimi daima gerçeğin ağyapılarında [istemediği halde] işin içine karışmıştır.

Söylem üç öğenin bileşimi olarak görülebilir: toplumsal pratik, söylemsel pratik (metin üretimi, dağıtımı ve tüketimi), ve

metin, ve özgün söylemin çözümlenmesi bunların her birinde ki üç boyutun ve karşılıklı ilişkinin çözümlenmesini gerektirir. Varsayıma göre, temel bağlantılar metinlerin özellikleri, metinlerin biraraya getirildiği ve yorumlandığı yöntemler ve toplumsal pratiğin doğası, arasında varolur.

İdeoloji, ilk olarak, bu resme, metinlerin üretimi ya da yorumlanmasında kullanılan öğelerin ideolojik yatırımında ve bunların söylemin düzeninde birbirine eklemlenme yöntemlerinde, girer: ve ikinci olarak bu öğelerin birbirine eklemleniminde ve söylemsel olaylarda ki (aşağıda ayrıntılandırılacak) söylemin düzeninin yeniden-eklemlenimi yöntemlerinde. İlk bağlantıda, belirtilmelidir ki, bir metnin üretimi ve yorumlanmasını gerçekleştiren ideolojik öğelerin zenginliği seyrek olarak bir metinde yansıtılabilir. [Bu bağlamda] metinde yansıtılmayan ideolojiler (söylemler) arasındaki karşılaşma [çatışma] noktasını işaret etmek için bazı ürpertici belirteçlerin ["..."] kullanıldığı yöntem örnek olarak verilebilir -solcu bir gazetede ki "genç insanların 'kişisel' sorunları" ifadesindeki "kişisel" sözcüğü etrafında [kurgulanan yazı] (onlara göre bir çok "kişisel" sorun toplumsal olabilir).

İdeolojiye ilişkin bir diğer soru dil ve söylemin hangi özellik veya düzeylerinin ideolojik olarak kuşatıldığıdır. Yaygın bir açıklama (örneğin, Thompson (1984)) ideolojik olan "anlamlar" (bazen "biçim"e karşıt olarak "içerik" olarak özgülleştirilir) üzerinde durur ve bu genellikle tam olarak sözcüksel anlam demektir. Sözcüksel anlamlar tabi ki önemlidir, ancak önvarsayımlar, gönderimler, metaforlar, ve tutarlılık, anlamın tüm yönleri aynı şekilde önem taşır. Örneğin, metinlerin tutarlı yorumlarına metindeki ipuçlarını temel alan yorumcularla, ve metni yorumlanabilir kılan (içselleştirilmiş ideolojik ve söylemsel yapıları da içeren) kaynaklarla ulaşılır. Tutarlılık öznelerin söylemde ideolojik oluşturulması ve yeniden-oluşturulması için temel etkendir: bir metnin iyice ayrımlaşmış ve açık olmayan bir biçimde bağlantılandırılmış öğeleri anlaşılabilir kılmak için

öznenin bunları otomatik olarak biraraya getirme "yeteneği"nde olduğunu varsayar. Böyle bir özneyi varsayarken, bir metin böyle bir öznenin oluşturulmasına da katkıda bulunur.

"Biçim-içerik" çatışması, bu nedenle, kendi başına yanıltıcıdır. Dilbilimcilerin bazen yaptığı gibi, biçimleri içerikle ilintisizmiş gibi ele alma olasılığına rağmen, eğer içerik, metinlerdeki veya diğer materyal biçimlerindeki pratik alanına girerse, bunu resmi bir şekilde yapmak zorundadır. Gerçekte, değişik düzeylerdeki metinlerin resmi özellikleri ideolojik olarak kuşatılmış olabilir. Örneğin, ekonomik kriz ve işsizliğin doğal felaketlere benzer bir sunumu geçişli tümce yapılarından daha çok geçişsiz ve niteleyici tümce yapılarını içerebilir ("yatırımcılar altın alıyor", "firmalar milyonları işten çıkardı" yerine "para değer kaybetti", "milyonlar çalışma dışı kaldı"-Fowler v.d. (1979)). Değişik bir düzeyde, gazetelerde suç hikayeleri suçun ideolojik sunumunu dile getiren nispeten tahmin edilebilir metinlere göre yazılır (Jordanidou (1990)). Yine, sınıftaki söz-alma sistemi ya da bir yönetici ile sekreter arasında işleyen kibarlık teamülleri, öğretmen-öğrenci, yönetici-sekreter ilişkilerinin özgün ideolojik sunumunu ima eder. Bununla beraber, ideolojileri, değişik biçimsel özellikleri ve belki yapı, şema, metin ve bu bakımdan değerli olan bağlantılı kavramları ortaya koyan içerik-benzeri varlıklar bağlamında düşünmek yararlı olabilir (Schank ve Abelson (1977)).

Hatta bir metnin "biçem"inin yönleri ideolojik olarak önemli olabilir. Örneğin hükümet bakanlıkları gibi toplumsal bedenler entrika ve etkinlikleri üzerine toplumsal bilgi ürettiklerinde, kısmen kendileri için bu suretle kurdukları imgeleri temel alan yazım (ya da hatta televizyon yayın) biçemini seçerler. Bu, ideolojik özneyi oluşturma sürecinin özel biçimi olarak kabul edilebilir. Bu noktada güncel olay, Ticaret ile Endüstri Departmanlarının "atılım" girişimlerinin halka tanıtımıdır. Departman, diğerlerini de aynı imge ve kimliğe uymaları için ikna etme çabalarıyla, kendisi için "atılım kültürü"nün girişimcisi imgesini yaratmaya çalışır bir görünümdedir. Bunu kısmen

biçemsel olarak gerçekleştirmektedir. Kendi tanıtımı, örneğin, hedef kitlenin halen sahip olmak zorunda olduğu "bilgi"[ler] (daha doğrusu seçenekler) vermekten çok kuşkuya götürmeyen, otoriter ve kesin bir imge kurmayı amaçlayan işadamlarını hedefleyen iş uygulayımlarına ilişkin kuşkuya yer bırakmayan, otoriter ve mazur görülmez beyanlarla doludur (ör. "eğer uygun bir bilgiyle işe başlamamışsanız, işiniz için doğru kararlar almayı beklemenin faydası yoktur").

IV. HEGEMONYA

Hegemonya kavramı Lenin'den kaynaklanır, ama kullanılan [anlam] Gramsci'nin Batı kapitalizmi ve Batı Avrupa devrim stratejisi çözümlemelerinin geliştirilmiş biçimidir. Bu metinde her ikisi de kullanılacaktır, çünkü hem yukarıda savunulan yapı/olay diyalektik kavramsallaştırımı ile uyum içindedir, hem de ideoloji/söylem çözümlemesi için hem ekonomizm hem de idealizmden uzak duran bir çerçeve sunmaktadır. Hegemonya, ekonomi, politika ve ideolojiyi keser ve birleştirir, hatta tümüne politika ile iktidar ve sınıflar ile sınıf bölünümleri arasındaki diyalektik ilişkilere genel olarak odaklanan otantik bir yer atfeder.

Hegemonya toplumun ekonomik, politik, kültürel ve ideolojik alanlarındaki baskınlık (hükümranlık) olduğu kadar liderliktir de. Hegemonya, temelde ekonomik olarak tanımlanmış diğer toplumsal güçlerle (bir blok olarak) ittifak içindeki sınıfın, tüm toplum üzerindeki iktidarıdır, fakat "sabit olamayan bir denge"ye ancak kısmi ve geçici olarak erişebilir. Hegemonya, ittifaklar kurmaya, rızalarını kazanmak için tavizler vererek ya da ideolojik araçlar yoluyla, boyuneğen sınıflara kolayca hükmetmekten çok [onları] kaynaştırmaya ilişkindir. Hegemonya, ekonomik, politik ve ideolojik biçimler alan ittifakları ve hükmetme/boyuneğme ilişkilerini kuran, sürdüren ya da parçalayan, sınıflar ve bloklar arasındaki en büyük değişkenlik noktaları etrafındaki sabit mücadele odaklanımıdır. Hegemonik mücadele, değişik düzey ve alanlar arasındaki olası eşitsizliğiyle

birlikte sivil toplum (eğitim, sendikalar, aile) kurumlarını içeren geniş bir cephede gerçekleşir.

İdeoloji bu çerçeve içinde, Althusser'in, pratikte ideolojilerin üstü kapalı ve bilinçdışı maddileşmesine (bunları üstü kapalı kuramsal "alan" olarak içerir) odaklanımı, ideolojinin "sanatta, hukukta ve ekonomik etkinliklerde, bireysel ve toplumsal yaşamın gösterimlerinde, kendini üstü kapalı olarak gösteren dünyanın kavramsallaştırımı" olması (Gramsci 1971:328) [bağlamında tanımlanması] örneklerindeki, ilerletici katkısının nüvelerini taşıması bakımından ele alınabilir. Öznelerin çağrılması Althusserci bir katkı iken, Gramsci'de ise, onlara "tuhafça bileşik" bir karakter veren pratiklerinde üstü kapalı olarak bulunan değişik ideolojiler tarafından yapılandırılan (1971:324) özne kavramsallaştırımı, ve hem geçmiş ideolojik mücadelelerin değişik etkilerinin bir birikimi hem de hala devam eden mücadelelerin yenidenyapıladırımı için sabit hedefler olarak "ortak duyu" görüşü vardır. Ortakduyu'da, ideolojiler doğallaşır ya da otomatikleşir. Gramsci'ye göre ideolojiler eyleme bağlıdır, ve ideolojiler kendi gerçeklik değerlerinden daha çok toplumsal etkileri bağlamında değerlendirilirler. Dahası, Gramsci, "ideolojik bileşim" (Gramsci 1971:195) olarak adlandırdığı öğelerin ideolojik mücadele süreci içersinde nasıl yapılandığı ve yeniden-yapılandığı, eklemlendiği ve yeniden eklemlendiği sorusunu vurgulayan, "ideolojiler alanını, çatışan, örtüşen ya da kesişen gelişimler ve oluşumlar" bağlamında düşünür (Hall 1988;55-6). Bu bakış, hegemonyanın sınıf içinde köklenmesi gibi temel Gramsci yanlısı konumlanımları reddetmelerine rağmen (Laclau (1979)), Laclau ve Mouffe (1985) tarafından geliştirilmiştir.

Hegemonik mücadelenin ideolojik boyutu, yukarıda belirttiğim gibi, söylemsel bakış bağlamında kavramsallaştırılabilir ve çözümlenebilir. Söylemin düzeni, çatışan, "sabit olmayan denge" (hegemonya) söylemsel/ideolojik yüzünü oluşturur; belirtilmelidir ki, yukarda belirtilen karmaşık, heterojen ve çatışkan [yapı] olarak söylemin düzeni görüşü ideolojik bileşim

kavramıyla uyum içersindedir. Söylemsel bir pratik, varolan söylem düzeninin değişik derecelerde yeniden-üretimine ya da dönüşümüne ve böylece varolan toplumsal ilişkiler ve iktidar ilişkilerine katkıda bulunan mücadelenin bir yüzüdür. Thatcherizmin politik söylemini örnek olarak alalım. Thatcher söylemi, geleneksel tutucu, neo-liberal, ve popülist söylem öğelerini, aynı zamanda bir kadın lider için daha önce görülmemiş bir politik iktidar söylemi de oluşturan, yeni bir karışım haline getirmiş olan, varolan politik söylem düzeninin yeniden eklemlenimi olarak yorumlanabilir. Bu söylemsel yeniden-eklemlenim yeni bir politik temel, yeni politik özneler ve yeni bir gündem kurulumu için ideolojik bir proje ortaya koyar, bloğun hegemonyasının yeniden yapılandırımını amaçlayan politik tasarının bir yüzü, yeni ekonomik ve politik koşullarda, burjuvazi üzerinde yoğunlaşır. Thatcher söylemi Hall (1988) tarafından bu satırlar boyunca tanımlanmıştır, ve Fairclough (1989) böyle bir çözümlemenin nasıl, yukarda belirtilen, söylem kavramı bağlamında varlığını sürdürdüğünü göstermektedir, bir şekilde Thatcher'in politik metinlerinin dilinin belirgin özelliklerini (Hall'ın tersine) açıklamaktadır. Şunu da eklemeliyim ki, söylemin yeniden-eklemlenmiş düzeni çelişkili bir yapıdadır: otoriteryan öğeler demokratik ve eşitlikçi olanlarla, erkek egemen öğeler feminist olanlarla bir arada bulunur (metinsel olarak, örneğin, kapsamlı "biz", belirsiz "siz" ile beraber bulunur), ama tüm bu ikililerin sonuncu üyeleri daima birinciler tarafından bastırılır [denetlenir] ve sınırlandırılır. Söylemin düzeninin yeniden-eklemlenimi, bu nedenle, yalnızca üretimsel söylemsel pratikte değil, aynı zamanda yorumlamada da gerçekleştirilebilir: onların üretimine girişen heterojen öğe nedeniyle, metinler, eğer kendi yorumsal prosedürlerinin bir parçası olarak söylemsel öğelerin özgün düzenlenişine odaklanan özgün yorumlama pratikleriyle yokedilmemişlerse azaltılmış, bir çok ikileme açıktır.

Bununla beraber, çoğu söylem Thatcher söyleminde olduğu gibi doğrudan hegemonik bir mücadeleyle bağlantılı değildir.

Çoğu söylemde başkahramanlar (olduğu gibi) sınıflara ve bloklara görece doğrudan yöntemlerle bağlatılanan sınıflar ve politik güçler değildir, ama, örneğin, öğretmenler ve öğrenciler, danışmanlar(avukat) ve müşteriler, polis ve halk, kadınlar ve erkeklerdir. Hegemonya toplumsal düzeyde [işleyen] bir süreçtir, oysa çoğu söylem, belli kurumların-aile, okul, komşuluk, çalışma mekanları, mahkemeler vb- içinde ya da sınırlarına yerleştirilmiş, daha yerel bir karaktere sahiptir. Bu kurumsal alanları açıkça belirtme onuruna sahibiz. Bununla beraber, hegemonya halen hem bir model hem de bir matris sağlamaktadır. Sağladığı model: örneğin eğitim üzerinde duralım, baskın gruplarda aynı zamanda iktidar ittifaklar kurma yoluyla işler gibi görünür, boyun eğen gruplara tam olarak hükmetmekten çok [onları] kaynaştırarak, rızalarını alarak, diğer gruplar tarafından altı oyulan sallantılı dengeye erişir, bunları da, toplumsal denginden daha az heterojen ve çelişik olmadan, kısmen söylem ve ideoloji üzerinden, söylemin oluşturulumu ya da yerel düzenin çevresindeki mücadele üzerinden yapar. Sağladığı matris: toplumsal düzeyde hegemonyanın başarısı yerel ve yarı-özerk kurumların ve güç ilişkilerinin bir derece birleşimini gerektirir, böylece sonraki kısmen hegemonik ilişkiler tarafından şekillendirilir. Bu dikkati kurumlar arasındaki bağlantıya ve söylemin kurumsal düzenleri arasındaki bağlantılar ve hareketlere çeker. Başarılması güç ama gerekli olan şey ise görece özerklik ve sınıfsal olamayan mücadelelerin -cinsler, etnik gruplar ve kurumsal faillerin değişik kategorileri arasında- bütünleştirilmesinin önemsenmemesi yoluyla bütünleştirilme uygun ağırlığın verilmesidir.

Hegemonya açısından, odakta olan süreçler şunlardır: söylem yoluyla toplumsal ilişkilerin oluşturulması ve yeniden-oluşturulması yerel süreçleri, özgün kurumlar ve yerel söylem düzenlerini aşan bütünleştirim ve ayrıştırım küresel süreçleri. Söylemsel değişim, ve onun ideolojik değişimle, toplumsal mücadele ve geniş anlamda değişimle ilişkisi, vurgunun yerleştirilmesinin zorunlu olduğu ve dil/ideoloji sorunsalının karşı

karşıya geldiği yerdedir. Yukarıdaki yapı/olay diyalektik görüşüne uygun olarak, söylemsel değişim üzerine [yapılacak] bir çalışma söylemsel olay ve söylemin toplumsal ve kurumsal düzenlerinin her ikisine de odaklanmayı gerektirir.

Söylemsel olaylardaki değişimle, uzlaşım ve beklentilere bir şekilde ters düşen yenilik ya da yaratıcılığı anlatmaya çalışıyorum. Değişim, varolan kodları veya öğeleri yeni kombinasyonlarla biraraya getirmeyi, söylemin düzenini ya da deneyimin özgün bir alanını belirleyen değişik anlamlandırım yolları arasındaki mücadeleye bir anlam veren yöntemi geleneksel olarak engelleyen kendi öğelerine karşı çıkmak gibi aykırılığın biçimlerini ve sınırları aşmayı içerir. Değişim metinde çelişik ya da uyuşmayan öğelerin birlikte-bulunuşu -resmi ve resmi olmayan biçemlerin, teknik ve teknik olmayan sözcüklerin, otorite ve yakınlık belirteçlerinin, daha çok belirgin olarak yazılmış ve konuşulmuş sözdizimsel biçimlerin ve diğerlerinin karışımları- biçiminde izler bırakır. Değişimin dolaysız kaynağı ve motivasyonu, değişik yöntemlerle uzlaşımları sorunsallaştıran, çelişkilerde yatar. Örneğin, özne konumlanımlarında, cins-ilintili söylemsel ve diğer pratikler geleneksel olarak, çoğumuzun toplumsallaştığı, cinselleştirilmiş özne konumlanımları arasındaki çelişkilerin etkisi altında sorunsallaştırılan ve değişen cins ilişkilerini ve yeni cins ilişkilerini içeren çelişkiler (çatışkılar). İnsanlar, Billing vd.nin (1988) "ideolojik ikilem" olarak adlandırdığı, mücadelenin söylemsel biçimleriyle çözümlemeye ya da içermeye giriştikleri, şeyle yüzyüze gelir. Daha farklı bir düzeyde, Thatcher'ın politik söylemi, çelişkilerin değişen bir dünyaya dayalı toplumsal ilişkiler, özne konumlanımları ve politik pratikler arasında görünür hale geldiği durumlarda geleneksel sağcı söylemsel pratiklerin sorunsallaştırılmasından doğar gibi görünebilir. Somut durumlarda sorunların bu tür öznel kavranışları, kurumsal ve toplumsal düzeylerde, üzerinde söylemsel olayların birikimsel etkilere sahip olduğu, yapısal çelişkilerdeki toplumsal koşullarına sahiptir. Söylem çözümlemesinin çerçevesi bağlamında toplumsal koşullar

ve etkileri, toplumsal pratik, söylemsel pratik boyutunda onları çözümleyen "ideolojik ikilemler" ve girişimler, ve metin boyutundaki metinsel izler boyutunda çözümlenir.

Söylemin kurumsal düzenleri arasındaki sınırları, yapısal değişim bağlamında, aşar gibi görünen değişimler daha geniş hegemonik tasarılarla varolan olası bağlantıların içerdiği özgün ilgisel alana aittir. Bu tür iki değişime değinelim. Bir tanesi eşitsiz kurumsal iktidarın insanları -öğretmenler ve öğrenciler, akademisyenler ve öğrenciler, işverenler/yöneticiler ve çalışanlar, ebeveynler ve çocuklar, doktorlar ve hastalar- arasındaki güç asimetrisinin açık göstergelerinin azalmasını içeren söylemin görünür demokratikleştirilmesidir. Bu eğilim, bir çok değişik kurumsal alanda ortaya konur. Aralarında değişimler olmasına rağmen, bu [eğilim] güç asimetrisinin yokedilmesi değil ama görünmeyen biçimlere dönüştürülmesi olarak genel olarak yorumlanabilir bir görünüm kazanır. Örneğin, öğretmenler öğrencilerle olan söylemlerinde denetimi, doğrudan emirler ve konuşma haklarına açık sınırlamalar koymaktan daha çok dolaylı istek, öneriler ve öğrencilerinin katkılarına karşılık veriş ve tepki gösteriş (sözel olabileceği gibi yüzle ve bedenle) yöntemleriyle sağlayabilirler. Bu tür söylem, eşitlik ve güç söylemlerinin çelişik karışımı bağlamında görülebilir. İkinci örnekse, "sentetik kişiselleştirme" dediğim (Fairclough (1989)) şeydir [sorunsaldır]. Bu, toplumsal izler-kitle söylemindeki -basın, radyo, televizyon- özel, yüzyüze, kişiden-kişiye [olan] söylemin simülasyonudur. Her iki örneğin de hegemonik terimlerle yorumlanabileceğini sanıyorum, bunu gerektiği gibi yapmak burada sahip olduğumdan daha büyük bir uzam gerektirse bile. Söylemsel demokratikleştirme tabi ki politik demokratikleşmeye, iktidarın uygulayımında zorlamadan, rıza, işbirliği ve çoğulculuğa doğru büyük bir kaymaya bağlıdır. Sentetik kişileştirme, sanırım, rıza üreten devlet ve [devlet] mekanizmalarının (özellikle ideolojik) özel alanlara yayılması ile kamusal ve özel, politik toplum ve sivil toplum arasındaki ayrımların parçalanması doğal sürecinin bir

yüzüdür. Her iki olay, gizli etkenlerce yönlendirilen demokrasinin, resmi olmayanın ve benzerlerinin yanılsamaları olarak kötümser bir bağlamda yorumlanabilir, söylemin düzeni, onları açık hale getiren diğerleri tarafından kısıtlanmış ve sınırlanmış yöntemler olduğunda, eskiden olduğu gibi hegemonik modeli bu öğelerin gelişimine yönelik söylemsel mücadeleye uyguladığında, bu öğelerle birleşebilir. Bu bağlamda strateji olarak demokratikleşme ve kişileştirme oldukça risklidir.

Bu düzenin söylemsel değişimleri mutlaka ideolojik olarak kuşatılmış mıdır, ve bunların dil/ideoloji sorununa gönderimleri nelerdir? Söylemsel pratiklerdeki ve söylemin düzeninin yeniden-yapılandırımındaki değişimlerin yalnızca akılcı nedenlerle meydana gelebileceği oldukça akla uygun bir düşüncedir. Örneğin, doktorlar hastalarına yalnızca önceden-kurulmuş sözel ve fiziksel uygulayımların nesnesi olarak hükmetmektense, [hastalarıyla] az çok eşit bir ilişki içerisinde söyleşisel bir biçimde konuşurlarsa, [doktorların] daha sağlam tıbbı kararlara ulaşmaları olasıdır. Ancak böyle bir değişim için akılcı motivasyonlar ideolojik abartmanın etkisine bağlıdır, somut olarak, [örneğin] tıbbın içinde ve dışında varolan iktidar ilişkilerinde yer alan değişim. Belirtmeliyim ki: pratiklerdeki ve yeniden-yapılandırımlardaki değişimin ideolojik olduğu ve güç ilişkilerini etkileyen temsiller, önermeler ya da varsayımları içerdiği söylenebilir. Bu, Thompson'un, baskınlık ilişkilerinin (benim baskınlığa direnişi eklememe rağmen) sunumundaki anlam olarak ideoloji görüşüne, ya da Frow'un "konuşmanın politik işlevselleştirimi" olarak ideoloji görüşüne oldukça benzemektedir (Thompson (1984): 4; Frow (1985): 2304). Söylem için ideolojik olmak öyleyse diğer şeyler gibi olmaya da engel değildir.

Bu, gene de özgün bir öğenin belirli ideolojik anlamının sabitlendiği anlamına gelmez. Örneğin, bizim "danışmanlık" olarak adlandırdığımız, insanlarla birebir onlara ve sorunlarına ilişkin konuşmanın doğrudan olmayan, hükümsel olmayan, sezgisel yöntemi dikkate alınmalıdır. Danışmanlığın çıkış yeri

terapilerdir. ama günümüzde bir çok kurumsal alanda kullanılmaktadır. Bu [danışmanlık] ideolojik olarak oldukça çelişiktir [ikirciklidir]. Çoğu danışman kendisini bireylere gittikçe artan bir şekilde onları önemsiz sayan dünyada yaşayacak yer veren bir kişi olarak görür, bu da danışmanlığı karşı-hegemonik pratiğe benzer kılar. Bununla beraber, insanların özel yaşamlarını iktidar alanına ustaca taşıyan yönleri nedeniyle danışmanlık hegemonik tekniğe benzer hale gelir, günümüzde değişik kurumlardaki açık disiplinel doğanın pratiklerinin öncellenmesi olarak kullanılır. İdeolojik düzenin hegemonik mücadelesi kısmen danışmanlık üzerinden ve kısmen de danışmanlığın üzerinde gerçekleşir.

Bu tartışmadan doğan dil/ideoloji resmi, Frow'un "sınıf mücadelesine bağlantılı olarak ... söylemin durumu" (1985: 204) olarak ideoloji görüşüne doğru kayar. Yani, öğelere belirli ve sabitlenmiş ideolojik "içerikler" atfetmekten daha çok, ideoloji söylemsel pratiklerin hegemonik (ve daha yerel-kurumsal) mücadeleyle kayan ilişkisi gibi daha devinimsel görülebilir. Açık olarak bazı öğeler ideolojik olarak diğerlerinden daha fazla sabitlenmişlerdir -örneğin sözcükler düşünüldüğünde, [sözcükleri] cinsiyetçi ve ırkçı olarak değerlendirmemek çok zor olabilir? Durum böyle olsa da, ideolojik sabitliğin bir derecesini belirtebilen bir çok söylemsel öğe en sonunda, yine de kullanılabilir. Foucault aynı belirlemeyi "söylemlerin taktiksel çokdeğerliliği"ne gönderimde bulunarak yapar:

Söylemler güç ilişkileri alanında işleyen taktik öğeler ya da bloklardır; aynı strateji içerisinde farklı hatta çelişik söylemler varolabilir; bunlar [söylemler] bir stratejiden, karşıt bir diğer stratejiye biçimini değiştirmeden geçebilir. (Foucault 1981: 101).

Bu, ittifaklar kurmayı ve boyuneğen grupları birleştirmeyi amaçlayan söylemsel "stratejiler" ve hegemonik politik stratejiler arasında söylemsel değişimi ve dil/ideolojiyi araştırmakta hegemonya kavramının değerini vurgulayan bir benzeşimi akla getirir. Ayrıca, bu söylem ve hegemonya arasındaki ilişki belki de

ikincisinin [hegemonyanın] ilkinin [söylemin] gizilgücünü sınırlandırması meselesidir: öğelerin sınırlandırılmamış eklemlenimi ve yeniden-eklemleniminin olmaması için ortada açık söylemsel bir neden yoktur. Bu söylemsel gizilgücü kısıtlayan ve gerçekte hangi eklemlenimlerin ortaya çıkacağını, onların dayanıklılıklarını ve diğerlerini sınırlandıran hegemonya(dır) - tarih-dir. Eklemek gerekir ki gelişen hegemonik mücadelenin yönleri olarak söylemin düzeninin yapısındaki değişimleri açıkladığım görüş umarım Foucault'un söylem incelemeleri ve iktidar teknolojisini (Foucault 1972, Dreyfus, Rainbow 1982) akla getirecektir.

V. İDEOLOJİNİN SINIRLARI

Belirtmeliyim ki ideolojik olarak kuşatılmış söylemsel pratikler mümkün olduğunca güç ilişkilerinin sürdürülmesi ve altının oyulmasına katkıda bulunurlar. İktidar ilişkileri, esas olarak herhangi bir tür söylemdeki, hatta bilimsel ve kuramsal söylemlerdeki, söylemsel pratikler tarafından etkilenebilir. Bu [durum] bir tarafta ideoloji diğer tarafta da dil/ideoloji üzerine çalışanların (Pecheux 1982, Zima 1981) ortaya koyduğu bilim ya da kuram arasında kesin bir çatışkıya neden olur. Bu, gene de, tüm söylemlerin eski haline döndürülemezcesine ideolojik oldukları anlamına gelmez. İdeolojiler baskınlık ilişkileri tarafından karakterize edilen sınıflı toplumlarda ortaya çıkar, ve insanlar bu [tür] toplumları aşabilme yetenekleri gibi ideolojileri de aşma yeteneğine sahiptirler. Bu nedenle, toplumdan koparılmaz olan toplumsal çimentonun bir biçimi olarak "genel ideoloji" görüşünü kabul etmiyorum.

Daha az ütopik bir düzeyde, ideolojiyle savaşmak artık daha da olasıdır. Tüm söylem türlerinin esas itibarıyla toplumumuzda bir ölçüde ideolojik kuşatmaya açık olması gerçeği tüm söylem türlerinin aynı derecede ideolojik olarak kuşatılmış olduğu anlamına gelmez. Foucault'un çalışmasının ana vurgusu toplumsal bilimlerin ağır ideolojik kuşatma altında olduğunu göstermesine rağmen, reklamın genel anlamda fizik bilimlerinden daha çok

[ideolojik olarak] kuşatılmış olduğunu göstermek çok da zor değildir. İdeolojik kuşatmanın derecelerinin yapısal belirleyenleri vardır, fakat bu ideolojiyle hiç bir durumda etkin olarak savaşılmadığı anlamına gelmez. İdeoloji, Althusser'in bizlere anımsattığı gibi, ideolojik doğasını gizleyerek işler. [Bu bağlamda ideoloji] doğallaşır, otomatikleşir -Gramsci'nin terimleriyle "ortak duyu" [haline gelir]. Özneler ideolojik belirlemeden bağımsız olarak ideolojik olarak konumlandırılırlar. Ama özneler aynı zamanda çelişik olarak konumlandırılırlar, ve bu çelişik konumlanımlar çakıştığında bunlar farkındalık ve düşünümsellik için bir temel sağlar, tam olarak sorunsallaştırmaya ve değişime yol açarlar. Eleştirel odaklı söylem çözümlemesi farkındalığı ve ideoloji eleştirisini sistemleştirir(bu tabi ki kendisinin otomatik olarak bundan bağışık olduğu anlamına gelmez). Farkındalık ve eleştiriden güçlendirme ve değişimin olasılıkları doğar (Fairclough (1989)). Tüm bu hareketler hegemonik mücadelenin matrisinde yer alsalar da, gene de, bunlar yalnızca direnişe değil, ayrıca birleşime [işbirliğine] de yönelebilir. Eleştirel söylem çözümlemesi, kendi sonuçlarını kimin ne için kullandığı, ve bazı pratiklerin eleştirilerinin diğer eşit ama farklı ideolojik pratiklerin doğallaşmasına yardım edip etmediği konusunda sürekli ihtiyatlı olmayı hedeflemek zorundadır.

(Orjinal metin: "Language and Ideology". Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language. Longman. New York.1998.)

---

* Çev. Barış Çoban

SÖYLEMİN DİYALEKTİĞİ*
NORMAN FAIRCLOUGH

I. SÖYLEM VE TOPLUMSAL PRATİKLER

Eleştirel söylem çözümlemesi (ESÇ) tüm maddi toplumsal süreçlerin vazgeçilmez öğesi olarak göstergesel süreç anlayışına dayanır (Williams 1977). Bizler toplumsal yaşamı değişik türdeki (ekonomik, politik, kültürel, ailevi vb.) toplumsal pratiklerin karşılıklı-bağlantılandırılmış ağ yapısı olarak görebiliriz. "Toplumsal pratik" kavramına odaklanmamızın nedeni toplumsal yapı perspektifi ve toplumsal eylem ve temsil perspektifleri - toplumsal araştırma ve çözümlemelerde her ikisi de gerekli olan perspektiflerdir- arasında salınıma olanak vermesidir (Chouliaraki, Fairclough 1999). "Toplumsal pratik" diyerek ben, toplumsal etkinliğin (örneğin; sınıflarda öğretim, televizyon haberleri, aile yemekleri, tıbbi danışımlar) nispeten sabitlenmiş biçimlerini anlatmak istiyorum. Her pratik, her zaman söylemi de içeren, nispeten sabit düzenlenimlerdeki farklı toplumsal öğelerin eklemlenimidir. Tüm pratiklerin aşağıdaki öğeleri içerdiğini söyleyebiliriz:

Etkinlikler
Özneler, ve onların toplumsal ilişkileri
Araçlar
Nesneler
Zaman ve uzam
Bilinç biçimleri
Değerler
Söylem

Bu öğeler **diyalektik olarak** bağlantılandırılmıştır (Harvey 1996). Bir başka deyişle, bunlar farklı öğelerdir ancak ayrık, tam olarak ayrışmış öğeler değildir. Değişik öğeler birbirlerine indirgenmeden diğer öğelerce "içselleştirilir". Örneğin, toplumsal ilişkiler, toplumsal kimlikler, kültürel değerler ve bilinç kısmen göstergesel değildir, fakat bu dili kuramsallaştırdığımız ve

araştırdığımız yöntemle toplumsal ilişkileri de kuramsallaştırabileceğimiz ve araştırabileceğimiz anlamına gelmez -bunların ayrı özellikleri vardır, ve bunları araştırmak farklı disiplinler ortaya çıkarır. (Buna rağmen "disiplinlerötesi" bir yöntemle disiplinler arasında çalışmak olası ve caziptir -Fairclough 2000.)

ESÇ (hem dili, hem de göstergesel biçimleri, ör. beden dili ya da görsel imgeler, içeren) söylem ve diğer toplumsal pratiklerin diğer öğeleri arasındaki diyalektik ilişkinin çözümlenmesidir. (Benim yaklaşımımda) temel odaklanım çağdaş toplumsal yaşamda yer alan radikal değişimler, söylemin değişim süreçlerinde nasıl tanımlandığı, ve pratiklerin ağ yapısındaki göstergesel süreçler ile diğer toplumsal öğeler arasındaki ilişkilerdeki kaymalar üzerindedir. Toplumsal pratiklerde söylemin rolünü olduğu gibi kabul edilmemeli, çözümleme yoluyla kurulmalıdır. Ve söylem bir diğerindense bir [başka] pratikte ya da pratikler kümesinde az ya da çok önemli ve dikkat çekici olabilir, ve zaman içinde önemi değişebilir.

Söylem, toplumsal pratiklerde kabaca üç yolla kendini gösterir. İlki, bir pratikteki toplumsal etkinliktir. Örneğin, bir işin parçası olarak (örneğin, mağazada tezgahtarlık yapmak) dili özgün bir şekilde kullanmak; aynı şekilde bir ülkenin yönetiminde görev almak. İkincisi, söylemin temsillerde kendini göstermesidir. Tüm pratiklerde toplumsal aktörler, pratik içindeki etkinlikler bağlamında, kendi pratiklerinin ("dönüşlü") temsili olduğu kadar, diğer pratiklerin temsillerinin ürünüdür. Bu aktörler diğer pratikleri "**yenidenbağlamlaştırır**" (Bernstein 1990, Chouliaraki, Fairclough 1999) -yani, bunları [bu diğer pratikleri] kendi pratiklerine dahil ederler, ve değişik toplumsal aktörler pratikte bunların konumlanışına göre farklı olarak tanımlanabilir. Temsil pratikleri, toplumsal yapılanma sürecidir, dönüşlü kendikendine-etkinlemeyi de içerir -temsiller toplumsal süreçlere ve pratiklere girer ve şekillendirir. Üçüncüsü de, kimliklerin oluşturulmasındaki -örneğin, İngiltere'de Tony Blair gibi bir politik liderin kimliği

kısmen göstergesel olarak oluşturulmuş bir varolma biçimidir-varolma biçimi olarak söylemdir.

Toplumsal etkinliğin bir kısmı olarak söylem, türler oluşturur. Türler, göstergesel biçimde, eylemenin, toplumsal yaşam üretmenin farklı yöntemlerindendir. Örneğin; günlük konuşma, değişik tür örgütlerdeki toplantılar, politik ve diğer biçimlerdeki görüşmeler (mülakatlar), kitap tanıtımları. Toplumsal pratiklerin temsilindeki ve kendikendini-temsilindeki söylem, söylemleri oluşturur (soyut isim olarak "söylem" ve sayılabilir isim olarak "söylem(ler)" arasındaki farkı not edin). Söylemler esas olarak sabitlenmiş toplumsal yaşamın farklı temsilleridir -farklı olarak konumlandırılmış toplumsal aktörler toplumsal yaşamı değişik şekillerde ve değişik söylemlerde "görür" ve temsil eder. Örneğin, fakir ve mağdur insanlar, hükümet, politika, tıp ve toplumsal bilimlerin toplumsal pratiklerinde farklı söylemler üzerinden, ve bu pratiklerin her birinde toplumsal aktörlerin değişik konumlarına denk düşen farklı söylemler üzerinden temsil edilir. Sonuç olarak, varolma biçiminin bir parçası olarak söylem tarzları oluşturur -örneğin şirket yöneticileri, ya da politik liderlerin tarzları.

Özgün bir biçimde ağbağlantılandırılmış toplumsal pratikler toplumsal bir düzen oluşturur -örneğin, yukarda değinilen ortaya çıkan neo-liberal küresel düzen, ya da daha yerel düzeyde, belirli bir zamanda belirli bir toplumdaki eğitimin toplumsal düzeni. Toplumsal düzenin söylem/göstergesel yönü söylemin düzeni diye adlandırdığımız şeydir. Bu, değişik türlerin ve söylemlerin ve biçemlerin beraber ağbağlantılandırıldığı bir yöntemdir. **Söylemin düzeni** göstergesel farklılığın toplumsal yapılanımıdır -anlam üretmenin değişik yöntemleri arasındaki ilişkilerin özgün toplumsal düzenlenişi, yani farklı söylem ve türler ve biçemler. Bu düzenlenişin bir yönü egemenliktir: anlam üretmenin bazı biçimleri özgün bir söylem düzeninde baskındır ya da anaakım(sal)dır, diğerleriyse marjinal, ya da muhalif ya da "alternatif"tir. Örneğin, İngiltere'de doktor hasta görüşmesinin yönlendirilmesi egemenlerin yöntemi ile yapılabilir, ancak egemen

yönteme muhalif olarak az ya da çok uyarlanabilecek ya da geliştirilebilecek daha değişik yöntemler de vardır. Egemen yöntem belki de halen doktorlar ve hastalar arasında toplumsal uzaklığı ve etkileşimin sürdürüldüğü yöntem üzerindeki doktor otoritesini devam ettirir; ancak daha "demokratik" olan başka yöntemlerde vardır, bu yöntemlerde doktorlar kendi otoritelerini gizlerler. Politik bir kavram olarak "hegemonya" söylemin düzeninin çözümlenmesinde olumsal bir şekilde kullanılabilir (Fairclough 1992, Laclau, Mouffe 1985)- göstergesel farklılığın özgün toplumsal yapılanımı hegemonik hale gelebilir, egemenlik ilişkilerini sürdüren ortak duyunun meşrulaştırımının bir parçası olabilir, ama hegemonyayı [elde etmek için] süreğen olarak, hegemonik mücadele içersinde, az ya da çok mücadele edilecektir. Söylemin düzeni kapalı ya da katı bir sistem değildir, tersine, güncel etkileşimler içersinde gerçekleşenler tarafından riske atılan, açık bir sistemdir.

II. SÖYLEMİN DİYALEKTİĞİ

Söylem ve diğer toplumsal pratikler arasındaki ilişki, yukarda söylediğim gibi, diyalektik bir ilişkidir -söylem içselleştirir ve değişik öğeler birbirlerine indirgenmeden diğer öğelerce içselleştirilir. Bunlar farklıdır ama ayrı(şık) değildir. Eğer söylemin diyalektiğini tarihsel terimlerle, toplumsal değişim süreçleri bağlamında düşünürsek, ortaya çıkan soru içselleştirme süreçlerinin yer aldığı yöntemler ve koşullardır. "Bilgi ekonomisi" ve "bilgi toplumu" kavramlarını ele alalım. Bu, ekonomilerde ve toplumlarda niteliksel bir değişimi akla getirir, ekonomik ve toplumsal süreçler bilgi-güdümlüdür- gittikçe artan hızda, ekonomik ve toplumsal süreçlerdeki bilginin üretim, dolaşım ve işlemselleşimi üzerinden değişim gerçekleşir. Tabi ki bilgi (bilim, teknoloji) ekonomik ve toplumsal değişimde önemli etkenlerden biridir, ancak asıl işaret edilen bunların önemlerindeki dramatik yükseliştir. Bu düşüncelerin buradaki bağıntısı bağlamında "bilgi-güdümlü" "söylem-güdümlü" ile aynı anlama gelir: bilgiler söylemler olarak üretilir ve dolaşıma girer, ve ekonomilerdeki ve

toplumlardaki söylemlerin işlemselleştirildiği bu süreç kesin olarak söylemin diyalektiğidir.

Söylemler, imgelemler kadar -şeylerin nasıl olabileceği ve olması gerektiğinin temsilleri-, şeylerin nasıl olmakta olduğunun ya da olduğunun temsillerini içerir. Bilgi-ekonomisi ve bilgi-toplumunun bilgileri bu bağlamda imgeseldir -olası sorunlu durumların gösterimleri, "olası dünyalar". Toplumsal pratik kavramı bağlamında, toplumsal pratikleri ve toplumsal pratiklerin ağ-yapılarını imgelerler- olası etkinliklerin, öznelerin, toplumsal ilişkilerin, araçların, nesnelerin, uzamzamanların (spacetimes) (Harvey 1996), değerlerin, bilinç biçimlerinin olası bileşimi. Bu imgelemler güncel pratikler(in ağları) olarak etkinleştirilebilir-imgelenmiş etkinlikler, özneler, toplumsal ilişkiler vb. gerçek ilişkiler, özneler, toplumsal ilişkiler vb. haline gelebilir. Bu tür etkinlemeler söylemlerin maddileşmesini de içerir -ekonomik söylemler ekonomik üretim araçları, maddi donanım ('hardware' bitki, makine vb) ve bilgisel donanım ('software' yönetim sistemleri vb.), bağlamında maddi hale gelir. Bu etkinlemeler aynı zamanda kısmen söylemsel/göstergeseldir: söylemler türler olarak hareket eder. "Takım-çalışmasını", nispeten hiyerarşik olmayan, ağbağlantılandırılmış, yönetim düzenleme yöntemlerine dayanan yönetim sistemlerini imgeleyen yeni yönetim söylemlerini düşünelim. Bunlar söylemsel olarak yeni türler gibi harekete geçer, örneğin takım toplantısı türleri. Bu belirgin söylemsel etkinlemeler üretim süreçlerindeki eylemenin ve etkileşimin yeni biçimleri olarak ve takım etkinlikleri için yeni uzamlarda (ör. seminer odaları) olası maddi etkinlemeler olarak kendi etkinlemelerine eklemlenirler.

İmgelemler olarak söylemler aynı zamanda varolmanın yeni biçimi, yeni kimlikler olarak akılda yer edebilir. Yeni ekonomik ve toplumsal formasyonlar yeni öznelere dayanır sözü basmakalıp bir sözdür- örneğin, üretim ve yönetim sistemi olarak "Taylorizm" işçilerin (Gramsci 1971) varolma biçimlerindeki, kimliklerindeki değişimlere dayanır. "Öznenin değişimi" süreci yeni söylemlerin

aşılanması (akıllara kazınması) bağlamında düşünülebilir - Taylorizm bir örnek olabilir. Aşılama, geçerli jargonda, insanların "kendi" söylemlerinden kopması sorunudur, kendilerini (bu yeni söylemlerde) konumlandırırlar, bu yeni söylem bağlamında hareket eder ve düşünür ve konuşur ve kendilerini görürler. Aşılama karmaşık bir süreçtir, ve olasılıkla etkinlemeden daha az güvenlidir. Aşılamaya yönelik bir diğer aşama da retoriksel yayılmadır: insanlar yeni söylemleri öğrenebilir ve bazı amaçlar için kullanabilirler aynı zamanda yarı-bilinçli olarak bunlardan uzak durabilirler. Söylemin diyalektiğinin gizemlerinden bir tanesi kendilik-bilincindeki retoriksel yayılmanın "sahiplik" olarak başladığı süreçtir -insanlar nasıl bilinçsiz olarak bir söylemde konumlandırılır. Aşılama aynı zamanda kendi maddi yönlerine sahiptir: söylemler diyalektik olarak yalnızca biçemlere, dil kullanım yöntemlerine aşılanmaz, aynı zamanda bedenlerde, tavırlarda, jestlerde, hareket şekillerinde vb. maddileşir.

Diyalektik süreç etkinleme ve aşılama ile bitmez. Toplumsal yaşam dönüşümlüdür. Yani, insanlar yalnızca toplumsal pratikler ağında eylemde ve etkileşimde bulunurlar, ayrıca kendilerini ve birbirlerinin ne yaptığını yorumlar ve betimlerler, ve bu yorumlamalar ve betimlemeler ne yaptıklarını şekillendirir ve yeniden-şekillendirir. Dahası, günümüz toplumlarındaki ekonomik pratikleri özel olarak düşünürsek, insanların etkinlikleri, uzmanların değişik sınıfları (ör. yönetim danışmanları) ve akademik toplum bilimcileri de (söylem çözümlemecileri) içeren, diğerleri tarafından sürekli olarak yorumlanır ve temsil edilir. Bunun eşanlamlı olduğu şeyler eyleme (etkileşim) biçimleri ve varoluş biçimleri (söylem açısını, türünü ve biçemlerini içeren) söylemlerde temsil edilmesi, yeni imgelemlerin üretilmesine katkıda bulunabilmesi, sırasıyla harekete geçip aşılanabilmesidir. Bu böyle devam eder, farklı toplumsal öğeler arasında devinimi gerektiren diyalektik, maddi olanın ve maddi olmayanın arasındaki devinimleri ve söylem içindeki söylemler, türler ve biçemler arasındaki devinimi de içerir.

Tanımladığım gibi söylemin diyalektiğinde hiçbirşey kaçınılmaz değildir. Yeni bir söylem bir kurum ya da örgüt tarafından etkinleştirilmeden ya da aşılanmadan edinilebilir. Söylem etkinleştirilebilir, ama hiçbir zaman aşılanmayabilir. Örnekler oldukça fazladır. Örneğin, yönetsel söylemler oldukça yoğun olarak İngiliz Üniversitelerinde etkinlenmiştir (örneğin, öğretim üyelerinin takdir edilmesi prosedürü, "takdir görüşmeleri"nin yeni türü), buna rağmen tartışılır bir biçimde aşılamanın boyutu oldukça sınırlıdır-çoğu akademisyen bu yönetim söylemini "sahip"lenmemiştir. Özgün durumlarda söylemin diyalektiği için olası koşulları ve üzerindeki kısıtlamaları dikkate almak zorundayız. Bu "toplumsal-yapılanımcılık" (konstrüktivizm) kuramlarını akla getirir (Sayer 2000). Günümüz toplum bilimlerinin klişesine göre, toplumsal varlık (kurumlar, örgütler, toplumsal failler vb) toplumsal süreçler tarafından kurulur ya da kurulmuştur, ve bu süreçlerin genel anlaşılması söylemlerin etkililiğini vurgular, yukarda belirttiğim gibi: toplumsal varlıklar bir bağlamda söylemlerin etkileridir. Toplumsal yapılanımcılığın sorunsal haline geldiği yer, toplumsal varlıkların görece sağlamlığını ve kalıcılığını ve değişime direnişini gözardı ettiği yerdir. Güçlü söylemler bile, yönetimin yeni söylemleri gibi, ne etkinlemenin ne de aşılamanın hiç bir derecede gerçekleşmemesiyle sonuçlanan, direnişin düzeyleriyle karşılaşır. Toplumsal araştırmalarda söylemin diyalektik kuramını kullanmak, olaydan olaya, toplumsal varlıkların yeni söylemlere direngen olup olmadığını ve hangi derecede direngen olduğunu etkileyen durumların dikkate alınmasını gerektirir.

Şimdi, bu söylemin diyalektiği görüşünü yeni kapitalizmdeki dille ilgili olarak tartışacağım.

III. YENİ KAPİTALİZM

Aşağıdaki yeni kapitalizmin tanımının özeti Bob Jessop tarafından yazılmıştır ve yeni kapitalizmdeki dili araştırmaya odaklanmış bir web sitesinden alınmıştır. (www.uoc.es/humfil/nlc/LNC-ENG/lnc-eng.html-ayrıca Jessop 2000).

"Üretimin kapitalist biçimi tarihsel olarak yalnızca krize eğilimleriyle değil ayrıca ekonomik genişleme temellerini periyodik olarak yenileme kapasitesi, ve bunu gerçekleştirmesiyle, ekonomik, politik ve toplumsal ilişkiler arasındaki yeniden-eklemleme ve yeniden-ölçümlemesiyle kendine özgün [bir yapıdadır]. Böyle bir yenilenme Atlantik Fordizminin baskınlığına dayanan savaş-sonrası birikim krizinden sonra şimdiki durumda ortaya çıkıyor. Kapitalizm önemli yeni teknolojilerin temellerini, ekonomik koordinasyonun yeni biçimlerini, ve sermaye birikiminin mantığı altında ek(stra)-ekonomik ilişkilerin yükselen içerimini yeniden-yapılandırır ve yeniden-ölçümler. Bu konu süslü sözcükleri kapsar: enformasyon ekonomisi, bilgi-güdümlü ekonomi, küreselleşme, bölgesel ekonomilerin yükselişi, entrepreneurial (ticari şirketlerin merkezlendiği) kentler, ağ ekonomisi, stratejik ittifaklar, hükmetmeyen hükümetler, turbo kapitalizm, uzam-zaman kompresi, esneklik, işücreti, öğrenme ekonomisi, girişim kültürü. Değişik ölçülerde ve çeşitli politik görünümlerde hükümetler bunu yaşamın saf gerçekliği olarak alırlar (bu "gerçek" kısmen hükümetlerarası anlaşmalarca üretilmesine rağmen) bunlarının tümü küreselleşen bilgi-güdümlü ekonominin ortaya çıkan mantığına başeğmek zorundadır. Bu oluşan kurumsal ve işleyimsel mantığa tepkiler çeşitlidir, ama anglofon dünyada baskın, hegemonik olmayan biçimi neo-liberalizmdir. Bu, denetimsiz küresel kapitalizmin istemleriyle uyum içindeki toplumsal ilişkilerin yeniden-biçimlendirilmesi ve yeniden-ölçümlenmesi için [üretilen] politik tasarıdır (Bourdieu 1998). Amerikan çokuluslu [şirketlerinin] ve ABD emperyalist devletinin baskınlığı –başka yerlerdeki finansal ve endüstriyel çıkarlarca ve İngiliz devletince desteklenir- neo-liberalizmi küresel gündemin en başına yerleştirmiştir. Neo-liberalizm sosyalizm-sonrası ekonomilere hızlı sistem dönüşümünün, ekonomik yenilenmenin ve küresel ekonomiyle yeniden-bütünleşmenin en iyi aracı (iddiasıyla) olarak dayatılmıştır. Anglofon toplumların çoğunda, bu [neo-liberalizm], sermaye ve emek arasındaki kurumsallaşmış uzlaşmaya dayanan savaş-sonrası rejimlerin

itibarsız karma ekonomilerini ve evrensel refah devletlerini yenilemek için kabul edilmiştir. Kıta Avrupası'nın, Doğu Asya'nın ve Latin Amerikanın daha korparatist ve **étatiste** (devletçi) rejimlerinde neo-liberal politik ayarlama açıkça [ortadadır]. Gerçekte tüm dünyada muhafazakar politik partiler kadar sosyal-demokratlar kuramı da olmasa da, bir veya diğer bir biçimde, [neo-liberalizmi] benimsemektedirler. Nadir ancak önemli istisnalarla, neo-liberalizm politik sahneye egemen olmaya başlamıştır- ve ekonomik, politik ve toplumsal güçleri şaşırtarak ve etkisiz kılarak radikal alternatiflere yönelinmesiyle sonuçlanmıştır. Bu sırasıyla toplumsal tartışmanın bitmesi ve demokrasinin zayıflamasına neden olmuştur.

Kasabalar ve kentlerden bölgesel ve ulusal devletlere Avrupa Birliği gibi ulusötesi bloklara kadar, değişik büyüklüklerdeki devletler, kendi ekonomik uzamlarının varolan yeni dünya düzenine katılması [sürecinin] yönetilmesi ve desteklenmesi bağlamında [yeni dünya düzenine] eklenmişlerdir. Bu, piyasanın sözde öznesiz güçleri tarafından dikte edilen koşullarla yeniden-yapılandırılması ve yeniden-ölçümlenmesi için ekonomik ve ek-ekonomik baskıları güçlendirdi. Bu, uluslararası üretimin ve refah devletlerinin piyasaların etkilerine karşı halkına sağladığı korumaların azalmasının bir bedeli olarak evrensel toplumsal refah üzerine radikal saldırılara yol açtı. Bu, ayrıca zenginle yoksul arasındaki artan ayrıma, hatta "yeni orta" sınıflar için artan ekonomik güvensizliğe ve strese, ve emeğin sömürüsünün yoğunlaşmasına yol açtı. Ayrıca [ekonomik] büyümedeki bu sınırlandırılmamış vurgu çevreyi de tehdit etmektedir. Bu, aynı zamanda, ABD himayesi altındaki uluslarası finans kuruluşlarının ve ABD'nin zengin müttefiklerinin ayrım gözetmeksizin azgelişmiş ülkelerdeki yeniden-yapılandırmayı, bazen faleketvari sonuçlarla (ör. Rusya), üstlendiği yeni emperyalizmi de üretti. Asıl sorun uluslararası ekonomik bütünleşmenin artışındaki itki değildi, fakat zorla kabul ettirilen özgün biçimler ve izlenmesi zorunlu olan özgün sonuçlardı (ör. zenginliğin eşitsiz dağılımı bağlamında)".

IV. YENİ KAPİTALİZMDE DİL

"Bilgi-temelli" ya da "bilgi-güdümlü" sosyo-ekonomik düzen olarak yeni kapitalizm düşüncesi daha önce ileri sürdüğüm gibi aynı zamanda "söylem-güdümlü"lüğü anlatmaktadır, bu bağlamda dil çağdaş sosyo-ekonomik değişimlerde geçmişte olduğundan daha önemli bir role sahiptir. Eğer durum buysa, söylem çözümlemesinin kapitalizmin dönüşümlerinin araştırılmasına katkıda bulunur. Toplumsal araştırmacılar tarafından bu dönüşümlerdeki dilin önemi gözardı edilmemiştir. Örneğin, Bourdieu ve Wacquant (2001, "betimlemeyi iddia ettiği bu gerçeklikleri harekete geçirmek için edimsel güçle donanmış", bir sözlükçe olarak ("küreselleşme", "esneklik", "yönetim", "işsağlanabilirlik", "dışlama" vb.) karakterize ettikleri "yeni gezegensel vulgata"yı (kutsal metni) vurgulamıştır. Yani, yeni ekonomik düzenin önündeki engelleri kaldırmayı [amaçlayan] neo-liberal politik tasarı söylem-güdümlüdür.

Fakat Bourdieu ve Wacquant'ın çalışması bu sosyo-ekonomik dönüşümlerdeki dilin önemini belirtmesinin yanında, toplumsal araştırma alanındaki söylem çözümlemecilerinin katkısına gereksinim duyduğunu gösterir. Sözcükler listesi, bir sözlükçe olarak "yeni gezegensel vulgata"yı karakterize etmek için yeterli değildir, biz Bourdieu ve Wacquant'nın tanımladığı etkilerden bazılarının nasıl başarıya ulaştığını (örneğin, yeni kapitalizmin sosyo-ekonomik dönüşümler ve bunları kolaylaştıran hükümet politikaları kaçınılmaz gibi görünür;-arzuları gerçekler olarak ve ilgili politikaların imgelemlerini dünyanın gerçekte olduğu gibi temsil ederek-) göstermek için metinleri ve etkileşimleri çözümlemek zorundayız. Bourdieu ve Wacquant'nın noe-liberal söylemin etkililiğinin önemi toplumbilimsel araştırma yöntemlerinin kapasitesini aşar.

Vulgata: Katolik Kilisesi'nde yaygın olarak kullanılan, 4ncü yüzyılda özel olarak yapılmış Kutsal Kitap çevirisi.

Fakat, söylem çözümlemecilerin yeni kapitalizme ilişkin toplumsal araştırmalara katkısı yalnızca metinsel ve etkileşimsel çözümleme değildir, ayrıca yukarıda ifade ettiğim gibi söylemin diyalektiğinin bir tür kuramsallaştırımıdır. Jessop'un toplumsal pratikler ağındaki değişiklikler olarak gönderme yaptığı, yeniden-yapılandırmayı ve yeniden-ölçümlemeyi düşünürsek, bunlar aynı zamanda söylemin ve söylemin düzeninin yeniden-yapılandırımı ve yeniden-ölçümlenimidir. Sırasıyla bunlar üzerinde duralım. Söylemin düzeninin yeniden-yapılandırımı, değişik toplumsal pratiklerin (ağlarının) söylem öğeleri arasındaki değişken ilişkiler ve ağbağlantılanımındaki değişimler sorunudur. Yönetim söyleminin üniversiteler gibi toplumsal kurumları ve kuruluşları kolonileştirdiği yöntem temel bir örnektir-ancak eklememiz gerekir ki, bu süreç bir kolonizasyon/özgüleme diyalektiğidir, yani sorun sadece söylemin yeni alanlara girişi değil, fakat farklı konumlarda alımlandığı, özgülendiği, yeniden-bağlamsallaştırıldığı değişik yöntemlerdir ve bu sürecin nihai öngörülemeyen sonuçlarıdır. Söylemin düzeninin yeniden-ölçümlenimi farklı boyutlardaki toplumsal kuruluşlardaki -küresel, bölgesel, ulusal ve yerel- toplumsal pratiklerin söylem öğelerinin ağbağlantılandırılmasındaki değişimler sorunudur. Örneğin, dünya üzerindeki ülkelerin yerel toplumsal pratiklerinin (yerel hükümet, küçük-ölçekli endüstri, yerel medya) Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (WB) gibi kuruluşlar aracılığıyla, küresel bir biçimde yayılan söylemlere karşı olan güçlendirilmiş ve hızlandırılmış geçirgenliği [sorunu]. Jessop'un kapitalizmin dönüşümü düşüncesinin söylemin diyalektik kuramına dahil edilmesi Bourdieu ve Wacquant'ın ortaya koyduğu "yeni gezegensel vulgata"nın küresel etkin gücünün, ve sınırlarının, araştırılması için kuramsal bir çerçeve sağlar.

Ayrıca Bourdieu ve Wacquant'ın "yeni gezegensel vulgata"nın "edimsel gücü" olarak adlandırdığı şeyi, "betimlediği bu gerçeklikleri varkılma" gücünü, araştırmak gereklidir. Bu söylem nasıl, eyleme ve etkileşim yöntemlerinde (türleri de içerir)

harekete geçirilir ve varoluş biçimlerine (tarzları da içerir) nasıl aşılanır? Bu çok önemli konuyu araştırmak, Salskov-Iversen ve çalışma arkadaşlarının (2000) Britanya ve Meksika'daki yerel otoriteler tarafından yeni "kamu yönetimi" söyleminin çelişik kolonizasyon/özgünleşmeye ilişkin çalışması gibi, karşılaştırmalı bir temeldeki kuruluşsal ve kurumsal değişimin ayrıntılı araştırılmasının yanında, yukarıda değindiğim söylemin diyalektik kuram türü ile çalışmasını (ayrıca ledema 1999) gerektirir.

V. SONUÇ

Tartışmayı özetlemek gerekirse; ilk olarak, dil daha önceki dönüşümlerde sahip olduğu yerden belki de niteliksel olarak farklı olan çağdaş sosyo-ekonomik değişikliklerde daha önemli bir yere sahiptir. İkinci olarak, bu [sorunsal] toplumsal araştırmacılar tarafından bilinmesine rağmen, onların kuramları ve yöntemleri bunu araştırmak için yeterli donanımda olmadığından dolayı araştırılmadı. Kısacası, toplumsal araştırmacıların söylem çözümlemecilere gereksinimi vardır. Üçüncü olarak, eğer söylem çözümlemecilerin bu katkıyı yapması gerekirse, yalnızca varolan metin çözümleme yöntemlerine (belki de kendilerini radikal bir yeniden gözden geçirmeye gereksinimleri var) gereksinimleri olmaz, fakat bu çalışmada belirttiğim gibi söylemin diyalektik kuramına da gereksinimleri vardır.

(Orjinal metin: "The Dialectics of Discourse". Textus. N. 2, 2001.)

Çev. Barış Çoban

ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMECİSİ OLARAK MARX: ELEŞTİREL YÖNTEMİN YARATILIŞI VE KÜRESEL SERMAYENİN ELEŞTİRİSİ İLE BAĞINTISI*

Norman Fairclough, Phil Graham

I. Giriş

Bu çalışma daha geniş bir tasarının bir parçası olarak geliştirildi: yeni kapitalizmde dilin eleştirisi. "Yeni kapitalizm" [terimi] ile, çeşitli şekillerde "küreselleşme", "küresel ekonomi", "bilgi ekonomisi", "enformasyon toplumu" vb. olarak gönderme yapılan kapitalizmin gelişen biçimini anlatmak istiyoruz. Bu, küresel ölçekte yeni ve baskın bir toplumsal kuruluş biçimi olarak günümüzde ortaya çıkan kapitalizm biçimidir (Jessop,2000). Bunun en çok göze çarpan özellikleri arasında uluslararası ve "küresel" kurumların önemi ve ulusal, bölgesel ve yerel ölçekte bu kurumların eylemleriyle bütünleşen yöntemler; daha da belirgin olarak, düşünce, dil, tutumlar ve fikirleri de içeren, insan varoluşunun en derin yönlerinin metalaştırılmasına yapılan sistematik vurgu vardır (Graham, 1999,2000).

Dil ve diğer söylemsel ürünlerdeki (örneğin, imgeleme) farklı yöntemler yeni sosyo-ekonomik kurulumda öncekilere göre daha büyük bir öneme sahiptir. Tartışmayı örneğin, kısaca, bunun "bilgi-temelli" doğası bağlamında sürdürelim. "Bilgi-temelli" ekonomi düşüncesi ve onun tamamlayıcısı "enformasyon toplumu" söylem-temelli ekonomi ve toplumu gerektirir, bu bağlamda bu az çok değerli bilgiler kaçınılmaz bir şekilde söylem olarak üretilir, değiş tokuş edilir ve tüketilir. Daha açık bir şekilde ortaya konulursa, bu az veya çok değerli bilgiler her zaman kurumsal olarak söylemde tanımlanan az ya da çok bilme yöntemlerini varsayar (Graham, 1999,2000). Dahası, bilginin üretim, değiş tokuş ve tüketim döngüsü bir yandan bilgilerin (söylemleri) toplumsal pratikler olarak, eyleme ve etkileşim yöntemleri olarak "işleyimleştirilmesini" ve diğer yandan bilgilerin (söylemlerin) bir [özne]nin kendisini ve dünyayı bilme yöntemleri, varolma

yöntemleri, kimlikler olarak "aşılanımını" içerir (Graham, 2000;141).

Dil bu döngüde karmaşık bir şekilde içerilir: söylemlerin işleyimleştirilmesi, "türsel zincirleme" ya da türsel yakınsama yoluyla yeni türlerin yaratımını içerir (Fairclough, 2000); dilsel ve söylemsel değiştokuşların dolayımladığı yeni yöntemlerce işlenen hemen göze çarpmayan fakat temel önemdeki etkiler (Graham, 2000); yeni biçemlerinin, varolamının, bilmenin ve sahip olmanın yeni söylemsel yöntemlerinin yaratımını içeren söylemlerin aşılanımı; ve bilginin yeni ürünleri ve kurumları (Fairclough 2000; Graham 2000). Bu döngüde her noktada, dil kesin bir öğe olarak hem ima hem de ifşa edilir. Söylemin yayınım, işleyim ve aşılanımı farklı ölçülerdeki ekonomik etkinliklerin bütünleştirilmesinde temel öneme sahiptir. Eğer sosyo-ekonomik düzen bu anlamda söylem ve dil temelliyse -ve öyle olduğunu varsaymalıyız -bunun anlaşılması, buna karşı direnilmesi ve mücadele edilmesi temel söylemsel öğe ile birleştirilmelidir (Melucci 1996). Burada yeni kapitalizimin eleştirisi için ayrıntılı bir temel neden üzerinde durmayacağız- sanıyoruz ki okuyucular bir yandan "ekonomik büyüme" yoluyla insani ilerlemeyi, refahı, yoksulluktan-kurtulmayı vb. destekleyen iddialar, ve diğer yandan giderek daha fazla söz edilen zengin ve yoksul arasındaki uçurum, milyarca değilse de milyonlarca insan için ekonomik ve toplumsal standartlardaki çöküş, hem ekolojik sistem hem de toplumsal dokudaki büyük hasarlar vb. arasındaki belirgin farkların göstergelerine yabancı değildir (Bauman, 1998; Graham, 1999; Hart, 1999; Jessop, 2000; Kennedy, 1998; Saul, 1997). Bu çalışmadaki en önemli nokta şudur, temel öğe olarak dil eleştirisi olmazsa yeni kapitalizm eleştirisi eksik kalır. Bu tüm kapitalizm biçimleri, ya da daha doğrusu diğer sosyo-ekonomik sistemler için de söylenebilir. Ama eğer, özgün bir dilde, söylemin kaynakları, varsaydığımız gibi, küresel kapitalizimin varolan biçimlerinin kurulumu ve yenidenüretiminde daha büyük bir ağırlığa sahipse, bununla bağlantılı olarak dil eleştirisi daha fazla önem kazanır.

Öyleyse neden Marx'a dönmeliyiz? Tartışmasızdır ki Marx'ın kapitalizm eleştirisi en tatmin edici, etkili ve tek eleştiridir, ve inanıyoruz ki Marx'ın yöntemi varolan kapitalizmin anlaşılmasında önemini halen korumaktadır. Tatmin edici bir şekilde tanımlanmayan nokta, [Marx'ın] kapitalizm çözümlemesinde kullandığı eleştirel yöntemdeki dil eleştirisinin dikkate değer konumudur. Daha doğrusu, Marx'ın yönteminin genelde "eleştirel söylem çözümlemesi" olarak bilenen öğeleri [nasıl] içerdiğini tartışacağız. Marx'a *avant la lettre* söylem çözümlemecisi olarak bakmaktaki amacımız ilk olarak bunu [bu yöntemi] kurmaktır, ikinci olarak kapitalizmin modern eleştirisinin bir parçası olarak dilin eleştirel çözümlemesinin geliştirilmesindeki kuramsal ve/veya yöntemsel değerden kavrayış edinip edinemeyeceğimizi sorgulamaktır. Ve bu kavrayışların olduğunu ortaya koymaya çalışacağız. Bu tür bir eleştirinin diğer öğelerle birlikte diyalektik olarak birbirine bağlanmış maddi toplumsal süreçlerin öğesi olan dil görüşüyle başladığına inanıyoruz (Chouliaraki, Fairclough 1999, Fairclough 2000, Graham 1999, 2000)- toplumsal yaşamın üretimi (hem ekonmik üretim hem de ekonomik olmayan alanlardaki üretim), her zaman temel ve esas olarak dili (veya genel olarak söylemi) içeren, görece olarak sabit düzenlemelerdeki toplumsallığın farklı öğeleri ve yönlerinin eklemlenmesine dayanır. Bu görüş, dili "ideal" ve maddi olmayan bir varlık olarak düşünerek, ve sonuç olarak, hatta rastlantısal olarak, birbiriyle ilintilenmiş, iki ayrı şekilde kurulmuş gerçeklikler gibi görünen dil -yani, dilbilimsel kuram ve çözümlemenin bir nesnesi olarak oluşturulmuş olan- ve toplum "arasındaki" ilişkiler bağlamında dilin toplumsallığını yorumlayarak, toplumsal yaşamın arta kalanının maddi bağlantısallığından ilk önce dili soyutlayan çifte harekete dahil olan dilbilimdeki dilin toplumsallığı baskın yaklaşımı ile çelişki içersindedir. Marx okumalarımızdan, özellikle, ortaya çıkan, onun yeni kapitalizmde, toplumsal yaşamı dile indirgemeden, dili maddi varoluştan ayırmadan, ya da dili şeyleştirmeden dilin toplumsal gücünün hakkını tam olarak veren dil eleştirisinin biçimleri için

asıl temel olduğuna inandığımız, dilin ve toplumsalın diğer öğelerinin diyalektik bağlantısallığı üzerine olan kesin vurgusudur.

Tabi ki, Marx'ın yöntemini monolitik [tekçi] ve homojenmiş gibi ele almak bakış açımıza büyük zarar verir. (Marx'ın) yaklaşımı temel olarak disiplinlerötesi, çok-yönlü, ve sürekli-değişimseldir, politik kuramdaki, ekonomi politik, hukuk, felsefe, toplumsal kuram, antropoloji ve tarih [alanlarındaki] çalışmaları hem başlatır hem de bunlara ilham verir. Dahası, Marx'ı[n çalışmalarının tümünü] kuramsal bir monolit [büyük anıt] olarak görmek düşüncenin gelişimini ve tüm entellektüel kariyerlerde yaygın olan bireysel-aydınlanma yolunu görmezden gelmek ya da inkar etmektir. Biz burada, toplumsal kuruluş, toplumsal değişim, toplumsal biçimlerin yenidenüretimi ve bu olgular arasındaki ilişkilerin anlaşılmasında dilin merkeziliğinin eleştirel yorumunun gelişimi olarak görülebilecek varsayımla beraber Marx'ın gelişimi üzerinde duracağız.

II. Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Kısa bir bakış

Daha geniş bir araştırma tasarımına ve Marx okumasına yaklaşım açımız "eleştirel söylem çözümlemesi"dir (Fairclough 1992, 1995, Fairclough, Wodak 1997). Eleştirel söylem çözümlemesi (ESÇ) dili "söylem" olarak çözümler, bu bağlamda biz, yukarıdaki satırlarda da ortaya konduğu gibi, dili diğerleriyle diyalektik olarak bağlantılanmış toplumsal sürecin bir öğesi olarak düşündük. Bu, eleştirel toplumsal bilimler geleneği içindeki belirsiz diyalektik bağlantıları araştırmaya çalışılan, söylemin eleştirel bir çözümlemesidir. Yani, [bu eleştirel çözümleme] sosyo-ekonomik sistemlerin baskınlık, sömürü ve insandışılaştırma üzerine kurulduğunu ve bu sistemler içindeki çelişkilerin nasıl bunları ilerlemeci ve özgürlükçü doğrultularda dönüştürme potansiyelini oluşturduğunu gösteren, eleştirel toplumsal bilimlerle aynı ilgi alanın paylaşır. Bizim anlayışımıza göre, ESÇ söyleme olan diğer eleştirel yaklaşımlardan (ör. Foucaultcu, "post-modern", "post-yapısalcı", "toplumsal yapılanımcı (konstrüktivist" vb) sözlü, yazılı ve çok-medyalı metinler bağlamında ayrılır. ESÇ,

metinleri *maddi* üretimin ve toplumsal yaşamın yenidenüretiminin bir anı [momenti] olarak ele alır, ve metinlerdeki toplumsal "çalışmayı" maddeci toplumsal eleştirinin ana odağı olarak çözümler.

ESÇ, söylem olarak dilin kavramsallaştırılmasını merkez aldığı ve daha açık olarak eleştirel dil çözümlemesini toplumsal bilimlerde konumlandırdığı için "eleştirel dilbilim" üzerine kurulmuştur (Fairclough 1989,1992). Eleştirel dilbilim ve ESÇ'nin her ikisi de Marxizm, özellikle de yirminci yüzyıl "batı Marxizmi", tarafından biçimlendirilmiştir (Fairclough, Wodak 1997). Kapitalizmin iktidar ilişkileri ve ideolojileri ile bağlantılı dil çözümlemesi her zaman ilgi konusu olmasına rağmen, son zamanlarda çağdaş sosyo-ekonomik değişim süreçlerine ve bunların içinde dili de kapsayan yöntemlere ilişkin özgün çalışma alanları geliştirilmiştir (Fairclough 1992, 2000; Graham 2000). "Yeni kapitalizmde dil" tasarısı (Fairclough vd. 2000) bu çalışma ve daha açık olarak politik yönlendirme üzerine odaklanır, [bu tasarı] ESÇ'yi yeni kapitalizmin biçimi ve çelişkilerinin çağdaş çözümlemesiyle, ve kapitalizme karşı tepki olarak geliştirilen direniş ve değişim için mücadele biçimleriyle daha yakından bağlantılandırır.

Yeni kapitalizm üzerine eleştirel çalışma, doğası gereği zorunlu olarak, disiplinlerarasıdır. Biz eleştirel söylemi "disiplinlerötesi" yöntemdeki birleşimlerdeki işleyim olarak düşünüyoruz (Fairclough 2000); yani, diğer disiplinlerle, kuramlarla ve yöntemlerle diyaloga girmek, araştırmanın özgün nesnesiyle ilintili kuram ve yöntem olarak eleştirel söylem çözümlemesinin gelişiminde kendi mantıklarının işletilmesidir. Araştırmanın nesnesi, kuram ve yöntem arasındaki ilişki, dinamik bir ilişki olarak düşünülebilir, önceden varolan bir kuram ve yeni bir nesneye uygulanan yöntem sorunu değil, fakat araştırma nesnesi ile karşılaşmasında gelişen kuram ve yöntem (eleştirel söylem çözümlemesinin kuramı ve yöntemi) sorunudur, bunun yapılanımı sırasıyla evrim süreci yoluyla süreğen olarak gelişir.

Marxism ve Marx'ın çalışmaları, özelde, açıkça kapitalizm üzerine odaklanan eleştirel söylem çözümlemesi için önemli bir diyalog-eşidir. Öyleyse biz bu çalışmayı, araştırma nesnesi üzerindeki çalışma kapasitesini artıran kuram ve yöntem olarak eleştirel söylem çözümlemesinin gelişiminde Marxist mantığın işleyişe geçirildiği sürecin başlatılması olarak görüyoruz.

(Eğer antropolojik dilbilimdeki "dil ideolojisi" üzerine olan son zamanlardaki çalışmaları, özellikle de Bauman ve Briggs'in (2000) Locke ve Herder'in dil ideolojileri üzerine olan son çalışmaları ile karşılaştırırsak, hedeflerimiz ve yaklaşımlarımız daha kolay anlaşılabilir. Bu [iki bilimadamı] Locke ve Herder'in dil felsefelerini çelişik olarak görürler, fakat bazı yönlerden de [bu iki filozof] birbirlerini tamamlarlar, varolan burjuva toplumsal düzenin, dışlayım ve eşitsizlikleri de içeren, meşrulaştırılması büyük tasarısı içersinde dil ideolojileri "üstsöylemsel düzen"in - söylem biçimlerinin toplumsal dağıtımı ve hiyerarşikleştiriminin denetimi- düzenlenmesi tasarısına bağlıdır. Amaçları "daha genel olarak dil ve üstsöylemsel pratiklerin modern ideolojilerinin tarihsel kurulumlarını dönüşlü anlamamızı arttırmaktır". Bauman ve Briggs'ın felsefenin üstsöylemsel düzenlemenin kurulumuna katkıları üzerine odaklanımı bizim kuramın eleştiriye ve, daha önemlisi, varolan küresel kapitalist düzenin dönüşümüne katkıları üzerine odaklanmamız ile açıkça çelişmektedir, belki de [bunu] tamamlamaktadır. Bizim tüm hedefimiz açıkçası daha farklıdır: dil eleştirisinin anlaşılımını artırmak, Marx'ın dil eleştirisini kendi zamanının kapitalist düzenine nasıl uyguladığını araştırmak modern kapitalizmi yalnızca anlamaya değil, fakat aynı zamanda dönüştürmeye de katkıda bulunabilir).

Marx'ın yönteminin kökeni ve gelişiminin anahatlarını çizerek ve yaşamı süresince olgunlaşan bir yöntem olarak dilin açık ve kapalı rolünü vurgulayarak başlayalım. Bu öğeleri Marx'ın altı çalışmasından alınmış örneklere odaklanarak biraraya getirdik. Uyarmamız gerekir ki bu çalışma Marx'ın söyleminin bir eleştirel çözümlemesi değildir. Tersine,bu, ESÇye kuramsal ve yöntemsel

olaıak katkısı olabilecek, daha özgün olarak, ESÇnin eleştirel olarak ele alınan modern kapitalizm üstdisiplinel tasarısına katkıda bulunabilecek. Marx'taki öğelerin bir açıklamasıdır.

III Marx, klasik bilgi, ve dil:. Tarihsel bağlamlaştırım

Marx'ın sistematik "dil kuramı"ndan yoksun olduğunu ileri süren Marx eleştirmenleri (ör. Cook, 1982:530; Lepschy, 1985) ondokuzuncu yüzyıl bilgisinin doğasını görmezlikten gelirler. Kant, Hegel, ve Marx (ör. Adorno, 1973, 1994; Bloom, 1943; Cook, 1982; Hook, 1928a; Warminski, 1995) arasındaki tarihsel bağlantıların anlaşılmasına daha fazla önem verilirken, bu düşünürlerin batı düşünce tarihinde çok önemli figürler olarak göründüğü tarihsel sahneye daha az önem verilmiştir (Bloom, 1943). Genel olarak klasik bilginin varolan etkisi dikkate alınmazsa Marx, Hegel, ve Kant'ın katkıları anlaşılmayabilir (Bloom, 1943). Aynı şekilde genel olarak ondokuzuncu yüzyıl bilgisi, ve özel olarak, Hegel'in felsefesinin devrimci entellektüel bir güç olarak kabul edildiği zamanlarda [Marx'ın] Almanyadaki felsefe ve hukuk eğitimi gözönünde bulundurulmadan Marx'ın yöntemindeki dil eleştirinin merkezi önemini kavrayamayız. (Bloom, 1943; Colletti, 1975: 46; Hook, 1928: 114; Tucker, 1972: xvii-xviii). Dilin anlaşılması, Marx'ın eğitimi sürdürdüğü süreçte, bilgiye merkezi idi. Bu aslında klasik bilginin kurulumuydu. (Adorno, 1973:56, 1994:18-21, 116-118; Cook, 1982:530; Grote, 1872).

Sonraki bölümde, Marx'ın eleştirel yönteminin söylemsel yönlerinin anlaşılmasındaki en önemli üç kavramsal öğeyi inceleyeceğiz. Vurgulamak için seçtiğimiz öğeler: *soyutlama* öğretisi, Aristo'nun *diyalektik* kavramı, ve onsekizinciyüzyıl sonundan ondokuzuncu yüzyılın ortalarına kadarki *ideoloji* kavramları, Fransa ve Almanya'daki devrim-sonrası ekonomi politiğin felsefi paydaşları. Bu temaları tarihsel öneminden soyutlarsak, Marx'ın formülasyonunda bulduğumuz şey temel olarak toplumsal olguları çözümleyen söylemsel yaklaşım ile içiçe geçen doğalcılık ve insancılığın yoğun bir karışımıdır.

IV. "Soyutlama öğretisi" ve Marx'ın düşüncesindeki önemi

Hegel'in, bu donmuş soyutlamalar yerine, soyutlamanın kendi içinde çember biçiminde dönen eylemini geçirdiği anlamına gelir; bu işte, Hegel, köken tarihlerine göre, çeşitli filozoflara özgü tüm bu uygunsuz kavramların kaynağını göstermiş, onları biraraya getirmiş, ve belirli bir soyutlama yerine, tüm genişliği içindeki eksiksiz soyutlamayı eleştiri konusu olarak yaratmış bulunması değimine sahiptir. Hegel'in düşünceyi *özneden* neden ayırdığını daha ilerde göreceğiz; ama daha şimdiden açıktır ki, eğer insan yoksa, onun özünün belirtisi de insanal olamaz; öyleyse düşünce de, artık gözlerle, kulaklarla vb. donatılmış, toplum, dünya ve doğa içinde yaşayan insanal ve doğal bir özne olarak insan özünün belirtisi biçiminde tasarlanamaz (Marx, 1844/1975:398).

Çoğu Marx'ın maddeci Hegel eleştirisi tarafından yapılmasına rağmen, bu nadiren, binlerce yıldır devam eden bir tartışmanın yalnızca uzantısı olarak kabul edilir (Colletti, 1975:22-24). İdealizm ve maddecilik arasındaki zıtlaşmanın Batı geleneğindeki ilk yazılı kayıtları Aristo'nun Plato'nun "ideal biçimler"e karşı olan tartışmalarında bulunabilir. (Colletti, 1975:24; Giote, 1872:29-30; Lawson-Tancred, 1998:xxvii) ([1]).Burada, Aristo'nun insan varoluşunun "ideal" ve "maddi" yönlerini bağdaştırma girişimindeki soyutlama kavramının kullanımını buluruz. İnsan bilişinin temeli olarak "soyutlama" kavramı kökenini Aristo'nun Plato'nun idealizminin maddeci

[1] Çoğu Feurbach'ın Marx üzerindeki maddeci etkileri tarafından yapılırken, biz durumun "naif" olduğunun abartılması konusunda Colletti (1975: 24) ile hemfikiriz. Marx kendisinin de belirttiği gibi bir Aristocuydu, ve genel olarak eski Yunan düşüncesiyle olduğu gibi, Aristo'nun düşüncesiyle de tanışıktı (Fenves, 1986: 433). Marx tarafından da açıkça onaylandığı gibi, Feurbach'ın girişimi, "felsefe tarihindeki en temel ve eski temalardan birisinin" yalnızca başka bir çeşitlemesiydi ve [bu,] "İdealizm ve Maddecilik arasındaki tartışmayı yinelemektedir" (Colletti, 1975: 24). Feurbach'ın kendi soyut maddeci tezlerini yeni-Hegelciliğe karşı formüle etmeden önce, Marx'ın bunun tümüyle farkında olduğunu varsayabiliriz (Fenves, 1986).

eleştirisinde bulur ([2]). Aristo'nun idealizmin yanlışlığını kanıtlamasına temel oluşturan "maddi şeylerin biçimleri ayrışık gerçeklikler değildir, maddeyi veya maddi şeylerin diğer somut özelliklerini gözönüne alınadan bunları kavrayamayacağımız" yönündeki ısrarıdır (Weinberg, 1968: 1). Bu tabi ki Plato ve onun biçimin maddeden ayrışık bir oluşum içersinde olduğunu ve insanların bu ayrışık yönleri ilk varoluşlarında edindikleri bilgiler nedeniyle anlayabildiğini, böylece soyutlama kuramının gereksizleştiğini düşünen izleyicileri ile çelişmektedir, (s.1) ([3]). Aristo buna karşı "biçim ve maddenin fiziksel nesnelerde birleştiğini" ileri sürerek, soyutlama kuramının "hem olası hem de gerekli" olduğunu savunur (s.1). Aristo'nun maddeci biliş kuramı skolastiklerin kendi "soyulama öğretileri"ni (s.2) geliştirdikleri temeldir.

Bu öğreti skolastik dönemin yükselişi boyunca, aydınlanma ve sonrasında da devam eden biliş sorunsalları hakkında yapılan sorgulamaların temel aracı olarak kalmıştır (McKeon, 1928: 425-426). Bu aynı zamanda bir mücadele nesnesidir, ve böylece bu tür önemli düşüncelerde olduğu gibi alışılmış eğilimler ve dönüşlere maruz kalır (Randall, 1940). Descartes'ın varlıkbilimsel ikiciliği kendi varlığını, Kant'ın *a priori* (önsel) kuramında olduğu gibi,

---

[2] Aristo "*aphairesis*" ve "*korismos*" terimlerini, biçimi maddeden soyutlayarak kavram oluşturma sürecini tanımlamak için değişik şekillerde kullandı (Weinberg: 1). "Soyutlama" terimi de yine skolastiklerin katkılarından biridir.

[3] Plato ve Aristo'nun temel çabaları insanların, evrensel terimlerle, bir nesnenin özelliğini -örneğin pirinç bir yüzüğü- ve maddenin diğer duyusal yönlerini hesaba katmadan evrensel bir özellik olarak "döngüselliği" nasıl düşünebildiklerini açıklamaktı. Aristo'ya göre, soyutlama, "daire" ve "üçgen"in matematiksel karakteristiklerinde olduğu gibi, kategorilerin evrensel karakteristiklerinin insanlarca bilinmeye başladığı yöntemdir (Weinberg, 1968: 2). Soyutlama, soyutlanmış biçimler, maddenin (formel) öğeleri yalnızca akılda varolduğu, ve bunların "sözlü bir söylemin sözel öğelerinin göndergeleri olan düşüncenin temel öğeleri" olduğu varsayımına dayanır (s.2).

soyutlama öğretisine borçludur ([4]). Mantıksal pozitivizm de benzer şeklide türemiştir. Fakat aslında, Aristo'nun formülasyonu, skolastikler tarafından sürdürüldüğü gibi, bozulmadan kalmıştır, ta ki Hegel onu özgün bir biçimde yeniden şekillendirene kadar: -zaman içinde değişen- yaratılış kavramının eklenmesi. Bu, skolastikler tarafından tam olarak geliştirildiği gibi, ayrık *şeyler*in sabit ve Evrensel nitelikleri, nesnel sorunun Evrensel karakteristikleri ile ilgili olan soyutlama öğretisinin karşıtıdır. Diğer yandan, Hegel toplumsal zaman -tarih- boyutunu ekler ve tarih boyunca dinamik, çelişkisel ve karşıtsavsal *toplumsal süreçler*in etkilerini varsayan soyutlama kuramını formüle eder, böylece bize gelişen "İdea" kavramını bırakır (Hook, 1928:117; Marx, 1844/1975:398, McTaggart, 1893).

Hegel'in katkısının önemine gerektiğinden fazla değer verilemez. "Şeyler"in kuru bir mantığıyla kısıtlanmasından çok, Hegel, evrensel kategorilerin zaman içinde *kendilerini* nasıl geliştirdiğini tanımlayan dinamik bir sistemdeki durağan soyutlama aracını yeniden-şekillendirdi (McTaggart, 1893:490) ([5]). Hegel'e göre, zaman içinde olan bu değişim -tarihsel bilincin evrimi- kendi üzerlerinde çalışan dinamik, çelişkisel, ve birbirine

---

[4] Ancak, Kant'ın skolastik öğretiye borçlu olduğu şey bu bağlamda olumsuzdur.

[5] Aristo'yu daha iyi bilenler, onun soyutlama kavramının ilk bağlamda statik olmadığını ve skolastik etkinin bununla daha çok ilintisi olduğunu tartışabilirler. Bu aslında tartışmaya açık bir nokta olduğu halde, biz, burada bu tartışmayı ele almayacağız. Ama Aristo'nun, "öz" ya da "esas"ı soyutlama bağlamında ele aldığı gibi, *-Metafizik*'in gelişmemiş yönlerinden biri olarak kalsa da- *nedenleri* de aynı şekilde ele aldığını belirtebiliriz (1998: 440-452). "Tamam. Bu kuram üzerine yeterince örnek verildi. Daha fazla örnek de verilebilir, ama bu kadarı yeterli. Sonuçsuz, üretime ilişkin sonu gelmeyen zorluklar, şemalaştırmanın herhangi bir biçiminin bütünsel elde edilemeyişi -[ki bunlar] Biçim numaralarını engeller- kesinlikle mantığa uygun bir biçimde bir simge olarak yorumlanabilir. Bunlar, bu [soyutlamaların] ALGILANABİLİR NESNELERDEN (yaygın biçimde belirtildiği gibi) AYRI VAROLMADIĞINI ve BU TÜRÜN KURALLARININ GIBT ES NICHT olduğunu gösteren bir simgedir. (Aristotle, 1998: 452).

bağlı soyutlama süreçleri *aracılığıyla* bilinçli hale gelen düşüncenin bir sorunudur, bunun tarihsel zirvesi "Mutlak Bilgi ya da Ruh olarak kendisini bilen Ruh"tur (Hegel, 1807/1966:808)([6]). Tarih böylece "bilgi bağlamında varolma süreci, bilinçli kendi-dolayımlı bir süreçtir -zamanda dışavurulan ve boşaltılan Ruh" (s.307). Tarihin "amacı" "ruhsal yaşamın derinliklerinin açıklanmasıdır" (s.808).

Tam da Hegel'deki bu "mistik" yönler Marx'ın temel idealizm eleştirisine yol açmıştır. Hegel' göre, "kendini-gereçekleştiren kendi-bilinci", soyut düşüncenin tarihsel devinimi, insan tarihinin akışını belirler (Marx, 1846/1972:118). Marx'a göre bunun tersi doğrudur: insan yaşamı -toplumsal eylemlilik- biçimi, doğayı, ve bizim bilinçli soyutlamalarımızın sonuçlarını belirler (Marx, 1846/1972:118; Warminski, 1995:118) ([7]). Fakat Marx basit bir şekilde Hegel'in tersine çevrilmesi değildir, "bu Genç Hegelcilerin yaptığı ve [Marx'ın] onlarda eleştirdiği" şeydir (Warminski, 1995:120). Marx'ın yaklaşımı "hem bilinç *ve* yaşamın hem de bunlar arasındaki "ilişki"nin tam bir "yapıbozumu"dur (1995:120). Ama Marx'a göre, dil ve *toplumsal* bilinç benzerdir - "dil pratik bilinç*tir*" (1846/1972:122); bu pratik olarak diğerinden ayrılamayan bir şeydir:

Dil düşünceleri dönüştürmez, düşüncelerin özgülüğü çözünür ve toplumsal karakteri, metaların yanısıra varolan fiyatlar gibi, ayrışık bir varlık olarak onların yanısıra varolur. Düşünceler dilden ayrı varolamazlar (Marx, 1857/1973:163).

---

[6] Ayrıca biraz da ironik bir şekilde belirtmek isteriz ki, böyle bir görüş, günümüzde, gelişmiş dünyada tekno-fetişistlerce yaygın bir biçimde benimsenmektedir. [Bu] "bilgi ekonomisi" ve "mükemmel enformasyon" gibi terimlerde görülebilir (Graham 2000).

[7] Burada soyutlamanın, ne Marx'ta ne de başka bir yerde olumsuz bir terim olmadığını belirtmemiz gerekir. Marx'a göre, bu, onları [soyutlamalarımızı] daha az veya çok zarar verici hale getiren kendi soyutlamalarımıza (ör. dine yaklaşımımıza) kendimizi nasıl daha yatkın hale getirdiğimiz ile ilintilidir.

Marx'a göre Hegel'in *Görüngübilimi (Phenomenology)*(1910) "gizli ve gizemleştirici bir eleştiridir", çünkü bu düşüncelerimizin toplumsal karakterini, paylaşılan soyutlamaların toplumsal doğasını gizler (Marx, 1844/1975:385). Fakat Marx Hegel'in soyutlamanın en önemli özelliğini kavradığını düşünür: *yaratım (genesis)*, "harekete geçiren ve üreten kural", insanın toplumsal eylemliliğinin dinamik, süreçsel ve içsel olarak üretimsel doğası, maddeci bir konum verildiğinde, Marx'ın eleştirel yönteminin temelidir (1844/1975:386).

V. Diyalektik: Yöntemin Anahatları

Diyalektik -belirtildiği üzere: düşüncenin aracı [organonu] olarak dil- retoriksel öğenin eleştirel bir kurulum girişimi, ayrımların kaybolduğu noktaya doğru, şeyin ve ifadenin karşılıklı yakınlaşımı anlamına gelir. Diyalektik tarihsel olarak düşüncedeki kusur olarak görülen düşüncenin gücünü kendi eline alır: dil ile bağıntısında, hiç birşey tam olarak sona eremez [...]. Diyalektik, biçimsel, mantıksal ikilem yoluyla bu ikileme hakim olmak için, rastgele görüşler ve zorunlu olmayan doğruluklar arasında bir uzlaşım sağlamaya çalışır. Fakat diyalektik içeriğe eğilim gösterir, çünkü içerik kapalı değildir, bir yapı tarafından önbelirlenmemiştir; mitolojiye karşı bir protestodur (Adorno, 1973:56).

Diyalektik yöntemin klasik formülasyonu, savları çözümlemek için ilişkisel, toplumsal olarak temellenmiş bir yaklaşımdır. Yöntemleri ve kategorileri kullanımdaki dilden, "ortak [toplumsal] konuşmadan" türetilir; hedefi "ortak duyu"ya meydan okumaktır (Grote, 1872:385-390). Eski Yunan da, tartışıldığı üzere, diyalektik yöntem "özgür ifadenin ve özgür düşüncenin" özüydü, ve bu nedenle demokrasinin özü olarak da kabul edilmişti (Berti, 1978). Eğer Hegel'in dinamik soyutlama görüşü Marx'ın kuramsal perspektifinin temeliyse, Aristo'nun diyalektiği benzer şekilde, onun analitik yöntemi olarak yorumlanabilir. Aristo tarafından tanımlandığı gibi, diyalektik, genel aklın dogmalarına meydan okumak için formüle edilen

eleştirel dilsel bir yöntemdir (Adorno, 1973; Grote, 1872: 384). Aristocu diyalektiğin en önemli yönü onun ilişkisel mantığıdır ([8]). İlişkisel mantığın değişik yanlış anlaşılımları Marx'ın çalışmalarındaki önemli kategorilerin, örneğin 'toplumsal sınıf'ın, karşıtsavsal, 'özcü' [bir yöntemle] (Bourdieu, 1998: 4) okunmasına neden oldu. İlişkisel bakış açısına göre, toplumsal sınıf da dahil olmak üzere, toplumsal yaşamdaki önemli bir 'ayrım' olarak tanımlamaya çalıştığımız her özellik, *fark*dan, bir eksiklikten, ayırt edici bir özellikten, kısacası, diğer özelliklerle olan ilişkisinde ve onlar üzerinden var olan *ilişkisel* bir özellikten başka bir şey değildir (Bourdieu, 1998: 6) ([9]). Marx'ınki gibi, Bourdieu'nun ilişkisel mantığı da temel olarak Aristocudur.

Klasik biçimi ile, diyalektik tartışma Aristo'nun Kategorileri çevresinde gerçekleşir, bu kategorilerden en temel olanı *Entia*'dır (Grote, 1872: 90). Entia ilişkisel olarak önermeler içinde tanımlanır, ve "Özler" veya "Tözler" kabaca bu terimi karşılamasına rağmen, en iyi şekilde, özlerin bir *aşaması*, "az ya da çok temel" özler olarak yorumlanır (Grote, 1872: 90; Lawson-Tancred, 1998, s. xxviii-xxvix)([10]). Kategorilerdeki en önemli

---

[8] Bourdieu (ör. 1990, 1991, 1998) ile tanışık olan okurlar -kökenini bilmese de- bu kavramı bilebilir.

[9] Marx'ın, sınıf kavramını, tamamen belli bir insan grubuna ait olan durağan değişmez bir öz" olarak düşündüğünü varsaymak için kesinlikle hiçbir neden yoktur. Marx'a göre, en gelişmiş halinde bile, "sınıf eklemlenmesi saf bir biçimde ortaya çıkmaz... Bu açıdan ... doktorlar ve hükümet görevlileri de, iki farklı toplumsal gruba ait oldukları gibi, iki sınıf oluşturur... Bu, içerisinde toplumsal emeğin bölümlerinin ayrıştığı *çıkarların ve konumların sınırsız bölümlenmesi* için de doğrudur. (Marx, 1981: 1025-1026 vurgular eklenmiştir). Sınıf, sermaye gibi, bir "şey" değildir, sınıf insanların *yaptıkları* şeylerin dinamik bir sonucudur.

[10] "Entia"nın dört yönü vardır -Rastlantı olarak, Yanlışlığın Gerçeği olarak, Potansiyel ya da Gerçek olarak, veya Kategorik bir biçimde tanımlanmış konular olarak- fakat bu yönler ne "genel bir cins altındaki türlerdir", ne de "eşgüdüm" [paratactic/co-meronymous] ya da "bağımlı" [hypotactic/co-hyponymous] ilişkiler içerisindedirler (Grote, 1872: 86). Bunlar yalnızca "genel bir terimle ilişki"ye sahiptir [*fundamentum*, 'İlk Öz' ya da Özne], ama

[konu] *İlişki*dır. Daha geniş bir bağlamda Aristo'nun tüm kategorileri, temel "öz" kategorisi bile, "İlişkiye bağlantılanır ve eklemlenir" (Grote, 1872:115-120). "Ona ait olan daha geniş bir bağlamda anlaşılan" ilişki "tüm kategorileri kavrayan ve içlerine nüfuz eden Evrensel bir [şey] olarak düşünülmelidir" (s.120). Aristo'da İlişkiler *Relata* [bağıntı] (s. 100-104) kavramı etrafında kurulur. *Relata* [bağıntı] "*diğer şeyler*, ya da başka bir anlamda *diğer birşeye doğru*"dur (s.100). Bunlar [relata] "diğer *Correlata* [bağdaşım] ile ilintileri nedeniyle seçilirler; efendi bir *kölenin* efendisidir-köle bir *efendinin* kölesidir" (Grote, 1872:101; Hegel, 1807/1966:228-240; (Marx, 1844/1975b). Relata [bağıntı] ve Correlata [bağdaşım] karşılıklı olarak tanımlayıcıdırlar; bunlar eşdoğalı (*simul naturâ*)dır, eğer bu ikiliden birini ortadan kaldırırsanız, diğeri ortadan kalkar" (Grote, 1872: 102). Bu, Aristo sisteminin ilişkisel yönünü vurgulamak için seçtiğimiz, özel bir çıkarım değildir. Aristo İlişki'yi "bir çok değişik kategoriden bir olarak değil, fakat tüm Kategorilerle ilişki içersinde [olan] olarak" tanımlar (Grote, 1872:126) ([11]). Aristo'daki ilişkiselin bu önemi Marx'ta da açıkça görülebilir.

Bu nedenle, diyalektik tartışmalar temel olarak dille ilgilidir. Bunlar "kendi özgün sözcüklerine ve söylemlerine; söylemin güçlerine veya başarımlarına" sahiptir (s.384). Diyalektiğin nesneleri "Endoxa"dır, "yetkin ya da otoriter düşünüm türleri arasından -"özgün bir ülke"den, "akıllı bir çoğunluk"tan ya da "özgün bir filozoflar okulundan ya da akıllı bireylerden"- ödünç alınmış" "bildirimler, önermeler, ve problemler"dir (s.383). Bunlar

---

"kendileriyle başka hiçbir zorunlu ilişkileri yoktur" (s.86). Diyalektiğe göre, bu, Aristo tarafından on Kategori altında tanımlanmış ve Aristo'nun Mantık ve Varlıkbilimini bir olarak harmanlamış göründüğü, Entia'nın bizi ilgilendiren en son özelliklerinden bir tanesidir (s.88).

[11] Aristo'nun on kategorisi, tarihsel yorumlarının toplamı yardımıyla, dört temel Kategoriye -Öz, Nitelik, Nicelik ve İlişki- indirilebilir, "ama bu dört kategori açıkça birbirinden ayrı tutulamaz: Nitelik ve Niceliği ifade eden yüklemler, aynı zamanda İlişkiyi açıklar: İlişkinin yüklemleri aynı zamanda Nicelik veya Niteliğin temellerini ima etmek zorundadır" (Grote, 1872: 129).

"yalnızca edinilmiş düşünüm bölgelerinde" bulunur, ve "aynı zamanda otoriteyi ortaya koyan ve taşıyan düşünümler ve inançlar kitlesince" değişik derecelerde desteklenirler (s.389). Verili herhangi bir toplumda, "endoxic" önermeler genellikle çelişkilidir ve bu toplum içinde bir çok anlamları ve yorumları olabilir. Bunlar tam da bu nedenle diyalektik araştırma için önemli bir odaklanıma sahiptir. Her birey, olgunlaşmış olarak, "farkına varmadan ve özel ya da profesyonel bir eğitim almadan bu düşünümleri ve inançları soğurur ...bunlardan ortak yaşamın sorgulanmaları...sağlanır" (1872, s. 385). Diğer bir ifadeyle, Endoxa "ortak duyu" dediğimiz şeyin temelini oluşturur ([12]). Diyalektik tartışma, 'sonucunun ... [endoxic] tezin kendisine karşıt olduğu bir "karşı tasım" arar'(s. 390) ([13]). Diyalektiğin en önemli işlevi, yanıltıcı ilksel ilkelere veya düşünülmeden kabul edilmiş ortak duyusal inanç ve varsayımlara dayanan 'bilginin yanlış kanılarının ortadan kaldırılması'dır (s. 391). Konu "etik", "fiziksel", ya da "mantıksal" olabilir (Grote, 1872:394) ([14]).

---

[12] Eleştirel kuramla tanışık olanlar Endoxa'nın tanımlamalarındaki çağdaş "ideoloji" ve "hegemonya" kavramları ve tanımlamalarını da tanıyacaklardır.

[13] Diyalektik ilk kurallardan başlamaz. Tersine, amacı "her farklı bilimin ilk *kuralına (principia)* yeni bir yol açmak"tır (s.391). Her durumda, bir bilimin ilk *kuralı "onları önvarsayan ve onlardan çıkarımlanan* bilimin kendi doğruları ile irdelenmez" (s.391, vurgular bize ait).

[14] Önermeler ve sorunlar, konuya (*Ens* veya *Entia*) ait yüklem tipleri olan dört Başlık ya da kategori altında toplanabilir: *Genus* [cins] ve *Differentia* [farklılık]; ve *Proprium* ya da *Accident* [rastlantı] (Grote, 1872:398). Aristo "önermelerin bileşenleri olarak kendi işlevlerine gönderimleriyle" (s.83) ayrımlanmış "dört madde türü (Entia)" tanımlar: konunun bir parçası olan (temel yüklem): "Bir öznenin doğrulanabilirliği" olan ama gerçekte konunun bir parçası olamayan (temel-olmayan yüklem); "hem Öznede hem de Öznenin Doğrulanabilirliğinde olan" (öz); ve ne öznenin ne de onun doğrulanabilirliğinin bir parçası olan (rastlantı) (s.83)- *Ens* "eşanlamlı veya eşsesli bir sözcük değildir" (s.84), daha çok "çeşitli ve derecelendirilmiş ilişki tarafından genel bir *temel* için bir çok anlamın biraraya getirildiği *çoksesli* bir sözcüktür." (s. 84-85).

Marx'taki insani "öz" ile karşılaştığımızda, soyutlama yeniden önem kazanır. Çünkü Marx bunu belirsiz, sabit, ve sürekli "her bireye içkin soyutlama" olarak değerlendirmez (Marx1845/1975:423). İnsani "öz"ün gerçekliği dinamik bir ilişkiler kümesidir, "her bireyin eklemlendiği toplumsal ilişkiler bütünlüğü"dür (Marx, 1845/1975:423). Aristo "öz"ü on kategori altında tanımlar ([15]). Kategorilerin en dikkate değer yönü bunları Aristo'nun *nasıl* geliştirdiğidir. O bunları "Önermelerle olan *ilişki*leri içerisinde düşünür; ve [Aristo'nun] on sınıfı önermenin parçaları ya da bileşen öğeleri olarak birbirlerine uygun düşen ilişkiyi ayrımlar" (Grote, 1872:94). Daha önemli bir biçimde toplumsal olarak temellenmiş dilbilime göre, kategoriler "genel konuşmadan; alımlanan ve güncel düşünümlere ilişkin genel yaşam ve konuşum konularını tartışan diyalektikten" üretilir (s.94-95). Aristo'nun Kategorileri özgün toplumsal bağlamlardaki kullanımsal dilden türetilir. Bunlar ayrıca toplumdilbilimsel olarak da türetilir.

"Özler"de soyut veya somut olabilir, fakat Aristo'da, "Soyut kendi başına soyutun ifadesi olabilir; somut kendi başına somutun ifadesi olabilir. Eğer soyut ve somut arasındaki ilişkiyi tanımlarsak, söylememiz gerekir ki, Soyut Somuttadır -somut

---

[15] Aristo'nun diyalektiğinin üzerinde durduğu öz ya da *Ens*in (varlığın) özgün bir tipi *Ens*in tam olarak tanımlandığı biçimdir: "*Ens* (varlık), kendi tam durumunda -somut, bireysel, belirlenmiş- tüm bu on Kategorinin bir cisimlenmesini içerir: İlk *Ens* artakalanın Yüklem olduğu Öznesidir (Grote, 1872:93). Bir özneyle ilgili olarak söylenebilecek herşey. Aristo'ya göre, "bireyin tam donanımı bunlardan herbiri altında birkaç yüklem içerirken: bu on genel başlığın bir tanesinin ya da daha çoğunun altında olmak zorundadır" (s.93). -Aristo'nun varsaydığı- bu kategoriler -ayrıntılı bir yapıdadır: 1) Öz ya da Esas 2) Ne Kadar 3)Hangi Anlamda ya da Nitelikte 4) *Ad Aliquid* - birşeyle ilintili olarak [*Relatum (bağıntı)* ve *Correlatum(bağdaşım)*]; 5) Nerede; 6) Ne zaman; 7) Hangi durumda (Nasıl); 8) Sahip olduğu (özellikler); 9) Etkinlik (öznenin ne yaptığı); 10) Edilgenlik (özneye ne yapıldığı) (s.93). Bu kategorilerin herbiri "bunun altında daha fazla ya da az türler içerirler, ama kendisi daha geniş bir "cins" altında içerilmez (*Ens (varlık)* bir cins olmaz)" (s. 94)

Soyutu içerir ya da cisimlendirir" (Grote, 1872:91). Ama Marx, Hegel'in kendisinden önce yaptığı gibi, diyalektik tartışmanın yayılımı aracılığıyla insan deneyiminin soyut ve somut yönleri arasındaki tarihsel ilişkiyi göstermekle ilgilenir (Hook, 1928:120-123) ([16]). Diyalektiğin amacı gerçeği keşfetmek değildir, fakat daha çok "uyuşmazlığın karşıtının bulunması" ve karşıt savların ileri sürülmesidir (s.385). Yöntem, verili bir öznenin genel anlamlarını -kabullenilmiş varsayımlar, tanımlamalar ve anlamalar- özneye ilişkin alımlanmış, otoriter ifadelerin araştırılması yoluyla araştırmak için tasarlanmıştır. Örneğin, [yöntem] özgün bir bilimin kabullenilmiş önermelerinin doğruluğunu ortaya koyarak; bunların farklı kullanım ve anlamları arasında ayrımlamalar yaparak; ve bu parçaların konunun bütünüyle olan ilişkilerini göstererek ilerler.

Marx'ın kullandığı diyalektik yöntem karşı-reformasyonun geç skolastisizmince sürdürülen *reductio ad absurdum* ile karıştırılmamalıdır (McKeon, 1928; Saul, 1992,1997). Hatta, bu "bilimsel yöntem" olarak bildiğimiz şeyin bir ifadesidir (Randall, 1940). Skolastikler arasındaki "özgür düşünürler", özellikle Padua okulundakiler, diyalektik yöntem aracılığıyla ellerini arınık bırakan deneyimin titiz çözümlemesini ve onu kullanan onyendinciyüzyıl bilimadamlarının yöntemin titiz araştırımlarında aşmadığı

---

[16] Öznede ne *olduğu*, veya öznenin parçası, ve neyin onu *yüklemlediği* (yani mantıksal olarak onu izlediği, ya da doğal olarak çağrıştırdığı [sözbirim]) arasındaki fark tümüyle "özne" ve onun "yüklemi" arasındaki gerçek ilişkiye dayanır, ve, formel anlamda, bu *yüklemin dilbilgisel durumuna* bağlıdır (Grote, 1872:91). Özellikle Marx insanlığın kendi dilsel soyutlamalarını nasıl nesneleştirme eğiliminde olduğunu ve bunların bazılarını nasıl toplumun sorumluluğuna verdiğini (ör. Tanrı, Kilise, Para, Pazar, "Küreselleşme, Teknoloji vb.) gösterdiği zaman, Marx'ın en çok desteklediği klasik bilim adamında, dilbilim, dilbilgisi ve söylemsel düşüncedeki böyle bir duyarlılık görmezden gelinmemelidir (Fenves, 1986:433). "Şeylik"e yönelik bu dilsel eğilim, Adorno (1973:56) ve Halliday'ın (1993:11) oldukça doğru bir şekilde ortaya koyduğu gibi, kullanımdaki-dilin bir işlevi ve eğilimidir. Aslında, bu [eğilim] diyalektik yöntemin temellerine kadar gider.

duyarlılığı temel alan bir yöntem geliştirdiler (Randall, 1940:178). Bu bağlamda, "bilimsel yöntem" ve "eleştirel yöntem" benzeşmektedir. Her ikisi de, diyalektik bir şekilde, ortak duyuya, dogmalara ve düşünülmeden kabul etmeye yönelik akılcı bir şüphecilik üzerine kuruludur. Bunlar, kurulumlarında, ilişkisel ve dinamik, toplumsal ve deneye dayanan dilsel yöntemlerdir. Eleştirel praksis günümüzde genellikle "ideoloji" olarak adlandıran, fakat *her zaman* çıkar çevreleri tarafından üretilen hükmedici mitler olan şeyin karşısında durur. (Adorno, 1973:56; Horkheimer & Adorno 1947/1998:20). Bu, Marx'ın dille olan eleştirel ilişkisinin merkezi ve açık nesnesini: ideolojiyi, önümüze koyar.

VI. İdeoloji: Dil, toplumsal bilinç ve dil eleştirisi

"İdeoloji" terimi zaman zaman "yanlış bilinç", "yönetici sınıfın idealleri", "inanç sistemleri", "yanıltılmış ortakduyu", "dinsel dogma" veya benzerleri olarak anlaşılmıştır (bakınız, ör. Bergmann, 1951; Burks, 1949; Huxley, 195:10; Kennedy, 1979:353, Lipset, 1966; Roucek, 1944:479; Sartori, 1969). Ancak, ideoloji ilk başta Kilise'nin ahlaki otoritesi ve Thermidor-sonrası Fransa'daki Skolastik sistemin bilgi üzerindeki birleşik tekeli tarafından bırakılan boşluğu doldurması için entellektüel bir disiplin olarak düşünülebilir (Kennedy, 1979; Roucek, 1994). [İdeoloji] onsekizinci yüzyıl Fransasının son yıllarını egemenliği altına aldı, ve İtalya ve İspanya da dahil, tüm Batı Avrupa'da, ondokuzuncu yüzyılın ilk yıllarında baskın bir etki olarak sürdü, hatta Birleşik Devletlerde de önemli bir etkiye sahipti (Kennedy, 1979: 362-364; Roucek, 1944:482) ([17]). "İdeoloji" ilk defa Destutt de Tracy (1754-1836) tarafından, ahlak, ekonomi politik, fizik, matematiksel hesap alanlarını ve nihayetinde de, tümüyle politika alanını içeren, tüm insani entellektüel çevreye açıkça hükmetmek amacıyla, bir terminoloji ve entellektüel tasarı olarak

[17] Thomas Jefferson De Tracy'nin *Elemens de Ideologie* (İdeolojinin Öğeleri)ni İngilizceye 1816 yılında çevirdi.

düşünülmüştür (Kennedy, 1979:356-358). Tracy ideolojinin insani entellektüel girişiminin "kraliçesi" olarak teolojinin yerini alması gerektiğini düşünür (Kennedy, 1979:356). Bunun formülasyonu devrim-sonrası Fransa'sını Aydınlanma imgesi içerisinde dengede tutma girişimi idi:

Tüm politik ve toplumsal felsefe, mülk sahibi sınıfın bir bölümünün tutucu Thermidor-sonrası liberalizmi, fiziksel ve ahlaki arasındaki ilişkinin sağlam maddeci bir kavramlaştırılmına sahip olan İdeoloji tehlikedeydi (s.356).

Ondokuzuncu yüzyılın ilk yarısı boyunca, İdeoloji, özellikle Fransa ve Almanya'nın toplumsal ve politik bilimlerinde çekişmeli bir hareketti. "İdeoloji" tam olarak "düşünceler bilimi" anlamına geliyordu (Kennedy, 1979:355). Toplumsal, politik, eğitsel ve ekonomik alanları da içeren bir şekilde, ilk kez, Tracy tarafından 1796'da tanımlandı, daha sonra onun tarafından 1805'te dört ciltlik bir çalışma olarak yayınlandı (Kennedy, 1979; Roucek, 1944:482). Bu hareketle birleşen geç onsekizinci yüzyıl bilim adamları, dilbilgisi, mantık, eğitim, ahlak ve "toplumun düzene sokulmasının gerçekleştirilmesinde tüm diğerlerinin payı olan sanatların en büyüğü"nü de kapsayan bir "ahlaki ve politik bilimler" kuramı geliştirmek için ekonomi politik, ahlaki felsefe ve liberal sanatları birleştirme arayışına girdi (Kennedy, 1979:355; ve Neill, 1949). Bu ise, toplumsal ahlakı yeniden düzenlemek nihai amacındaki insan düşüncesinin liberal bilimi *İdeoloji* idi. Bunun temel odaklanımı dil ve dilin düşünce ile ilişkisi üzerineydi (Kennedy, 1979:364-366).

Marx'ın yönteminin yaratımında, onun *Alman İdeolojisi*nin (1846/1972) eleştirisi; bağlantısal toplumsal mantığının, dinamik soyutlama üzerine maddeci bakışının, ve üretimsel insan etkinliği olarak sosyo-tarihsel geçişlilik kavramının ilk kez tam olarak ifade edildiği noktadır. *Alman İdeolojisi* Marx'ın entellektüel tasarısındaki değişim noktasını gösterir. [Ayrıca] bu yapıt Marx'ın politik, ekonomik, tarihsel, toplumsal ve felsefi konumlanımlarını çözümler ve özetler; Marx'ın ekonomi politiğin ilk kurallarının

belirtimini içerir; ve "olgun" Marx'ın başlangıcıdır. Şaşırtıcı olmayan bir biçimde, burada Marx'ın üretimin maddi süreçleri ve insan deneyiminin bütünlüğü ve maddiliği ile doğal olarak ilgili toplumsal üretim sürecinin yönleri olarak dil ve bilinci açıkça ve güçlü bir biçimde ele alışının formülasyonunu buluruz.

Marx'ın *Alman İdeolojisi*'ndeki (1846/1972) dile ilişkin yorumları, resmi "ideolojistler", veya, o tarihte, özellikle Tracy'i çağrıştıran, Napolyoncu terimlerle aşağılayıcı bir anlam yüklenen "ideologlar" tarafından yaygın biçimde propagandası yapılan dil ve bilincin yabancılaştırılmış kavramsallaştırımlarına ve idealistlere karşı eleştirel bir yanıt/tepki olarak yorumlanabilir. Fransız ideologlar kendi karşılıklarını (taydaşlarını), ondozucuncu yüzyılın başlarında Bruno Bauer (1809-1882) ve Max Stirner (1806-1856) tarafından yönlendirilen, "Genç Hegelciler" içerisinde buldular. Marx'ın eleştirisinin temel hedefleri de bu Almanlardı. Almanya'da, "Genç Hegelciler" Hegel'in felsefesine ve yoğun olarak onun tutucu devlet kavramsallaştırımına dayanarak kendilerine ait "düşünceler bilimi"ni geliştirdiler. İdeoloji, hem Fransız hem de Alman formülasyonlarında, temel olarak zamanın Fransız ve Prusyalı aristokrasileri için "Doğal Düzen" savunucuları tarafından oluşturulan meşrulaştırıcı bir disiplindi (Kennedy, 1979; Marx, 1846/1972; Neill, 1949).

Marx ve resmi ideoloji birbirinin çağdaşıydı ([18]). Marx ideolojiyi çıkar çevrelerince Kilise ve "Kutsal Hak" monarşilerinin, ve *a fortiori* onların toplumsal olarak onaylanmış otoritelerinin azalan etkisinin bıraktığı ahlaki boşluğu dolduran buluş olarak görmekteydi. İdeolojinin ilk savunucularının, "Termidor sonrasında iktidarda olan bir grup mülk sahibi entellektüelin", niyetleri; ideoloji çalışması ile Kilisenin ve

[18] Kennedy Marx'ın Tracy'i, "değerin emek kuramı" ve "concours de forces" (iktidar mücadelesi) kuramı nedeniyle, "vülger ekonomistler arasında bir noktaya kadar bir ışık" olarak düşündüğünü belirtir (Kennedy, 1979: 376). Ancak, Kennedy Marx'ın Kapital'in 2. Cildinde Tracy'e karşı olan iğneli yorumlarını görmezden gelir (1978: 556-564).

Monarşinin aşınmış otoritesinin yerini alarak "devrim sonrası Fransa'sını dönüştürmek ve düzenlemekti" (Kennedy, 1979: 358). İdeolojinin belirgin odağı dil ve onun düşünce ile olan ilişkisi üzerineydi: "biz belli sözcüklerin ürettiği yanılsamalara hiçbir zaman çok fazla dikkat etmeyiz. Hiçbirşey bunların anlamının ne kadar muğlak ve karışık olduğunu kanıtlayamaz (Tracy, 1805; Kennedy,1979). Fransız Okulu'nun en çoşkuluları, "İdeoloji"nin "dilbilgisinin ışığı" olmasını beklemekteydi (Lemare, 1812, Kennedy'de, 1979:363). Marx'ın *Alman İdeolojisi* (1846/1972). *Grundrisse* (1857/1973), ve *Kapital* (1976, 1978, 1981)de, Fransız *ve* Alman okullarına olan göndermeleri içeren alaycı ideoloji yorumu, "Hegel'den değil...fakat yalnızca 1830lar ve 1840larda geçerli olan çoğalan kullanımdan ve özellikle de Destutt De Tıacy'den" kaynaklanır (Kennedy, 1979:366). *Alman İdeolojisi* ilk olarak dil, bilinç, toplumsal yaşam, ve "sivil toplum" arasındaki ilişkilerin ideolojik kavramsallaştırımını eleştirir.

İdeologlar dil ve düşüncenin birliğini vurguladılar, dil onlar için nedensiz bir göstergeler sistemiydi, "zamandan ve insanlardan soyutlanmış" düşüncenin dışsallaştırılmış ürünleriydi. (Frank, 1844, Kennedy'de, 1979:364). Tracy'e göre, fikirler "*bizler için* varolan tek şeylerdi, şeyleri bilmemiz için tek araçlardı" (Kennedy, 1979:364) ([19]). Hegel dil ve düşüncenin kavramsallaştırımında Fransız ideologlarla benzerlik gösteriyordu:

Dilin ham maddesi, dışsal nesnelere gönderme yapan bir simgecilikten daha çok içsel bir simgeciliğe dayanıyordu; yani, sözlü sözcelemin maddi eylemindeki tutum olarak, antropolojik eklemlenime dayanıyordu. Daha soyut öğeler için olduğu kadar, her ünlü ve ünsüz sesler için,.... ve onların bileşimleri için, insanlar

---

[19] Kennedy, Tracy'inin bir materyalist olduğunu belirtir. Onun *İdeoloji*'si "idealizmin bir ifadesini" içermesine rağmen, bu "Zooloji"nin bir parçası olarak Tracy'nin temel ideoloji kavramı ile "neredeyse geçersizleştirilmiştir". Kennedy'e göre Malebranche ve Berkeley'in idealizmlerine karşı durması gerçeği de bu durumu [Tracy'nin idealist olduğunu] geçersiz kılmaktadır (1979: 364).

uygun anlamlamayı bulmaya çalıştılar. Ama bu yavan bilinçdışı başlayımlar yeni etkilerle kendi orjinal önem ve ünlerinden yoksun kaldılar, bu belki de dışsal temsilciler ya da uygarlığın gerektirdikleri tarafından gerçekleştirildi. Gerçek duyumsal sezgilere sahip olarak, göstergelere indirgendiler, ve böylece, eğer tümüyle ortadan kalkmadıysa, kendi orjinal anlamlarının yalnızca izleri kaldı. Yine, formel bir öğe olarak, bu, dili kategorileri ile birlikte bildiren çözümlemeli zeka [*Verstand*]nın çalışması idi: bu dilbilgisinin yükselmesini sağlayan mantıksal içgüdü idi (Hegel, 1830/1998:306).

Marx dil ve düşünce arasındaki ilişki üzerine muhalif bir bakışaçısına sahipti:

Fikirlerin, anlayışların, ve bilincin üretimi, her şeyden önce doğrudan doğruya insanların maddi faaliyetine ve karşılıklı maddi ilişkilerine (*Verkehr*), gerçek yaşamın diline bağlıdır. İnsanların anlayışları, düşünceleri, karşılıklı zihin*sel ilişkileri* (*geistige Verkehr*), bu noktada onların maddi davranışlarının dolaysız ürünü olarak ortaya çıkar. Bir halkın siyasal dilinde, yasalarının, ahlakının, dininin, metafiziğinin vb. dilinde ifadesini bulan zihinsel üretim için de aynı şey geçerlidir. Sahip oldukları anlayışları, fikirleri, vb. üretenler insanların kendileridir, ama bu insanlar, sahip oldukları üretici güçlerin belirli düzeydeki gelişmişliğinin ve bu gelişkinlik düzeyine tekabül eden —ve alabilecekleri en geniş biçimlere varıncaya kadar— karşılıklı ilişkilerinin (*Verkehr*) koşullandırdığı gerçek, faal insanlardır. Bilinç hiçbir zaman bilinçli varlıktan (*das bewusste Sein*) başka bir şey olamaz ve insanların varlığı, onların gerçek yaşam süreçleridir. İnsanlar ve sahip oldukları ilişkiler tüm ideolojilerinde sanki *camera obscura*'daymış [karanlık oda. -ç.] gibi başaşağı çevrilmiş bir biçimde görülüyorsa, nesnelerin gözün, ağtabakası üzerinde ters durmalarının onların dolaysız fiziksel yaşam süreçlerinin yansıması olması gibi, bu olgu da, insanların tarihsel yaşam süreçlerine aynı şeyin olmasından ileri gelmektedir. (Marx,1846/1972:118).

Hegel'e göre, dil izole edilmiş bireylerin içsel ve sezgisel durumunun dışsallaştırılması işlevini görür. Bu "göstergeleri yaratan imgelem"dir, ve bu göstergeler dildir (Hegel, 1833/1998:303). Hegel'in ideolojisinde, dilde üretilen anlam, zaten evrenselleştirilmiş anlamları (yani halihazırdaki soyutlama düşüncelerinin bir sistemi) ve dilin kategorik etkilerinin "yerine oturduğu" evrenselleştirici güç, mekanizma ya da sistem olan "aklı" anlatmak ve simgeleştirmek için sezgi ve imgelemden hareket eder (s.305). Göstergeler sistemi olarak dil, "aklın bir ürünüdür", ve "duygulara, sezgilere, kavramlaştırımlara ikinci ve gerçekte sahip olduklarından -bunları düşünsel alandaki varoluş hakkıyla donatır- daha üst bir varoluş sağlar" (Hegel, 1833/1998: 303-305; Hegel, 1807/1966:340-341). Hegel'e göre *yazılı* sözcük dili "mükemmelliğe" doğru ilerletir (1833/1998:307). Hegel "Çin ses dilini sesletimde kazanılan nesnel doğruluğa alfabetik yazıyla erişmesinden alıkoyan" "yazmanın hiyeroglifsel biçimini" alaya alır (s.307). Alfabetik yazı tümüyle daha akıllıcadır: bunun içerisinde sözcük -biçim, akla özeldir düşüncelerini daha iyi sözceler- bilince erişir ve yansıtmanın nesnesini üretir" (s.307). Fakat Marx'a göre, dil ilk olarak, soyut kurgunun şeyleşmiş nesnesi değil, toplumsal ve maddi bir olgudur. Bu, insanlar ve onların toplumsal ve maddi çevreleriyle aralarındaki maddi ilişkilerden doğan dinamik toplumsal bir üründür: "dil, bilinç gibi, yalnızca diğer insanlarla ilişki kurma zorunluluğu ve gereksiniminden doğar" (1845/1972:122). Marx'a göre, anlam, Hegel'dekine tam olarak ters doğrultuda hareket eder.

Alman ideologları ve yirminci yüzyılın son çeyreğinde batı toplumsal kuramında önem kazanan toplumsal-kurulumcu okul arasında benzerlikler görülebilir:

Genç-Hegelciler anlayışları, fikirleri, düşünceleri, kısacası özerklik atfettikleri bilinç ürünlerini, insanların, gerçek zincirleri olarak gördüklerinden. Genç-Hegelciler, besbelli ki, yalnızca bilincin bu yanılsamalarına karşı savaşmak durumundadırlar. Kafalarındaki kurguya göre, insanların ilişkileri, yapıp ettikleri,

zincirleri ve sınırlılıkları kendi bilinçlerinin ürünü olduğundan, Genç-Hegelciler, kendi kendileriyle tutarlı bir biçimde, insanların önüne şu ahlaki postulatı koyarlar: kendi mevcut bilinçlerinin yerine, eleştirel ya da bencil insan bilincini edinmek ve böylelikle sahip oldukları sınırlılıklardan kurtulmak. Bilincin bu şekilde değiştirilmesini istemek, gerçekliğin farklı bir biçimde yorumlanmasına, yani onu farklı bir yorumlama yoluyla tanımaya varır (1846/1972: 113).

Daha sonraki kurulumcular gibi, Genç Hegelciler kendilerini "söz öbekleri" ile mücadele içersinde bulurlar. Şunu unuturlar ki onlar bu söz öbeklerine yine başka söz öbekleriyle karşı koymaktadırlar, ve gerçekte varolan dünya ile mücadelelerinde de yalnızca bu dünyanın söz öbekleriyle savaştıkları zaman da başka bir yolları yoktur" (s.113). Marx açıkça belirtir ki "gerçek yaşamın dili" -toplumsal *praksis* için çok-yönlü bir metafor- soyutlamadaki dil, onun kategorileri ve insanlar tarafından üretilen bu toplumsal ilişkiler de dahil toplumsal yaşamın tümüyle karşılıklı nedensel bir ilişkide maddi olarak ima edilir.

Bunlar kuruluşlar, tarih ve Marx'ın eleştirel yaklaşımının bağlamıdır. Bu üretimsel süreçleri, yalnızca "ekonomik" etkinlikler olarak değil, fakat tam anlamıyla, tüm düzeylerde - maddi, toplumsal, ilişkisel, bilinçli, ekonomik ve dilsel olarak- toplumların kendilerini yeniden ürettikleri toplumsal etkinliklerin bir ağı olarak gösteren eleştirel bir praksistir (Graham, 2000:137). Diyalektik Marx'ın çözümleme yöntemidir. Soyutlama sorununa maddeci bir yaklaşım onun kuramsal gücüdür. Dil, bilinç ve praksis "nedensel karşılıklılık"ın ayrılmaz bir ilişkisi olarak düşünülebilir (Hook, 1928a:124). Burada belirtilen birleşik, kuramsal ve yöntemsel araçlar, çözümlemenin eleştirel, dilsel, *önermesel* yöntemini sağlar, bunun ana amacı insan yaşamına ilişkin ortak duyusal düşüncelerin düşünülmeden kabul edilmesiyle, *a posteriori* olarak sonsuz düşüncelerden türetmekten daha çok, tam olarak insan yaşamı ile *başlayarak*, mücadele etmektir. Diyalektik materyalizm "Aristo'nun Hegel ve Darwin ile

takviye edilmesidir. Bu "zaman" sorunuyla mücadele eden güçlü din-karşıtı niteliğiyle varolan doğalcılıktır (Hook, 1928a:122).

Bu nedenle, dil eleştirisi, Marx'ın yaklaşımında merkezi bir öneme sahiptir: dilin tarihsel, maddeci, eleştirel yorumu bu yöntemin temelidir. Ama Marx'a göre dil, ayrışık ya da bağımsız bir "şey", bağlamından koparılmış düşünme nesnesi değildir. Cümleciklerin geçişliliği ve insani toplumsal yaşamın geçişliliği (tek ve) aynı öznenin *-insani toplumsal etkinlik*, "gerçek yaşamın dili"- yüklemidir. Marx'ın yönteminde eleştirel dil çözümlemesi çok önemlidir, çünkü dil değişen toplumsal çevrenin diyakroniklerini kavramamızın tek yoludur; - dil soyut bir göstergeler sistemi olarak değil, fakat değişen maddi durumların ve pratiklerin karşılıklı belirleyici bir ürünü ve özü olarak; sırasıyla insan deneyimiyle karşılıklı nedensel ilişkisinde, dışsallaştırılmış düşüncelerin soyut faili olarak değil, ama toplumsal bilincin hem ürünü hem de üreteni ve yeniden üreteni olarak. Marx'ın yöntemi ve ESÇ'nin yöntemleri bu önemli noktalarda birbirine benzer.

VII. Marx'ın Yönteminin Gelişiminde Dil Eleştirisi

Şimdi Marx'ın metinlerinin bazılarını - iki ekonomik metni (*Ekonomik ve Felsefi Elyazmaları*, 1844/1975, ve *Kapital* [vol 1], 1867/1976), iki politik metni (*Hegel'in Devlet Anlayışının Eleştirisi*, 1843/1975; *Gotha Programının Eleştirisi*, 1875/1972), ve tarihsel bir çözümlemeyi (*Louis Bonaparte'ın Onsekizinci Brumaire'i*, 1851-2/1972) tartışacağız. Burada amaç iki yönlüdür. İlk olarak, dil eleştirisinin [Marx'ın yönteminde] nasıl yansıtıldığı bağlamında Marx'ın eleştirel yönteminin gelişimi, özellikle ekonomik metinlere gönderme yapılarak, tartışılacaktır. İkinci olarak, Marx'ın farklı metin türlerinde -ekonomik, politik ve tarihsel- farklı yöntemlerle eleştirel dilsel çözümlemeyi nasıl kullandığı gösterilecektir.

Erken dönem Marx eserlerinin tümünde, *Grundrisse*'ye dek, klasik Aristocu yöntemin öğelerini, özellikle özgün çözümlemeli ve sınıflandırıcı terminolojiyi -"özneler ve yüklemler"; "Ens" [varlık], "genus" [cins], ve "species" [tür]; "farklılıklar ve

benzerlikler"; "dildeki kaza ve hatalar", ve benzeri- açıkça tanımlayabiliriz ([20]). Marx'ın yöntemindeki uzun süreli kaymalar hem politik hem de ekonomik metinlerinde görülebilir. Daha erken dönemlerindeki ekonomik metinlerinde, *Grundrisse*'ye (1857-8) dek ve o da dahil olmak üzere, Marx yöntemi yukarıda belirttiğimiz gibi kullanır: klasik ekonomistlerin metinlerinin yoğun bir okunması ve diyalektik eleştirisi. Olgunluk dönemi eserinde, *Kapital*'de, ekonomistlerin kuramına karşı kendi alternatifini ortaya koymuştur. Bu, Kapital'de, ekonomistlerin metinlerinin hesaba katılmadığı anlamına gelmez -kitapta özellikle dipnotlarda bir çok alıntı, vardır-, fakat bunların daha farklı bir rolü vardır ve metinlerin dilinin eleştirisi daha az açıktır. Marx, bu noktada, klasik ekonomi sözcüklerinin yanında, ya varsayımlarının "belgesel kanıtları" ya da "metnin sıradan yorumu, ekonomi biliminin tarihinden alınmış yorumu" olarak parlamento raporlarını ve önerilerini de kullanır (Engels, 1883, Marx, 1976:108) ([21]). Politik metinle ilgili açıklamamıza, *Hegel'in Devlet Anlayışının Eleştirisi* [Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi] (1843/1975) ile başlıyoruz.

VIII. Hegel'in Devlet Anlayışının Eleştirisi

Marx'ın en-saf Aristocu yöntemi, bunun gibi tanımlanabilir olanlar, özellikle Marx'ın erken çalışmalarında açıkça ortadadır. *Hegel'in Devlet Anlayışının Eleştirisi* [Hegel'in Hukuk

---

[20] Kökü açıkça Aristocu olmasına rağmen, bunlar, Skolastikler tarafından geliştirilen Latin terimleridir (Lawson-Tancred, 1998:xxx-xxxi).

[21] Günümüzde tartışmanın temeli olarak güvenilir alıntıların kullanılması gelenekseldir. Marx'ın zamanında, böyle bir tartışma en zayıf tartışma biçimi olarak kabul edilirdi. *Kapital*'de Marx'ın alıntıları kullanma şekli, Marx'ın Kapital'i yazdığı zamanı işaret eder, kendi erken diyalektik "karşı tasımlamasını" kullanarak. Marx ekonomi politiğe getirdiği yeterince gelişmiş ve tam olarak yeni olan bir yaklaşımı tartışır. *Kapital*'in üçüncü baskısının önsözünde, alıntıları kullanmanın alışılmamış yöntemlerinden biri sözkonusudur, Engels [bu nedenle] "Marx'ın, çok zor anlaşılabilen, alıntılama biçimini" açıklama gereğini hisseder (Marx, 1976:108).

Felsefesinin Eleştirisi (Sol Y.)]nden alınmış aşağıdaki parça klasik diyalektik yöntemi kullanır, dolaysız ve eleştirel olarak Hegel'in metinlerinden birini ele alır (Birinci paragraf Hegel'e aittir):

[§ 267] "Düşüncellik içinde *zorunluluk* demek, İdeanın *kendi içinde gelişmesi* demektir. Öznel tözsellik olarak o, **siyasal** *düşünüştür* [iyi yurttaşlık], nesnel tözsellik olarak devlet örgütüdür, açıkçası siyasal devlet ve onun anayapısıdır". "Düşüncellik içinde zorunluluk", "kendi içinde idea", burada öznedir; "siyasal düşünüş ve siyasal anayapı"da *yüklem*. Açıkça söylemek gerekirse, *siyasal düşünüş* devletin öznel tözüdür, siyasal anayapı da onun *nesnel tözü* denebilir. Öyleyse ailenin ve burjuva-sivil toplumun devlete mantıksal dönüşümü salt bir *görünüştür*, çünkü ailelerin düşünüşünün, burjuva-sivil düşünüşün, aile kurumunun ve toplumsal kurumlar olarak toplumsal kurumların siyasal düşünüş ve siyasal yapılaşmayla nasıl uygunlaştıkları ve onlarla nasıl bağıntı kurdukları ortaya konmuyor [...]

Önemli olan şudur ki Hegel her yerde İdeayı özne ve "siyasal düşünüş" gibi gerçek anlamıyla özneyi, gerçek özneyi de yüklem durumuna getiriyor. Ama gelişme her zaman yüklemden yana gerçekleşiyor." (Marx, 1843/1975;65, Sol Y. 1997;19-20, italikler orjinal).

Bu eleştiri, yaklaşımında, neredeyse tümüyle mantıksal-dilbilgisel bir görünümdedir. Marx Hegel'i dilbilgisel bir yanlış gibi görünen şey yüzünden eleştirir. Daha doğrusu bu, Hegel'in gerçekliğin idealist tersyüz edişinin eleştirisidir: "İdea" hatalı bir şekilde "özne"nin konumuna girmeye zorlanır, bu açıkça burada Marx tarafından *etkin, geçişli* varlık ve kendi mantıksal konumu ve metindeki "gelişimi" ile *tanımlanan* varlık olarak anlaşılır. Hegel yanlış bir şekilde "asıl, gerçek özne", örneğin "politik düşünüş"ten daha çok, "İdea" için faili ileri sürer. Burada, Marx'ın ilk olarak Hegel'i soyutlama alanında ele alırken oldukça dikkatli olduğunu da vurgulamak gerekir; "politik oluşum"un ailenin, toplumsal düşünüşün, toplumsal kurumların, ve bunlar arasındaki ilişkileri yüklemlemesinin gerekliliğini ilk başta ileri sürmekten kaçınır,

böylece, diyalektik eleştirinin geleneğine göre, tek bir adımda somut ilişkilerin soyut niteliklerini yüklemlemekten kaçınılmış olur (Grote, 1872:91) ([22]). Bunun yerine, Marx, soyutlama alanında tam olarak, Hegel'i kendi terimleriyle ele almayı seçti. Hatta burada, Hegel'in yanıldığını gösterdi: "politik düşünüş" özne, ve "devlet" onun yüklemi olmalıdır -soyut nesne soyut nesne

---

[22]Aristo diyalektik çalışmayı sürdürmek için dört "yardımcı"yı ayrıntılı olarak anlatır. Bir diyalektikçi: i) özne üzerine "geniş bir önermeler bütününe sahip olmak ii) "önermelerde kullanılan Terimlerdeki değişik anlamları araştırmak ve ayrımlamak" iii) "Farklılıkları tespit etmek ve belirtmek" iv) "Benzerlikleri araştırmak" zorundadır (Grote, 1872:401). İlk noktada, önermeler "kişisel araştırmadan olabileceği kadar yazılı anlaşmalardan" toplanabilir. Eğer bir önerme "genel olarak veya çoğu durumda geçerli bir şekilde doğru olarak kabul edilmişse, evrensel bir kural olarak...ortaya konmalıdır" (s.401). Aslında, tüm önermeler olabildiğince en genel terimlerle kaydedilmek zorundadır, ve kendi bağımlı bileşenleri de parçalara ayrılmak zorundadır, altbölümleme süreci de olabildiğince sürdürülmelidir (s.402). İkinci olarak yapılması gereken, terimler "çiftanlam" için araştırılmalıdır, çünkü, sıklıkla, genel kullanımda bunlar değişik, ikili ya da çoklu anlamlara sahiptir; bunların kullanımları ve bunun sonucunda yüklemleri büyük ölçüde farklı olabilir (s.402). Üçüncü ve dördüncü protokoller, terimler Farklılıklar ve Benzerlikler bağlamında araştırılmalıdır, çünkü birleşik gibi görünen terimler, kullanımları ya da çiftanlamlılık nedeniyle, büyük çapta değişik anlamlara sahip olurlar. Tersine, "büyük görünür farklılıkların özneleri" aynı nedenle tam olarak benzerlik gösterebilir: kullanım bağlamı; eğer terimlerin farklı anlamları bilinmiyorsa, diyalektikçiler "açıkça" ne söylediklerini "bilemezler" (s.406). Üçüncü ve dördüncü "yardımlar", yüklemler arasındaki Farklılıkların [*Differentia*] ve Benzerliklerin araştırılması, "herhangi bir şeyin özü ya da tanımı"nın ortaya çıkarılmasında, Farklılıklar bağlamında, yararlı olur: biz bunu burada yabancı olanları dışarıda bırakarak ortaya çıkarıyoruz, her durumdaki uygun farklılıklar üzerine kuruyoruz" (s.407). Benzerliklerden, tümevarımsal bir şekilde karşıt-savları türetiyoruz: "benzer parçaların tekrarından bir evrensel elde edilir", ve bize genel bir kanıyla bağdaşan bir Endoxon ya da doktrin olarak, benzer durumlardaki akış içinde herhangi bir elemente olan şeyin geri kalanlara da olabileceğini varsayma hakkını verir. Bu temellerde, karşıt-savımızın temel önermesini, endoxic tezlerle çelişen iddiayı geliştirebiliriz.

tarafından yüklemlenir; "politik düşünüş" bildirgesi olarak "devlet".

Eleştirel çözümlemenin bu kısa parçası üç yönlü bir etkiye sahiptir. İlki, Marx Hegel'in belirgin olarak ve hatalı bir şekilde "İdea"yla bağlantılandırdığı faili tanımlar. İkincisi, Marx Hegel'in önermesinin doğru mantıksal soyut ilişkilerini öne sürer. Üçüncü olarak da, Marx somut, maddeci alternatifi formüle eder: Hegel'in "saf *görünüm*"e indirgediği, işleyimdeki "İdea"nın yanılsamalı anlatımı olan *gerçek* ilişkiler "aile ve toplumsal düşünüş" ve "aile ve toplumsal kurumlar" ile "politik düşünüş ve politik kurumlar" arasındaki ilişkilerde bulunabilir. Bu, Marx'ın Hegel'i yalnızca başaşağı çevirmediğini oldukça açık bir biçimde gösterir. Marx bunu, ilk harekette özne ve yüklemi yeniden düzenleyerek, ilk olarak Hegel'in önermesindeki ilişkileri yeniden düzenleyerek, ve sonrasında *sorunsalın maddeci biçimini* kurarak yapar. Bir hamlede soyut özneler ve yüklemler arasındaki ilişkileri göstermeye girişmektense, Marx sorunsalın varolan, maddeci formülasyonunu ortaya koyar. Marx, toplumun en küçük toplumsal kurumu olarak, "aile"yi bir tarafta onun "toplumsal düşünüş" ile ilişkisini, diğer tarafta "toplumsal kurumlarla" ilişkisini, sorunsalın doğru formülasyonu olarak ortaya koyar ([23]) Böylece, biz de aslında, Marx'ın hem bilinç *ve* yaşam hem de bunlar arasındaki "ilişki"yi araştırmakla ilgilendiğini görürüz (Warminski, 1995:120) Warminski özellikle bilincin genelde açıkça insan yaşamının tanımlanabilir bir yönü olmasına rağmen Marx'ın bilinç

---

[23] Tartışıldığı üzere "aile" vb. soyutlamalardır. Ama Marx kendi maddeci formülasyonunu kısaca şöyle açıklar: "her gün kendi yaşamlarını yenileyen insanlar, başka insanlar yaratmaya, kendi kendilerini yeniden üretmeye koyulurlar: bu, kadınla erkek arasındaki, ana babalarla çocuklar arasındaki ilişkidir: bu *ailedir*. Başlangıçta tek toplumsal ilişki olan bu aile, zamanla, artan gereksinmeler yeni toplumsal ilişkiler doğurduğu ve nüfusun artması yeni gereksinmeler yarattığı zaman ... ast bir ilişki haline gelir: bu bakımdan, bu aile konusunu, Almanya'da yapılması adet olduğu üzere "aile kavramı"na göre değil de, mevcut ampirik olaylara göre incelenmeli ve geliştirilmelidir" (Marx, 1846/1972: 120-121-Sol Y. Çev. S. Belli).

ve yaşamı ayrı "şeyler" olarak görmediği gerçeğini işaret eden *ilişki* üzerinde durur ([24]). Marx'a göre yaşam, dil, toplumsal etkinlik ve bilinç maddilik ve nedensellik bağlamında insan olgusunun temel ve bölünmez bir biçimde bağıntılı yönleridir. Bunu belirterek, biz yine Marx'ın anlam-üretme ve bunun insan deneyiminin tüm diğer yönlerinden ayrılmazlığına ilişkin maddeci görüşünü vurgulamaya çalışacağız. Marx'a göre "özneler" ve "yüklemler" bağlamında somut ilişkiler tasarımlamak, dildeki öğeler arasında tarihsel olarak dinamik, nedensel, karşılıklı, aynı kaplamdaki ilişkilerin, ve sonuç olarak insan yaşamının kendi öğeleri arasındaki ilişkilerin ortaya konması eylemidir.

Aristo, diyalektikçiyi önermeleri özgün bir yöntemle araştırmaya yöneltir: Bunlar [önermeler], mümkünse en genel terimler olarak konmalı ve eğer genellikle doğru olduklarına inanılıyorsa Evrensel olarak ifade edilmelidir. (Grote, 1872:401) Bunlar, daha sonra, mümkün olduğunca kendi parçalarına indirgenmelidir. Ancak bu tek bir hamlede yapılmamalıdır, "ayrık bireyler olarak değil, fakat en yüksekten en düşük bölünebilirliliğe kadar inen ikincil (bağımlı) cins ve türleri de kapsayan bir şekilde yapılmalıdır. (Grote, 1872:413) ([25]) Hem Hegel hem de Marx eleştirel çözümlemelerinde böyle bir yaklaşımı kullanır. Burada, Marx yine Hegel'in Devletin oluşumuna ilişkin varsayımlarını sınamaktadır (Hegel'in sözcükleri belirteç içersindedir):

(1)"İdeanın farklı görünümleri ve bunların nesnel gerçeklikleri içinde gelişmiş biçimdir bu örgüt". Bu devlet örgütü kendi başına gelişir ve farklı işlevlere nesnel bir gerçeklik kazandırır anlamına gelmiyor bu. Gerçek düşünce şu: Devletin yani siyasal anayapının farklılıklara ve bu farklılıkların

---

[24] Bu nokta, Marx'ın "maddi etkinlik ve insanların maddi ilişkileri" olarak "gerçek yaşamın dilini" tanımladığı *Alman İdeolojisi*nde açıkça ortaya konulur (1846/1972:118).

[25] Grote bu yöntemi, dallara ayrılması ve böyle bir yaklaşımın gerektirdiği ilişkisel karmaşıklık nedeniyle "Sokratik brachiology (dallara ayrılma)"nin bir biçimi olarak adlandırır.

gerçekliklerine yol açan gelişmesi, organik bir gelişmedir. Öngerekliliği, özneyi, *gerçek farklılıklar* ya da siyasal anayapının farklı görünümleri oluşturuyor; yüklemi de bunların organik olarak belirlenimleri. Bunun yerine İdea özne yapılıyor, farklılıklar ve bunların gerçeklikleri İdeanın gelişmesinin bir sonucu olarak düşünülüyor, oysa tersine, İdeanın bu gerçek farklılıkların gelişme sonucu olarak düşünülmesi gerekiyor. Örgüt, *farklılıklar ideasının,* onların kavramsal belirlenimlerinin ta kendisi".

(2) Özne ve yüklemin bu yer değiştirmesinden başka Hegel, burada söz konusu edilen İdeanın örgütten başka bir şey olduğu yanlış izlenimini veriyor. Soyut İdeadan hareket ediliyor ve *siyasal anayapı* İdeanın devletteki gelişmesinin sonucu olarak görünüyor. Öyleyse siyasal İdea değil ama tersine siyasal öğe içindeki soyut İdea söz konusu ediliyor. Oysa ben, "bu örgüt (bu devlet örgütü, bu siyasal anayapı örgütü) gelişen ve farklılaşan İdeadır" vb. dediğim zaman, siyasal anayapı *özgül ideası* üzerine henüz hiçbir şey bilmiyorum. Siyasal örgüt konusunda olduğu kadar *hayvansal* örgüt [organizma] konusunda da aynı önerme, aynı doğrulukta öne sürülebilir. Peki *hayvan* organizması *siyasal* örgütten neyle ayrılıyor? Bunun yanıtı bu genel belirlenimden çıkmaz. Ama *differentia specifica*yı [özgül farkı] vermeyen bir açıklama *değildir* (Marx, 1843/1975;67; Sol Y. 1997; 21-22).

Burada, önermelerin kendi bileşen parçalarına ayrıştırıldığı Aristocu diyalektiğin bir diğer formel terimi: *farklılık*tır *(differentia)* (Grote, 1872:417). Ama bu, yaşamda olduğu gibi dilde, dinamik bir ayrımlama, bütünün zaman içinde kendi bileşen parçalarına, ve tersine, bileşenlerin varolan formasyonunun "bütünlerine" *gerçek* ve geçişli ayrımlanması olarak anlaşılmalıdır. Bileşen öğeler, "özneler"in "yüklemler"i, arasındaki *organik* ilişkiler kavramı bununla daha yakından ilintilidir ([26]).

---

[26] "Organik", önerdiğimiz gibi, burada en iyi "devletin, politik oluşumun" "araçsal ve temel bileşenleri" olarak anlaşılır. Bu nedenle Marx der ki, Hegel'de "organik, farklılıkların İdeası ve onların ideal belirlenimidir", fakat "kendi gerçeklikleri organiktir": devleti oluşturan ilişkiler -aile, toplumsal

Kısaca, bunlar, kendileriyle ve devletle mantıksal olarak zorunlu ve oluşumsal ilişki içerisinde bulunan, devletin Bileşen-öğeleridir; devlet bu insani öğeler arasındaki ilişkiden *ortaya çıkar*. Bu nedenle, Marx Hegel'e karşı koyduğu savlara göre, devletin doğasına ilişkin her varsayım onu oluşturan parçalar arasındaki farklılıklardan ve bunun doğal sonucu olarak, bu öğeler arasındaki temel ilişkilerin doğasından çıkarımlanmalıdır. Öyleyse, *Organik;* devlet içindeki devletin değişik bileşenleri arasındaki tüm ilişkilerin bütünsel *ideal* ifadesidir. Hegel yeterince ileriye gitmez. Terimlerin en genelinde durur, hatta, örneğin, *hayvanların organik* doğası (bileşenleri), ve devletin organik doğası arasındaki ayrımlamada başarısız olur. Hegel bunların gerçek bileşen parçalarını göstermekteki başarısızlığı kadar, soyutlamayı *hatalı kullanımı* nedeniyle de eleştirilir.

İdeayı soyutlayarak, Hegel insan *bilincini nesneleştirir*, soyut idealları tarihsel temsil ile donatır, açıkça dinin dogmalarında ifade edilen bir olgu (1844/1975:382-385). Hegel'in idealizmi, çağdaş neo-liberal ekonomiler gibi, gerçek insan tarihini, gerçek insan etkinliğini, yalnızca kuramsal soyutlamaya, kendi maddi olmayan ve dolaylı öğelerine gönderme yapabilen soyutlamaların kapalı sistemi olduğu için özgün insanlarla hiçbir anlamlı ilişkisi olmayan evrenselleştirilmiş *İdeaya* indirger. Böyle bir sistemde

Gerçek insan ile gerçek doğa, bu saklı gerçek-dışı insan ile bu gerçek-dışı doğanın yalın yüklemleri, simgeleri durumuna gelirler. Demek ki, özne ile yüklem, birbirleri karşısında mutlak bir terslik ilişkisi içindedirler; *gizemli özne- nesne ya da nesneyi aşan öznellik, süreç olarak mutlak özne* (*özne* bu yabancılaşma temelinde *yabancılaşır*, kendine döner, ama aynı zamanda bu yabancılaşmayı kendi içinde onarır) ve bu süreç olarak öznedir; bu, kendi içinde, *durmayan*, arı bir çembersel harekettir (s.396).

---

düşünüş, toplumsal kurumlar, politik düşünüş, politik kurumlar vb- devletin temel öğeleridir: bunlar işlevsel, çelişkisel ve araçsal olarak devlete bağlıdır ve ondan ayrılamazlar: bunlar devleti hem tanımlar hem de yaratır, ve bu nedenle devletin organik bileşenleridir.

Burada, dilin oldukça metaforik bir biçimde göründüğü farklı gönderimlerle karşılaşacağız: insanlık ve doğa "özne"nin "yüklem"i. "*Tanrı, mutlak tin, kendini-bilen ve kendini-bildiren idea*", haline gelir, (s.396). Marx Hegel'de ima edilen ilişkilerdeki edilgen ve etken öğeler arasındaki gerilimi ifade ederek "özne"yi yenidenyorumlar. Hegel'in öznesi [kendini-gerçekleyen kendilik-bilinci] nesnesiyle [*soyut* insanlık, yani *kuramsal* insanların halihazırdaki-düşüncesi gibi] birleşik bir ilişki içerisindedir. *Evrensel İdea* ve düşünürlerin soyut İdea'sı arasında bir ilişki ileri sürerek, Hegel aslında saf bir soyutlaştırım, tarihin güdüleyici gücü olarak, *İdea*yı bırakarak, gerçek düşünceyi gerçek düşünürlerden *ayırır*. Hegel'in birleşik "özne-nesne"si bu nedenle anlamlı bir içerikten yoksundur: çünkü bu canlı, gerçek eylemin *boş ve soyut* biçiminden başka bir şey olmadığından, içeriği de ancak tüm içerik bir yana bırakılarak üretilmiş, biçimsel bir içerik olabilir. Bu nedenle, bunlar, *soyutlamanın*, her içeriğe uygun ve bunun sonucu her içeriğe kayıtsız olduğu kadar, bunlardan herbiri için de geçerli soyut genel *biçimleridirler*. *gerçek* tin ve *gerçek* doğadan koparılmış, düşünce biçimleri, mantıksal kategorilerdir bunlar (s.396-397).

Hegel'in öznesi, *Mutlak İdea*, bağımlı yüklemlerinin tarihsel evreniyle birlikte -yani soyut insanlık *ve* soyut doğa- bu nedenle, kendi kaynağından, insanların etkin olarak düşünmesinden (ve, tahminen, konuşması, eylemesi, ve benzerlerinden) ayrılmıştır. Hegel'in öznesi bu nedenle anlamlı bir içeriğe sahip değildir, çünkü yalnızca kendi soyut yönlerinin bir bölümüne gönderme yapar, bunların tümü soyut özne, İdea, ile önceden-tanımlanmış bir ilişki içerisindedir. Burada yine dile yapılan dolaylı göndermelerle karşılaşacağız: kendi gerçekliklerinden kopmuş olan *tüm içeriklere, mantıksal kategorilere ve düşünce biçimlerine kayıtsız kalan soyutlamalar*. Marx hem Hegel'in kuramsal söylemini eleştirir, hem de gerçek yaşamın ilişkilerini, birbirine bağlı ve karşılıklı olarak tanımlanan etkinliklerini tanımlayarak kuramsal söylem oluşturmanın alternatif bir yöntemini gösterir.

Marx başlangıç aşamasındaki kendi eleştirel yönteminin kurucu öğelerini, Hegel'in Devlete ilişkin varsayımları üzerinde durarak geliştirir. Ve, Hegel'in soyutlamanın dinamik yorumunun tarihsel önemini tanımlayarak, Marx kendi maddeci yöntemi için ilkeler formüle eder ([27]):

Hegel'in burada olumlu olarak gerçekleştirmiş bulunduğu şey, —kurgusal Mantık'ında— düşüncenin belirli kavramlarının, *duruk* evrensel *biçimlerini*, doğa ve tin karşısındaki bağımsızlıkları içinde, insanal varlığın, öyleyse insan düşüncesinin de, genel yabancılaşmasının zorunlu sonucu durumuna getirmiş, ve sonuç olarak onları soyutlama sürecinin uğrakları olarak sunmuş ve biraraya getirmiş olmasıdır [...] (s.397).

Ama hatta, insandan ayrılması içinde yalıtık, donmuş, soyut olarak alınmış doğa bile onun için *hiçtir*. Seyredalmaya karar vermiş bulunan soyut düşünürün onu soyut olarak seyrettiği açıktır ([28]). Doğa, düşünür tarafından, mutlak fikir, düşünülmüş şey biçimi altında, onun için henüz gizli ve bilinmez olan kendi öz kişisi içinde kapatılmış bulunduğundan, gerçekte o, doğayı kendinden kurtararak, kendinden sadece o *soyut doğayı*, Doğanın o *arı soyutlamasını* çıkartmıştır — şimdi onun düşüncenin öteki-Varlığı olduğu, soyut düşünceden ayrı, seyrine dalınmış gerçek doğa olduğu anlamı ile. Ya da, insanal bir dille konuşmak gerekirse, doğayı seyredalması içinde, soyut düşünür, tanrısal diyalektik içinde hiçlikten, arı soyutlamadan yola çıkarak, durmadan kendi içinde dönen ve dışarıda gerçeklik içinde hiç (s.264) bir yana bakmayan düşünce çalışmasının arı ürünleri olarak yarattığını sandığı varlıkların, *doğal belirlenimlerin*

---

[27] Tüm yapıtlarında, Marx'ın yöntemi metinlerindeki bir "çözümleme süreci" olarak belirtilmiştir. Örneğin, Marx *Hegel'in Devlet Öğretisinin Eleştirisi*ni yazdığında, daha kuramsal komünizme erişmemişti. Bu hedefe *bunu yazma süreci içerisinde* erişti (Colletti, 1975:45).

[28] Burada, adlandırmaya ve bunun ima ettiklerine karşı olan duyarlılık belirtilmelidir: "sezgi"yi kabul eden bir kişi, adlandırılmış bir şey, gerçek etkinlikten bir soyutlamayı, sezgilemeyi önvarsayar.

soyutlamalarından başka hiç bir şey olmadıklarını öğrenir (s.398-399).

Marx'ın Devlete ilişkin Hegel'in idealizmini ele aldığı bu yöntemi araştırarak, daha sonra Marx'ın ekonomi politiğin eleştirisinde kullandığı kurucu kavramların çoğunun, yukarıda belirttiğimiz gibi (soyutlama, diyalektik ve ideoloji) dil eleştirisinin öğeleri kullanılarak geliştirildiğini göreceğiz: yabancılaşma; kavramsal fetişizm; nesneleştirme ve şeyleştirme; emek süreci; üretsel insan etkinliğinin kapsamlı kavramı olarak emek; bilincin belirlenmesinde toplumsal gerçekliği de içeren maddi gerçekliğin öncelliği -tüm bu yönler, Marx'ın Hegel'in Devlet politikası üzerine idealist söylemini eleştirel [bir şekilde] ele alışındaki ilksel biçimiyle tanımlanabilir.

IX. Ekonomik ve Felsefi Elyazmaları

Şimdi *Ekonomik ve Felsefi Elyazmaları*nın (1844/1975) İlk Elyazması üzerinde duracağız. Bu, yalnızca ekonomi politik üzerindeki yeni odaklanımını değil, Marx'ın çalışmalarındaki önemli bir dönüm noktasını da işaret eder. Marx ekonomi politiğin sorunları üzerinde duran Hegel eleştirisinde (nesneleştirme, yabancılaştırma, kavramsal fetişizm, ve emek süreci) bu kavramsal öğeleri ilk defa kullanmıştı. Marx *Elyazmaları*nın çoğunda riski göze alarak, özellikle de ilk bölümde, ne yapacağını ifade etmiştir. Anlaşılacağı üzere Marx klasik ekonomi politik "endoxa", alımlanmış akıldan yola çıkar, açık olarak temel varsayımlarına meydan okumak için deneysel araştırmalarını "ekonomi politiğin önermeler"i ile sınırlandırır ve karşıt bir tez, ya da, diyalektiğin formel terminolojisiyle, kendi, "karşıt tasım"ını formüle eder (Marx, 1844/1975:315). Açıkça ortadadır ki Marx dil eleştirisine Elyazmalarının Girişinde başlar:

Ekonomi politik ile yakınlığı bulunan okur için, daha başta, sonuçlarımın, ekonomi politiğin özenli bir eleştirel irdelemesine dayanan tamamen deneyci bir çözümleme ürünü olduklarını söyleme gereksinmesini duymuyorum (1844/1975a:281).

Marx, "ekonomi politik " ile ekonomistlerin metinlerini ima eder. Elyazmalarında, bazen takip edilmesi oldukça güçleşen, seslerin bir salınımı vardır (Carver 1998): [bu metinde] ekonomistlerden bir çok alıntı vardır, ve, bazen ekonomistlerin yankısı olan ve bazen onları eleştiren, Marx'ın kendi sesi vardır. Bu ne çeşit bir eleştiridir? Bu, bazen kendi dillerine, bazen de "önermeleri"ne, "savlar"ına, "onvarsayımlar"ına gönderme yapan, günümüzde ekonomistlerin söylemi olarak adlandırılan eleştirel çözümlemedir. Çözümlemenin her aşamasında Marx, ekonomi politik tarafından üretilmiş, toplumsal olarak konumlanmış ve koşullanmış kapitalizm ifadelerini [kullanmayı] sürdürür.

Elyazmaları "Emeğin Ücretlendirilmesi" bölümüyle başlar, bu [bölüm] ilk olarak yalnızca Marx'ın kendi sesidir ve [Adam] Smith'i (1776/1997, 1776/1998) kısaca yeniden ifade etmek dışında, nadiren ekonomistlere gönderme yapar. Bu giriş bölümü, *James Mill'in "Ekonomi Politiğin Öğeleri"nden Parçalar*ındaki (1844) ücretli emeği ele aldığı, sonuçların bir özetidir, bunun orjinal versiyonu Mill'den toplam olarak 97 alıntıyı içerir ([29]). Marx'ın daha sonra yazdığı gibi: "Şimdi kendimizi tümüyle ekonomistin yerine koyalım, ve işçinin kuramsal ve pratik iddialarının karşılaştırılmasında ekonomisti izleyelim". Bunu izleyen sayfaların çoğu "ekonomistin bize söylediği şey"in Marx tarafından ifade edilmesini veya bazen Marx'ın asgari bağlantılandırmasıyla ekonomistlerden alıntılar içerir. Çoğu bölümde, diyalektik yönteme göre, ekonomistleri "kendi ifadeleriyle" duyuyoruz. Fakat aynı zamanda Marx'ın bazı eleştirel yeniden-bağlamsallaştırımları vardır. Örneğin, bir yerde şöyle yazar: "Politik ekonomi aşamasının üzerine çıkalım ve iki soruyu yanıtlamaya çalışalım..." (1844/1975a: 288-289).

"Emeğin Ücretlendirilmesi" başlıklı 1-3 numaralı bölüm, "ekonomistler"in emek hakkındaki iddialarının bir özetini içerir,

---

[29] *Alıntıları* tanıtırken, Colletti (1975: 259) 84 alıntının orjinal elyazmalarından alındığını belirtir. Metinde onüç tane kalır.

ekonomistlerin söylemindeki karşıtlıkları vurgulayan kabullü + ana cümleciklerin örgüsü içerisinde düzenlenmiştir:

İktisatçılara göre, emek, insanın doğa ürünlerinin değerini kendisi ile artırdığı tek şey olduğu halde...aynı ekonomi politiğe göre...toprak sahibi ve kapitalist... her yerde işçiden üstündürler ve işçinin uyacağı yasaları onlar yaparlar (1844/1975a:287).

Burada, Sermayeyi bir toplumsal kurum biçimi olarak tanımlayan ilişkilerin çatışan görüşlerini vurgulayan Marx'ı görürüz. Marx bu çelişen iddialar kümesini şöyle sonuçlandırır:

Nedir ki emeğin kendisi, sadece güncel koşullar içinde değil, ...emeğin kendisinin zararlı ve öldürücü olduğu sonucu..., iktisatçı bunu bilmeden, onun kendi açındırmalarından çıkar (1844/1975: 288)..

Marx tartışmalardan ve ekonomistlerin, ima edilen, ifadelerinden, ekonomistlerin farkında olmadığı, ve "ekonomi politik aşamasının üzerine çıkan (Hegelci terimlerle onu aşan) bir sonuca varır. Bu sonuç, Smith'in, Mill'in, Ricardo'nun, ve diğerlerinin savlarıyla oldukça çelişiktir.

Marx, "Sermayenin Karı" başlıklı bölümün altbölümünde (4) aynı tekniği kullanır. Ekonomistleri kendi [ekonomistlerin] ifadelerindeki çelişkileri göstererek eleştirir

Kapitalistlere karşı [tekele karşı NF PG] tek çıkar yol, ekonomi politiğin verilerine göre, ücretlerin yükselmesi üzerinde olduğu kadar, tüketici halk yararına metaların ucuzluğu üzerinde de iyilikçi bir biçimde etkin olan *rekabettir* (1844/1975a: 300) .

Ekonomistlerden yapılan alıntılar temelindeki bu diyalektik sav, bu ekonomistlere karşı bir karşı-tasım üretmeyi hedefledi; yani rekabet karşıtına yöneltir, tekele; "kapitalistler arasındaki rekabet sermaye birikimini ... sermayenin azınlığın elinde yoğunlaşmasını arttırır"; "eğer emek bir meta ise, en talihsiz özellikleriyle bir metadır" çünkü üretkenlik artarken, diğer metalarla birlikte kendi değerinin azalmasına mahkum edilir." Marx daha sonra belirtir ki ekonomi politikdeki "rekabet öğretisi"

"tekel öğretisine" "karşı"dır, rekabet tekelin "tesadüfi, kasıtlı, şiddetli bir sonucu"dur, onun "zorunlu, kaçınılmaz ve doğal" bir sonucu değildir (1844/1975a:323) ([30]). Tarihte en sistematik, açık ve ifade edilmiş toplumsal eşitsizliklerin nedeni olan, günümüzün kurumsal ve birleşik, tekelci küresel megalitleri [arkaik dinsel taş anıt], tam da Marx'ın burada eleştirdiği biçimde, tekelci öğretiyi öne sürmeye devam eder. Marx'ın klasik ekonomi politik söylem eleştirisi çağdaş taydaşları için de doğruluğunu korur. Marx'ın erken dönem eleştirileri önemini korur.

"Toprağın Kiralanması" başlıklı bölüm feodal toprak mülkiyeti tartışmasını içerir. Burada, Marx'ın bağlantısal mantığı öncelleştirilir. Feodal toprak mülkiyetinin "özü" "insanlar üzerinde yabancı bir güç olarak toprağın egemenliğidir. Serf toprağın eklentisidir. Bunun gibi, miras kalan yurtluğun lordu, ilk-doğan erkek çocuk, toprağa aittir" (1844/1975a:318). Daha önce tartışılmış Arsitocu diyalektik yöntem bağlamında, serf ve lord özün "yüklemleri"dir, ve bu, feodal ilişkiler var olmadan "relata" [bağıntı] ve "correlata" [bağdaşım]ın beraber-tamımlanmasıdır. Fakat, bu ilişkilerde ifade edilen yanılsamalı "görünüm" "toprak ve mal sahibi" ve lord ve serf "arasındaki daha sıkı bir ilişki"dir. Bu, sadece doğrudan doğruya sermayenin kuralı olarak ortaya çıkmaz (s.318). Toplumsal örgütlenme biçiminin bu "görünümü" dilde "ifade edilmiş"tir, '*nulle terre sans mâitre*' (s.318) ([31]). Lord-Serf ilişkisinin temeli, toprak ve efendinin karışımıdır, toprağın ismini taşıyan Lord olarak feodal toprağın kişileştirilmesidir (s.318), ve bunlar *ona* aittir. Toprağın nesnesi olarak, Lord ve Serf feodalizmin sosyo-tarihsel temsilcileridir. Ancak, sermaye için, "bu görünümün kaybolması, - toprak mülkiyetinin ... tümüyle özel mülkiyet hareketine sürüklenmesi ve böylece meta haline gelmesi;

---

[30] "Rastlantısal", burada formel Aristocu bağlamda bir anlam taşır: yani, toplumsal örgütlenmenin diğer biçimlerine aittir, fakat merkantilist devletlerin tekellerini parçalayan kapitalistleri ifade eden Adam Smith ve diğer ekonomistler tarafından anlamlandırılmıştır (bakınız Smith, 1776/1997: 251).

[31] "Efendisiz toprak yoktur".

mal sahibinin kuralının özel mülkiyetin gizlenmemiş kuralı gibi görünmesi kaçınılmazdır." (s.319).

Burada "görünüm", feodal örgütlenmenin "özü"nü (insanlar üzerinde yabancı bir güç olarak toprağın baskısı) içeren ilkin "gizlenmiş" daha sonra "gizlenmemiş" "biçimler"e kaymaktadır. Bu, aynı zamanda, feodal mülkiyet ilişkisinin insanlara -[bu insanların] ilişkileri bunu, onların bu tarihsel ilişkilerdeki bilinci olarak tanımlar- nasıl "göründüğü"dür. Feodalizmden kapitalizme doğru olan hareketteki -"ortak zenginlik" olarak topraktan özel mülkiyet olarak toprağa, [yani] Sermaye'nin kuruluşu [süreci]- toprak mülkiyetinin bu dinamik süreci, "kapitalist ve toprak sahibi arasındaki ayrımın sonu"na, "görünüm"ün "öz"ü ve "biçimler"i arasındaki ilişkiye, insanlara nasıl "göründüğüne", ve bu "görünümler"in "ifade edildiği" dile yöneltir. Marx'ın hesabı, sadece "görünümleri" (geçici biçimler, bunların ifade edildiği ve tanımlandığı dili de içeren, tarihsel olarak yerleşmiş ilişkilerin toplumsal pratiğindeki bilince verilen biçimler) göstermek yerine, tarihsel hareketleri içinde mülkiyet ilişkilerinin biçimleri olarak toprak ve sermaye arasındaki karşılıklı bağıntıyı yakalar. Marx, aslında, feodalizmden kapitalizme olan niteliksel dönüşümün, feodal ilişkilerin görünümünde gizli kalan "insanın üzerindeki şeyin" Sermaye'nin kuralını göstermek için kişisel baskının yanılsamasından çıkan bağıntısal ve kurumsal bir dönüşüm olduğunu gösterir:

insan üzerindeki insanın kuralı şimdi, insanın üzerindeki şeyin, üreticinin ürününün, evrensel kuralı haline gelir. Özel mülkiyetin yabancılaşmasının belirlenmesinde içerilen *eşit*, değer olduğu için, şimdi, *para*nın bu *yabancılaşma*nın duyusal, bedensel varlığı olduğunu görürüz. (1844/1975b:270) ([32])

[32] Marx'ın aynı zaman sürecinde Ekonomik ve Politik Elyazmalarını yazdığı bu pasaj, "James Mill'in Ekonomi Politiğin Öğelerinden Alıntılar" (1844/1975b) adlı çalışmadan alınmıştır.

Birinci Elyazması'nın son bölümünün başlığı "Yabancılaşmış Emek"tir. Metalaşmanın ve yabancılaşmanın bir eleştirisidir. Marx şöyle başlar:

Ekonomi politiğin öncüllerinden yola çıktık. Onun dilini ve onun yasalarını benimsedik. Özel mülkiyeti. bir yandan emek, sermaye ve toprağın, öte yandan, ücret, kapitalist kâr ve toprak rantının ayrılmasını varsaydık; tıpkı işbölümü, rekabet, değişim-değeri kavramı vb. gibi. Ekonomi politiğin kendisinden yola çıkarak, onun kendi terimlerini kullanarak, işçinin meta, hem de en sefil meta düzeyine düşürülmüş bulunduğunu, işçinin sefaletinin, onun üretiminin erki ve büyüklüğü ile ters orantılı olduğunu, rekabetin zorunlu sonucunun, sermayenin az sayıda elde birikmesi, öyleyse tekelin daha da korkunç bir yeniden kurulması olduğunu; son olarak kapitalist ile toprak sahibi arasındaki ayrımın, köylü ile yapımevi işçisi arasındaki ayrım gibi, yok olduğunu ve tüm toplumun iki sınıfa, *mülk sahipleri* sınıfı ile mülk sahibi olmayan işçiler sınıfına bölünmesi gerektiğini gösterdik (1844/1975a:322) (")

Elyazmaları'ndan alınan bu bölüm Marx'ın dil eleştirisi yönteminin diyalektik ve bağlantısal temelini yeniden vurgular. Kendiliğinden muzaffer (günümüzün küresel düzeninde bilinen bir tema) olarak kapitalist bir ekonomiye yönelik hareketi yorumlayan ekonomi politiğin *önermeleri, dili ve yasaları*yla başlayarak, Marx feodal ilişkilerden kapitalist ilişkilere doğru gerçekleşen tarihsel hareketin ve onun eleştirel imalarının alternatif bir yorumunu ifade eder. Marx ayrıca *Kapital*'de daha sonraki eleştirel formülasyonunun üç temel en önemli yönünü belirtir: sahiplik haklarına dayanan sınıf çatışması, üretsel insan etkinliğinin

[33] Marx'ın "mülkiyet" ile ne anlatmak istediği üzerinde durmak yararlı olabilir: toprak üzerindeki yasal haklardan kaynaklanan, "sermayenin birleştiği" mülkiyet haklarını anlatmak ister (1848/1972). "Mülk sahipliği", komünistlerin, sosyalistlerin, tutucuların ve tüm çizgilerdeki liberallerin hatasındaki gibi, basit sahiplik ile karıştırılmamalıdır.

metalaştırılması, ve bunların sonucu olarak, emeğin kendisine, ait olduğu kişiye, veya daha da önemlisi *şeye* yabancılaşması.

Bu bölümde daha sonra sıralandığı gibi: "işçi ne kadar çok üretirse, o kadar az tüketmek zorundadır; ne kadar çok değer yaratırsa, o kadar değersizleşir", vb. Bunlar gerçekliklerdir - ekonomi politiğin kanunları sadece örtmeci açıklamalar, *yorumlama* hatalarıdır:

İktisat hareketinin zincirlenişini anlamadığı içindir ki, örneğin rekabet öğretisi tekel öğretisinin, sınai özgürlük öğretisi lonca öğretisinin, toprak mülkiyetinin bölünmesi öğretisi büyük toprak mülkiyeti öğretisinin karşısına yeni baştan çıkabilmiştir; çünkü rekabet, sınaî özgürlük, toprak mülkiyetinin bölünmesi, tekelin, loncanın ve feodal mülkiyetin zorunlu, kaçınılmaz ve doğal sonuçları olarak değil, ama sadece olumsal, yönelimsel, zorla çıkarılmış sonuçlar olarak açındırılmış ve anlaşılmışlardır (1844/1975:322-3).

Ve daha sonra bu bölümde: "*Ekonomi politik işçi (emek) ve üretim arasındaki doğrudan ilişkiyi gözardı ederek emeğin doğasındaki yabancılaşmanın üzerini örter*" (s.325).

Marx'ın tekrarladığı ekonomi politik eleştirisi burada şudur; "bu, hareket içindeki karşılıklı-bağlantılarını kavramakta başarısızdır" - daha derin ilişkilerin yalnızca "görünümler"i ve "ifadeler"i olan çözümlemeli soyutlamaların doğmasına neden olan ilişkilerin dinamik bir anlatımını vermekte başarısızdır. Bu, ekonomi politik söyleminde bir başarısızlıktır -toplumsal olarak konumlandırılmış temsil sorunu, ekonomi politik söyleminde dünyanın kendi yararına kullanımı ve yeniden bağlamsalllaştırımı sorunu. Demek ki,

Şimdi özel mülkiyeti, zenginlik susuzluğunu, emek, sermaye ve mülkiyetin ayrılmasını bağlayan özsel zincirlenmeyi, değişim ve rekabet, insanın değeri ve değerden düşmesi [*Entwertung*], tekel ve rekabet, vb. özsel zincirlenmesini, kısacası bütün bu

yabancılaşma [Entfremdung] ile *para* sistemi arasındaki bağlılığı anlamak zorundayız (1844/1975:323).

Marx kapitalist üretimde işçinin nasıl yabancılaştığının ayrıntılı anlatımını sürdürür -[işçinin] para ve mülkiyet ilişkileri arasındaki dolayım yüzünden emek ürününe, kendisine ("kendi kendine-yabancılaşma"), genel insanlığa ("türsel-varlığa") ve diğer işçilere yabancılaşması. İşçilerin kendi ürettiği şeyle, onların kendilik bilinçleriyle ve birbirleriyle yabancılaşmış ilişkisi, iş ve kapitalist, özel mülkiyet, ücretler vb. arasındaki ilişki, kapitalist üretimin gerektirdiği toplumsal ilişkiler ve süreçlerin karşılıklı-bağlantılanmış yönleri ve etkileri tam olarak gösterilir.

ESÇ bundan ne alabilir? Ekonomi politiğin eleştirisi temel olarak toplumsal tarihin, toplumsal *gerçekliğin* "hareketleri içindeki karşılıklı-bağlantıları" kavrama başarısızlığının bir eleştirisidir. Bu, toplumsal ilişkilerin yorumlanmasındaki eksiklik ve sonuç olarak yanlış yorumlanması üzerine odaklanan bir ekonomi politik söyleminin eleştirisidir. Söylem çözümlemeli bir bakış açısından, Marx'ın ekonomi politiğin eleştirisi kendi metinlerindeki bağlantısallığın eleştirisidir: sözcükler arasındaki anlamsal ilişkiler, önermeler arasındaki tartışmalı ilişki, süreçler arasındaki geçici ilişkiler, tümceler arasındaki ve içindeki sözdizimsel ilişkiler, öne sürülen ve önvarsayılanlar arasındaki ilişkiler vb. Üzerinde durulan şey, bağlantısal çalışma olarak metinlere, diğerlerinde değil ama belli ilişkiler içerisinde üretilmiş olmaları kadar, diğerlerini üretmeyen ama belli ilişkileri üreten metinlere, bu ilişkileri öncelleyen seçili öğeler olarak metinlere odaklanarak (Fairclough, 2000), tüm formel ve kavramsal mimarinin ve ekonomi politiğin metinlerinin dokusunun eleştirel çözümlemesidir.

X. Kapital

Marx'ın ekonomistleri eleştirisi onların kapitalizm temsillerindeki görünümlerin ötesine gitmelerindeki ve kendi önvarsayımlarına meydan okumalarındaki başarısızlıklarının eleştirisidir. Aynı çizgideki eleştirinin, genellikle Marx'ın en olgun

ve tam çalışması olarak görülen, *Kapital*'de (1867/1976, 1885/1978, 1894/1981) de mevcut olduğu açıkça ortadadır. Biz özellikle, ilk cildin 1. bölümdeki "meta fetişizmi"nin ünlü çözümlemesi üzerinde duracağız ([34]).

Marx "meta biçimine dönüştüğü zaman" "emeğin ürünün [aldığı] gizemli karakter" üzerinde durur:

Her türlü insan emeğinin eşitliği, bu emek ürünlerinin hepsinin eşit değerde olmaları ile nesnel olarak ifade edilir; harcanan emek-gücünün, bu harcanma süresi ile ölçümü, emek ürünlerinin değerinin niceliği biçimini alır; ve ensonu, üreticilerin içersinde emeklerinin toplumsal niteliğinin kendini gösterdiği karşılıklı ilişkiler, ürünler arasında bir toplumsal ilişki biçimini alır (1867/1976:76-77).

Metada, "insanların emeğinin toplumsal karakteri, onlara, bu emeğin ürününe damgalanmış olan nesnel bir karakter gibi görünür, ... insanların gözünde insanlar arasındaki belirli bir toplumsal ilişki, ..., şeyler arasındaki fantastik (düşsel) bir bağıntı biçimini varsayar" (s.77). Şeyler ve onların değerleri gerçek toplumsal ilişkilerin yerini almış gibi görünür, toplumsal ilişkilerin görünümü haline gelirler. Bu, kaynağı "onları üreten emeğin özel (belirli) toplumsal karakteri"nde olan "meta fetişizmi"dir, yani yabancılaşmış emek olarak, kendi ürünlerinden yabancılaşmış emek olarak, (s.77). Üretenlere, "bir bireyin emeğini diğerleriyle bağlantılandıran ilişkiler doğrudan toplumsal ilişkiler gibi değil ... fakat aslında oldukları şey, şeyler arasındaki

---

[34] Marx'ın fetiş kavramını kullanışı yabancılaşma eleştirisinde merkezi bir öneme sahiptir ve özellikle de din eleştirisi, erken çalışmalarının izini taşır. Ekonomi politiğin eleştirisinde. *Ekonomik ve Felsefi Elyazmaları*'ndan sonra, bu kavram geliştirilmiştir: Bu, dinde de böyledir. İnsan Tanrıya ne kadar çok şey verirse, kendinde o kadar az şey kalır. İşçi, yaşamını nesneye koyar. Ama nesne artık kendisine ait değildir, nesneye aittir. Demek ki bu etkinlik ne kadar büyükse, işçi o kadar nesnesizdir. O, emeğinin ürünü olan şey değildir. (1844/1975: 324: 1844 Elyazmaları,Sol Y.).

toplumsal ilişkiler ve kişiler arasındaki maddi ilişkiler gibi görünür" (s.78).

Değerin büyüklüğünün emek-zamanı ile saptanması, işte bu nedenle, metaların nispi değerlerinde görünürdeki dalgalanmaların altında yatan bir sırdır....bu öncelikle metaların bütünüyle gelişmiş bir üretimini gerektirir, yalnız birikimlenmiş deneyimden, bilimsel kanı ortaya çıkar, ki özel emeğin tüm değişik türleri... sürekli olarak onlara gereksinim duyan bir toplumda nicel orantılara indirgenir.

Yani, bireylerin yaşamlarının ölçülebilir nitelikleri parayla, aynı zamanda tüm diğer şeylerle, ölçülebilir hale getirilir. Yani, bireylerin yaşamlarının karşılaştırılamaz nitelikleri para aracılığı ile karşılaştırılabilir hale gelir, tüm diğer şeylerle de [böylelikle] karşılaştırılabilir.

Burjuva iktisadının kategorileri... tarihsel olarak belirlenmiş belirli bir üretim tarzının, koşullarını ve ilişkilerini, yani meta üretimini, toplumsal geçerlik ile ifade eden düşünce biçimleridir... Ekonomi politik ne denli eksik olursa olsun, değer ve değer büyüklüğünü gerçekten tahlil etmiş ve bu biçimlerin altında yatan şeyi açığa çıkarmıştır. Ama bir kez olsun, emeğin, niçin onun ürün değeri ile ve emek-zamanının bu değerin büyüklüğü ile temsil edildiği sorusunu sormamıştır. Üretim sürecinin insan tarafından denetimi yerine insana egemen olduğu bir toplum durumuna ait bulundukları üzerlerine silinmez harflerle damgalanmış bulunan bu formüller, burjuva anlayışına, tıpkı üretken emek olarak, doğanın yüklediği apaçık zorunluluk olarak görünür.

Marx burada dile açıkça gönderme yapmaz, fakat dil ve değer arasındaki benzerliği başka bir yerde ifade eder. Değer nesnel değildir, şeylere içkin de değildir; daha çok, "emeğin her ürününü toplumsal hiyeroglife dönüştüren" soyut bir kavramdır (Marx, 1976:167). Değer ve dil üretken bir kaynağı, üretsel insan etkinliğini, paylaşır: "kullanım nesnelerinin varolma değerine sahip oluşuyla, bu karakteristik insanların toplumsal ürünü olduğu kadar onların dilidir de" (1976:167). Bu alıntıyı, hem günlük

yaşam söyleminin hem de ekonomistlerinin söyleminin, bir (söylem) eleştirisi olarak ele alabiliriz. İlkine göre, meta fetişizmi bilincin özgün bir biçiminin sorunudur, kendi emeklerinin "özgün toplumsal karakteri"den doğan "insan emeğinin toplumsal karakterinin onlara" nasıl "göründüğü" sorunudur. Fakat Alman İdeoloji'sinin ortaya koyduğu gibi, bilinç daima "madde" -yani dil- ile "yüklenmiştir". Sorun burada, günümüzün terimleriyle, üretenlerin ve üretimin söylemidir.

Ekonomistlerle ilgili olarak, Marx'ın eleştirisi *Ekonomik ve Felsefi Elyazmaları*daki eleştiriyi yankılar: ekonomistlerin bu "formüller"i (daha önceki metinlerinde de kullandığı bir kelime) onlara "kendi kendine açık" gibi görünür, [ekonomistler] "niçin" diye sormazlar, emek-zamanla değerin büyüklüğünün belirlenimindeki "giz"i gösteren altta yatan ilişkileri araştırmazlar - ne de "metaların tam olarak gelişmiş üretimi"nin ne gerektirdiğini sorgulamazlar, ekonomistlerin "formülleri" içinde yaşadıkları "toplumsal durum"a aittir (1844/1975a:322). Hem üretenlerin fetişistik söylemi hem de ekonomistlerin "formüller"i altta yatan ilişkileri kavramaktaki başarısızlıktan zarar görür -ve yine böylece yukarıda metinlerin (ve metinlerde ki) "bağlantısallık" olarak gönderme yaptığımız şeyin eleştirisine açıktır. Böylece, ekonomistlerin metinleriyle açık uğraşım ve [metinlerin] eleştirisi oldukça yumuşatılmış olmasına rağmen, söylemin eleştirisi *Kapital*'de Marx'ın yönteminin önemli bir parçası olarak kalır.

XI. Gotha Programının Eleştirisi

ESÇ için benzer bir sonuç Marx'ın olgunluk dönemi çalışmalarından bir diğerinden, Marx'ın önemli politik eleştirilerinin sonuncusu ve Alman Sosyalist Partisi'nin [sic. Alman Sosyal Demokrat İşçi Partisi] program taslağının eleştirisi olan, 1875 tarihli *Gotha Programının Eleştirisi*nden çıkarılabilir. Toplumun tüm iyelerinin "eşit haklar"dan yararlanacağı "emeğin kazanımlarının" açıklanması olan programın bir bölümünü tartıştığı aşağıdaki alıntı üzerine odaklanalım. Marx, gelecekteki

sosyalist toplum bağlamında "ideolojik anlamsızlık" olarak gönderme yaptığı "eşit hak ile" [sözünü] tartışır:

Burada ele almamız gereken, kendi temelleri üzerinde *gelişmiş* olan değil, tersine, kapitalist toplumdan *doğduğu* şekliyle bir komünist toplumdur; dolayısıyla, iktisadi, manevi, entelektüel, bütün bakımlardan, bağrından çıktığı eski toplumun damgasını hâlâ taşıyan bir toplumdur. Bu bakımdan birey olarak üretici (gerekli indirimler yapıldıktan sonra), topluma vermiş olduğunun tam karşılığını alır. Onun topluma verdiği şey, birey olarak, kendi emek miktarıdır...emeğinin eşit bir tutarı kadar bir miktar alır... ilke, eşdeğer metaların değişimine hükmeden ilkeden farksızdır: bir biçimdeki belli bir miktar emek, başka bir biçimdeki eşit miktar emekle değişilmektedir.

Demek ki, meta değişiminde eşdeğer değişimi yalnızca *ortalama olarak* varolduğu, tek tek durumlarda olmadığı halde, ilke ile pratiğin ortak çekişme içersinde olmamasına karşın, *eşit hak*, burada, hâlâ -ilke olarak- *burjuva haktır... eşit hak*, hâlâ burjuva sınırlar içersinde kalmaktadır. Üreticinin hakkı, sunmuş olduğu emekle orantılıdır; buradaki eşitlik, ölçümün eşit bir ölçüt ile, emek ile yapılması olgusudur.

Ama bir insan, bedensel ya da zihinsel olarak bir başkasından üstün olabilir, böylece aynı süre içersinde daha fazla emek sağlayabilir ya da daha uzun süre çalışabilir; ve emeğin bir ölçü görevi yerine getirebilmesi için, süresi ve yoğunluğu saptanılmalıdır, yoksa bir ölçü birimi olmaktan çıkar. Bu eşit hak, eşit olmayan bir emek için eşit olmayan bir haktır... eşit olmayan bireysel yetenekleri ve böylece de üretken kapasiteyi doğal bir ayrıcalık olarak zımnen kabul eder. *Demek ki bu, özünde, her hak gibi eşitsizliğe dayanan bir haktır.* Niteliği gereği, hak, ancak aynı ölçüt kullanıldığında sözkonusu olabilir; ama eşit olmayan bireyler (ve bunlar eşit olsalardı ayrı ayrı bireyler olamazlardı) yalnızca aynı açıdan değerlendirildiklerinde, yalnızca belirli bir yönden ele alındıklarında, örneğin, bu durumda olduğu gibi, geri kalan her şeyden tecrit ederek yalnızca *işçi olarak* hesaba katıldıklarında,

aynı bir ölçütle ölçülebilirler...Bütün bu sakıncalardan uzak durabilmek için, hak, eşit olacak yerde, eşit olmamalıydı (1875/1972:387-8).

Marx, "eşit haklar"ın ölçümlenmesinin, paradan farklı olmayan, insanların yapma kapasitesine sahip oldukları işi etkileyen diğer karakteristiklerini (yani, herkese yeteneğine göre; herkese gereksinimine göre [anlayışını]) göz ardı ederek insanları sadece "işçiler"e indirgeyen, emeği soyutlayan, "eşit standart"ın uygulaması olduğunu tartışır. Sonuç "haklar"ın "eşitliği" maskesi altında "burjuva", "ideolojik" eşitsizliğin üretilmesi zorunluluğudur. Burada ki yanlış, standardize edilmiş ölçümlemelerle hatalı bir şekilde kıyaslanamayanı kıyaslanabilir kılmaktır. Sosyalist bir programdaki bu burjuva söylemin beliriminin (metinlerarası) eleştirisi, ve halihazırda partide "köklenen", "gerçekçi görünüş"ün dışta bırakılması, yine altta yatan ilişkileri -"haklar", "standartlar" ve insanların hiç birşeyle değil ama soyut emek ile indirgenmiş eşitleştirimini- kavramadaki başarısızlık üzerine odaklanır. Yine, ESÇ bakış açısına göre, bu, söylemin kavramsal mimarisinin ve metinsel bağlantısallığının eleştirisidir. Burada daha önce değindiğimiz erken dönem *Ekonomik ve Felsefi Elyazmaları* ile temel olarak aynı amaçta olan metinsel eleştiri türlerine ilişkin olgunluk dönemi metnindeki Marx'ı ele aldık.

XII. Louis Bonaparte'ın Onsekizinci Brumaire'i

Louis Bonaparte'ın Onsekizinci Brumaire'i (Marx, 1851-2/1968), Marx'ın dilin toplumsal-politik süreçte nasıl işlediğinin çözümlemesini içeren, üzerinde durduğumuz gerçek tarihsel olayların -Fransa'da 1851'de Louis Bonaparte'ın *coup d'etat (hükümet darbe)*sine yol açan süreç- çözümlemesi olan diğer metinlerle karşıtlık içerisindedir. Çözümlememize Marx'ın o ünlü giriş bölümüyle başlayacağız:

Hegel, bir yerde, şöyle bir gözlemde bulunur: bütün tarihsel büyük olaylar ve kişiler, hemen hemen iki kez yinelenir. Hegel eklemeyi unutmuş: birinci kez trajedi olarak, ikinci kez komedi olarak... İnsanlar kendi tarihlerini kendileri yaparlar, ama kendi

keyiflerine göre, kendi seçtikleri koşullar içinde yapmazlar, doğrudan verili olan ve geçmişten kalan koşullar içinde yaparlar. Bütün ölmüş kuşakların geleneği, büyük bir ağırlıkla, yaşayanların beyinleri üzerine çöker. Ve, onlar kendilerini ve şeyleri, bir başka biçime dönüştürmekle, tamamıyla yepyeni bir şey yaratmakla uğraşır göründüklerinde bile, özellikle bu devrimci bunalım çağlarında, korku ile geçmişteki ruhları kafalarında canlandırırlar, tarihin yeni sahnesinde o saygıdeğer eğreti kılıkla ve başkasından alınma ağızla ortaya çıkmak üzere, onların adlarını, sloganlarını, kılıklarını alırlar. İşte bunun gibi, Luther, havari Paul'ün maskesini takındı, 1789-1814 devrimi ardarda, önce Roma Cumhuriyeti, sonra Roma İmparatorluğu giysisi içinde kurum sattı ve 1848 Devrimi, kimi 1789'un, kimi de 1793'ün ve 1795'in devrimci geleneğinin taklidini yapmaktan öte bir şey yapamadı (1851/1968:95-96).

Metinde daha sonra:

Görüldüğü gibi bütün "*idees napoleoniennes*", *henüz gelişmemiş ve henüz gençlik tazeliğindeki küçük toprak mülkiyetinin çıkarlarına uygun fikirlerdir*. Yaşlılık aşamasına geçmiş küçük toprak mülkiyetinin çıkarları ile çelişiktirler. Bu fikirler küçük toprak mülkiyetinin cançekişme sanrılarından başka bir şey değildir, tümce biçimine dönüşen sözcüklerdir, hayalet biçimine geçen ruhlardır...imparatorluğun güldürüsü (s.131).

Devrimler "ödünç dil" -gerçek anlamında dili de içeren, metaforik anlamda dil- içerisinde yapılmıştı. Marx Bakhtinci terimlerle, heteroglossiadan, şimdide canlanan geçmişten alınan "heteroglossic" ve metinlerarası kaynaklardan bahseder (Fairclough, 1992, 4. bölüm; Lemke, 1995 3. bölüm). Devrimin "yalın gerçekliği" ve gerçek "içeriği" bir kez ortaya çıktığında, ödünç alınmış "ifadeler" kaybolur ve yeni söylemler ortaya çıkar. Böylece 1789 Fransız Devrimcileri "Romalı kılığında ve Roma'ya özgü cafcaflı sözler kullanarak, kendi çağlarının ödevini, yani modern *burjuva* toplumunun meydana çıkması ve kurulması işini yerine getirdiler, kendi savaşımlarının dapdar burjuva içeriğini

kendi kendilerinden gizlemek" için "kendilerini aldattılar". Ama "toplumun yeni biçimi bir kere kurulup yerine yerleşince", tufan-öncesi devler ve onlarla birlikte yeniden dirilmiş olan Roma da, ortadan kayboldu... Girtlağına kadar servet üretmeye ve barışçıl rekabet savaşımına gömülen burjuva toplumu, Roma çağının hayaletlerinin kendi beşiği başında beklemiş olduklarını unutmuştu([35]).

Marx "daha önceki devrimler"i -ki burada "ifade" (boş bir slogan) "içeriği" (anlam, dünyevi tarihsel sonuçlar) gizler- komünistler tarafından mücadelesi verilen, "geçmişle ilgili olan batıl inançlar"a kapılmadan kendi "içeriği"ne ulaşmak zorunda olan, "toplumsal devrim"le, karşılaştırır. Bu nokta, bu alıntının sonundaki güçlü *chiasmus* (tersine çevirme) özetlenmiştir:

19. yüzyılın toplumsal devrimi, şiirsel anlatımını, geçmişten değil, ancak gelecekten alabilir. 19. yüzyılın devrimi, geçmişin bütün hurafelerinden kendisini sıyırmadan, kendisiyle harekete geçemez. Daha önceki devrimlerin kendi öz içeriklerini kendilerinden gizlemek için tarihsel anımsamalara gereksinmeleri vardı. 19. yüzyılın devrimi ise, kendi öz içeriğine ulaşmak için ölüleri, kendi ölülerini gömmeye terketmek zorundadır. *Eskiden söz içeriği aşıyordu, şimdi içerik sözü aşıyor* (italikler bizim,s.99).

"İfade" ve "içerik", "ifade" ve "gerçeklik" arasındaki fark tüm metin boyunca yinelenir. "İfade"nin Almancası, metinde daha sonra göreceğimiz gibi, Marx tarafından sıklıkla alaycı bir şekilde kullanılır:

Nasıl özel yaşamda bir adamın kendisi hakkında düşündükleri ve söyledikleri ile gerçekte ne olduğu ve ne yaptığı birbirinden ayrılırsa, tarihsel savaşımlarda da, özel yaşamdakinden daha çok, partilerin sözlerini ve emellerini onların kuruluşlarından ve gerçek çıkarlarından ayırdetmek, kendileri hakkında düşündükleri ile gerçekte ne olduklarını birbirinden ayırdetmek gerekir. (s.119)

---

[35] Marx'taki "hayalet", "ruh" vb metaforlar için, bakınız Derrida (1994).

Ancak "ifade" ve "içerik" arasındaki ilişki daha karmaşık olabilir. 1848 Devrimlerinde, "*Sosyal cumhuriyet*, bir söz olarak, bir kehanet olarak ortaya çıktı". Bu, "modern devrimin (yani, Sosyalist devrim) genel içeriğini gösterdi, ama o zaman için gerçekleşebilecek bir içerik değildi, çünkü belli durumda ve belli koşullarda, elde bulunan malzeme ile, ve yığınların ulaşmış oldukları gelişme derecesi ile derhal uygulamaya konulabilecek olan her şeyle baştan sona garip bir çelişki halindeydi... Başka hiç bir dönemde, yüksek sözlerin, hem güvensizlik, hem de gerçek beceriksizliğin...daha karmaşık bir karışımını görmüyoruz...". Ama "sosyal cumhuriyet"in içeriği dramın sonraki perdelerinde bir hayalet gibi ortalıkta dolandı. *Demokratik cumhuriyet* ilan edildi. 13 Haziran 1849'da, [demokratik cumhuriyet] *küçük-burjuvazi* ile birlikte yenilir... Parlamenter cumhuriyet, burjuvazi ile birlikte bütün sahneyi ele geçirdi ve bütün genişliğince yayıldı, ama 2 Aralık 1851'de, güçbirliği kurmuş kralcıların "Yaşasın Cumhuriyet!" diye canhıraş çığlıkları arasında onu gömdü... *Bonaparte'ın parlamentoya karşı, yürütme gücünün yasama gücüne karşı, düpedüz şiddetin, sözün şiddetine karşı zaferi olmaktan geri kalmadı.*

"Toplumsal cumhuriyet" ifadesi gerçek toplumsal devrimi "belirten" kehanettir. "Dramın sonraki perdelerinde bir hayalet gibi ortalıkta dolandı", içerikle bağdaşmayan zayıf ifade, "demokratik cumhuriyet" ve "parlamenter cumhuriyet"te başarılı bir şekilde (günümüz ESÇ terimleriyle) yeniden bağlamsallaştırılır (özgülenir ama aynı zamanda dönüştürülür), ama içerikle bağdaşmayan bir ifade olarak onun "gücü" Bonapart'ın "ifadesiz gücüyle" karşılaştırılamazdı.

"Kendisini lümpenproleteryanın şefi olarak gören bu Bonapart...gerçek Bonapaıttır, sans phrase (düpedüz) Bonaparttır" (s.138).. Biz burada Marx'ı, yirminci yüzyıl faşizminin habercisi olan, olumsuz korparatist popülizm politikasını tanımlarken buluruz (Saul, 1992, 10. bölüm, 1997, 4. bölüm). Bonapart "ödünç alınmış dil"le gerçeği görür: "Bu düzenbaz sefih, halkların

yaşamına, onların eylemine ve devletin eylemlerine, sözün en kaba anlamıyla, bir komedi olarak bakar, büyük kostümlerin, büyük sözlerin ve büyük tavırların ancak en bayağı rezillikleri gözlerden gizlemeye yaradığı bir maskeliler alayı olarak bakar." (s.138). Bonapart burjuva politikasının "eylemlerini", mitsel komedisini görür ve onu manipüle etme fırsatını ele geçirir. Ancak "zafer"inden sonra, kendi ifadelerinin, kendi "ideolojisi"nin öğelerinin kurbanı haline gelir:

tarihi artık bir komedi sanmayan, ama kendi öz komedisini tarih sanan bu ağırbaşlı soytarı, kendi dünya anlayışının kurbanı oluyor. ... ve ardında ... düzensizlik, kargaşa, fuhuş, hırsızlık derneği olmak üzere yurttaşların önünde resmi bir dille açıktan açığa düzenden, dinden, aileden, mülkiyetten sözederken, [işte o, Bonaparte'ın ta kendisidir].

Bir ifadenin gerçek içeriği deneyim yoluyla "açığa çıkarılabilir":

Haziranda ayaklananların yenilgisi...Avrupa'da, cumhuriyet mi, krallık mı sorunundan daha başka sorunların da var olduğunu göstermişti. Burjuva cumhuriyetinin burada bir sınıfın diğer sınıflar üzerindeki mutlak zorbalığı anlamına geldiğini göstermişti. Bu yenilgi kanıtlamıştı ki...cumhuriyet, genel olarak, *yaşamın tutucu bir biçimi değil,* [tersine] *burjuva toplumunun devriminin yalnızca politik bir biçimidir* (s.104).

Bilincin ve "ifadelerin" biçimleri konumlamıştır ve konumlanır -hem kendi toplumsal geçerlilikleri hem de toplumun oluşumuna ilişkin (çoğunlukla yapıcı) görüşleri bağlamında, sözcelerinin gücü toplumsal ilişkilerdeki, toplumsal hiyerarşideki konumlanmalara dayanır:

Ama demokrat, küçük-burjuvaziyi, dolayısıyla, bağrında karşıt iki sınıfın çıkarlarının karşılıklı birbirlerini köreltikleri bir *ara sınıfı* temsil ettiği için, sınıflar arası uzlaşmaz çelişkilerin üstünde olduğunu sanır. Demokratlar...ulusun bütün geri kalanlarıyla birlikte *halkı* oluşturuyorlar. Onların temsil ettikleri

şey ise, *halkın hakkıdır*, onları ilgilendiren şey, *halkın çıkarlarıdır*. O halde, bir savaşıma girişmeden önce...demokratların yapacakları tek şey, bir işaret vermektir ve *halk*...kendini *ezenlere* karşı saldıracaktır (s.123).

Bu, metindeki bir çok serbest dolaylı anlatım örneğinden biridir -Marx "demokratları" alaya alır- italikle yazılmış ifadeler ("ara sınıf" dışında) "demokratların" ifadeleri ve sınıf ilişkilerinde "ara" tarihsel bir konumdan doğan "imgesel" bir bilinç oluşturan ifadeleridir. "İfade" ve "içerik" arasındaki ilişki, şimdiye dek üzerinde durduklarımızın ötesinde bir farklılaşma göstermiştir. Marx 1789 ve 1848 devrimlerinde "ölülerin dirilmesi"ni karşılaştırır: "Bu devrimlerde" -Marx 1789 devrimini ve İngiliz devrimini kasteder- "ölülerin dirilmesi, sonuç olarak, eskilerini taklit etmeye değil, yeni savaşımları ululamaya; gerçeğe sığınarak onların çözümünden kaçınmaya değil, tamamlanacak, yerine getirilecek ödevi muhayyilede devrimin hayaletini yeniden çağırmaya değil, devrim ruhunu bulmaya hizmet eder". Tüm bu karşıtsavsal cümleciklerin her biri 1848'in karşısına 1789'u koyar, ve karşıtlık daha da açık kılınır: "1848'den 1851'e yalnızca eski devrimin hayaleti ortalıkta dolandı". "Ödünç alınmış ifadeler", "kendi içeriklerinin burjuva sınırlarını gizlese" bile, devrimci mücadelede kurucu ve önemli amaçlara hizmet edebilir -veya yalnızca "hayaletleri" çağırabilirler.

Burada, özellikle yeni kapitalizm dilinin eleştirisi bağlamında ESÇ'nin değeri nedir? Marx devrimlerin (ve karşı-devrimlerin) "dil"lerini geçmişten nasıl "ödünç aldıklarını" gösterir -ESÇ terimleriyle, bu, toplumsal heteroglossia'nın, metinlerarasılığın, değişimin varolan (eski) söylemlerin seçici yeniden bağlamsallaştırımı ve söylemlerarasılığın özgülenmesini nasıl içerdiğinin, ve farklı toplumsal konumlanımlara ilişkin toplumsal bir biçimde konumlanmış bir süreç olarak bunun tanınmasıdır. Burada bu süreçle ilgili olarak bir ikilem sözkonusudur: bu [dil] "ifade"nin altında "içeriği" gizler, Marx ise bunun [dilin] "devrimin ruhunun bir kez daha bulunması için" hem olumsal hem

de zorunlu bir yardımcı, ya da tersine salt bir "güldürü", bir "hayalet" olabileceğini öne sürer. Derrida (1994) Marx'ın, toplumsal devrimlerin farklı olduğu/olacağı [savunusunda ki], bu özgüvenli iddiasını sorgular: Marx'ın vurguladığı yöntemdeki geçmişin ifadeleri, Marxizmin ifadelerinin bugün bize göründüğü gibi, şimdiki zamanda "hayalet gibi görünmeye" devam eder, - bunun gerçekten bir sonu olmasını bekleyebilir miyiz?

Günümüzün ekonomik dönüşümleri -refah devleti kapitalizmine karşı karşı-devrim karakterine sahip gibi görünen- 'Roma'nın kahramanlık dilini kesinlikle ödünç almaz, ama, yine, özellikle çoğu da, sırasıyla, skolastik dogmadan ve merkantilist retorikten "ödünç alınmış" kapitalizmin "altın çağı"nın, "ödünç alınmış dillerinden" [gelen] "ifadelerde" kendi "içerikleri"ni gizlemezler (Graham, 2001) ([36]). Örneğin, "bireysel özgürlüğün" dili sadece "tercihler"in eşsiz silsilesinden "seçim yapan" "tüketiciler" olarak, bunun sağladığı sermayenin nadiren *raison d'etre* [varlık nedeni] olarak temsil ettiği insanların "özgürlüğü"ne değil, fakat ayrıca, örneğin, artan bir şekilde yarım-zamanlı ve kısa-dönemli işçiler talep eden bir piyasadan insanların elde ettiği "özgürlüğe" daha açık bir sinisizm ile uygulanır. Elbette, böyle bir

---

[36]"Seçim hakkı" söyleminin özellikle ilgilendiği şeydir. Bu kendi tarihsel içeriğini, faizciliğe karşı kilise öğretisini yayan, Devlet'in içsel istemi içerisinde edinir. İlginç bir şekilde, bu Aristo'nun "özgür irade" kavramıydı - günümüzde "akılcı seçim" kuramı olarak değişti- bu, ilk başta, daha az bir günah konumu olarak faizciliğe karşı kilise yasaklarını getirmede kararlıydı (Langholm, 1998:74). Skolastikler ilk başta günah yükünü, Aristo'nun yorumlarından birine kuşkulu bir değişiklikle (Zorlanan irade iradedir) ödünç para veren kişiden *ödünç alan* kişiye doğru kaydırdı: "Faiz ödeyen kişi bunu gönüllü bir şekilde yapar, aynı bağlamda, kişinin denizde tehlikede olduğunda yükünden vazgeçmesinin de gönüllü bir şekilde yapıldığı söylenebilir, yani, yaşamını kaybetmektense malını kaybetmeyi tercih eder" (s.74) Bu nedenle, "özgür irade" kavramının, ve böylece de "özgür" seçimin, çarpıtılmış yeni şekli ana ekonomik düşünce için geçerli hale geldi ve o zamandan beri öyle kaldı. Marx oldukça haklı bir şekilde, bu özellikle mantıksız yanlış özgürlük söylemine şiddetle saldırır (ör. Marx, 1976:280, bölüm 28).

ideolojik dilin eleştirileri ESÇ içinde yaygındır, fakat Marx'ın dikkate değer bir biçimde vurguladığı şey, böyle "ifadeler"in ideolojik "gücü"nün bellekteki tarihsel bilincin etkisinden kaynaklandığıdır -ilk Fransız devriminin ve ikincinin "ifadeleri"ne güç veren ilk Napolyon'un belleğinin gücüydü.

XIII. Marx ve Eleştirel Söylem Çözümlemesi

ESÇ Marx'ın söylem eleştirisinden ne öğrenmiştir? Marx'ın eleştirisinin bazı yönleri ESÇ için bildiktir -örneğin, Hegel'in idealist "idea"ya faillik atfına odaklanan, "Hegel'in metinlerinin "dönüşümsel eleştirisi":

"İdea öznenin ve aile ve sivil toplumun devletle gerçek ilişkisinin ürünüdür ve kendisinin içsel imgesel etkinliği olarak kabul edilir. Aile ve sivil toplum devletin alanıdır; bunlar gerçekte etkin öğelerdir, fakat kurgusal felsefe de şeyler tersine çevrilmiştir" (Marx,1843/1975:62).

Failliğin kendi temsilleri bağlamında metinlerin eleştirisi, "eleştirel dilbilim" ve ESÇnin temel ilgi alanıdır. Aynı zamanda, toplumsal yaşamın üretsel etkinliğindeki bir öğe olarak Marx'ın dil görüşü, diyalektik olarak daima-varolan bir anı ve toplumsal biçimlerin (bilinç, fiziksel etkinlik, kurumsallaşmış biçimler) [en geniş anlamıyla bütün insan etkinliklerini anlatan] üretiminin ve yeniden üretiminin bir yönü olarak diğerleriyle her zaman karşılıklı olarak bağlantılıdır, kesinlikle ESÇ içerisindeki bazı (yeterli olmasa da) gelişmeleri alımlamıştır (ör, Chouliaraki, Fairclough 1999; Graham 1999). Bu tanımlamaya göre farklı söylemler toplumsal ilişkilerin verili sistemindeki değişik konumlara bağlıdır -Marx'ın toplumsal ilişkiler ve üretim sistemlerinin gelişiminin evreleri üzerindeki koşul olarak söylemlerin gelişimi üzerindeki vurgusu söylemlerin konumsallığına önemli bir tarihsel boyut katar.

Ancak, yukarıda seçilen metinlerin yorumunda, metinlerdeki "bağlantısallık" olarak gönderme yaptığımız şeye odaklandık; ilişkiler, çelişkiler ve öğeler arasındaki gerilim. Bu terimlerle

metinlerin eleştirisini, ilkin toplumsal üretimin kipliği olarak metinlerin maddeci yorumuna ve sonrasında ise henüz gelişmemiş metin çözümleme yöntemlerine bağlı olarak yorumladık (Fairclough 2000). Şimdiye kadar, diğerlerindeki gibi ESÇde metin çözümlemesi tümceye odaklanan dil kuramları ile sınırlandırılmıştır ve metinleri tümcelerin dilbilgisinin uzanımı bağlamında yorumlama eğilimindedir. Süreçler olarak, çalışmalar olarak ve diğer olası ilişkileri -sözcükler arasındaki anlamsal, kavramsal ve sınıflandırıcı ilişkiler, önermeler arasındaki mantıksal ilişkiler, süreçler arasındaki geçici ilişkiler, tümceler arasında ve içindeki sözdizimsel ilişkiler, önerilen ve önvarsayılanlar arasındaki ilişkiler vb.- içermeyen öğeler arasındaki özgün ilişkilerin "kurulumu" olarak metinleri yorumlama ve çözümleme yöntemlerine gereksinim duyarız. Metinlerin bu "çalışması" tam olarak toplumsal yaşamın üretsel etkinliklerinde bütünleşmiştir (Halliday,1993:8), bu [çalışma], diğerleriyle bağlantısında olduğu kadar, ayırt edici bir biçimde kendi mantığı bağlamında kavranması gereken söylemsel bir süreç olarak kalmasına rağmen, diyalektik olarak bu üretsel etkinliklerin diğer yüzlerini de içselleştirir ve diyalektik olarak onlar tarafından içselleştirilir. Marx tabi ki (belki de söylemi/metni/dili insan varoluşunun geri kalanından ayrı olarak düşünmediği için) bunların hiçbirini söylememiştir, fakat onun eleştirel yöntemi söylemin ustaca üretilmiş gelişimsel eleştirisini içerir. ESÇyi bu doğrultuda geliştirmek yalnızca "akademik" bir uğraş değildir. Çağdaş toplumsal yaşamın geniş çapta vurgulanmış özelliği onun "parçalara ayrılması"dır, ve yeni kapitalizme alternatifler formüle etmenin önünde geniş çapta vurgulanmış engel, bu parçalara ayrılma ile uyuşum içinde olan ve bu parçalara ayrılma tarafından sürdürülen bir sistem olarak onun anlaşılmazlığıdır (saydam olmaması). Bu anlaşılmazlık yalnızca kendi varoluşunun farkındalığı ile azaltılamaz. Kendi görünümlerinin altında yatan ve bunların ötesine giden ilişkileri görebilmek için, toplumsalın yeni sisteminin gelişiminin kesin bir düzeyini, deneyimin kesin bir birikimini ele alan Marx'ın anlayışı kesinlikle bir doğruluğa

sahiptir. Bu bakış açısından, ESÇ yeni kapitalizmdeki dilin eleştirisi ile bağlantılı ise, bizim de çağdaş ekonomi politik ve diğer politik ve toplumsal bilimlerdeki en gelişmiş çalışmalarla uyum içinde olmamız gerekir. Bununla beraber, Marx'ın zamanından farklı olarak, sistemin içinde yaşayan, [sistemden] olumsuz yönde etkilenen ve [sistemi] değiştirmeyi dileyenler için sistemin görünürlüğü, dolayımlamanın ayrıntılı ağ yapıları tarafından koşullandırılmıştır.

Görevimiz yalnızca "burjuva ekonomistler"imizin eleştirisi değil, ayrıca hükümet temsilcilerinin, "uzman" ordularımızın (akademisyenleri de içeren), "haber"lerimizin, "eğlence"lerimizin, şirketlerimizin ve diğerlerinin eleştirisidir. Fakat bağlantısallık ve bağlantısal mantık tam olarak odak noktamızdır. Eğer sıradan bir örneği ele almak gerekirse: medyada ki çoğu "tüketici olayları" başlıklarından birinde, çocuklar için onların sağlığına zarar veren yiyecekler üretmekle suçlanan bir şirketin sözcüsünün savunması: "Bizim tüm çabamız anne babaların geniş bir seçim hakkına sahip olduklarını garantilemektir". Marx'ın "boş ifade" olarak adlandırdığı "seçme hakkı" [ifadesinin] boşluğu kendisini "görünümler"le sınırlandırmasından, soyut ve çiftanlamlı doğasından, taşıdığı tarihsel yükten, ve aslında, "seçme hakkı"nı, parçalanmış (çılgın) tüketimle değil, üretim ilişkileri, baskı (zorbalık) ve tekelle bağlantılandıran altta yatan ilişkileri dışa vuran, çoğu çağdaş söylemin hatasından kaynaklanır gibi görünür.

XIV. Söylem Çözümlemecisi olarak Marx

Bir bağlamda Marx'ın söylem çözümlemecisi olduğunu varsaymak basit bir şekilde anokranistiktir (tarihsel bir hatadır). Onun zamanında söylem çözümlemesi yoktu. Diğer bir bağlamda bu biraz gerçekliği olan bir iddiadır: Marx'ın dil görüşü ve dil eleştirisi biçimi çağdaş eleştirel söylem çözümlemecilerin bazılarıyla benzerlik gösterir.

Son olarak *Grundrisse*'nin Para üzerine olan Bölümüne gönderme yaparak Marx'ın dil anlayışına ilişkin iddianın geçerliliğini göstermeye çalışalım:

Kağıt üzerinde, kafamızda, bu metamorfoz yalın bir soyutlamayla oluşur; ama gerçek değişimde gerçek bir aracılık, bu soyutlamayı gerçekleştirecek bir araç gereklidir...en ilkel değişimle alışverişte, iki meta birbirine karşılık değiştiriliyorsa, önce bunların her biri, metaların değişim-değerini ifade eden bir simgeye, örneğin Batı Afrika kıyılarındaki bazı zencilerde olduğu gibi, onlar [mallar] = x çubuk simgesiyle ifade edilir. İki metadan biri = 1 çubuk, öteki =2 çubuk. Bu ilişki içinde metalar değiştirilir. Metalar önce kafada ve dilde çubuklara çevrilir, daha sonra birbirleriyle değiştirilir. Değiştirilmeden önce değerleri biçilir ve değer biçmek için de birbirleriyle belirli sayı ilişkileri içine sokulmaları gerekir...bir metre bez ile değiştirebileceğim belirli ağırlıkta ekmeği belirlemek için, önce bir metre bezi değişim-değerine eşit hale getiririm; yani onu = 1/x emek zamanına eşitlerim. Bunun gibi bir kilo ekmeği =değişim değeri = 1/x ya da 2/x vb. emek-zamanı durumuna koyarım. Metaların her birini bir üçüncü terimle eşitlerim; yani kendi kendilerine eşitsizleştiririm. Her iki metadan farklı olan bu üçüncü, bir ilişkiyi ifade ettiği için, önce kafada, ilişkilerin saptanması gerektiği zaman davranış gösteren öznelerden farklı olarak nasıl düşünülebileceği tasarlamasında vardır...Yalın bir karşılaştırma –ürünlere bir değer biçme- için, değerlerin kavramsal olarak belirlenmesi için, bu değiştirmeye zihinsel olarak girişilmesi yeterlidir (ürünün açıkça üretiminin nicel ilişkilerinin ifadesi olarak varolduğu bir değiştirme). Metaları karşılaştırmak için bu soyutlama yeterlidir; gerçek değişimde ise soyutlamanın gene nesneleşmesi, simgeleşmesi, bir im yoluyla gerçekleşmesi gerekir...(Böyle bir simgenin herkesçe tanınması gerekir; bu, yalnızca, toplumsal bir simge olabilir; gerçekte, o, ancak toplumsal bir ilişkiyi açıklar)...Öyleyse, süreç basittir: ürün, meta haline, yani değişimin yalın anı haline gelir. Meta, değişim-değerine dönüşür. Değişim-değeri olarak kendi kendini ona eşit yapmak için, değişim değeri olarak metayı temsil eden bir imle değiştirilir. Meta, böyle simgeleştirilmiş değişim-değeri olarak, belirli oranlara göre başka herhangi bir meta ile değişilir. Ürünün meta, metanın değişim değeri olmasıyla, ürün,

zihinsel olarak çifte varlık kazanır. Bu kavramsal ikileme olgusu, metanın gerçek değişiminde ikili görünür (ve bu, zorunlu bir süreçtir): bir yandan doğal ürün olarak, öte yandan değişim-değeri olarak. Yani, metanın değişim-değeri, maddi olarak metadan ayrılmış bir varlığa kavuşur.

(Bu simgenin anlatıldığı malzeme, tarihsel bakımdan çok değişik olarak ortaya çıksa da, hiçbir zaman önemsiz değildir. Toplumun gelişmesi, simge ile birlikte ona yavaş yavaş uygun hale gelen malzemeyi de ortaya çıkarır. Sonradan ise yeniden bu malzemeden kurtulmaya çalışır; bir simge, eğer keyfi değilse, dile getirildiği malzemede belirli koşullar bulunmasını gerektirir. Örneğin sözcükler için alınan imlerin bir tarihi, harflerin yazılışı vb. vardır). (1857/1973:142-145; Sol Y:1999, 74-77)

Bu alıntıda toplumsal yaşamın bir öğesi olarak diyalektik bir söylem anlayışı vardır. Para "bir ilişkiyi ifade eder", ilişkiler "yalnızca düşünceyle varolarak kurulabilirler", fakat değer ilişkisi, insanlar değişim (yani değiştokuş) ile uğraşmaya başladıklarında, yalnızca düşünceyle "kurulur". Değer ilişkisi bir "soyutlama" olarak işlemeye devam ederken, düşüncede, sözde ve kağıt üzerinde, ürünlere değer biçilmesinde bir ilişki kuruldu, metaların gerçek değişimi için "soyutlama bir simgede nesneleştirilmeli, simgeleştirilmeli ve gerçeklenmelidir" -"değişim değeri metadan ayrı bir maddi varlık edinir". Bu yapıcı bir söylem anlayışıdır: söylem değer ilişkisi, düşünce/sözdeki bir ilişki olarak "gerçek değişim"in gelişimini biçimlendirir ve söylem "nesneleştirilir". Ancak bu yine de idealist bir söylem anlayışı değil, ama diyalektik bir söylem anlayışıdır: "gerçek değişim" "gerçek değişimi"n gelişimini biçimlendiren söylemin gelişimini -"değer ilişkisi"nin düşüncede kurulduğu, gerçek değişimin" gelişiminin yalnızca belli bir aşamasında,"- biçimlendirir. Söylemin yapıcı çalışması maddi gerçeklikte gerçeklenen düşünceler olarak idealist bir biçimde yorumlanamaz: "soyutlama" olarak değer ilişkisi zaten maddidir - dil, Alman İdeolojisi'nde ortaya konduğu gibi, zihnin yüklendiği bir "madde"dir- ve "soyutlama" bir "simge", düşünce ve maddenin

bileşimi olarak, "nesneleştirilir". Dahası, simge olarak para ile "bu simgenin ifade edildiği madde" arasındaki nedensiz-olmayan bir ilişki vardır -örneğin, bu "istendiğinde bölümlenmek" zorundadır.

XV. Sonuç

Marx'ın *avant la lettre* bir söylem kuramcısı olduğunu ileri sürdük, çünkü diğerleriyle diyalektik bir biçimde karşılıklı olarak bağlantılandırılmış toplumsal yaşamın bir öğesi, ve genellikle bilinç, "gerçek değişim" ve maddi (fiziksel bağlamda) varoluş arasındaki diyalektik harekette tamamen mevcut olan bir öğe olarak [Marx'ın] dile ait bir söylem görüşü vardır. Marx *avant la lettre* bir söylem kuramcısıydı, çünkü bu diyalektik söylem görüşünü ekonomik, politik ve tarihsel çözümlemelerinde kullandı. Belki de bir anlamda çoğumuzdan daha iyi bir söylem çözümlemecisiydi: çalışması, dil üzerine devam eden sistemli odaklanımın günümüzdeki beklentilerine (örneğin dilbilim dergilerindeki makaleler) açıkça karşı çıkmamaktadır, toplumsal süreçlerden dilin soyutlanmasının şeyleştirici ve idealleştirici sonuçlarından olumsuz etkilenmemekte, çözümlemede bunu toplumsal süreçlere yeniden bağlantılandırmaktadır.

Belki de Marx'ın söylem çözümlemecisi olarak bize bıraktığı en açık ileti bu dönemi eşsiz olarak karakterize eden ilişkileri, çözümlememiz gerektiğidir: Kapitalist toplumlarda mı yaşıyoruz; ya da bu dönemi karakterize eden ilişkiler, yeni küresel sistemi "başka bir şey", "yeni" ekonomi, "post" kapitalist bir toplum olarak tanımlanabilir kılmak için, yakın geçmiştekinden daha da kesin bir şekilde mi değişti? Küresel örgütlenmelerin hem ulusötesi şirketler hem de devletsel olanların (WTO, IMF, ILO, OECD, EU, vb) etkileri nedir? Bu örgütlenmeler arasındaki ilişki*leri* nasıldır? Egemen küresel "hissedar" kapitalizmin, Marx'ın ifadesiyle "toplumsal sermaye"nin sonuçları nelerdir? Farklı mesleklerden insanlar için ulusal gücün azalması ne anlama gelir? Bu, demokrasi için ne anlama gelir? Yeni medya, sahip olabileceğimiz ve olduğumuz ilişkilerin ve temsillerin türlerini nasıl değiştirir? Yaptığımız şeyi (üretsel etkinlik) yapmak için

nasıl etkileşime geçeriz, ve bu, toplumsal rollerimizi ve kurumlarımızı nasıl tanımlar? *Neye nasıl değer veririz?* Bunlar Marx'ın bize bıraktığı soruların yalnızca birkaçıdır. Bunlar, ESÇnin yanıtlaması gereken sorulardır.

(Orjinal metin: "Marx as a Critical Discourse Analyst: The genesis of a critical method and its relevance to the critique of global capitalism" . Estudios de Socialinguistica.3(1).2002.)

Çev. Z.Özarslan. B. Çoban

SÖYLEM, İDEOLOJİ VE EYLEM: İKTİDAR VE MUHALEFET ARASINDAKİ MÜCADELEYİ ÇÖZÜMLEME DENEMESİ

Barış Çoban

I. GİRİŞ

Söylem tüm düşünsel üretim sürecinin dayandığı temel alandır. Dil ve bilincin üretici birlikteliği bağlamında insanın bilinçli tüm etkinliklerinin bileşenlerinden bir tanesi de, diyalektik bir zorunluluk olarak, bağlamsal dilsel bir pratik olan söylemdir. Söylem, kültürel, ideolojik alanlar dışında ekonomik, politik alanlarla da ilintili bir alandır ve tüm alanların kendilerini, anlamlandırdıkları, yeniden-anlamlandırdıkları, ifade ettikleri ve toplumsalla ilintilendikleri alandır. Söylem dilsel bileşenlerin dışında tüm diğer ifade etme biçimlerini de kapsar, bunlar görsel, göstergesel, davranışsal vb. de olabilir. Söylem eylemden bağımsız bir pratik değildir, insan yaşamında tüm pratikler etkileşimsel olarak bir arada varolur, bu bağlamda insani pratiklerin söylemsel ve eylemsel olanları değişik bağlamlarda bitişir, kesişir, bütünleşir. İdeolojik olan bağlamlarda ise söylemler arasında bir mücadele yaşanır, maddi yansımaları da olan bu mücadelenin somutlanımı ise tam olarak eylem alanında görülür. Egemen sınıf ve ezilen sınıflar arasındaki mücadele farklı alanlarda farklı yöntemlerle sürdürülür. Toplumsal alan bu nedenle süreğen bir devinim içersindedir, toplumsal alan üzerindeki söylemsel alan ve bu alanı kesen ideolojik alan ve maddi yaşamı imleyen eylemsel alan arasındaki etkileşimler ve eklemlenimler bir çok sorunsalın doğduğu ve çözüleceği tarihsel bağlam ve anlara gönderme yapar.

II. SÖYLEM, İDEOLOJİ:

Anlamlandırma, Kapanma, İkna

İnsan kendini varedebilmek için gereksinim duyduğu en önemli araç dildir, bu bağlamda dile sahip olmak ve insan olmak aynı uğrağa gönderme yapar. İnsanın insan yapan toplumsal bir yaşam kurabilmesi ve dili bu toplumsallık içinde iletişim için

kullanabilmesi ve dili kullanarak tarih yaratmasıdır. İnsanın evrim sürecinin ürünü olan dil ve daha sonrasında insanı evrimleştiren dil ve bu evrim sürecinden bağımsız olmayan dilin evrimini anlamak insanı anlama uğraşısının en önemli duraklarındandır. "Dilin kendisi değilse bile, iletişim ve anlam, oldukça belirgin bir biçimde izlenebilen bir evrim geçiriyorlar ve sonuçta da dil aşamasına ulaşılıyor" (Denkel, 1997), bu bağlamda dilin iletişimden ve anlamlandırma pratiklerinden bağımsız olmadığı ve tüm bu süreçlerinin evriminin etkileşimsel olduğu görülüyor. İnsan iletişimi de evrimden geçmekte ve insani tüm üretim süreçleri ve gelişimi sonucunda değişim ve dönüşümlere uğramakta ve dili de dönüştürmektedir. Dil ve iletişim süreğen bir akış ve devinim içersindedir, bu bağlamda Heraklitosçu anlamda dil ve iletişim için devinim ve değişimin ilksel bir yasa ve kural olması gerektiği iddia edilebilir. İnsanı doğadan koparan farklı bir paradigmaya yerleştirende bu devinim içersinde yaşanan bir kopmadır, doğada bir yerinden çıkma yaşanır ve insan hayvan olmaktan kopar, yeni bir alana geçer, kendini tekrar eden bir doğal devinim, insani bir devinime dönüşür.

Dil ve bilinç arasındaki ilişkiye bakılırsa, dil olmaksızın bilincinde olamayacağını görülür, çünkü Marx dili, "başkaları için var olan gerçek ve pratik bilinç" olarak yorumlar. Marx'a göre dil bilincin hem doğal hem toplumsal ortamıdır. Dil insanların toplumsal yaşam içindeki ilişki kurma ve anlaşma ("geniş anlamıyla alış-veriş") gereksinimlerinden doğar. Dil nasıl toplumsalsa ona bağlı olan bilinçte aynı şekilde toplumsaldır ve toplumsalın bir ürünüdür. İnsanın doğa ile mücadelesinde, "insan bilinci, doğa hakkındaki duyusal ve hayvansal bir bilinç olarak ortaya çıkmıştır", ancak süreç içersinde insan hayvandan kopar kendisine yeni bir paradigma oluşturur, doğal olanın yerini kültürel olan alır. İnsani insan yapan onu hayvanlardan ayıran üretme yetisidir, insan doğada üretebilen tek varlıktır, bu bağlamda eli onun en önemli organıdır. "El, yalnızca emeğin organı değildir, emeğin ürünüdür de...Elin gelişmesinin, dolaysız, gözle

görülebilir biçimde organizmanın diğer kısımlarına yaptığı etki çok daha önemlidir...Doğa üzerindeki egemenlik, elin gelişmesiyle, emek ile başladı ve her yeni ilerleme de, insanoğlunun ufkunu genişletti. İnsan, doğal nesnelerde, sürekli olarak, yeni, o güne kadar bilinmeyen özellikler keşfediyordu" (Engels,1977;220). Emek ile insan yeni bir sürece girer, maddi dünyayı anlamlandırır ve onu yeniden-biçimlendirmek için bir mücadeleye girer. Bu mücadele bireysel değil toplumsal bir yönde ilerler. "Öte yandan emeğin gelişmesi, karşılıklı dayanışma, ortaklaşa faaliyet hallerini çoğaltma, ve bu ortaklaşa faaliyetin her birey için sağladığı yararın bilincine varma toplum üyelerinin birbirine gittikçe yaklaşmasına zorunlu olarak yardım ediyordu. Kısacası oluşum geçiren insanlar, birbirlerine söyleyecek bir şeylerinin bulunduğu noktaya eriştiler. Gereksinme kendine bir organ yarattı: maymunun gelişmemişi gırtlağı, durmadan daha gelişmiş bir modülasyon elde etmek için yapılan modülasyon yoluyla yavaş ama sağlam biçimde değişti ve ağız organları, yavaş yavaş birbiri ardından düşünce ifade eden sesler çıkarmayı öğrendi". Dil ve iletişim insanı insan yapan diğer önemli bir unsurdur. Evrimsel süreç içinde yaşanan gelişim ve mutasyonlar gereksinimlere dayanır, dilde insanın iletişim gereksiniminden doğar çünkü insanlığın var olabilmesi, kendi devamını sağlayabilmesi iletişime dayalıdır. İletişim alanında insan tüm canlılardan daha ileridedir, en güçlü iletişimsel yapıyı geliştirerek doğa üzerinde denetim kurmayı belli bir aşamaya kadar başarmıştır. Doğanın kendi üzerindeki denetiminden kaçar ve kendi denetimini doğa üzerinde gerçeklemeye çalışır. Bu süreçte harcanan toplumsal güç örgüsünün sağlanabilmesi iletişimi önvarsayar. "...Dilin kaynağının, emek sürecinden ve emek süreci ile birlikte doğduğu açıklamasının, tek doğru açıklama olduğunu gösterir. En gelişmiş hayvanların bile birbirlerine iletmek gereksinmesi duydukları pek az bir şey bile, düşünce ifade eden konuşmayı gerektirmez." (Engels,1977;220). İnsanın beyinsel evrimi düşünceyi üretme ve aktarmayı olası hale getirmiştir. İnsanın elini kullanarak ve daha sonrasında dili geliştirerek yaşadığı evrim onun tüm yapısının değişmesini, tümel bir evrimi

anlatır. "Önce emek, sonra onunla birlikte dil – bir maymunun beynini etkileyen en önemli iki dürtü bunlardır ve bu etki altında maymun beyni, bütün benzerliklerine karşın çok daha büyük ve çok daha etkin bir insan beynine doğru gelişmiştir. Ama beynin gelişmesiyle, onun en yakın araçlarının, duyu organlarının gelişmesi yanyana gitmiştir" (Engels,1977;221-2). Bedende yaşanan tek bir değişim tüm diğer öğeleri etkiler ve onları değişime zorlar. Bu anlamda emek insani varoluşun çıkış noktasıdır. Tüm diğer etmenler dil ve iletişim vb. ona bağlı ve ikincil olarak ortaya çıkmıştır. İnsanın yaratıcı bir fail olarak evrimleşmesi, emek sürecinin sonucu olduğu gibi emek sürecinin yaratıcı ve esnek bir biçimde gelişmesi de dilin (evriminin ve bilinç üzerindeki etkisinin) bir sonucudur. İlkel insanın evrimi bu bağlamda emeğin üst-belirlediği bir üretimsel –maddi ve düşünsel- evrime dayanmaktadır. İnsanın toplumsal bir varlık olarak ortaya çıkışı ve toplumsal pratikte yeniden-üretilmesi üretim pratiklerinin bir sonucudur.

"*İlk İnsanlar bilinçten tamamen yoksun değillerdi; bilinç yalnızca sosyal zeka alanlarıyla sınırlıydı. Ve bunun sonucu olarak onların sosyal etkileşimleri önemli ölçüde esneklik, duyarlık ve yaratıcılığa sahipti. Ama, sosyal olmayan etkinliklerinde –bir elbaltasını, bir başka elbaltasını ve yine bir elbaltasını anlatmayı üstlenmiş herkesin de söyleyebileceği gibi- bu unsurların eksikliği dikkat çekiciydi. Bununla birlikte dil, sosyal olmayan bilgi ve düşünceleri sosyal zeka alanına taşıyan bir araç olarak iş yapmaya başlar başlamaz, refleksif bilinç de sosyal olmayan dünyayı kontrolü altına alabiliyordu. Artık bireyler sosyal olmayan düşünce süreçleri ve bilgiler hakkında düşünebilir hale geliyordu. Bunun sonucu olarak, insan davranışlarının tümünde Çağdaş İnsanları karakteristik özelliği olan esneklik ve yaratıcılık yaygınlaşıyordu*" (Mithen, 1999; 219).

İnsanın yaşadığı koşullar içersinde kendini var edebilmesi ve esnekleşerek tüm doğa koşullarında yaşayabilmesi bunun yanında yaratıcılığı ile doğal zorlukları aşarak kendini tüm dünya üzerinde

doğal olanın dışında kültürel olanı yaratarak üretmesi onun gücünü gösterir. İnsanın esnek ve yaratıcı en etkin aracı emeğidir ve bu emeğin evrim süreci insani bilincin evrim süreci ile çakışır, bu süreç aynı zamanda dile de gönderme yapar. İnsani bilincin esnekliği ve yaratıcılığı dil de kendi yansımasını bulur. İnsan emeği ve dili ile kendini yaratırken, aynı zamanda hem kendisini hem de yaşadığı dünyayı yeniden-üretir ve anlamlandırır.

Dil bir anlamlandırma pratiğidir ve toplumsalın dış dünyayı içinde kendini varedebilmek için onu anlamı ve dönüştürebilmesinin aracı olarak etkinlik gösterir. Dünyanın anlaşılabilmesi için dış dünyadaki nesnelerin anlamlandırılabilir kavramlara dönüştürülerek dilsel alana yerleşmesi ve bunların dilsel simgelerle ifade edilebilecek bir süreçten sonra dilde yeniden kurulup yaşam alanları yaratılması gerekir, dış dünya dil olmadan insan için anlaşılabilir değildir. "Dünya dilin dışında varolsa bile, dünyayı yalnızca söylemde temellük ederek anlamlı kılabiliriz" (Hall,1994). Bu bağlamda dünyanın anlamlı kılınması sürecinde simgeleştirme oldukça büyük önem taşır, dış dünyayı doğrudan değil simgeler yoluyla dolayımlayarak anlamlandıran insan, doğal olandan kopar ve yeni bir paradigma içersinde, içinde yaşadığı dünyanın belirlediği koşullar içersinde anlamlandırma pratiğinde bulunur. Doğa sonsuz bir akış ve eylem içerisindedir ve bölünmemiş bir bütünlük taşır, biz onu anlamlandırabilmek için parçalar, kesintiye uğratırız, onun akışını durdurur ve onu kapatırız ve böylelikle onu anlaşılabilir kılarız, doğa bu bağlamda insan bilinci için dolayımsız olarak anlaşılabilir değildir, anlamlandırılabilmesi doğal olanın dolayımlanması, yapısının bozularak insan bilinci için anlaşılabilir hale dönüştürülmesi ile olasıdır. Dil temsil ettiği şeyleri insan için anlamlandırılabilir kılmak için "adlandıran, bölümlere ayıran, birleştiren, şeyleri kelimelerin şeffaflığı içinde göstererek birbirlerine bağlayan ve çözen" bir araçtır. "Dil bu rolünün içinde, tablo halindeki algılamanın devamını dönüştürmekte ve bunun karşılığında, varlıkların sürekliliğini karakterler halinde bölmektedir. Söylemin

olduğu yerde, temsiller kendilerini sergilemekte ve çakışmakta; şeyler birbirine benzemekte ve eklemleşmektedirler" (Foucault,1994).

Dil ve simgeleştirme süreci doğanın yansıtıldığı bir etkinlik değildir, anlam doğa içerisinde verili olmayıp insan tarafından üretilir, bu nedenle aynı olaylara farklı türden anlamlar yüklenebilir. "Bir anlamın düzenli olarak üretilebilmesi için, bu anlama bir tür güvenilirlik, meşruluk ya da sorgulanmaksızın kabullenirlik sağlanması gerekir"(Hall, 1994). Bu gerçeklik iktidarın elinde bir güce dönüşür ve diğer muhalif, alternatif anlam üretme yolları marjinalleştirilir, önemsizleştirilir. Anlam iktidarın dilsel alanında kapatılır, bu bağlamda bilinçdışı dilsel alan üzerinden de iktidar kendini, kapatmış olduğu dilsel öğelerle daha rahat konumlandırır. Anlamlandırma toplumsal bir pratiktir, çünkü anlamların üretilmesi sürecinde kullanılan araçların kullanımını sağlayan toplumsal örgüt evrimleşmiştir. Anlam üretme sürecinde bir çok seçeneğin içersinden belli araçların "özgül bir yeğlenimi" ve bu araçların anlam üretilmesi pratiğinde bir araya getirilmesi - eklemlenmesi- gerekir. "Anlamlandırma toplumsal pratiğin ürettiği ürün söylemsel bir nesnedir" (Hall,1994), ve bu pratik toplumsal ve simgesel öğelerin eklemlenmesinden meydana gelmiştir.

Bir iletinin anlamlandırılması kodlar yoluyla gerçekleşir ve bu kodlar iletileri oluşturan göstergelerin seçilmesi ve biraraya getirilmesine yararlar. İletilerin anlamlandırılması sürecinde kodlama ve kodaçım önemli anlardır. Bu süreç ve anlar toplumsal yaşamdan, üretim ilişkilerinden, kültürden ve diğer gerçekliklerden ayrı ele alınmaz. Bu bağlamda Hall'ın belirttiği gibi kodlama-kodaçım sürecinde temeli teknik içyapı (dilsel, iletişimsel edinç ve edim), üretim ilişkileri ve bilgi yapısı (dünya bilgisi) oluşturur. Kodlama sürecinde bu temellere dayanılarak verici-kodlayıcı anlamlı bir söylem kullanarak iletiyi üretir ve iletir. Alıcı-kodaçıcı da aynı temele dayanarak iletiyi alır ve çözümler. Anlamlı bir iletişim olabilmesi için kodlama ve kodaçım sürecinde aynı kodun kullanılması gerekir, ancak bu süreçler simetrik bir benzeşim

göstermezler. Benzeşme dereceleri vericinin ve alıcının bireysel yapısına (ideolojik bilinç, dil bilgisi, dünya bilgisi vb.) bağlıdır. Bir iletinin oluşturulması ve aktarılmasında kullanılan kodlar bu kodu alan ve açan grubun kullandığı kodlardan farklı ise iletinin anlamı tamamen değişir. Yanlış anlama ve iletinin aktarılmasında yaşanan kırılmalar iletişimsel değişim sürecinde iki taraf arasındaki "denklik yokluğundan" kaynaklanır. Gerçeklik dilin dışındadır, ancak dil yoluyla anlaşılır, bildiğimiz ve söylediğimiz herşey söylem alanında ve söylem tarafından üretilir. Söylemsel bilgi 'gerçek'in dilde şeffaf bir temsilinin ürünü değil, fakat gerçek ilişkiler ve durumlarla ilgili dilin ifadesinin bir ürünüdür. Sonuçta kodlama işlemi olmayan anlaşılır bir söylem yoktur. İnsanların nasıl bir eylem içerisinde olacakları eylemin ve eylem içerisinde bulundukları durumların nasıl tanımlandığı ve anlamlandırıldığına bağlıdır. Bu yüzden bazı belli eylem. olay ve koşullar birbirine karşıt ideolojilerin çatıştıkları durumlarda "tekrar tekrar özel şekillerde anlamlandırılır". Bu çatışmada sözkonusu olan ideolojik bir iktidar -olayları belli bir yönde anlamlandırma iktidarını ele geçirme - mücadelesidir. Anlamlandırma pratiğinin ele geçirilmesi mücadelesi ideolojiler için oldukça büyük bir önem taşır, ideolojiler bu süreçte bir çok sürece müdahale eder ve sonuçlarını etkiler. "Olayların anlamlandırılması, uğruna mücadeleye girilen şeyin bir parçasıdır çünkü anlamlandırma kolektif toplumsal anlamların yaratıldıkları araçtır". Burada önemli olan rızanın üretilmesinde etkin olarak kullanılan bu araçların iletişim etkinlikleri içerisinde çoklu iletişim aygıtlarını kullanarak toplumsal rızanın sağlanmasıdır. Rızanın sağlanmasında etkili olan devletin ideolojik aygıtları iktidarın söylemini kullanarak özneleri şekillendirir, anlamlandırmanın işlevlerinden biriside söylemin başvurduğu bu öznelerin inşa edilmesidir. Bu inşadan sonraki süreç ise öznelerin ideolojik merkezlerce örgütlenmesi ve bilinçlerinin biçimlendirilmesidir, buda ideolojiler arasında bir mücadelenin doğmasına neden olur.

Dil ve ideoloji ilişkisine maddeci bir açıdan yaklaşan Voloşinov'a göre insan bilinci ideolojik iletişimin, bir toplumsal grubun göstergesel etkileşiminin izlerini taşır. Bilinci göstergesel, ideolojik içeriğinden ayırdığımızda geriye hiç bir şey kalmaz, çünkü Voloşinov'un vurguladığı gibi "sözcük belli başlı ideolojik fenomendir" ve bilincin kendisi sözcüklerin içselleştirildiği bir 'iç konuşma'dır. Kısaca insan bilinci bizim içimizde olan ve doğuştan getirdiğimiz bir şey olmayıp, çevremizde ve insanlarla ilişkilerimizde varolan ve bizi oluşturan bir gösterenler ağıdır. Toplumsal yaşam içerisinde toplumsal ilişkilerin yürütülmesi ve toplumsal kurumların çalışması amacıyla "dilin dağılımı ve kullanımları temelde dili kullanan toplumsal formasyonun tüm öbür ilişkileri tarafından yapılandırılacaktır diyen Hall (1994), Voloşinov'un "gösterge biçimlerinin herşeyden önce işe karışan katılımcıların toplumsal örgütlenişi ve ayrıca bu katılımcıların etkileşimlerinin dolaysız koşulu tarafından koşullandırıldığı" görüşünü temel alır. Voloşinov nerede bir gösterge varsa orada ideoloji vardır önermesine sahiptir ve ideolojik her şey göstergesel bir değere sahiptir tezini savunur. İdeolojik olan hem içinde yaşanılan gerçeğin bir parçası hem de buna ek olarak göstergeler sisteminin ona verdiği bir "artı-değer"e sahiptir ve kendi dışında bir gerçekliğe de gönderme yapar, bu bileşim onu farklı kılar. "Gösterge olmaksızın ideoloji de yoktur" (Voloşinov, 2001;48). İdeoloji bu bağlamda göstergeler sistemi içinde işleyen bir yapılanım olarak çözümlenebilir, ideolojinin kendini var ettiği alanların çözümlenmesi onun çözümlenmesi olduğuna göre göstergeler alanına değinmeden bir ideolojik çözümleme yapılmayacağı da açıkça görülür. Gerçekliğin kurulmasında insan dilsel, göstergesel yapılardan yaralanır, göstergeler dünyası tüm dünyayı anlamlandırma sürecinde insanın kullandığı temel alandır. "Bir gösterge dış dünyanın bir fenomenidir. Hem göstergenin kendisi hem de ürettiği tüm etkiler (etrafının kuşatan toplumsal ortamda ortaya çıkardığı tüm eylemler, reaksiyonlar ve yeni göstergeler) dış dünya deneyimi içinde ortaya çıkar" (Voloşinov, 2001;50). Dünya göstergeler sistemi ile anlamlandırılır. Bu göstergelerin maddi çıkış

yeri bu dünyadır, gösterilen maddi dünyanın içindedir ancak onun kavramsallaşması ve gösteren ile beraber dilsel alan için ifade edilebilmesi ile çözümlenip, anlaşılabilirliği de olası hale gelir. Bu durum maddi olanın dilsel olana bağımlı olduğunu göstermez, aksine dilsel olan maddi olana bağımlıdır ve tüm düşüncelerin olanaklılığı maddi dünyada yatar. Buna karşın bu dünyanın anlamlandırılıp yeniden biçimlendirilebilmesi dil ve düşünce dolayımı ile olasıdır. "Her ideolojik gösterge yalnızca gerçekliğin bir yansıması, bir gölgesi olmakla kalmaz, aynı zamanda kendisi de tam da bu gerçekliğin maddi bir parçasıdır (segment)" (Voloşinov, 2001;50).

İnsan kendi üretim sürecinde ve kendini yeniden üretirken maddi olan üzerinden yürür, tüm insani kurgular bu bağlamda maddi olandan doğar ve onun izini taşırlar. Gösterge maddi dünyayı, gerçekliği anlatmaya çalışır ancak bu süreç nesnel, dolayımsız, arı bir süreç değildir ve bu dolayımlı sürecin sonunda gösterge hem bir şeyler edinir hem de bir şeyler kaybeder. Gösterge ona eklemlenen ideoloji ile dönüşüme uğrar, sızdırmaz bir bütün olarak değil parçalı ve bulanık devingen bir yapı olarak kendini var kılar. Bu nedenle de "bir gösterge, yalnızca gerçekliğin bir parçası olarak var olmaz; başka bir gerçekliği yansıtır ve saptırır. Buna bağlı olarak, bir gösterge bu gerçekliği çarpıtabilir, ona uygun olabilir ya da onu özel bir bakış açısından algılayabilir vb. Her gösterge ideolojik değerlendirme ölçütüne tabidir (doğru, yanlış, adil, iyi vb. olmadığı konusundaki değerlendirmelere tabidir). İdeoloji bölgesi göstergeler bölgesiyle çakışır. Birbirleriyle denklenirler. Nerede bir gösterge varsa orada ideoloji de vardır. İdeolojik her şey göstergesel değere (semiotic value) sahiptir" (Voloşinov, 2001;49).

İdeolojiler ne imge ne de kavramdır, "ideolojiler, imgelerin ve kavramların bir örgütlenişini ve işlev görmelerini belirleyen kurallar dizisidir" (Veron akt.Hall, 1994). Chomsky'nin getirmiş olduğu derin-yapı ve yüzey-yapı kavramlarıyla, derin-yapı anlamın belirlendiği yerdir, yüzey-yapı ise birbirlerine

eklemlendikleri alandır, aynı şekilde ideolojiler bir derin-yapı işlevi görerek imge ve kavramların kullanılma pratiklerine yani yüzey yapıya etkide bulunur. "İdeoloji, belirlenmiş bir kodlar halindeki ileti değil, gerçekliği kodlama sistemidir". Gerçekliğin yaratılması ideolojinin temel işlevlerinden birisidir ve bu gerçekliğin anlaşılabilir kılınmasında kullanılan kodların nasıl biraraya geleceğini gösteren sistemdir. "İdeolojinin failleri (agent) toplumsal biçimler hakkındaki kendi bakış açılarının bilincinde olabilir, ama bu bakış açılarını olanaklı kılan semantik koşulların (kuralların ve kategorilerin ya da kodifikasyonun) bilincinde değildir" (Hall,1994). Özneler bilincinde olmadıkları anlambilimsel kuralları kullanarak bilincinde oldukları toplumsal yaşamın gerçekliğini anlamaya çalışırlar, bu süreçte toplumsal yaşam içerisinde kendi bakış açılarına sahip olduklarını sanabilirler çünkü bu şekilde biçimlendirilmişlerdir ve hiçbir hegemonik gücün etkisi altında kalmadan istedikleri herşeyi düşünebilecekleri yanılgısına sahiptirler. Bakış açılarını ve düşüncelerini oluşturmakta kullandıkları kategoriler, anlamlar, kodlar ve bunların biraraya getiriliş kurallarının egemen ideoloji tarafından belirlendiğinin farkında değildirler ve sınırların dışına çıkmak isteseler bile dilin insan bilincinde yarattığı bağlayıcı olumsuz etki yüzünden özgürce düşünemezler ve kendi özgün\özgür bakış açılarını geliştiremezler. "Böyle bakıldığında ideoloji, mesajların yaratılmalarına temel oluşturan bir semantik kurallar sistemi olarak tanımlanabilir... İdeoloji, mesajların semantik özellikleri bakımından, mesajların örgütlendikleri birçok düzeyden biridir" (Veron,1971). Dilsel iletilerin tümü ideolojik bir içerik taşımak zorunda olmadığı için ideolojik iletiler dışındaki iletilen bir araya gelme -eklemlenme- kuralları daha değişik özellikler taşısalar bile egemen ideolojinin etkisini üzerlerinde taşırlar. Bu nedenle tüm toplumsal iletişim öğeleri ideolojik bir okumanın etkisi altındadır. İdeolojik etkiden bağımsız bir dilsel ve iletişimsel süreçten söz etmek olanaksızdır, çünkü iletilerin örgütlenmesi ve üretilmesini olanaklı kılan anlamsal kurallar sistemi ideoloji tarafından oluşturulmuştur. İletilerin üretilmesinde anlambilimsel bir kurallar

sistemi olarak ideoloji öznelerin biçimlendirilmeleri ve rızanın yaratılmasında en etkin araç olduğunu da kanıtlar, çünkü devletin ideolojik aygıtlarının işleyiş kurallarını belirleyen ideolojinin ve iktidarın söyleminin bu kurallar sistemine uygun olarak belirlendiği söylenebilir.

Dilin anlamlandırma pratiğini belirleyen kurallar sistemi bilinçdışına göndermede bulunur, Lacan'ın belirttiği gibi "bilinçdışı, dilin mantıki bir içerimidir". Veron'un önerisinde öznelerin bilincinde olmadıkları anlambilimsel kuralların yerleşim yeri büyük bir olasılıkla öznenin bilinçdışıdır. Bu bağlamda öznenin ancak dilsel üretim pratiğinde bu kurallara uygun olarak yaptığı seçim ve eklemlemelerde özgür olduğu söylenebilir, çünkü gerçekte öznenin bilinç yapısının da oluşumunda etkili olan anlambilimsel kurallar bütünü öznenin gerçekten özgür olmasını engeller. Tümceler ve bir anlamı aktarmak için kullanılan yapılar (bu yapıları kullananların bilincine varamayacakları bir şekilde) "bilinçdışı olarak bir toplumun ideolojik çerçevelerine ve sınıflandırma şemalarına dayanıyor ve onları yeniden üretiyor olabilir" (Hall,1994).

İdeolojilerin kendilerini var edebilmeleri, var kalmaları toplumsal üzerindeki etkilerini sağlamaları ve onun bilinçyapılarında kendi izlerini taşımaları ile olasıdır. Bu bağlamda tüm ideolojiler için toplumsal ikna edilmesi, "rıza"nın sağlanması sorunu büyük önem taşır. Söylemsel alan ideolojik bir mücadele alanına dönüşür, ideolojilerin toplumsalı -özneleri- ikna etmek ve kendi ideolojilerinin içselleşmesini sağlayarak öznenin bilincinde bir kapanma sağlamak amacı için kullanılır. Toplumsalı kendi farkındalığından, yani varoluş koşullarının sınıfsal olarak anlamlandırılmasından uzak tuttuğu sürece egemen sınıf iktidarını koruyabilir, egemen ideoloji bu yüzden özneler üzerindeki denetimini yitirmemek için sürekli açık ve kapalı olarak tüm toplumsal pratiklerde kendisini yeniden üretir. Toplumsal yapıyı kendi ideolojik öncülleri bağlamında kapatır, sabitler. Bu kapanma ve sabitlenme görecedir ve toplumsal pratikler her zaman için

bunun ötesine geçecek olanakları da içsel olarak barındırır. Toplumsal bilinçyapısı egemen ideoloji tarafından tümel olarak belirlenip, kapatılmaz ve eksiksiz olarak yeniden üretilemez. Temel olarak üretim biçimi ve ilişkileri homojen bir yapının oluşmasını engeller ve kendisini tüm diğer toplumsal pratiklerde yansıtır. Bu bağlamda öznenin biçimlendirilmesi sorunu iktidar ilişkilerinden değil üretim ilişkilerinden doğar ve iktidar ilişkileri bağlamında toplumsala eklemlenir. Karşı-hegemonya oluşturmaya çalışan bir ideoloji zorunlu olarak egemen yapının kurumsallaştırdığı söylemsel ikna ve rıza üreten yapıları kırarak, parçalayarak yani sınıfsal çelişkiler üzerinde durup sınıfsal farkındalık sorunsalını toplumsalın önüne temel bir çelişki olarak koyarak işe başlar ve toplumsal alanı değişik iletişimsel yöntemleri kullanarak sınıfsal farkındalık yaratan -ikna etmeyi amaçlayan- söylemi ile doldurur. Toplumda değişimi söylem ve eylem bağlamında gerçekleştirecek kuramsal yapılanıma sahip olan ancak bunu toplumsal alanda yaşama geçirememeyen, yani toplumun çoğunluğunu ikna edemeyen ya da rıza üretemeyen bir ideoloji toplumsal hareket halini alamaz.

İdeolojik söylem öznenin ikna edilmesi amacını taşır ve tüm ideolojik söylemlerin özneleri kendi saflarına çekmek için ikna edici bir dil kullanmaları gerekir. İkna etmeye yönelik olan dil bir eylem içindedir, örgütlenmenin sağlanması ve devamı ideolojik söyleme bağlıdır. İdeolojik söylemin ikna ettiği özne yeni bir bilinç durumuna geçer, insan bilinci bir iç devinim içerisindedir ve bazen altüst oluşlar yaşar; bunlar ideolojik değişimlerin yaşandığı anlardır. İdeoloji bilinçte bir kapanmayı ve sabitlemeyi anlatır, bu yüzden değişim anında kapalı olan, bir süre için bir açılma yaşar ve değişim gerçekleştikten sonra tekrar bir kapanma yaşanır. Bunun dışında değişim ifade etmeyen ancak insan bilincinde kapanmış halde bulunan ideolojiye dışarıdan gelecek katkılar birer eklemlenme etkinliği olarak gerçekleşir. İdeolojik kapanma süreci anlamlandırma sürecindeki kapanmanın bir benzerini taşır ancak bu süreç kadar esnek değildir. Sözcükler bir ya da birden çok

anlam taşıyabilirler; tekanlamlılık ve çokanlamlılık bu konu üzerinde durur. Guiraud'un ifadesiyle her gösterilen karşısında bir gösteren vardır ancak gerçekte bir gösterenin birçok gösterilene göndermeye yaptığı dizgeler çoktur. Çok anlamlılık tüm dillerde bir genel kural haline gelmiştir, gerçekte çokanlamlı bir düzgü diye birşeyden sözedilemez çünkü birçok düzgüden yararlanan anlatım dizgeleri vardır. Bu gerçeklik biçemin üretkenliğinden kaynaklanan bir seçim olanağı doğurur. Genellikle tüm ideolojiler çokanlamlılığa karşı tekanlamlılığı ve tekvurgululuğu kullanır.

Düzanlam gösterilenin nesnel olarak ve olduğu gibi kavranmasıyla oluşur, yananlam ise göstergeye biçimi ve işlevi nedeniyle bağlı özel değerler anlatır (Guiraud,1994). Roland Barthes (1993) yananlam gösterenlerinin düzanlam gösterenlerinden oluştuğunu ve "yananlamlayıcının tek bir yananlam gösterileni varsa, birçok düzanlam göstergesi bir tek tanımlayıcı oluşturmak için biraraya gelebilir" der. Ayrıca yananlamın bir tek biriminin oluşturulmasında düzanlamlı büyük söylem parçalarının kullanıldığını ancak yananlam düzanlamlı bildiriyi ne kadar kapsarsa kapsasın onu yok edemeyeceğini ve düzanlamdan geriye hep birşeyler kalacağını vurgular. Bu yüzden "yananlamlayıcılar kesintili, düzensiz ve kendilerini taşıyan düzanlam tarafından özümsenmiş göstergelerdir". Dilsel bakımdan düzanlamlar anlamları oturmuş ve artık kapanmış yapılardır, yananlamlar ise anlamları oturmamış ve tam bir kapanma göstermemiş yapıları işaret eder, bu yüzden yananlamsal gönderi alanı, Barthes tarafından ideolojinin dil sistemine sızdığı alan olarak belirlenir. Hall'da yananlamın gönderi alanının ideolojik özelliği üzerinde durur. Hall'a (1992) göre gerçek söylemde çoğu göstergenin düzanlamsal ve yananlamsal yönleri birleşmiştir. Yananlamsal düzlemde anlamlar doğal algılama içinde tam olarak bir yerleşme yaşamadığı için ideolojik bir değer taşırlar, yananlamsal alan ideolojik söylem ve anlamlara açıktır, tam bir kapanma yaşamamıştır. Bu gerçeklik düzanlamsal düzeyin ideolojik olmadığını göstermez, aksine düzanlamsal düzeyde

ideoloji tam olarak yerleşmiş ve kapanmıştır, çünkü tamamen dilsel alan içinde doğal hale gelmiştir (Heck,1992).

Söylem ve anlam arasındaki ilişki bağlamında "söylemin anlamı taşıması, kurması ve değiştirmesi olduğu kadar, anlamı sabitlemesi (fixation) ya da kapatması" gerekir (Üşür, 1997). Çünkü anlamlar sabitlenmez -ya da kapatılmazsa – söylem "akıp giden ve her dakika değişen anlam denizinde bir şeyi anlamlandırma gücünü elde edemezdi". Dilin anlam kazanabilmesi ve dilin anlamlandırılma sürecinin işleyebilmesi için kapanma bir zorunluluktur. Hall'da (1994) aynı şekilde "söylemin, belli kapanmaları (closure) destekleme, dünya hakkında neyin varsayılabileceği ile neyin doğru olduğunun söylenebileceği arasında belli eşdeğerlilik sistemleri kurma etkisi" olduğunu söyler. Bu gerçeklik ideoloji içinde geçerlidir. İdeolojik kapalılık tekçi bir anlayışa sahiptir kapanma içinde herşey açık anlaşılır olmak zorundadır ve her gösterilenin tek bir göstereni olması inandırıcılığı ve etki gücünü garanti altına alır.

"İdeoloji toplumun kendini temsil ediş biçimidir ve ancak bu temsilin maddi kertelerde üretiminin etkin bir süreci olarak ve 'algılananı, kabul edileni, izin verilen kültürel nesneleri: İnsan dünyasının nesnelerini kapsayan bir maddi kuvvet olarak görülmesi durumunda gerçekleşir'(Althusser, For Marx). Bu temsil yapısal bir kapanmaya doğru eğilim gösterir: Belirli bir zihni ufkun sınırlarını çizer ve bireyi bu ufukla donatıp, dondurmaya çalışır" (Coward ve Ellis, 1985).

Ayrıca bir ideolojik kapanmanın sağlanması için ideolojik özneler karşıt ideolojiye tepki duyan bir yaklaşıma sahip olmak zorundadırlar bu amaçla bilinçaltı işlemler ve basit davranışçılık teorileri kullanılabilir. Kapanma ve tepki duyma özellikleri bir ideolojinin devamı için hayati önem taşırlar, çünkü kapanma olmazsa özne bir çok ideolojik uyarana maruz kaldığı için çok çabuk değişik ideolojilerin etki alanına girebilir ve hızlı değişimler yaşanabilir ve bu sürekli olarak devam ederse ideolojilerin devamlarını sağlaması oldukça güçleşir. Bu yüzden tüm ideolojik

söylemler insan bilincinde ikna aşamasında bir genişleme ve değişim yaratırlar, öznenin şimdiye dek bilmediği veya görmediği gerçeklikler (gerçek ya da kurgusal) özneye gösterilir. Özne ikna olana kadar bu olumsallık taşıyan süreç devam eder ancak özne ikna olduktan sonra kapanma süreci başlar, ideolojinin etkisindeki özne bağlı olduğu ideolojinin söylem alanına hapsolur. Egemenler tüm söylem alanını dolduramazlar, çünkü söylemdeki parçalılık, süreksizlik ve kırılmalar egemen söylemin egemenlerin belirlediği doğrultuda yeniden üretilmesini engeller bu yüzden söylem içinde oluşturulmuş olan öznelerde bu parçalılık ve kırılmanın etkisini yaşar, bu durumdan ve egemen ideolojinin ve ideolojik söylemin bıraktığı boşluklara sızan muhalifler kendi söylem alanlarını kurarlar. Bu alanları kullanan muhalifler iktidarın saldırısı altındadır, hem yaşamaya çalışırken hem de toplumsal bir muhalefeti örgütlemeye çalışırlar. Egemenlerin ve muhaliflerin konumlandıkları söylem alanı aynıdır fakat her ikisi de farklı merkezler yaratırlar ve özneleri bu merkezler etrafında örgütlerler.

Toplumun bilinci ve bilinçdışı söylemsel pratikler tarafından şekillendirilir, söylem bu sürecin temel öğesi olduğundan kim toplumsalın söylemini belirlerse toplumsal bilincin denetimini de ele geçirir. Egemenler bu işte oldukça başarılıdır, muhalifler ise çarpıcı ve ikna edici bir dil kullanarak toplumsal bilince yerleşmiş egemen söyleme vur-kaç saldırılarda bulunur ve kırılmalar yaratmaya çalışırlar. Söylem alanında eşit olmayan güç dağılımına sahip ideolojiler arasında bir çatışma vardır, bu çatışma çoğunlukla dilin anlam alanına ve insanların dili anlamlandırma sürecinde nasıl kullandıklarına bağlıdır. Bu mücadele tüm iletişim alanını ilgilendirir, iletişim yalnızca dile bağımlı değildir, dil dışı öğelerde oldukça büyük bir önem taşır, bu bağlamda ideolojiler arasındaki mücadele yalnızca söylem alanında sürmez bunun dışında değişik derecelerde söylem alanını etkileyen dil-dışı öğelerle, dil-dışı bir alanda devam eder.

Egemen ideoloji kapanma yaşar ve toplumsal denetimi sağladığından bu üstün konumunu sürdürmek için çok çaba sarf

eder, ayrıca kendisini karşıt-ideolojilere göre tanımlayıp her seferinde yeniden konumlanır. Diğer ideolojilere göre yeni bir merkezin belirlenmesinde, kapanma içinde yaşanan ideolojik krizlerin çözümlenmesinde ya da altyapıdaki ve üstyapıdan kaynaklanan toplumsal sorunların çözümlenebilmesi için kapanmalar yerlerini kısa süreli değişimlere yani açılmalara bırakır. Süreğen kapalılık hali yaşayan egemen ideolojik yapının denetlediği toplumda tepkiler birikir ve toplumsal patlamalar artık toplumsal ilerlemelere engel olan yapının istikrarsızlaşmasını veya değişmesine neden olabilir. Bu yüzden kapitalist ideolojinin denetimi altında olan ülkeler kriz anlarında kısa süreli açılmalar yaşar ve toplumsal muhalefete ödünler verebilirler, daha totaliter olanlar ise toplum üzerindeki baskıyı artırır ve toplumsal patlamaları baskı aygıtlarını etkin olarak kullanarak engeller. Söylemde bu politik durumlardan doğrudan etkilenen aynı zamanda da bu politikaların üretilmesine kaynak olan alandır, bu alan toplumsal patlamalar veya kaynaşmaların yaşandığı dönemlerde oldukça üretken ve aynı zamanda değişkendir çünkü isyan ya da devrim zamanları söylemin en çok değişim geçirdiği zamanlardır, çünkü dil toplumdan ve toplumun bilincinden ayrı düşünülemez. Bu dönemlerde egemen ideoloji savunma durumuna geçerken, muhalif ideolojiler toplumsal eylemin belirleyicileri olarak saldırı konumundadır. Ancak, toplumsal yapıda kriz yaşanmayan dönemlerde ise söylem alanına hakim olan egemen yapı, toplumsal muhalefetin sağlanması mücadelesinde etkin olduğunu gördüğü muhalif söylemin bazı öğelerinin yok etmekte başarılı olamazsa, kullanmaya başlar, anlamını değiştirmeye çalışır ve muhalif içeriklerini boşaltarak kendi söylem alanına eklemler. Böyle bir durumda muhalifler bu alanı yeniden ele geçirmeye çalışır başarılı olamazlarsa aynı söylemleri kendi yükledikleri ancak marjinalleştirilmiş anlamlarıyla kullanırlar ya da kendilerine yeni söylem öğeleri geliştirmek zorunda kalır ve konumlarını tekrar tanımlarlar. Söylemsel alanda yenilen, toplumsal söylem içersindeki kendi söylem alanlarını yitiren muhalifler için temel zorunluluk yeni strateji ve taktiklerle (vur-kaçlarla) egemen

söyleme saldırmak ve bütünsel gibi görünen yapısında çatlaklar yaratmak, kaybettiği söylem alanlarını geri almak için maddi pratik içersindeki eylemlerle yeniden kendi anlamlandırma sistemlerini ezilen sınıflar için geçerli kılmaya çalışmaktır. Toplumsal alanda söylemsel olarak varolmayan bir muhalefet düşünülemez.

III. MİTOLOJİ, DİN, İDEOLOJİ

Toplumsal insanı varoluşun zorunluluklarından bir tanesidir, tarihsel gelişim sürecinde insanlık toplumsal yaşamalar üzerinden kendisini var eder. İnsanlığın ekonomik altyapı bağlamında geçirdiği değişimler ve bunların üstyapısal yansımaları onların tarihlerini oluşturur. İnsan tüm tarihsel dönemlerde kendini ifade etmenin araçlarını yaratmıştır bu bağlamda tüm yazınsal türler, ve geniş anlamıyla sanat, insanın varoluş süreci ile birlikte süregelmiş ve evrim geçirmiştir. Mitolojiler, dinler insani söylemin, kendi bilinçli etkinliği ile yaşamı anlama ve anlamlandırma mücadelesinin ürünleridir ve insanların dilsel alanı kullanarak kendilerini dünya da yeniden konumlandırmaları ve biçimlendirmelerinin araçları olarak da işlev gören düşünyapılardır. Mitoloji, din ve son olarak ideoloji nesnel gerçekliğin yerinden çıkarılması "soyutlanması" ve yeni bir bağlam içersinde yeniden üretilmesi yoluyla üretilmiştir. İdeoloji de mitoloji ve dinin söylem ve bilincini temel alarak kendi yaşantılandığı dönemin altyapı ve üstyapı ilişkilerinin gerektirdiklerini bu temele eklemleyerek yeni bir anlamlandırma sistemi, yani düşünyapı kurmuştur.

Mit (söylen) kolektif bilinçdışımızda halen yaşamakta olan bir öğe olarak tüm güncel söylem ve eylemlerde de kendini yeniden-üretir. Bu bağlamda din ve ideoloji mitolojinin izlerini taşır. "Hiçliğin ya da evrenin açıklanışı olarak dünyanın açıklanışı mitolojilerden başka bir şey değildir..." (Horkheimer, Adorno, 1995;41). Sözlü kültürün bir ürünü olarak mitoloji ve tarih öncesinin gerçekliğidir. İnsanın düşünsel evriminin bilincinin ve bilinçaltının temellenimi mitoloji ile gerçekleşmiştir. Çünkü "mit dünyayı kavramsallaştırma ve anlamlandırmanın özel bir süreci

olarak iş görür" (Coward, Ellis; 1985). Bu kavramsallaştırma ve anlamlandırma dil ile olasıdır. Çünkü evrimsel süreç sonunda, yani bir başka deyişle insani doğadan koptuğu ilksel yabancılaşmadan sonra artık: "Dünya, dil olarak belirir" (Eliade,1993), bu nedenle insanların dış dünya ile kurdukları ilişki kendi kurguları olan dil ile gerçekleşir ve bu dil aynı zamanda onlar için dünyayı gerçekleştirir. Söylemsel bir üretim olarak mitoloji de kullanılan dilsel simgeler sabitlenmiş tek bir anlama değil toplumsal imgelemin belirlediği "mitsel düşünmenin çokanlamlılığı"na (Adorno, Horkheimer,1995;48) gönderme yapar. Çok anlamlılık, mitolojinin en büyük güç alanlarından bir tanesini oluşturur.

Mitoloji söylemsel bir pratiktir, ancak tarihöncesinin gerçekliğini aktaran bir anlamlandırma sistemi olarak tüm yaşamsal pratiklere gönderme yapar ve onları simgeleştirerek kendi anlatısı içersine eklemler. Mit bu bağlamda dilin tüm olanaklarını kullanır ve din ve ideolojiye kıyasla dile daha yakın ve ondan daha az yabancılaşmış bir pratiktir. Toplumsalın dünyayı anlamlandırma aracı olmasının yanında kendisini anlatma aracı olarak da iş görür. Bu bağlamda mitoloji tarihöncesi toplumun tüm (doğayla, toplumla, ekonomik ve siyasi yapıyla kendisiyle kurduğu- ilişkilerinin, toplumsal bilincinin ve söyleminin yansıtıldığı bir aynadır, tüm bu özellikleriyle tüm toplumlar için mitolojiler toplumsal bilinç ve bilinçyapısının (bilinç ve bilinçdışının birleşimi olan bilinçsel yapının) altyapısını oluşturan bir temeldir.

"Söylen bireysel duyguların ya da halkın coşkularının bulanık anlatımı değildir: Söylen kurumsallaşmış simgesel bir dizgedir; dil gibi, olguları sınıflandırma, düzenleme, öbekleme ile karşılaştırma, aynı zamanda hem benzerlikleri hem de ayrımları sezme, kısacası deneyimleri düzene koyma yollarını barındıran, kurala bağlı sözlü bir tutumdur. Söylenin içinde, söylen aracılığıyla, tıpkı dilde, dil aracılığıyla olduğu gibi, düşünce kendini simgesel olarak dile getirerek biçimlenir; düşünce aynı zamanda hem ortaya çıkar hem de kendini benimsetir. Söylende işbaşında bulunan bu sınıflandırıcı

ölçütler, düşünsel ulamlar bütünü sanki eskil toplumların genel düşünce yapısını göstermekte, aynı zamanda da töre bilgilerini ya da ekonomilerini olduğu kadar tam olarak dinsel kılgılarını da düzene koymaktadır" (Vernant; 1996;231).

Mitoloji simgeler üzerinden işler, mitoloji de simge toplumsal için merkezi bir öneme sahiptir, toplumsal yapının "point de capiton"larını, yani düğüm noktalarını bu simgeler oluşturur. "İnsan simgeler sayesinde kendi özel konumundan çıkmakta ve genel ile evrensele 'açılmaktadır'"(Eliade, 1991;186). Simgeler insani kurgular, anlamlandırmalardır, ancak gerçekliğe, doğaya göndermede bulunurlar, çünkü "doğa simgesel-olanın özüdür" (Horkheimer, Adorno, 1995;34). Simgeleştirme maddi dünyanın soyutlanması pratiği olarak bir dolayımlama işlemidir, ancak toplumsalın dış dünya ile kurduğu ilişkinin bir ürünü, doğadan kopmanın zorunlu bir sonucudur. "İmgeler, simgeler, efsaneler psikenin sorumsuz yaratıları değillerdir; bunlar bir gerekliliğe cevap vermekte ve bir işlevi yerine getirmektedirler..." (Eliade, 1992;XIX). Simge insani gereksinime verilen bir yanıt olarak her zaman için gönderme yaptığı ya da temsil ettiği şeyden "daha fazla bir şeyi ifşa etmektedir" (Eliade, 1992;214). Simge bu anlamda bir artı-değer eklenmiş bir yapı olarak görülebilir, varolan değere ek olarak bir katkısı olmayan hiçbir simge yoktur. Simge artı-değer kazandıran dilsel bir pratiktir. Din de ideoloji de bu artı-değer üzerine kurulmuştur, simgenin temsil ettiği şeyden daha fazlasını temsil etmesi onun "yananlamı" ve bu bağlamda "çokanlamlılığı" temelde ideolojinin söylemsel olarak kullandığı temel özelliklerdir. Din ve ideoloji simgeselin ötesindeki anlamı belirlenme ve kapatmak için uğraşırlar. Simgenin "artı-anlamını" belirlemek, toplumsalın bilinçyapısını belirlemeye gönderme yapan bir pratiktir. Söylemdeki ideolojik mücadelelerin en önemlisi simgeler (göstergeler) üzerinde yürür, bu bağlamda da artı-değere el koyan genel de egemen sınıftır.

Din mitolojik öğeleri de barındıran daha farklı bir tarihsel döneme gönderme yapan anlamlandırma sistemidir. Din bir

bağlamda toplumsalı düzenleyen bir girişimdir, tüm maddi yaşam alanlarına dair hukuksal bir metindir, yalnızca düşünsel değil eylemsel düzeyleri de belirler ve kurallandırır. Din mitolojinin öğelerini de içererek metinlerarası bağlamda yeni bir metin kurar, bu metin maddi yaşamın gerektirdiklerini içerir ve siyasi, ekonomik alanların belirleyiciliğinde şekillenir ve toplumsal yaşam bağlamında onları yeniden üretir.

Din söylemsel olarak kendine ait bir yapılanıma sahiptir, kendisinden önceki söylemsel yapıların etkisini taşısa da kendisine ait bir biçim geliştirir ve toplumsalın yeniden-üretiminde bunu etkin bir şekilde maddileştirir. Dini söylem tüm sözel ve ritsel pratiklerde kendini açıkça gösterir. Din mitolojinin tersine çokanlamlılığı, dil oyunlarını ve bunların yaratığı ilksel kapanmayı yetersiz bulur ve daha "sıkı" bir kapanmayı gerçekleştirmek için yola çıkar. Tüm bu pratikler insanların ekonomik, politik etkinliklerinden bağımsız değildir, her tarihsel dönem kendisine uygun toplumsal yapıları ve pratikleri çağırır. Bu bağlamda din, "metinsel" -söylemsel- ve toplumsal pratik olarak somut koşulların bir getirisidir, bu tarihsel dönem antik -mitolojiyi üreten- dönemden farklı olan dünyayı anlama ve anlamlandırma pratiği ile kendini ifade etmiştir. Din, mitoloji içersinde hala süren dilsel devinim ve akışı kesintiye uğratma ve durdurma çabasıdır. Dil tüm bu kapanmalara rağmen kendisini bir devinim, akış olarak var etmeye devam eder, bu bağlamda tüm kapanmalar geçici ve yanılsamalıdır, dil bir şekilde kendini devinim içersinde yeniden üretmenin yolunu bulur. İnsani eylem ve söylemlerin izlerini taşıyan bu "metinler", tarihsel olan içersinden aldıkları bu çokanlamlı, muğlak, akışkan dilsel yapıları kendi koydukları sınırlar içersinde kapatırlar. Bu kapanma ile de dünyayı kendi açıklarına göre daha da anlaşılabilir kılarlar. Dilsel kapanmanın, yani dünyayı anlayabilmek ve anlamlandırabilmek için onun süreğen devinimini kendi soyutlaması, ilksel yabancılaşmasında, kapanması birinci kapatma olarak adlandırılabilir. Hiçbir sözcüğün anlamı tam ve sürekli olarak tekilleştirilemez ve sabitlenemez.

Yine de din olabildiğince kendi metinleri kapatılmış ve sabitlenmiş anlamalar üzerinden üretir, ancak tüm bunların bileşiminden oluşan bir söylem yine de dilin tüm -bu bağlamda- "olumsuz" etkilerinden -çokanlamlılık, muğlaklık- korunamaz. Hatta bu dilsel oyunları kendi anlamını "kutsallaştırmak" için kullandığı durumlarda vardır. Dinsel metinlerin söylemi yaşadığı kapalılık nedeniyle süreç içersinde dilin, anlamın geçirdiği evrim, yani değişim ve dönüşümler nedeniyle metnin kapatıldığı söylemsel anlamları yeniden yakalamak artık olanaksızdır, bu bağlamda tüm dinler mitolojiler gibi ele alınmaya başlanabilir, din muğlak ve çokanlamlı söylemle okunmaya ve anlamlandırılmaya başlanır.

Mitoloji ve din kendi dönemlerinin formasyonuna uygun olarak gelişmiş yapılanımlardır ve buna uygun söylem biçimlerine sahiptirler, kendi dönemlerinin ideolojileri olarak iş gören bu sistemler, kendi gerçekliklerini de kendi anlamlandırma sistemleri ve söylemleri ile toplumsala aktarırlar. Üretim ilişkileri, üretim araçları, mülkiyet ilişkilerinin toplumsal yaşam da temel belirleyen haline gelmesine, yani kapitalizme dek, mitoloji ve din ekonomik yapı dışında siyasetinde etkileşim içersindedir. Mitoloji Eski Yunan kentlerinin ideolojisi, din ise Ortaçağ Avrupası'nın ideolojisi olarak ele alınırsa dönemlerin kendilerini ifade ettikleri düşünyapılar değişebilir, toplumsal çelişkilerin belirlediği durumlarda siyasi alan temel belirleyenlerden biri olarak ortaya çıkabilir ancak toplumsalın kendini yeniden-üretme zorunluluğu bağlamında "son kertede" ekonomi kendisini temel belirleyen olarak ortaya koyar. Kapitalizm sürecinde ise ekonomik olan daha farklı bir özellik taşır, kapitalizm ile birlikte toplumsal formasyonun dışından müdahil olan öğeler ekonomik öğeye eklemlenmişlerdir, örneğin zor -baskı- feodalizm de ekonomiye dışsalken kapitalizm de içseldir.

İdeoloji mitolojinin ve dinin etkilerini de taşıyan bir anlamlandırma sistemidir, metinlerarası bir yapıya sahiptir, egemen sınıfların ideoloji daha önceki egemenlerin düşünsel ve eylemsel izlerini taşır ve bunları yeni bir biçimde maddileştirir,

aynı şekilde muhalif ideolojilerde kendinden önceki muhaliflerin. isyancıların tarihsel izlerini içerirler ve onları yeniden-anlamlandırarak kendi dönemlerinin mücadele biçimini yaratırlar. Tarihsel olarak komünal toplumun sona ermesiyle başlayan eşitsizlikten doğan çatışma yeni biçimler altında sona erene dek varolmaya devam eder.

Dünyayı anlamlandırma sistemlerinden biri olan ideolojiyi mitoloji ve din gibi simgeler yoluyla işler ve toplumsal gerçeği kurgular, "gerçek" yaşam koşulları ile ideolojinin yansıttığı gerçek arasındaki yarılmanın yarattığı sorunsal ideolojinin varoluşunu ve işleyiş biçimini de açıklar. Bu bağlamda sorunsalı bir ters çevrilme, yanılsama yaratan bir süreç olarak ele alan görüş ideolojiyi olumsal olmayan bir açıdan tanımlar, bu tanımlamalar genellikle ideolojiyi "yanlış bilinç" olarak ele alır. Bu görüş Marx ve Engels'in Alman İdeolojisi adlı yapıtlarından kaynaklanır.

"Bilinç hiçbir zaman bilinçli varlıktan (*das bewusste Sein*) başka bir şey olamaz ve insanların varlığı, onların gerçek yaşam süreçleridir. İnsanlar ve sahip oldukları ilişkiler tüm ideolojilerinde sanki *camera obscura*'daymış [karanlık oda. -ç.] gibi başaşağı çevrilmiş bir biçimde görülüyorsa, nesnelerin gözün, ağtabakası üzerinde ters durmalarının onların dolaysız fiziksel yaşam süreçlerinin yansıması olması gibi, bu olgu da, insanların tarihsel yaşam süreçlerine aynı şeyin olmasından ileri gelmektedir" (Marx, Engels 1992).

İdeoloji, üretim ve mülkiyet ilişkilerinden, yani sınıfsal açıdan ele alınması gereken bir sorunsaldır. Sınıf çatışmasının yaşandığı temel alanlardan bir tanesidir, ve bu alanda sınıflar kendi hegemonyalarını kurmanın mücadelesini verirler. Hegemonya elde etme mücadelesi üretim araçları -maddi ve düşünsel- üzerindeki denetim kurma mücadelesidir de. Tüm egemen ve muhalif ideolojiler, değişik alanlarda -ideolojik, söylemsel, eylemsel alanlar vb- hegemonyayı elde etme veya tutma mücadelesi verirler. Çünkü maddi üretime hakim olan toplumsal sınıf, zihinsel üretimi de denetim altında tutar. Egemen olan fikirler üretim araçlarını ve

üretim ilişkilerini hegemonyası altında tutan egemen kapitalist sınıfın fikirleridir. Kapitalist sistemin kendi devamını sağlayabilmek için bu fikirlere gereksinimi vardır ve bu fikirlerin yeniden üretimi kapitalizm için yaşamsal önem taşır. Bu bağlamda da tüm ideolojik aygıtları ile hem kendi maddi üretim biçimini hem de düşünsel üretim biçimini toplumsala rıza ya da baskı ile aktarır, sonuçta kendini yeniden-üretmesi buna bağlıdır.

"Egemen sınıfın düşünceleri, bütün çağlarda, egemen düşüncelerdir, başka bir deyişle, toplumun egemen *maddi* gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen *zihinsel* güçtür. Maddi üretim araçlarını elinde bulunduran sınıf, aynı zamanda, zihinsel üretimin araçlarını da emrinde bulundurur, bunlar o kadar birbirinin içine girmiş durumdadırlar ki, kendilerine zihinsel üretim araçları verilmeyenlerin düşünceleri de aynı zamanda bu egemen sınıfa bağımlıdır. Egemen düşünceler, egemen maddi ilişkilerin fikirsel ifadesinden başka bir şey değildir, egemen düşünceler, fikirler biçiminde kavranan maddi, egemen ilişkilerdir, şu halde bir sınıfı egemen sınıf yapan ilişkilerin ifadesidirler; başka bir deyişle, bu düşünceler, onun egemenliğinin fikirleridirler" (Marx, Engels 1992).

Maddi üretim araçlarını denetleyen sınıf aynı zamanda bu konumun sağladığı dolayım ile ideolojik aygıtları da kontrol eder. (Bu konuya odaklanan Gramsci ve Althusser hegemonya, devletin ideolojik aygıtları vb. sorunsallar üzerinde durmuştur). Kapitalizm de ideoloji altyapıdan soyutlanarak ele alınmaz, ideolojik sorunsalın temellendiği yer altyapıda gizlidir. İdeolojinin sorunsallaştırımı da bu nedenle üretim ve mülkiyet ilişkileri bağlamından ayrı düşünülemez. Marx'ın ideolojiyi gerçekten tanımlaması da ekonomi-politik üzerinde yoğunlaştığı olgunluk dönemi eseri olan Kapital'dir. Kapital'in birinci cildinde 'meta fetişizmi' bölümünde kapitalist toplumda insanlar arasındaki fiili toplumsal ilişkilerin üretmiş oldukları metalar ile girdikleri sözde bağımsız etkileşim tarafından yönlendirildiği belirtilir.

"...metaın gizemli bir şey olmasının basit nedeni, onun içinde insan emeğinin toplumsal niteliği, insana, bu emeğin ürününe nesnel bir nitelik damgalamış olarak görünmesine dayanmaktadır; üreticilerin kendi toplam emek ürünleri ile ilişkileri, onlarla kendi aralarında bir ilişki olarak değil de, emek ürünleri arasında kurulan toplumsal bir ilişki olarak görünmesindedir. Emeğin ürünlerinin, metalar haline, niteliklerinin duyularla hem kavranabilir hem de kavranamaz toplumsal şeyler haline gelmelerinin nedeni budur. Bunun gibi, bir nesneden algılanan ışın, bize, görme sinirimizin öznel etkilenmesi olarak değil de, gözün dışında bir şeyin nesnel biçimi gibi geliyor. Oysa, görme olayında her zaman, ışının bir şeyden başka bir şeye, dıştaki bir nesneden göze fiilen geçmesi sözkonusudur. Fiziksel şeyler arasında, fiziksel bir ilişki vardır. Ama metalarda, bu farklıdır. Şeylerin, *quâ* [ki bu da] metaların varlığı, ve bunlara meta damgasını vuran emek ürünleri arasındaki değer-ilişkisi ile bunların fiziksel özellikleri ve bu özelliklerden doğan maddi ilişkiler arasında mutlak olarak bağ yoktur. Burada, insanlar arasındaki belirli toplumsal ilişki, onların gözünde, şeyler arasında düşsel bir ilişki biçimine bürünüyor. Bu nedenle, benzer bir örnek vermek için, din âleminin sislerle kaplı katlarını dolaşmamız gerekir. Bu âlemde, insan beyninin ürünleri, bağımsız canlı varlıklar gibi görünür, ve hem birbirleriyle, hem de insanoğlu ile ilişki içine girerler. İşte metalar âleminde de, insan elinin yarattığı ürünler için durum aynıdır. Emek ürünlerine, meta olarak üretildikleri anda yapışıveren ve bu, nedenle meta üretiminden ayrılması olanaksız olan şeye, ben, Fetişizm diyorum.

Tahlilimizin de gösterdiği gibi, metalardaki bu fetişizmin kökeni, bunları üreten emeğin özel toplumsal niteliğindedir. (Marx, 2000)

Gerçek insani ilişkiler, "meta fetişizmi" yüzünden, şeyler arasındaki gizemli ilişkiler gibi görünür. Bunun sonucunda toplumun gerçek işleyiş biçimi gizlenir ve göz ardı edilir: emeğin toplumsal karakteri, artık toplumsal ürünler olarak tanınamayan metaların dolaşımının arkasında gözlerden saklanır. Dinsel

anlamlandırma sistemine benzer bir şekilde maddi gerçeklik, maddiliğinden koparılır, yani yerinden çıkarılır, sökülür ve bağlamda -gizemlileştirilmiş ve maddi gerçekliği yansıtmayan- yeni bir kurgusal bir gerçekliği yansıtacak şekilde tekrar dikilir. Ve bir diğer önemli sonuç olarak; toplum bu meta mantığı ile parçalanır: ortak toplumsal emeğin kolektif etkinliğini cansız, soyut şeyler arası bir ilişkiye dönüştüren metanın atomize edici işlemlerine maruz kalan toplumu artık bir bütün olarak düşünmek kolay değildir. Toplumsalın bu parçalanışı sınıfsal çatışmalarını işaret eder, bu bağlamda ideolojiler arasındaki mücadele de görünür hale gelir. İdeoloji artık 'Alman İdeolojisi'nde söz edilen zihinde ters çevrilen gerçeklikle ilgili olmaktan daha çok gerçek bir ters çevirmeyi yansıtan zihinle ilgili bir sorundur. Bu durumda ideoloji, üstyapıdan altyapıya adeta aktarılmış ya da en azından bu ikisi arasındaki özellikle yakın bir ilişkiye işaret etmektedir (Eagleton 1996). Üretim biçiminin belirlediği bu durum, tüm üstyapı ilişkilerini de üstbelirler. Bunun sonucu olarak meta-fetişizmi tüm kültürel insani pratiklerde de içerilir. Meta-fetişizmi ideolojik bağlamda anlamlandırma sistemi olarak tüm sınıflara -topluma- kendi anlamlandırma sistemi ile gerçekliği yorumlama zorunluluğunu dayatır.

Söylemsel alanda bundan bağımsız olarak düşünülemez, kapitalist dönemde söylem meta-fetişizminin etkisindedir ve fetişistik bir karakter taşır. İnsanların söylemleri ilintili oldukları maddi dünyayı fetişistik bir biçimde yüklemler, söylem insanlardan kopar ve onlardan bağımsız olarak egemen ideolojinin belirleyiciliğinde karşılarına dikilir, söylemi kullanmaktan çok onun tarafından kullanılırlar. Toplumsal bağlamda söylem , toplumsalın hizmetindeki dilsel bir pratik olmaktan çok, ona egemen olan, onun için dünyayı anlamlandıran ve dışsallaşarak, yabancılaşarak, şeyleşerek onun denetimi dışında örgülenen bir pratiğe dönüşür. Söylem üretim biçiminin ve ilişkilerinin toplumsala taşınmasını gerçekleştirir ve bu süreçte söylemle kurulan tüm toplumsal ilişkiler de egemen iktidarın izini, ideolojik

etkisini taşır. Ancak unutulmamalıdır ki tüm söylemsel pratikler ideolojik değildir, bağlamsal dilsel bir pratik olarak söylem ancak ideolojik bir bağlamda ideolojik bir işleve sahip olabilir. İdeolojik etki açık veya kapalı olarak tüm bağlamlara eklemlenebilir, ancak bu olasılık tüm söylemleri ideolojik hale getiremez, tüm söylemler ideolojik olsaydı, ideoloji aşırı bir genellenim sonucunda tamamen ortadan kalkardı. Sonuç olarak herşey ideolojik hale gelirse, ideoloji dışı bir bağlam kalmaz ve ideoloji böyle bir durumda doğallaşarak, temel bir yapısal bileşen halini alır ve etkisini yitirir. Bu durum ise ideolojinin artık işlevine gerek olmadığı bir duruma gönderme yapar, böyle bir durum ise kapitalizm sonrası farklı bir paradigmayı imler. Yani sınıfsız bir toplumda ideolojinin ortadan kalkması yönünde ki kuramsal önvarsayımlar gibi.

Söylem toplumsal iletişim bağlamında, bağlamsal dilsel bir pratik olarak, toplumsal ilişkiler için temel önemdeki alanlardan bir tanesidir ve hegemonik mücadelenin en canlı yaşandığı yerlerdendir. Egemen yapının ideoloji ile toplumsal kendisine ve kendi -düşünsel, eylemsel- ürünlerine kendi dışındaki, kendisinin denetleyemediği güçler olarak bakar. Toplumsal giderek nesneleşir, şeyleşir, kendi öznelliğini -farkındalığını- yitirir, tüm güçlerini böylelikle egemen sınıfın hegemonyasına teslim etmiş olur. Söylemsel alanda da aynı şekilde toplumsal söylem toplumsalın bir ürünü olmaktan çıkar, egemen yapının bir üretimi olarak toplumsaldan kopar ve bunun sonucunda "insanlar arasındaki belirli toplumsal ilişki" olarak söyleme dayanan iletişim, "onların gözünde, şeyler arasında düşsel bir ilişki biçimine" dönüşür, toplum kendisini egemen ideolojinin kurgusu içersinde yapılandırır ve "düşsel" kurgusu kendi gerçek varoluş koşullarının üzerini örter. Tüm söylemsel pratikler de bunu yeniden-üretme işlevini görür. Ancak hiçbir yeniden-üretme işlemi tam, bütünlüklü ve süreğen değildir. Tüm yeniden-üretim -bu bağlamda yeniden-anlamlandırma, yeniden- biçimlendirme vb.- süreçleri tamamlanmamış, parçalı, eksik süreçlerdir. Zaten bu süreçler tam olarak gerçekleşse idi muhalif ideoloji için kendini

var edecek koşullarda ortadan kalkmış olurdu. Yani tam bir sabitlenme ve kapanma yaşanırdı ve insanlık tarihi sona ererdi, ancak bu diyalektik olarak olası değildir. Kapitalizm altyapı ve üstyapı ilişkileri bağlamında bütünlüklü bir varoluşa sahip değildir, tüm diğer yönetsel yapılar gibi, bu nedenle muhalif ideolojiler bu parçalanmaların maddi gerçeklikteki yansıması olan sınıf çatışmasından beslenir, söylemsel bağlamda da sınıf çatışması ideolojik çatışmanın gerçekleştiği temel alanlardan bir tanesini oluşturur.

"İdeoloji bireylerin gerçek var oluş koşullarıyla kurdukları imgesel ilişkinin bir 'tasarımlanmasıdır'...

Marxist bir dil kullanırsak, üretim, sömürü, baskı ideolojikleştirme ve bilimsel pratik etmeni konumunda bulunan bireylerin gerçek varoluş koşullarının tasarımlanması, son kertede üretim ilişkilerinden ve üretimi ilişkilerinden türeyen ilişkilerden kaynaklanıyorsa şöyle diyebiliriz: her ideoloji, yarattığı ve imgesel olması zorunlu çarpıtmasında, var olan üretim ilişkilerini (ve de bu ilişkilerden türeyen öteki ilişkileri) değil, ama her şeyden önce, bireylerin üretim ilişkileri ve bu ilişkilerden türeyen ilişkilerle kurdukları (imgesel) ilişkiyi tasarımlar. Demek ki, ideoloji de tasarımlanan, bireylerin var oluşunu yöneten gerçek ilişkiler sistemi değil, bu bireylerin boyun eğerek yaşadıkları gerçek ilişkilerle kurdukları imgesel ilişkidir" (Althusser,2003;89-92).

İdeoloji "fetişistik" karakteri nedeniyle "gerçek varoluş koşulları" ile toplum arasında bir yarılmaya neden olur, gerçeği yerinden çıkararak, yerine "üretim ilişkilerin türeyen" ve zora dayanan bir ilişkiyi geçirir. Toplumun kendi gerçek varoluş koşullarının üzerini örter, kendi kurguladığı gerçekliği toplumsala yansıtır. Toplum bu yansımada, bu aynada kendini görür, imgesini yakalar. Egemen yapı maddi ideolojik aygıtlarını kullanarak yanılsamalı imgesel ilişkileri tüm topluma dayatır. İdeolojinin varlığı bu ilişkilerin her toplumsal pratikte yeniden-üretilmesi sürecine bağlıdır. Bu bağlamda "rıza üreten" ideolojik aygıtları ve "zorla boyun eğdiren" baskı aygıtlarını kullanır. Muhalif

ideolojilerde kendi cephelerinde bu saldırılara karşı kendi aygıtlarını ve söylemlerini, eylemlerini kurgularlar.

IV. EYLEM VE SÖYLEM, İDEOLOJİ

Eylem ilksel olan bir öğe olarak, yani emek olarak, insanın hayvandan ayrılmasını beraberinde getiren üretim sürecinin temelinde yatan öğedir ve içinde tüm diğer insani gelişim olanaklarının gizilgücünü taşır. "Sadece eylem insana has bir ayrıcalıktır; ne bir hayvan ne de bir tanrı buna ehildir ve tamamıyla başkalarının şaşmaz bulunuşuna bağımlı olan sadece eylemdir" (Arendt,1994;40). Bunun yanında insani tarihte de temel belirleyen yine eylemlerdir ve bu bağlamda da ayrıcalıklı yapılarını korurlar. "Belli bir zamanda egemen olan fikirlerin gerçekte ne olduklarını doğru olarak belirlemek son derece güçtür. En güvenilir gösterge , insanların ne söyledikleri değil, ne yaptıklarıdır; böylece biz de geriye dönüp, fikir tarihi yerine, doğruca eylem tarihine yöneliriz" (Hughes,1985;14). Tarihin gerçekliği onun söyleminde değil temel belirleyen olan eyleminde yatar. Toplumsalın kendini tarihsel olarak da kendini var kılması eylemi ile olası olmuştur: "Eylem, siyasi yapılar kurmaya ve onların muhafazasına bağlanmakla, belleğin, yani tarihin koşulunu yaratır" (Arendt,1994;19).

Söylem kurgusal olana gönderme yapar, düşünsel, soyut bir üretim olarak söylem gerçeklikten kaynaklansa ve onu hedeflese de, her zaman için onun dışındadır. Tek başına söylem kendi kapalı alanında kurgusal bir gerçeklik yaratır, pratik yaşamın gerçekliği ile bu gerçeklik tam olarak çakışmaz. Söylemsel olanın kurgusallığı gerçekliği dönüştürmeyi amaçlayabilir ancak eyleme gönderme yaparsa bunu başarabilir, eyleme eklemlenmeyen hiçbir söylem gerçeklik alanında kendini var kılamaz. Eylem ise gerçekliğe ilişkindir ve onun içinde varolur, kurgular ancak eylem ile gerçekleştirilebilir, gerçek ancak eylem ile dönüştürülebilir. Bu nedenle "hakikatin ölçütü ve normu onu yapmaktır (uygulamaktır)" (Vico akt. Gramsci, 1975;72). Gerçeklikte kendisini eylem içinde yansıtır, toplumsal pratikler yoksa ne toplum ne de yaşamdan söz edilebilir. Eylem tüm yaşamsal

devinimin en önemli öğesidir. Tüm kuramlar bu bağlamda eylemler üzerinden işlemek zorundadır ve onlar üzerine kuruludur.

Devlet insan söylemi ve eyleminin izlerinin birikimi olan tarihsel bir süreç sonunda sürekli bir devinim içersinde kendini var eden bir kurumdur. Tarihsel söylem ve eylem uygun üretim ilişkilerini yakaladığında yönetici bir sınıfın elinde kapanır ve sabitlenir. Bu kapanma ve sabitlenme sürekli devingen olan bir organizmanın sürekliliğini sağlamak amacını gerçekleştirir. Devlet insani söylem ve eylemin bir üst iktidarda bütünleşmesi, toplumsalın karşısında örgütlü bir grubun tüm gücü denetim altına alarak, kendi iktidarlarına aktarması ve kendi iktidarını, bu bağlamda söylem ve eylemini toplumsalın tüm diğer öğelerine dayatmasıdır. Ancak temel olan sorunsal altyapıda yatmaktadır, yani üretim biçimi, üretim ilişkileri vb. İktidara sahip olmak üretim araçlarına –maddi ve düşünsel- sahip olmak anlamına gelmektedir. Devlet toplumsalı yeniden-biçimlendirmek için onun tüm üretim araçlarına el koyar, bu araçların en önemlileri maddi üretim araçları ve -dili ve söylemi belirleyen -düşünsel üretim araçlarıdır. Toplumsal alanda da tüm örgütlenme bu bağlamda gerçekleştirilir. Tüm toplumsal yapı üretsel sürecin damgasını taşır. Üreten sınıf ya da sınıflar üzerinde ki tahakkümün devamlılığı ise üstyapı alanında ki baskı (zor) ve rıza üzerinde yükselen aygıtlarla sağlanır. İktidarın bir aygıtı olarak devlet bu süreç içersinde tüm kültürel alanın da denetimini elinde tutar. Süreç içersinde devlet, toplumsala ilişkin tüm alanlara "sirayet" eder. Bütünleyici bir kurum olarak devlet heterojen bir toplumsal yapıyı homojen "gibi gösterme" yeteneğine sahiptir, bu bağlamda tüm sınıfsal, etnik, dini vb. ayrımlar –zorla ya da rızayla- bastırılarak, görmezden gelinerek, yeniden-anlamlandırılarak üzeri örtülür ve bir bütünlük içersinde eritilir. Devlet kendisini tümel, bütünlüklü bir yapı olarak düşünsel olarak kurgular, egemen sınıf tüm toplumsal yapıyı kendi denetimi altında bu kurguya göre biçimlendirmek ister. Yani tüm kopma ve yarılmaların üstünü örtmeyi ve toplumsalın da egemen sınıfın kurgusu ile maddi gerçeklikten, yani gerçek varoluş

koşullarından koparak egemen kurguyu yaşantılamasını baskı ve rıza ile sağlamaya çalışır. Ancak devlet (Lacancı anlamda) bir eksiğin etrafında yapılanmıştır, sınıfsal çatışkıları (çatışma ve çelişkileri) ortadan kaldırmak ya da kaldırmış gibi yapmak. Ancak bu eksiktir devleti vareden ve devlet tümel bir bütünlüğe kavuştuğunda ortadan kalkar, bu kurgu kendi diyalektik iç-çelişkisi ile devletsiz bir topluma gönderme yapar, en "kusursuz devlet" bu bağlamda "devlet olmayandır", yani devletsiz bir toplumdur. Egemen sınıfın toplumsalı bir bütünlük olarak kurgulamasının karşısında direnenler ise devletin varlığını tehdit eden muhalif odaklar olarak ele alınır, ve üzerlerine gidilir, bu süreçte sınıfsal ve bunun getirisi olarak ideolojik kopuş ve mücadelenin başlangıç noktasını oluşturur.

Gramsci ve Althusser'in ele aldığı ideoloji sorunsalı ve ideolojinin "maddileşmesi" olarak ideolojik aygıtlar sorunsalı, devletin eylem ve söylemi kullanma stratejilerini belirler ve onlar tarafından da belirlenir. Baskı aygıtları, "eylemsel aygıtlar" olarak ele alınabilirken, "ideolojik aygıtlar" da "söylemsel aygıtlar" olarak ele alınabilir. Devletin baskı aygıtları temel olarak eyleme dayanır, söylemsel olarak zor kullanma potansiyelini imleyen bir dile sahiptir, bu nedenle "son kertede" belirleyici olan "zor"a dayanan eylemdir. Eylem zor bağlamında ele alınırsa, kapitalist dönemde "zor"un yapısının mitsel ve dinsel dönemden farklı olduğu görülür. Mitsel metindeki eylemlilikleri genelde tanrıların ve bunların güdümündeki veya karşısındaki kahramanların serüvenleridir, toplumsal yaşamda ise zor siyasi yönetsel aygıtın elindeki belirleyici araçlardan bir tanesidir ve köleci toplumlarda denetimin sağlanmasında etkin olarak kullanılmaktadır. Toplumsal yapıda kullanılan zor ekonomik yapının bir zorlaması değil ona dışardan eklenen bir öğedir, aynı şekilde dinsel dönemde de ekonomik yapı bir önceki döneme göre çok daha önem kazanmıştır ama sistemin gelişiminin temel belirleyeni değildir ve yönetici sınıfın kullandığı zor ekonomik yapının dışarısındadır ve ona içsel değildir. Ancak asıl belirleyen olarak ekonominin temel yapı

olarak ortaya çıktığı kapitalizm ile birlikte zor, egemen sınıfın kullandığı eylemsel şiddet ekonominin kendi yapısında içsel olarak bulunur ve tüm zor kullanımları bu bağlamda ekonomik altyapının belirleyiciliğindedir, bu dönemde "son kertede" belirleyici olan daima ekonomik altyapıdır.

Tarihsel gelişimi içersinde kapitalizm toplumsal denetimi sadece baskı aygıtları ile sağlamanın zorluğunu gidermek için toplumsal rıza üretme aygıtlarını üretmiştir, teknik gelişimler kitle iletişimi olanaklarının ve ulaşımın gittikçe kolaylaşması iktidarlarında daha fazla toplumsal içine nüfuz edebilmelerinin yolunu açmıştır. Mitolojinin ve dinselin anlamlandırım sistemi olarak egemen olduğu dönemlerde toplumsalı denetleyen ailevi ve totemik, dinsel vb. aygıtlar, ideoloji ile birlikte daha gelişkin ve etkin aygıtlarla desteklenerek çoğaltılmıştır, okul, mahkemeler, kitle iletişim araçları, vb. İdeolojik aygıtlar baskı aygıtlarının eylem üzerinde temellenimine benzer biçimde söylemsel alan üzerinde temellenirler ve söylemsel pratikleri kullanırlar. Rıza söylemsel alanın etkin bir biçimde ideolojik biçimlendirme ve yeniden-biçimlendirme için etkin kullanımını gerektirir. Devletin ideolojik aygıtlarının söylemi toplumsal söylemin yerini alır, onun söylemini örter, (maddi gerçekliğe ilişkin ve üretim biçimi ve ilişkilerinden kaynaklanan) fetişistik bir söylemsel üretimi tüm topluma dayatır. Böylece devlet aygıtı söylem ve eylemi ideolojik aygıt ve baskı aygıtları dolayımıyla bütünleştirir ve kendi hegemonyasını kendi sınıfsal söylem ve eyleminin (kuram ve pratiğin) birleşimini kurumsal -ve sınıfsal- bir örgütlülük olarak birleştiği devlet yapısı ile sağlar. Bu yapılanım ise muhaliflere bir çağrıdır, egemen yapının örgütü ile mücadele etmek aynı şekilde eylem ve söylemin bütünleştiği sınıfsal bir örgüt ile olasıdır. Söylem ve eylemin bütünleşmediği egemen bir pratik olası değildir, bu bağlamda muhalifler içinde bu bir zorunluluk olarak karşılarına dikilir, iktidarı elde etmek için söylem ve eylemi biraraya getirme, yani bunu gerçekleştirecek bir sınıfsal örgütlenme yaratma zorunluluğu. Böyle bir bütünleşmede, "son

kerte"de belirleyici olan daima eylemdir, çünkü gerçekliği dönüştürmek söylemsel pratiklerle değil, eylemle olasıdır, bu bağlamda muhaliflerin söylemi bir eylem kılavuzu, eylemin bilinçli bir kurgulanımı olarak ele alınabilir.

İktidar ilişkileri bağlamında da söylemsel pratikler önemli işlevlere sahiptir ancak devlet örgütlenmesini koruyan ve ayakta tutan onun eylemci yanıdır, yani süreğen olarak eyleme geçireceği toplumsal güçtür. Söylem eylemin belirleyici olduğu anlarda ikincilleşir ve eylemin söylemi olarak ona tabi kılınır. Eylemin örtülü olduğu dönemlerde ise görece bir belirleyiciliğe sahiptir ve toplumsalın yeniden-üretimi ve biçimlendirilmesinde, yönlendirimi ve ikna edilmesini sağlar. Ancak sınıfsal çatışma anlarının keskinleştiği anlar da ise söz yine eylemin olur ve çatışan sınıflar eylemci güçleri üzerinden bir çatışmaya girerler, söylem bu bağlamda eylemin ifade edilmesidir.

Sınıfsal olarak tahakküm altında olan sınıf kendini egemen sınıfın egemen fikirlerinden kurtarmak kendi sınıfsal gerçekliğine uygun düşen fikirleri yaşantılamak, bu bağlamda süreğen bir devinim ve üretim içinde olmak zorundadır, yani sınıfsal farkındalığı yaratmak, "kendi gerçek varoluş koşullarını" görmek ve değiştirmesi gerektiği bilincini edinmek zorundadır. Sınıf mücadelesi içindeki ezilen sınıfın kurtuluşu için bu olmazsa olmaz bir zorunluluktur. Her sınıf bir dünya görüşüne sahiptir ve eğer bu dünya görüşü sınıf tarafından belirlenmemişse, egemen sınıf tarafından belirlenir, sınıfın kendi dünya görüşü ise ertelenmiş olarak sınıfsal farkındalığa kadar kendini korur, "...bir toplumsal grup, başka bir toplumsal gruptan, fikir bakımından ona boyun eğdiği, uydusu haline geldiği için, kendisinin olmayan bir dünya görüşünü alır...(oysa bu küme kendisine özgü bir dünya görüşüne sahiptir. Çok kere embriyon halinde bulunan bu dünya görüşü; küme organik bir bütün halinde harekete geçtiği zaman, kendisini eylemde ve bundan ötürü de, rasgele açığa vurur)" (Gramsci,1975:21-2). Sınıfların dünya görüşleri kendilerini eylemsel olanda belli ederler, bunun yanında sınıflar,"...kitleler

eylemle öğrenebilir, ve çıkarlarının bilincine yalnız mücadele içinde varabilir"(Lukacs, 1998;37). Eylem alanı ezilen sınıfların temel eğitsel alanıdır. Ancak söylemin eylemle birleştiği (praksise dönüştüğü) örgüt olmadan eylem anlamlı olamaz, "partilerin kenara itilmesi demek, önceden tasarlanmış her türlü eylem "planı"ın kenara itilmesi demektir" (Gramsci,1975;240). Örgütsüz eylem hiçbir zaman amacına ulaşamaz, egemen iktidarın kuşatmasında yitip gider. Ancak bir örgüt "bellek" sahibi olabilir, çünkü "...başkaldırmış düşünce belleksiz edemez" (Camus,2000;28) ve tüm eylemler başarısız olsa bile tarihsel olan içinde, sınıfsal mücadelenin praksisinde kendini her seferinde yeniden var eder. Tüm eylemler bir sonraki eylem içinde etkilerini sürdürürler. Eylemin olmadığı zamanlarda ise eylem kendisini değişik söylemsel pratikler içersinde erteler. Örgüt eylem ve söylemin birleştiği, praksise dönüştüğü yerdir. Bunun yanında praksisin kendini toplumsalda anlamlandırmasının aracı, aracısıdır.

Örgüt (parti), ile sınıf arasındaki ilişki de eylem alanı içersinde kendini gösterir, söylemsel olanı kullanarak, iletişimsel alanların tümüyle örgüt sınıfa seslenir, örgüt ve kitleler söylemsel ve eylemsel bir etkileşim içerine girer, kitlenin partiden öğrendiği kadar parti de kitlelerden öğrenir. Partinin kitlelerden öğrenmesi süreci kuramın pratik içindeki durumuna bakmak onun sınıfsal mücadele koşulları ile uyuşmayan yönlerinin atılması, doğruların ve yanlışların görülebilmesi için bir geribesleme sağlanmasıdır: "Partinin görevi asla, kitlelere herhangi türden soyut, kılı kırk yararak bulunmuş taktikleri kabul ettirmek değildir. Tersine parti, kitlelerin mücadelesinden ve mücadele yöntemlerinden sürekli ders almalıdır. Ama öğrenirken daha sonraki devrimci eylemleri hazırlayarak, aktif olmalıdır. Parti kitlelerin kendi doğru sınıf içgüdülerinden kaynaklanan kendiliğinden bulgularını, devrimci mücadelenin bütünlüğüyle birleştirmeli ve onları bilinçli kılmalıdır..." (Lukacs, 1998;38).

Örgütün kitleleri eğitmesi de süreğendir, ondan aldıklarını bütünleşik olarak yeniden ona verir ve sınıf için kendini gördüğü

bir ayna işlevine sahiptir: "Partiler, etken olarak hareket eden yığınları bireysel olarak elemeden geçirir ve bu eleme pratik alanda olduğu kadar teori alanında da olur. Buna bağlı olarak da teori ve pratik arasında, daha sıkı bir ilişki kurulmasıyla, dünya görüşü canlılık kazanır, kökten yenileşir ve eski düşünce biçimlerinin karşıtı olarak ortaya çıkar. Böylece, partiler yoluyla daha bütün ve topyekünçü yeni kavramlar oluşur, gelişir. Yani, siyasal partiler, gerçek tarihsel süreç olarak teori ile pratiğin, içinde kaynaşıp birleştiği potalardır" (Gramsci,1975;36). Eylem her zaman toplumsal gerçeklik içersinde kuramsal (bir başka deyişle kurgusal) olandan kaçar, daha farklı bir şekilde kendini yaşamsal bir pratiğe dönüştürür. Eylem her zaman için kuramın hedefinden farklı bir yere isabet eder, çünkü kuramsal olarak ne kadar düşünülürse düşünülsün, pratik içinde etkin olan etmenler kuramı kırılmaya uğratır, gerçek eylem kurgusal kuramdan farklılaşır ve sonrasında kuramı yeniden-üreten bir sürecinde başlatıcısı olur. Tüm eylemler kuramın yeniden-üretim sürecini başlatan süreçlerdir. kuramlar yeniden-üretildikten sonra eylemler her seferinde bir öncekinden daha öteye gitme gizilgücüyle hareket eder, ancak ilerlemeyi toplumsal şartlar belirler. Eylemin gerçek yaşam koşullarıyla ilişkisi doğru ele alınmalıdır, Althusser'in farkındalığı bunun en önemli göstergelerindendir; (tutsaklık sürecinde)"...eylemin ne demek olduğunu anladım: ilkelere elbette yakın, ama yalnızca onların uygulanmasından çok farklı bir şeydi, çünkü koşullardan, insanlardan ve tutkularından, düşmanlardan kaynaklanan tartıya gelmez etkenleri de öngörmek ve hesaba katmak; bunun içinde yalnızca ilkelerin açık ve kesinliğinden çok başka insan niteliklerini ve kaynaklarını işe koşmak gerekiyordu" (Althusser,1996;110). Sınıfsal mücadele sürecinde işçiler bireyler olarak örgütsel sürece dahil edilirler ve bunlar yığın olmaktan bilinçli bit kitle olmaya doğru evrilirler, kitlesellik, kolektivizm sınıfsal bir gizilgüç olarak bilinçdışında saklıdır. Örgütsel süreç içersinde birey aşılır ve toplumsal olana yönelinir. "Bireysel failler esastır. Amaçlarını izlemek üzere kolektiviteleri oluşturan onlardır...Kolektif eylem, bir hedefe ya da hedeflere ulaşmak üzere

kişilerin eylemlerini eşgüdümlendirme yolundaki her türlü çaba olarak basitçe tanılanabilir" (Callinicos;1998;174). Toplumsal bir yapı oluşturan, kendini diğer sınıfın karşısında tanımlayan sınıf bu süreç içersinde kendi rolünü üretim ilişkilerine göre belirler: "üretim içindeki konumları sınıf aktörlerine amaçlarını gerçekleştirme araçlarını ve dolayısıyla kolektif olarak hareket etmekte bir çıkar sağlar. Böylece yapılar bu gibi kolektif eylemlerde, bu eylemler tarafından çözülmek yerine sürekli olarak varolur" (Callinicos;1998;237). Üretim ilişkileri ve sınıf mücadelesinin belirlediği sınıf artık kolektif bir düşünce ve eylemin yaratıcısı ve uygulayıcısı olarak sahneye çıkar. Kitlesel olarak sömürünün karşısına kitlesel karşı koyuşla çıkar: "...işçiler kolektif olarak...sömürülürler; sömürülerine karşı herhangi bir direniş, işi kırma ve sabotaj gibi görece gelişmemiş biçimlerin ötesine geçecekse, kolektif olmak zorundadır. Üretimin birbirleriyle bağlantılı özelliği stratejik konumlardaki işçi gruplarına sıklıkla geniş bir iktisadi süreçler yelpazesini felç etme gücünü verir. İşçilerin sömürülerine karşı kolektif olarak örgütlenebilme yönündeki yapısal kapasiteleri bu sömürünün aldığı biçimden kaynaklanır" (Callinicos;1998;238). Sınıf olarak yaşamsal önemleri onları egemen sınıf karşısında bir güç olarak konumlandırır, kapitalist yapının "köle-efendi diyalektiği" içindeki köleler olmadan efendilerin de yaşıma şansı yoktur, ancak köleler tüm üretici güçleri meydana getirdiği için üretim araçlarına sahip olduklarında artık hiçbir efendiye de gereksinim duymazlar. Bu bağlamda temel çelişki mülkiyet üzerindedir ve özel mülkiyetin kaldırılması ile birlikte sınıfsal çelişkilerden kendiliğinden ortadan kalkar. Ancak kolektif bir eylem ile, savaşım verilerek bu gerçekleştirilebilir. Marx'a göre özel mülkiyet (sınıflı toplum) düşüncesini ortadan kaldırmak için bunun geçerliliğini ortadan kaldıran, düşünsel olarak parçalayan karşıt bir toplumsal mülkiyet (sınıfsız toplum) düşüncesi yeterlidir. Ancak gerçek özel mülkiyeti kaldırmak için ise gerçek bir eylem, ortak mülkiyeti kurmayı hedefleyen, sınıfsız bir toplumu amaçlayan kolektif eylem ile olasıdır (Marx,1993;193). Sözkonusu kolektif eylem Marxist

anlamda kapitalist üretimi ilişkisinin zorunlu bir öğesi olarak doğacaktır ve bu sistem kendisini yok edecek öğeyi kendi içinde taşımaktadır. Tarihsel süreç içersinde, "tarihsel eylemin derinliği ile birlikte, demek ki bu eylemi oluşturan Yığın'ın önemi de artacaktır" (Marx,1994;115). Sözü edilen sınıfın kolektif eylemi temel olarak karşısındaki egemen sınıfın tahakkümünü parçalamak ve sınıfsal çelişkileri ortadan kaldıracak bir yapılanım ile devleti ele geçirerek onu sönümlendirerek sınıfsız topluma ulaşmaktır.

Eylem sınıfsal mücadele içersinde basitçe iki şekilde ele alınabilir: sınır eylem, aşma eylemi. "Sınır eylem"ler egemen iktidarın yasal sınırları içerisinde kalan daha çok "söz söylemek için yapılan eylemler" (söylem için eylem); "aşma eylemlilik"leri ise egemen iktidarı tehdit eden onu kitleler önünde güçsüz gösterme hedefi olan veya doğrudan o yapıda gedikler açmayı hedefleyen genelde "devrimci şiddet" (aşmak için yapılan eylem) olarak adlandırılan hareketlerdir. Aşma eylemleri sınır eylemlerin üzerine inşa edilir, onları sınıra kadar götürür ve kitleyi bir aşma eylemi için hazır kılar. Sınır eylemlilikler bu anlamda aşama eyleminin provalarıdır. Eylemlerin kullanımı muhalif örgütlenmenin strateji ve taktiklerine bağlıdır. Genelde, muhalifler iktidarı alacakları sürece kadar sınır eylemlilikleri yoğun olarak kullanırlar, sınıf bilinci ve farkındalığı süreğen olarak tetiklerler ve bu eylemleri iktidarın "sınırlarına" dek götürürler ancak sınırı aşmazlar. Aşma eylemleri ise bazı dönemlerde kitlesel gücün ifade edilmesi bağlamında kullanılır, ancak bu eylem iktidarın eldeğiştirme olasılığı olduğu kırılma dönemine dek tam olarak kullanıma sokulmaz. Sonuç olarak tüm eylemsel türler farklı bağlamlarda, "somut şartların somut tahlili ile" değişik kombinasyonlarla kullanılır. Aynı şekilde söylemsel alanda etkin bir şekilde kullanılır ancak eylemin belirleyici olduğu dönemlerde daha önce de vurgulandığı gibi söylem eylemin hizmetindedir.

İktidar mücadelesi sürecinde eylem ideolojik belirleyiciler olan simgesel önemdeki kişi, kurum, kuruluşlar üzerinden yürütülür. İktidarı ve egemen sınıfı simgeleyen kişi, kurum ve kuruluşlar vb.

muhalif eylemcinin hedefleridir. Aynı şekilde muhalifleri simgeleyen kişi, kurum ve kuruluşlarda iktidarın hedefleridir. Eylem alanında mücadele simgeler üzerinden yürür. Simgeler mitolojik, dinsel ve ideolojik içeriklere sahiptir, modern toplumun ideolojik yapısında ise tüm bu içerikler birbirine eklemlenmiştir. Toplumsal yapının kolektif bilinçyapısı bu içerikler üzerine kurulur, toplumun kurucu gücü ve topluluğun devamını ve yeniden üretimini sağlayan güç kendini maddi simgelerle kanıtlar ve toplumsal bütünlüğün devamını bu yolla gerçekleştirir. Toplumsal yapının maddi yanı, toplumsaldan kaynaklanırken, tinsel yan kurucu güçten dolayımlanır ve toplumsal bilinçdışına eklemlenir. Simge iki yönlü olarak, uzamsal ve zamansal boyutlarda yapılanır. Uzamsal olarak maddi varlığa sahip olmak ve zamansal olarak da belli bir tarihsel zaman sürecine gönderme yapan günler, haftalar vb. Uzamsal ve zamansal simgeler toplumsalın kendini anlamlandırdığı düşünsel ve yaşantıladığı maddi gerçekliğe gönderme yapar. Tüm simgeler bu bağlamda artı-anlamlarla yüklemlenmiştir ve toplumsal bilinçyapısını üstbelirler. Bu nedenle, eylem alanında simgeye saldırmak düşmanın maddi (tensel) varlığı yanında onun düşünce/duygusal (tinsel) varlığını da yok etmeyi amaçlar. Simgeleri somutlamak için maddi araçlara gereksinim duyulur, imgesel (soyut) olan maddi olanla yaşama aktarılabilir. Daha açık bir anlatımla, egemen sınıfa gönderme yapan kişiler, binalar, araçlar, tapınaklar vb. ve bunun yanında zamansal belirleyenleri olan toplumsal ritüeller maddi uzam ve zaman içersinde konumlanmış hedeflerdir. Bu maddi yapıya karşı olan saldırı, gerçekte manevi olanı hedefler, çünkü toplumsal bilinçyapısındaki çözülme ilkin tinsel, düşünsel alanda yaşanırsa, yani toplumsal iktidarın simgelerinin gücünden kuşkulanmaya ve sorgulamaya başladığında muhalifler toplumsal bilinçyapısında kendilerini konumlandırabilecekleri, sızabilecekleri alanlar (çatlaklar, eksiltiler) açarlar. İktidarın simgesel gücünün ortadan kaldırılması yalnızca saldırılan simgesel yapıyı değil saldırılan topluluğun tüm alanlarda dağılmasını, ortadan kaldırılmasını kolaylaştıracaktır. Simgeler anlamın yüklemlendiği alan söylemseldir ve bu bağlamda ideolojinin temel belirleyen olduğu alandır. Uzamlara ve zamanlara anlam yükleyen ideolojik pratikler, bunları maddi

pratikler ile toplumsal yaşama eklemler ve onun bilinçyapısının bileşeni kılarlar, bu süreç egemen ideolojinin doğallaşarak toplumsal anlamlandırma sisteminde de etkin olarak işlemesini de sağlar.

Söylem ve eylem arasındaki ilişki iki yönlü olarak ele alınabilir, söylemden-eyleme ve eylemden-söyleme. Söylem-eylem bağlamında, söylem eylemin yapısını, anlamsal yapısını, gidiş yönünü belirler onun bilinci olarak iş görür. Söylem eylemin bağlamına ilişkin pratik bilinç olarak strateji ve taktiklerin belirlendiği, kurgusal olarak eylemin yapılandırıldığı, uzanım ve sınırlarının, hedefin ve buna ulaşma yöntemlerinin sorgulandığı süreçtir. Söylem bir çok kurguya olanak veren yaratıcı yapısıyla eylemi önbelirler, bu nedenle "devrimci kuram olmadan eylemde olmaz". Söylem eylemi bu pratikleri ile kapatır, tam olmasa da özgül bir bağlamda sabitler, yani eylem belli bir yapı içersinde belli kurallara göre işler, ancak uygulama sürecinde kırılmalar yaşanır hiç bir eylem söylemsel olarak kurulan kurguya uymaz, her zaman ya eksik ya da fazla bir yön taşır ve hedefi tam olarak hiçbir zaman yakalayamaz. Eylem de, söylem de olduğu gibi hep bir şey eksik kalır. Bu eksik ise tüm kapanım ve sabitlenmelerin kırılma noktasını içinde taşır, her söylem ve eylemin eksik bıraktığı bir başka söylem ve eylemi çağırır, bu metinsel ve eylemsel bir eklemlenime gönderme yapar. Eylemin öncelinde, bir "öneylem" işlevi gören söylem metinlerarası bir söylemdir ve bu nedenle de kurguladığı eylemlere bu özelliğini bulaştırır, sonuçta tüm eylemlerde "metinlerarasıdır" ya da "eylemlerarası"dır. Hiçbir söylem tarihsel metnin bütünsel bağlamından ayrı olarak ele alınamayacağı gibi, eylemlerde aynı şekilde tarihsel eylemlerden bağımsız anlamlandırılamazlar, her özgül bağlam kendi koşullarına göre söylem ve eylemi çağırsa da, çağrılan söylem ya da eylem ilk kez gerçekleşen, tarihsel olarak art-alanı bulunmayan bir yapılanım değildir. Tüm kolektif söylemler ve eylemler toplumsal bilinçyapısının (toplumsal bilincin ve bilinçdışının) üzerine kurulmuştur ve onun tüm etkilerini içsel olarak barındırırlar.

Eylemlerin belirleyen olduğu dönemlerde, söylemler eylemlerin üstbelirlediği pratiklerdir. Eylemin söylemi, o eylemin tarafından kapatılır, sınırları eylem tarafından belirlenir. Yani söylemin anlamsal yapısını- derin yapısını- eylem belirler, anlamlandırma sürecine kendi sınıfsal konumlanımına göre müdahale eder. Muhaliflerin eylemi de bu bağlamda kendi söylemini yaratır ve bu söylemin anlamsal yapısı ve sözdizimsel yapının belirleyenleri muhaliflerdir. Eğer bir eylem kendisinden sonra gelen söylemi kapatamazsa bu eylem iktidar tarafından kapatılır, yani anlamsal yapısı ve yüzey yapısı iktidar tarafından belirlenir ve bu söylem iktidara hizmet eden bir yapılanımda kurulur. Örneğin "kör şiddet"(söylemsiz eylem) denilen tüm eylem türleri belli bir yönde ilerleyen eylemsel hedefe ve sınıfsal belirlenime tam olarak sahip olmadıkları için iktidarın anlamsal yapısını belirlediği ve onun kendi yararına kullandığı etkiler ve söylemler üretir. Bu bağlamda muhaliflerin tüm eylemleri belli bir hedef ve sınıfsal doğrultuda gerçekleştirilmelidir.

Sınıfsız bir topluma ulaşma eylemi ise devlet örgütünü ve onun ideolojik aygıtlarını parçalayıp, ele geçirecek örgütlenme, yapılanımın kolektif eylem ile olasıdır. Toplumsal dönüşüm yani devrim işçi sınıfının gerçekleştireceği bir eylemdir, bu eylem başarılı ve başarısız tüm eylemlerin tarihsel sürecinin son noktasıdır, ancak devrim dönülmez bir süreç değil devinim içersinde bir etkinlik olduğu için yenilgi ve geri dönüşlerde ilerleme ve başarılar kadar olasıdır. Toplumsal dönüşümün gerçekleşebilmesi kitlelerin kolektif bir amaç doğrultusunda eylemde bulunmalarına bağlıdır, bu amaç kendi sınıfsal ideolojilerden kaynaklanmalı ve eylemde içinde yaşanılan gerçekliğe uygun olmalıdır. Öncelikli olan ise ideolojik olarak tüm sınıfın kendini belirlemesi ve egemen ideolojiden koparmasıdır. Bunu ise ancak kolektif muhalefetin olduğu her yerde örgütlü ve disiplinli bir sınıf örgütüyle –parti- ile başarabilir. Partinin ilkesel olarak kitle ile birlikte bu amaca yönelmesi ve en belirleyici anda tüm söylemsel pratikleri eyleme dönüştürerek siyasal iktidarı

kitlesel bir eylem sonucunda ele geçirmesi gerekir. Bu öncüller gözönüne alınmazsa toplumsal dönüşüm de başarısız olur. Yenilgi sınıflar için korkulması gereken bir deneyim değil süreğen olarak tartışılması ve çözümlenmesi gereken bir bilgi alanı yaratır. Sınıfsal mücadele içersinde yenilgiler, "her seferinde daha iyi yenilmek" için eyleme yönelik kuramsal bilginin saklı olduğu eylem arşivleridir. Ezilen sınıf tarihsel süreç içersindeki zafer ve yenilgilerinden, geri çekilmelerinden vb. kendi tarihini yaptığı eylemlerinden dünyayı değiştirmeyi hedefleyen kuramını yeniden-üretmek için yaralanabilir. Her tarihsel eylem, geleceğin metnine kendisinden bir şeyler taşır ve aynı şekilde geleceğin metninden kendisinde bir şeyler taşır.

V. SONUÇ

Söylem ve ideolojinin eklemlenimi kendi gerçeklenimini eylemler üzerinden sağlar. Sınıfsal mücadelelerde öncelikle söylemsel alanlar (ideolojik aygıtlar) üzerinden ve "son kertede" ya da zorunlu kalındığı her durumda eylemsel alanlar (baskı aygıtları) üzerinden yürütülür. Söylem ve eylemin birbirine eklemlenmesi (praksis) en büyük sorunsallardan bir tanesidir, devlet bu bağlamda egemen sınıfın söylemle eylemi eklemlediği ve toplumsal alana müdahale ettiği aygıttır, muhalifler için ise yaratılacak örgütlülükler bu eklemlenmeyi sağlamayı amaçlar ancak bu süreçte sürekli olarak devlet aygıtının engellemeleri ile karşılaşırlar. Söylemi ve eylemi eklemleyerek toplumsal alanda söz sahibi olmak tüm ezilenlerin bir ölçüye kadar başardığı bir pratiktir ve sınıfsal mücadelenin bunun getirisi olarak da iktidar mücadelesinin en önemli sorunsalıdır. Süreğen bir devinim içersinde olan toplumsal yapı ve söylem, ideolojik mücadele alanları olarak her tarihsel değişim döneminde yeniden-anlamlandırılması ve yeni yöntemlerle müdahale edilmesi gereken yapı ve pratiklerdir. Bu nedenle muhalifler için söylem, ideoloji ve eylem sorunları sürekli olarak düşünülmesi ve yeniden kavramsallaştırılarak ele alınması gereken sorunlardır.

SÖYLEM ve İDEOLOJİ

LEYLA ILGIN*

Söylem, bildirişimdeki dil kullanımı, ideoloji de düşünce ve inanç düzeni olarak tanımlandığında; söylem içinde ideolojiyi barındırır ve ideoloji söylem oluşumundaki çerçeve olarak görülebilir. Bu bağlamda söylem ve ideoloji arasındaki ilişki, içiçelik de ortaya konmuş olur. İdeoloji söylemin içeriğinde aranmaktayken, farklı bakış açısıyla ortaya konulan tartışma ve görüşler doğrultusunda söylem, ideolojinin yerini alarak biçimde yorumlanmaya başlanmış ve dilbilim terimi olarak kullanılan söylem, felsefenin de temel sözlükçesine yerleşmiştir. Burada, söylem ve ideoloji başlığı altında, bu geçişin, özde bu kavramların bütünleşmesinin izlenmesi konu edilmektedir.

Söylem, yirminci yüzyılın ikinci yarısında odaklanmaya başlamış; Schiffrin'de özetlendiği gibi (1994); dil kullanımını örnekleyen üretilmiş birim, yapısal olarak Harris (1951), Grimes (1975), Polanyi (1988), Linde and Labov (1985), Mann, Thompson (1988); konuşma ve yazma dili ayırımı gözetilerek Sacks, Schegloff, Jefferson (1974), Chafe (1980, 1987, 1992) Goodwin (1979), Cumming (1984), Harris (1980), Hopper (1980); bildirişimde işlevsel boyutu ile Hymes (1974), Halliday (1976), Dressler, Beaugrande (1981), Goffman (1983), Brown, Yule (1983) tarafından çeşitli çalışmalarda ayrı yönlerden incelenmiş ve süregelen araştırmalarda çok geniş bir alanda üretimsel bir süreç olarak birey ve toplum açısından dil içi olduğu kadar dil dışı değişkenlere de bağlı olarak hem ayrı disiplinlerde hem disiplinler arası betimlenmekte ve çözümlenmektedir.

Chomsky dilbilimci ve felsefeci olarak konuları birleştirmesine doğal olarak bakılan kuramcıdır. Aslında Chomsky'nin her iki alanda

da, çevirisinde kullanılan üretim sözcüğü[1] ile özetlenen kuramları bağlantısızdır. Chomsky, yarım yüzyıldır, ilk söylem terimi kullanımıyla anılan Harris ile kurduğu alt yapı üzerine geliştirdiği dilbilimdeki "üretimsel yaklaşımı" ve toplumsal alanda özellikle medyaya yönelik "onayın üretimi" başlıklarında geçen üretim kavramında kapsanan açıklama, görüş ve eleştirileri, birbiriyle doğrudan ilgili görünmeyen çalışmaları, araştırma ve tartışmaları ile sürekli üretimdedir.

Dressler ve Beaugrande tanımı doğrultusunda (1981:19), söylemin tekil olarak kullanımıyla sayısız örneklerden oluşan açık uçlu sürecin anılması gerçekliğinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Göstergeler düzeni olarak dilin, bitişmiş biçim ve anlam yanları sonsuz, açık uçlu, üretim için bildirişim olarak adlandırılan kullanımdadır. Toplumsal yaşam için bu, hem ön koşul hem de sonuçtur. Yaşam tümüyle bildirişime dayalı sürer. Temel olarak toplumsal olan bu kullanımda üretim bireysel olarak yorumlanmaktadır. Bir bireysel kurgu olarak toplum içinde sunulmakta olan söylem, dilsel girdiyi alanların, bu kurguyu yorumlayıp, zihinlerindeki yapılandırmayı gerçekleştirmeleri ile gerekirse kendilerinin de yenilerini kurgulayabilir konumda olmalarını hazırlayan işlemler zinciri olarak düşünülmelidir. Söylemi oluşturan birey ya da bireylerin kullanım ortamına taşıdıkları kendi özellikleri ve bu özelliklerin toplumsal ortak kullanım özellikleri ile örtüşme ve karşıtlıkları o söylemin betimlenmesinde yeralır. Ortak özellikler anlaşmanın gereği, ayrı- tek özellikler özgünlüğün gereği varolmak zorundadır, oluşum ise koşulların öngördüğü değişkenlere bağımlı

[1] Türkçeye üretim olarak çevrilen sözcükler İngilizcede *generate* ve *manufacture* gibi ayrı biçimlerden türemiştir..

yapılandırmadır. Bu yapılandırma işlemi sonucu anlam ortaya çıkmaktadır.

Anlam yaşamın içinde VAR olduğu gibi süregelirken, dışsal ve yapay bir düzen için, dil birimleri ile ölçüme alınmış rastlantısal olarak dillere yerleştirilmesiyle dili kullanan bireylerin zihinlerinde kodlanmıştır. Bu kodlama düzeni ile üretim gerçekleşmektedir ve işlemlerin temelini bu kodlama oluşturmaktadır. Anlam zihinde bir oluşum olarak bireyler tarafından dile getirilir. Söylem dile getirilmedeki dil parçasıdır. Bildirişimde dil kullananların zihinlerindeki soyut anlamı somut ses dizgeleriyle birbirlerine aktarımı, temeldir. Bu aktarımda kime, neyin, niçin, ne zaman, nerede, kim tarafından, nasıl aktarıldığı, anlamın bütünlenmesi açısından önem taşır. Aktarım bir üretim ve gerçekliğin kurgulanmasıdır. Dinamik oluşum ve denetim, edinilmiş belli ilkelerle sürdürülür. Söylem bildirişim ortamının özelliklerine göre çeşitlenmektedir. Bu çeşitlemeler belli özellikleri ile ayrı türler olarak betimlenmektedir. Bireyler kendi yaşantıları gereği bu türlere az ya da çok yaklaşırlar. Bireyselliği çok yansıtan türlerin yanısıra tek düze kalıplaşmış kullanımı öngören türler de kullanımdadır. Türler, özgünlük ölçütünde toplumlar için geçerli geniş bir yelpazede yeralmaktadırlar. Bakhtin'e göre (1981:281) bir sözcenin dilsel bildirimi ortak dil karşıtlığı, anlam da aynı konuda başka söylenenler karşıtlığı olarak anlaşılmaktadır. Toplum içindeki düzenli farklılık, başkalaşım, farklı toplumsal "sesleri" ortaya çıkartmaktadır. Bu toplumsal "çok seslilik" diye adlandırılan, üretilmiş dil örnekleri, söylemlerdir.

Bireyin topluluk içinde diğer bireylerle etkileşim halinde olan, kültürel varlık olarak sergilediği söylem, o topluluk için geçerli ölçütler ve kültür içinde varlık bulur. Anlam, toplulukların dillerinde dışavurulan değerlerin etkileşim örüntülerinin kültürel birikimlerinin içinde oluşur. Bireyi kültürden soyutlamak olası değildir. Birey içinde

bulunduğu toplumun bir üyesi olarak söyleme katılımı ile toplum içinde yerini almakta, toplumda kendine verilen konumdan toplumsal yaşama katılmakta ve düzende söylem üretimi içinde etkili olmaktadır. Bireyler, söylem oluşumunda sürekli etkindirler ve bu oluşumu gerçekleştirebilmeleri, dil edinimi ile başlayan yaşamlarında söylem evrenine açılmalarıyla olasıdır. Bu dinamik sonsuz bir süreçtir. Yetinin kazanılabilmesi için söyleme açılmak ön koşuldur daha sonra yaşam, yine söylem içinde sürmekteyken, oluşturulan söylem, gelecek kuşak bireylerin edinimine katkıda bulunur. Yer ve zaman betimlemesiyle, çevre bağımlı olarak evrende varlık bulan her birey, insan olmanın özelliği, iletişim ve dil yetisi ile söylemlerle sarmalanmış yaşama açılır. Dil edinimi ile toplumsallaşma içiçe, birbiriyle bağlantılı, bitişik koşut süreçlerdir.

Dil edinimi, doğal çevrede, toplumda dolaşımda olan söylemlerin girdi olarak değerlendirilmesiyle gerçekleşir. Bu süreçte söylem yaratabilmeye doğru gidiş, dil kurallarının özümsenip, evrenin tanınıp anlamlandırılması ile varlıkların soyut olarak bölünüp, adlandırılarak kavramsallaştırılması, birlikte oluşmaktadır. Bu, hem yaşanan, hem de zaman ve yerden uzak gerçekliğin bilinmesi olarak bireyin bilişinin gelişimini sağlamaktadır. Gelişen biliş ile birey, kendi kaynaklı üretime geçebilir. Şöyle ki; söylem her tür yaşamın dile getirildiği bir üretimdir. Yaşamın gerçek ya da kurmaca anlatım aracıdır.

Sapir–Whorf kuramında bir dilin, o dili konuşan bireylerin yaşam algılamalarını, zihinlerini biçimlendirdiği ileri sürülmektedir. Bu kurama göre bireyler, evreni ancak dillerinin olanak sağladığı ölçüde algılayabilirler. Kuramı çeşitli açılardan ayrı biçimlerde yorumlamak ve örneklemek olasıdır. Zeyrek'in önerdiği gibi (1996:42); dilin dünyayı anlamak için bir anahtar olduğu görüşü çoğunlukla benimsenmektedir. Gözlem ötesi gerçeklik ancak üretilmiş dil örnekleri, söylemler ile oluşturulur. Birey doğal ve toplumsal yaşam

içinde varlık bulurken, duyuları ile algıladıkları ve dil edinimi ile yaşantısı çerçevesinde kavramsallaştırarak bilişsel alanlarını oluşturma yoluyla zihninde kurguladığı anlam, tüm yaşamsal işlemlerinde kullanacağı soyut göstergesel evreni oluşturur. Bu evren, çevre ile etkileşim ve bildirişim nedeniyle sürekli yeniden yapılanma içindedir. Yapılanma, bireyin zihninde, bireyin yaşantısı ile sınırlı, bireyin kişiliği, yönelimleri, seçimleri ile çevrede bulunan ve çevreden sunulana göre biçimlenmektedir. Anlam, bireyin çevresinden algılayabildiği ile göreceli ve orantılı olarak ulaşılanın zihinsel işlemlere alınmasıyla varolur.

Anlam, gerçeklik adı altında, bir boyutuyla varlıklar, insan olma özellikleri kapsamıyla doğada olmakla birlikte, bu gerçekliğe özgü içsel olmadığından ancak göstergeler aracılığı ile, dışsal gerçekliğe göndermeler ile dilde bulunabildiğinden, bir başka boyutuyla da ancak zihinsel işlemlerde kullanım ile üretilebildiğinden, dile bağımlıdır. Bütünsel, sarmal, çok boyutlu gerçeklik, bölünmüş ve seslendirilerek somutlaşmış birimlerde tek boyutlu dizimsel göstergeler düzenine sığdırılmıştır. Evrensel özellikler taşıyan kavramlar, ayrı ses dizimleriyle ayrı topluluklar için eş göndermelere olanak sunarken, topluluklara özgü değerler, ancak o topluluk için geçerli göstergeleri taşıyan dilde varlık bulur. Olağan doğal yaşamı dil içi ve dil dışı olarak ayrımlamanın olanaksız olduğu düşünülürse, anlam, edinim süreci içinde deneyim ile yaşanmaktayken dilsel biçimle bireyin zihnine kodlanmaktadır. Edinim süreci içinde sesletim ile algılanan biçimin anlamı da, o biçim içinde kavramsallaştırılmaktadır.

Kavramlar, üretim için gerekli birimlerdir. Hem bütüncül gerçeklikten parçaların bir bakıma zihindeki izdüşümü olduklarından, hem de doğal biçimde yaşantı içinde algılanıp bilişe yerleştirildiklerinden kavramlararası çeşitli ilişkilendirilmeler ile birbirlerine bağlıdır. Çotuksöken (1992:24) "kavram dış dünyada,

düşünmede ya da dilde varolana ilişkin olarak oluşturulan düşünsel bir çerçevedir. Kavramı kavram yapan en belirgin öz nitelik onun her türlü varolanın kimi zaman oluşabilmesine ama çoğun da bilinebilmesine ilişkin bir çerçeve olmasında kendini göstermektedir." demektedir. Düz anlam olarak tanımlanan kavramlar toplumsal ve bireysel yaşantı gereği, duygusal izlenim ve değerlerle yoğurulup, öznel yargı ve nitelik kazanırlar. Kavramlar bu tür yananlam yükü ile ayrı bir katmanda işleme girme olasılığı kazanmaktadırlar. Kavramların bir bölümü, yalnızca dil ile yaratılır. Dil içinden anlam, toplumun dilinde varlık bulan ve o dili kullananların zihninde kodlanmış düzen/ler olarak betimlenebilir. Bir toplumun dilinde anlam, nesnel görünümde olmasına karşın bireyin zihninde yalnız bireyin kullanımına açık durumdayken tümüyle özneldir, ancak anlatılanda, anlaşılacağı gibi ortaya çıkar. Anlamın içsel olmaması öznel, esnek ve çoğul olması demektir. Anlam "çıkarılarak", anlam "vererek" deyişlerinin açıkladığı gibi, anlam yüklenir. Bu durumda anlam yerine anlamlandırmadan sözetmek daha geçerlidir.

Bir söylemin hem farklı, hem de tek anlamlandırılabilmesi olasıdır ve bu da yine söylem ile gerçekleşir. Öyle ki; söylemler birbirleriyle ilişkili olarak akış içinde, ileri ve geri göndermeler ile çoğulcu dizgeler oluştururlar, ve bu oluşum karmaşık yapıda sürekli, sonsuz, yeniden üretim görünümünde sürmektedir. Söylem iki aşamalı anlamlandırma işlemindedir. Üretimde kaynak olan özne, söylemin erişeceği öznelere göre kendi anlamlandırma dizgesini, anlamlandırma nesnesi olarak dürümleyip somutlaştırdıktan sonra alıcı konumundaki özneler, algıladıkları söylemi belli kaynaktan gelen dizge olarak çözümleyip, anlamlandırmaktadır. Toplumun bireyleri koşullara göre söylemle konumlanmaktadır. Bourdieu'e göre (1999:508), bireyin dilsel üretiminin değeri toplumsal konumunun bilincinde olmasıyla ölçülür. Kendini tanıma ve tanımlama, anlamlandırma süreci içinde

açık ya da örtük yönlendirme ve başkaldırma karşıtlıkları içindeki dalgalanmalarla bağlam değişkenlerine bağlı olarak süregelmektedir. Bu ortamın önceliklenen değişkenleri de yine söylem evrenindeki öbür söylemlerle belirlenmiş, yer yer de buyrulmuştur.

Özne; insanın kendisini "kendisi" kılarken, "özne" olurken, bu süreci yaşarken öte yandan varolanı da "kendisi olmayan" kılmakta ve onu "nesne" yapmaktadır (Çotuksöken, 2002:130). Özne olarak bireyin nesneyi insan olma özelliği gereği toplumsallaşma süreci içinde Cicourel'in (1999:90) "yorumlama yordamları" olarak nitelediği zihinsel gengüdümler düzeneğini kullanarak kavramaya çalışması bireyseldir. Ancak bireyi sarmalayan, bireyin ait olduğu bu doğal çevrede bireyin dışında varolan karmaşık ilişkiler ağında gerçekleşmektedir. Bireyin kavramlarıyla zihninde kurguladığının tanımı, yalnızca kendine, özneye aittir. Zihinsel olarak yalnız özneye açıktır ve dile getirme yine özne aracılığı ile öznenin söyleminde dışa vurulabilir. Bu denli bireysel ve özgün gibi görünen işlemler, toplumsal olarak, yer ve zaman birlikteliği nedeniyle ortaklık göstermektedir. Bireyin dili başkalarının diliyle özdeşlik ilişkisi içinde bulunmamasına rağmen her zaman başkalarının dilini de kendinde barındırır (Ruhi, 1996:32).

Kimlik gelişimi, ötekilere uygun yanıtlar bulabilme çabasına bağlıdır (Giddens, 1999:427). Birey kendi bir kişidir ama toplumun bir bireyidir. Kendinin bilincindedir, ama toplum onu tanımlar, yaşamı kendinindir ama toplumda sürer; bu durumda tek bir benlikten de sözedilemez. Giddens'ın aktardığı gibi (1999:418), Fromm (1960: 169) da kişinin benliğini yitirip, kültür kalıplarının sunduğu kimliklerin benimsenmesinden sözetmiştir. Kültür söylem ile yansıtılır. Toplumsal yaşam, bu sürekli devingen söylem üretim ve yorumlama işlemleriyle akarken, özneler ortama göre konum ve yaşantılarını birey olarak korumak ya da yitirmek arasında sürdürürler.

Çotuksöken'in açıkladığı gibi (2003:137); "bireysel öznenin zihinsel ve dilsel konumunu bir noktaya kadar belirleyen tüm ilişkileri, yatay ve dikey kültür ilişkilerinde somutlaşmaktadır. Bireysel özne, bir kültür varlığı olarak özellikle dil ürünleri aracılığıyla yaşadığı zaman diliminin ötesine geçebilmektedir. Ama durum; bıçak sırtı gibidir. Art zamanlı, eş zamanlı ilişkilerin ve bunların belirlediği ilineksel yapıların toplamı olarak özne burada kaybolma, yitip gitme tehlikesini de yaşayabilir herşey belirsizleşebilir, iletişimin uç noktalara gittiği bir ortamda özne, kendi bireysel oluşunu farkında olmayarak gözardı edebilir. Kolektif ortamda toplumsallığın belirsiz ortamında kaybolup gidebilir. Herkesin içinde devindiği yer aldığı belirsiz nesne ortamında bireysel özne herhangi birine dönüşebilir. Bireysel özne giderek neredeyse düzleşir herhangi biri olur". Bu "herhangi bir", ortak özne olarak gelişir, geliştirilir ve üretilebilir.

Birey yaşamında gereksinimlerini karşılayarak varolur. Bu gereksinimler insan olmanın gereği temelden başlayıp, zihnin üst üretimi olarak düşe kadar uzanan bir yelpazede, ulaşılabilinene, erişme süreciyle belirlenmektedir. Ulaşabilme çabası içinde "yararlar" çıkar olarak da tanımlanabilir. Üşür (1997:106) "klasik ideoloji kavramında özneler önceden kurulmuş varlıklar olarak maddi/nesnel yapıdan türetilen çıkarlarının bilincine varabilirler ve bu bilinci ideolojik ifadelere tercüme edip iktidarı ele geçirebilirler. İktidar, bütün bunların sonunda ele geçirilip, kendi çıkarlarını egemen kılmanın nihai aracı olarak kullanılacak bir sahiplenme ilişkisidir" demiştir. Kültür, yaşam biçimi olarak sunulan koşullarla betimlenir, bir uçta maddesel varlığa, öbür uçta duygusal değerlere kadar uzanır. Bütün bu betimlemeler ve sunumlar söylemlerle sağlanır.

Dil aracılığı ile toplumlar yapılanmakta ve kurumlar dil ile temellendirilmektedir. Dilsel betimlemeler ile kavramların yerleştirilmesi sözkonusudur. Zaman içinde söylemde taşınan dilsel

betimlemeler, uygulamalar içinde gözlemlenmekte, uygulamalara göre yeni biçimlendirmeler için söylem üretilmektedir. Bu söylem oluşumu ile toplumsal gerçekliğin kurgulanması olgusudur. Bir oluşum olarak süren toplumun bireyleri de bu söylem evreninde, söylemler aracılığı ile toplumun öngördüğü kendi toplumsal konumlarından söylemleri yorumlayıp, gerçekliği algılamakta ve yine konumları gereği kendi ürettikleri söylemler ile toplumsal gerçekliğin süregelmesinde etkin gibi görünmektedirler. Kimi zaman yinelendiği sezilen, kimi zaman ilk kezin, ortaya çıktığı her zaman bilinenin içinde bilinmeyenin de taşındığı sürekli bir akış söz konusudur. Bilinmeyenin, yeni bilginin, bilinenin arasında farkedilmesi ve algılanarak yeni yapılanmaya yön vermesi doğal oluşum olarak betimlenmekteyse de, bilinenin bilinmeyeni özellikle biçim olarak aşırı örtmesi, bilinenin de bilinmiyor biçiminde büründürülüp, yabancılaştırılması gibi sıradışılıkların ortaya çıkması olasıdır. Düzenlemeyi elverişsiz kılan aşırı yığılmanın, bilgilerin işlenmesini yavaşlatması, dahası durdurması beklenebilir.

Birey söylem evrenine, yakın çevresinin gözetim ve denetiminde açılır. "Yasak" söylemlere ulaşım engellenir. Bireyin başladığı üretim geri bildirim niteliğindedir. Yakın çevrenin benimsemeyeceği söylemler, dışlanmaktadır. Bu bir yönlendirmedir. Kültür böyle bir yoğurulma içinde topluma uyum çabası olarak benimsenir.

İdeoloji, toplumsal oluşum olarak ancak dil ile ortaya çıkabilmesi, ancak dilde anlatım bulması nedeniyle söylem ile doğrudan ilişkilidir. Yaşam biçimlerinin bir tür bileşkesi mozaik biçimlendirmeden oluşmuş bir bütün olarak kültür, ortaklıksa, ideoloji önceliklenenlerle oluşturulan değer düzeni olarak taraflılıktır. Taraf olma durumu, karşıtlık ortamında belireceğinden toplum içindeki bir çatışma durumundan kaynaklandığı söylenebilir. Ve bu nedenle de doğasında egemenlik eğilimi taşır. Düşünce ve inanç da özde üretimdir ve

üretimin bir taraftan olması kaçınılmazdır. Kavram, bu nedenle çeşitli yorum ve tanımlara açık olarak kullanılmıştır. Düşünceyi ve inancı belirleyen taraf, söylemin üreticisidir. Çok tarafın üretimi, seçim olanağı sunar, ülküseldir. Seçim olanağı sunar ancak seçenekler bellidir ve bu da göreceli olma anlamına gelir. Seçime yönelebilme, yine söylem ile oluşturulmuş toplumsal gerçekliğin elverişliliğine bağlıdır. Eagleton (1985:66), "egemen bir ideolojik formasyon değerler, düşünceler ve inançlar ile ilgili az çok uyarlı bir dizi söylemden oluşur belli maddi aygıtlarda farkedilen ve maddi üretim yapılarıyla bağlantılı olan bu ifade ve inançlar öznelerinin kendi toplumsal çevreleriyle olan ilişkilerini gerçeğin çarpıtılmasını garantileyecek şekilde yansıtır" demektedir.

İdeoloji, bilincin oluşumu ile ilgilidir. Toplum yaşamına yönelik olduğu da düşünülürse "toplumsal bilincin" önceliklenmesi doğaldır. Bu biçimiyle ideoloji Marx'ın tanımlamalarında yeralır. Üşür (1997:12-13) Marx'ın ideolojiden gerçekliğin yansıması olarak bahsettiğini ileri sürmüştür. Bu açıklamaya göre yaşam, bilinci belirlemektedir.

Mardin (1993:42-8), ideolojiyi, Marx'ın "dışsal" anlamda sosyal yapının, fikrin şekillenmesine katkısı anlamında ele almasına karşın, Freud'un "içsel" bir anlamda ruhsal gelişme dinamiğinin, insanda düşünceleri yaratan ortamı araştırdığını belirterek karşı kutuplarda olduklarını ileri sürmüştür. Birey ve toplum oluşumda ayrılamaz. Üşür (1999:15) bunu, "ideolojinin bireylerin kişisel kanaatleri olarak değil, maddi yaşamın çelişkilerinin oluşturduğu toplumsal bilinç olarak kavranması sözkonusudur" biçiminde özetlemiştir. Marx'ın ve Engels'in (1974) göndermeleriyle, Üşür (1997:13), insanın toplumsal bilincinin hem onun üretken güçleri ve buna denk düşen üretim ilişkilerini koşullandığı oluşumdan hem de bu bilincin doğrudan insanın kendisi tarafından üretilmesinden bahsedildiğini aktarmıştır.

Üşür'ün (1997:14) alıntıladığına göre kuramcılar "maddi üretim güçlerini elinde tutan sınıf aynı zamanda zihinsel (mental) üretimi de denetler" diyerek toplumsal bilincin oluşumunda egemen sınıfın etkisini betimlemişlerdir. Bu tanımlamalarda "özne" kaybolmuş, "egemenlik" odaklanmış görünmektedir.

Egemenlik, anlatımını Gramsci de onaya dayalı güç anlamında "hegemonya" kavramında bulmuş, Althusser ise, egemenlik adına toplumsal biçimlendirmenin düzenini irdelemiştir. İdeoloji bireylerin gerçek varoluş koşullarıyla aralarındaki hayali ilişkilerin bir tasarımıdır (Althusser, 1978:51). Toplum içinde konumları tanımlanan bireyler, "çağırma" ve "çağırıldığını anlama" işlemleriyle özne biçimine getirilirler. Althusser de yaşanan ilişkilerle ideoloji özne olan bireylerde kapatılmış ancak eklemlemeye açılmıştır. Özneler, kendilerinin olmayan, kendileri gibi görünen söylemle toplumda işlevsellik kazanırlar.

Laclau ve Mouffe, Üşür'ün (1997:55) yorumlamasına göre, ideolojiyi ideolojik pratikler tarafından sürekli yeniden kurulan toplumsal bütünlüğün bir düzeyi olarak ele almışlardır. Laclau'dan aktarıldığına göre, toplumsal özneler nihayetinde homojen bir özne olarak ekonomik çıkarlarının farkına vararak ideolojik alanda bunu temsil eden değil, ideolojik söylem tarafından söylem içinde kurulan ve oluşturulandır. Toplumsal kimliğin belirlenmesi bir sabitleme oyunu söylemin kuruluşudur. "Söylem, bu anlamda sonsuz farklı konumların alanı olan ve anlamı nihai olarak sabitlemenin olanaksız olduğu toplumsal alanda anlamın kapatılması çabasıdır" (Üşür, 1997:55).

Foucault söylemin temeline yerleştirdiği bilgiyi önceliklemiş, ideoloji kavramının kullanımından kaçınılması gerektiğini vurgulamıştır. "İdeoloji nosyonu bana üç nedenle kullanılması zor gibi görünüyor. Birincisi, beğenin ya da beğenmeyin bu nosyon hakikati

ifade eden bir şeylere gücül karşıtlık içinde durur. Şimdi bence bir söylemdeki sorun öğelerin hangi kategoriye (hakikat ya da yalan içine) girdiğini saptayan ayrım çizgilerini çekmek değil kendi içinde ve kendi başına doğru ya da yanlış olmayan söylemler içinde hakikat etkilerinin tarihsel olarak nasıl üretildiğini görmektir. İkincisi bence ideoloji kavramı zorunlu olarak öznenin düzeninde yeralan bir şeylere göndermede bulunur. Üçüncüsü, ideoloji kendi alt yapısı, malzemesi, ekonomik belirleyicisi olarak işlev gören bir şeylere ikincil bir konumda durur. Bu üç nedenden ötürü bu nosyon bence bir takım önlemler alınmaksızın kullanılamaz" (Scholle 1994:226. Bkz. Foucault'dan alıntı).

Foucault "söylemsel oluşum" deyişini kullanarak farklı bir yaklaşım sergilemektedir. Söylem, bir üst kavramdır. Söylemin ürettiği bilgi, iktidarı doğurur. Bu süreç, bireylerin de öznelere dönüştürülme sürecidir. Canpolat'ın belirttiği gibi (2003: 106); Foucaultcu düşüncede söylem, hakikat bilgi ve gücü düzenler. Bilgi söylemlerin içine kazınmıştır. Özneler söylem içinde oluşur, ideoloji kavramı öznenin kuramsal anlayışına kilitlenmiştir. Foucault ile söylem ancak doğruluk iddiası üreterek kendini var eden anlam pratiği olarak tanımlanır. Birbirini dışlayan ideoloji ve gerçeklik kavramları yerine Foucault söylemi yeğlemiştir. "Bana göre söylemin üretimi her toplumda, görevleri onun gücünü ve tehlikelerini önlemek belirsiz olagelişini dizginlemek, ağır korkuluğu maddiliğini savuşturmak olan bir takım yollarla hem denetlenmiş hem ayıklanmış hem de örgütlenmiş ve yeniden paylaştırılmıştır" (Foucault, 1992:10).

Sholle (1994:231-232), Foucault'nun seçimi konusunda, "Sorgulanması gereken ideoloji teriminin kullanılışıdır, söylemlerin etkileri değil. İdeolojinin gerçek bir gönderme noktası olabilir, ama bu artık silikleşmiş ve belki de yitirilmiştir. İdeoloji terimini kurtarmanın hiçbir yolu yok gibi görünüyor. Bu terimi böylesi çeşitli kullanılma

şekilleri ve gönderme noktaları bağlamında kullanmaya rahatça devam etmemiz mümkün müdür? Bir takım çağırışımlar ideoloji kavramına sökülüp atılması olanaksız bir şekilde sinmiştir. Kavramı, Marks, Lukacs ve Adorno'nun yankılarını işitmeksizin kullanmak olanaksızdır. Öyleyse Foucault'nun belirttiği gibi terimi ortadan kaldırmanın zamanı gelmiş olabilir" demektedir.

Foucault'nun söyleme getirdiği açıklama bir uç noktayı oluşturmaktadır. Bu noktada birey silinmiş, söylem bilginin de üretimi olarak üst işlemde tanımlanmaktadır. Bu, uç söylem ve ideoloji ilişkisinin de bağlandığı bir noktadır.

Dilin, bireyin zihnindeki anlamlandırma çerçevesinde öbür bireyler için kendi kullanımı ile öznel üretimi olarak tanımlanan söylem, iktidar üretimi olarak nitelendirilmektedir. Bir tek örnek ürün olarak irdelenmesine karşın karmaşık ilişkiler ağında içiçe geçmiş süreçler olarak değerlendirilmesi, genel ya da özel olarak bilgi aktarımının kaynak ya da erek olmasına bağlı, ideolojinin içinde ya da kendisi araç ya da amaç oluşuna varan karşıtlıkta ilişkilendirilmesi olasıdır.

Malrieu (1999:93), geleneksel olarak Anglo-Amerikan kökenli söylem çözümlemesi ile Fransız söylem çözümlemesinin karşıt olduğunu ileri sürerek, Fransız kökenli incelemelerde ideolojinin odağı oluşturmasına karşın doksanlara kadar İngilizce söylem çözümlemelerinde ideolojiye fazla yer verilmediğini vurgulamaktadır. Ancak doksanlardan sonra, ideoloji, Fairclough öncülüğünde önem kazanmıştır. Fairclough (1976) dil içinden toplum ilişkilerine bakmış dil ile güç sergileme biçimlerini örneklemiştir. Daha sonra geliştirdiği Eleştirel Söylem Çözümlemesi'nde (1995) ölçüt ve yöntem sunma girişiminde bulunmuştur. Toplumsal kuramda da ideoloji eleştirileri söylemin odaklanmasına yön vermiştir. Van Dijk (1985) Söylem Çözümlemeleri'nde etkin ve edilgen konumlandırma ile dilbilgisi

olanaklarının kullanımını araştırmış, toplumsal farklılıkların söyleme yansıma yollarını tanımlamıştır.

Eğilim, "söylem" kurgusunda toplumsal gerçekliğin betimlenmesi, bilginin üretim araçlarının saptanması için dilin işleyişinin odaklanmasında belirmektedir. Temel hedefin, sonsuz anlamlandırma işleminin değişkenlerini belirleyebilmeye, indirgeyebilmeye çalışmak olduğu söylenebilir. Açık uçlu anlatımda kapanma söylemde ortaya çıkar. İdeoloji, anlam kapatmada örtülmüş ve yenilenmiştir. Her söylemde yaşamı değerlendirme düzeni olarak ideoloji, içeriğin oluşumunu belirleyen anlamlandırmaya yön veren bir tür güç, güdü gibi alt yapıda varolan oluşumun nedenidir. Her söylem ideoloji taşır.

* Yrd.Doç.Dr., Marmara Üniversitesi.

MEDYA İLETİLERİNİN İDEOLOJİK BOYUTU*

Marina Camargo Heck

Althusser ideolojiyi bireylerin gerçek varoluş koşulları ile aralarındaki imgesel ilişkilerin bir "temsil"i olarak tanımlar.[1] Bu ilişkinin "imgesel" karakteri ideolojinin tahrif edici karakterine gönderme yapar. Poulantzas'a göre:

Gerçek uygulayımsal-toplumsal işleve sahip olan, bu toplumsal-hayali ilişki, yabancılaşma ve yanlış-bilinç sorununa indirgenemez.

Yapısı dolayımıyla, ideoloji bu toplumsal-hayali ilişkinin işlevselliğinde içerilir ve bu nedenle *ister istemez* yanlış olur; toplumsal işlevi, faillere toplumsal yapının *gerçek bilgisini* vermez, ama açıkça bunları yapıyı destekleyen uygulayımsal etkinliklere yerleştirir. Çünkü kesin olarak ideoloji kendi yapısı tarafından belirlenir, deneyimsel düzeyde toplumsal tümlük, faillere anlaşılması güç [bir yapı olarak] bırakılır.[2]

Bu ideolojik etki "yanlış-bilinç" ya da baskın sınıfların aldatma-isteğine bağlanamaz, fakat toplumsal gerçekliklerin zorunlu bulanıklığına bağlanabilir. Kısacası, tahrif edilmiş düzeyden ("artı-değerin" gizli olduğu) kaynaklanan, bizim "kendiliğinden algılamalarımız", kendi kendilerine, tahrif edilmek zorundadır. Bu nedenle, "görünmeyen" ve "bilinçdışı", sürekli olarak bu tahrif edilmiş yöntemle dolaysız bilinçli algılarımızı yapılandıran, "derin yapı" düzeyi vardır. Bu yüzden, ideolojik çözümlemede, iletilerin yalnızca yüzey yapılarına değil yapılanım düzeylerine -yani, söylemin *kodlandığı* düzeye- gitmeliyiz. Marx İçin'de Althusser der ki:

---

[1] L. Althusser, "Ideology and the State" [İdeoloji ve Devlet](New Left Books 1971), p.53

[2] N.Poulantzas," Political Power and Social Classes" [Siyasal İktidar ve Toplumsal Sınıflar, İstanbul, Belge Y.] (Sheed Ward, New Left Books 1971), p.207.

İdeolojinin "bilinç" bölgesine ait olduğunu söylemek kabul görmüştür. Marx'tan önceki idealist sorunsalın bulaşmış olduğu bu adlandırmaya kanmamak gerekir. İdeoloji, derinden bilinçdışıdır, düşünülmüş bir biçimde kendini gösterdiğinde bile (Marxism-öncesi "felsefe"de olduğu gibi") böyledir. İdeoloji, elbette bir temsil sistemidir: ama bu temsiller, çoğu zaman "bilinçle" alakasızdır: Bunlar çoğu zaman imgelerdir, kimi zaman kavramlardır, ama öncelikle insanların büyük çoğunluğuna, onların "bilincinden" geçmeden. Kendilerini yapılar olarak dayatırlar.

Demek ki, ideoloji insanların kendi dünyalarıyla yaşanan ilişkilerini içerir. Ancak bilinçsiz/bilinçdışı olma koşuluyla "bilinçli" gözüken bu ilişki, aynı şekilde, karmaşık olma koşuluyla da basit olabilir; basit bir ilişki değil, ilişkilerin ilişkisi, ikinci dereceden bir ilişki olma koşuluyla basit olabilir. İdeolojide, insanlar, gerçekten de, kendi varlık koşullarıyla ilişkilerini değil, kendi varlık koşullarını yaşama tarzlarını ifade ederler: Bu hem gerçek ilişkiyi hem de "yaşanan", "hayali" ilişkiyi içerir. İdeoloji, bu durumda, insanların kendi "dünya"larıyla ilişkilerinin ifadesidir, yani gerçek varlık koşullarıyla gerçek ilişkilerinin ve hayali ilişkilerinin (üstbelirlenmiş) birliğidir.[3]

Veron, yukarıda Althusser'den alıntılanmış pasaj üzerine yaptığı yorumda şöyle der:

Eğer ideolojiler yapısalcılığın bu terimi kullandığı anlamdaki yapılarsa, bunlar ne "imgeler ne de "kavramlar"dır (bunların içerikler olmadığını söyleyebiliriz), ama bunlar bir örgütlenimi ve imgelerin ve kavramların işlevselliğini belirleyen kurallar kümesidir.[4]

Kod kavramına girişin ilk yapılanımını burada görebiliriz:

---

[3] L.Althusser, "Marxism and humanism"(Marxizm ve hümanizm), For Marx içinde [Marx İçin-İthaki Y.] (Allen Lane 1969).

[4] E. Veron. "The semanticization of political violence" [Politik şiddetin anlamlaştırılması] E. Veron v.d. (eds) içinde. Lengaje y Communication Social (Buenos Aires: Nueva Vision 1969) (Heck'in çevirisi).

İdeoloji gerçekliği kodlama sistemidir ve bu sistemin belirli bir kodlanmış iletiler kümesi yoktur...Bu yöntemle ideoloji faillerinin bilinç ya da niyetlerinden, özerk hale gelir: bu, bu bakış açılarını olanaklı kılan anlamsal koşulların (kodlamanın kural ve kategorileri) değil, ama toplumsal biçimlere ilişkin bakış açılarının bilinci olabilir.[5]

Veron kendi noktasını bir örnekseme ile gösterir: belirli bir tür iletinin veri olarak alınması ve belirli bir ideolojiyle bağdaşık olan veya olmayan her iletinin sınıflandırımının bir çıktı olarak alınması için hazırlanmış bir bilgisayar hayal eder. Şu sonuca varır:

İdeolojik sistemi makinenin girdisi veya çıktısı olarak değil, ama bilgisayarın ideolojik sistemleri yaydığı ve/veya yeniden tanımladığı bir program olarak adlandırabiliriz. Bu bakış açısından ve çözümleme düzeyinden, bir "ideoloji" iletilerin üretildiği *anlamsal kurallar sistemi* olarak tanımlanabilir.[6]

Bu perspektif bir çok yönden Eco'nunki ile çakışır. Eco ideolojiyi "alıcı ve onun içinden çıktığı grubun dünya bilgisi"[7] olarak anlar. Böylece ideolojiyi "antropolojik anlamda kültür"le az ya da çok bitiştirir. Bu dünya bilgisi iletişimselleşmeden önce, göstergebilimsel çözümleme onu denetleyemez; bu nedenle ilk olarak bunun "iletişimsel uzlaşım sistemine indirgenmesi" gereklidir. "Bu yüzden, buna ulaşmak için, bilgi sisteminin göstergeler sistemi haline gelmesi gerekmektedir: ideoloji, bir kez toplumsallaştığında, bir kod haline geldiğinde tanınabilir."[8]

Veron bu gözlemden kendi iddiasını geliştirir:

İdeoloji özgün bir ileti türü, ya da toplumsal söylemler sınıfı değildir, fakat, anlamsal özelliklerinin bakış açısından, iletilerin

---

[5] a g e

[6] E.Veron. "Ideology and The Social Sciences" [İdeoloji ve Toplumsal Bilimler] Semiotica içinde, vol.3,no.1 (1971).

[7] U. Eco, "La Struttura Assente" (Milan: Bompiani 1968). Heck Çevirisi.

[8] "La Struttura Assente". Heck Çevirisi.

düzenleniş düzeylerinden bir tanesidir. İdeoloji, öyleyse, her ileti türünde, hatta bilimsel söylemde mevcut olan bir *anlamlama düzeyi*dir. Toplumsal iletişimin tüm materyalleri *ideolojik okuma*dan kolayca etkilenir.[9]

Veron'a göre bu ideolojik okuma "iletilerin üstü kapalı ya da açığa vurulmamış keşfine dayanır". Bu gizli düzenlemenin çözümlenmesi için, bu düzenlemenin mekanizmalarının çalışılması gerekebilir -yani, seçme ve birleştirme kuralları. "Bu perspektiften ideolojiyi ... iletilerin düzenlenişinin belli düzeylerini belirten anlamsal kurallar sistemi olarak tanımlayabiliriz". Bu yalnızca, iletinin özünü alabileceğimiz bu anlamsal kuralların çözülümü aracılığıyla gerçekleşebilir. Bu nedenle, ideolojik anlamların çözümlenmesinde "öz" yalnızca iletinin içeriğine ya da "açığa vurulmamış düzenlenim"e gönderme yapmaz. Bir ileti iletildiğinde yalnızca *ne söylendiği* değil, *nasıl söylendiği*, ve *söylenebileceği halde ne söylenmediği* de önem taşır. İletideki anlamlar kod aracılığıyla kurulur, bu kod da iletinin düzenlenmesine olanak veren (yani, gerçekte iletiyi oluşturan göstergelerin seçimine ve birleşimine olanak veren) koddur. Bir iletinin kodlanması ve kodaçımlanması aynı kodun kullanılmasına gönderme yapar; yani, bir iletinin bir kod içinde düzenlendiği ve onu alan ve farklı bir kod kullanarak kodaçımlayan bir gruba iletildiği durumlarda iletinin anlamı tamamen değişir. Bu Eco'nun "sapkın kodaçım" (aberrant decoding) dediği şeydir. Bu savlar en geniş kullanımdaki kodlarla tanımlanan düzanlamlara gönderme yapar, ancak yananlamlar alt-kodlar ve sözlükçelerce verilir ve belirli gruplarla sınırlandırılmıştır.

Barthes, *Göstergebilimin Öğeleri*'nde[10], Hjelmslev'e gönderme yaparak, anlamlandırmanın anlatım düzlemi (ayrıca "gösteren" olarak adlandırılır) ve içerik düzleminden (ya da

[9] Veron, "Ideology and The Social Sciences" [İdeoloji ve Toplumsal Bilimler].

[10] R. Barthes, "Elements of Semiology" [Göstergebilimin Öğeleri] (Cape 1967).

"gösterilen") oluştuğunu anlamlandırmanın bu iki düzlem arasındaki ilişki olduğunu fark eder. Bu ilk anlamlandırma sistemini [Barthes] "düzanlam" düzlemi olarak adlandırır. Örneğin, *domuz* (gösteren) sözcüğü kavramın içeriğine sahip olduğunda, "et ve pastırma vb. üreten çok yararlı bir hayvan" (gösterilen), Gösteren, domuz ve gösterilen, "et üreten çok yararlı hayvan, arasındaki ilişki bize "hayvan, domuz" anlamlandırmasını verir. Sassure'de bize göstergeyi veren, domuz biçimbirimi ya da tarladaki gerçek hayvan değil, ama biçimbirimin kavramla - gösteren/gösterilen- ilişkilendirilmesidir.

domuz

g g'

hayvan. domuz

İkinci düzeyde, yukarıdaki gösteren gösterilen ilişkisi (yani, "düzanlam"ın bütün sistemi) ikinci sistem gösterenlerinin anlatım düzlemi haline gelir. Örneğin, kuzey Amerika siyah hareketinin bağlamında, "domuz" sözcüğü gösteren ve maddi nesne (hayvan) kavramı arasındaki ilişkiyi ifade etmez, bunun yerine yeni bir göstergenin: *polis*ın göstereni haline gelir. Bu düzey Barthes'in "yananlam" olarak adlandırdığı [düzeydir].

domuz

kavram:

hayvan. domuz

domuzluk

"domuz" (polis)

Yukarıda söylediğimiz gibi yananlamlar, belli gruplarda kullanılan ya da daha çok sınırlanmış alanlara gönderme yapan, sözlükçeleri veya alt-kodları tanımlar. Bir iletinin bunu kullanmasına rağmen gösterge genel bir kodda üretilip, alımlanabilir, bu iletideki yananlam -"domuzlar dışarı [!]"- yalnızca siyah gettoların diline tanış olan sözlükçelere göre kodaçımlanabilir. Yananlamlar bir çok değişik anlamlandırma

üretmek amacıyla kodlanabilir veya kodaçımlanabilir. Bu nedenle aynı gösteren, domuz, aynı kavrama olan göndermesiyle, "domuzluk", feminist hareketin bağlamında okunduğunda "erkek şovenizmini" çağrıştırır.

domuz

kavram:

hayvan, domuz

domuzluk

"domuz" (erkek şovenist)

İkinci-düzen sisteminin bir diğer türü Barthes'in "mit"[11] olarak adlandırdığı türdür. Mit, Barthes'e göre, yananlamın özel bir türü olarak düşünülebilir, mitik sistem yananlamla aynı şekilde üretilir. Bayrağı selamlayan gerçek bir asker(gösterilen) + onun bayrağı selamladığı fotoğraf (gösteren) bize "düzanlam"ı verir = bayrağı selamlayan zenci (gösterge). İkinci düzeyde, bu oluşturulmuş gösterge (bayrağı selamlayan zenci) + Fransız emperyalizmi kavramı, bize ikinci düzendeki, "Fransa büyük bir imparatorluktur, ve onun tüm oğulları, renk ayrımı olmaksızın, bayrağı altında içtenlikle hizmet eder", yananlamı(nı) verir. Barthes, ikinci-düzey anlamın, mitin, neden yananlamdan, onun özgün bir örneği olmaktan çok, farklı olduğunu ortaya koymaz. Mit ve yananlam arasındaki farkın kavramların alındığı sözlükçenin büyüklüğüne dayandığını düşünülebilir. Yananlam, "domuz = polis", "domuz = erkek sovenişt"deki gibi, açıkça altgrupların tanımlanabilir sözlükçelerine bağlıdır. Aksine, mit, tüm toplumun olmasa da, daha geniş [toplumsal] grupların sözlükçesi olarak tanımlanabilir. Mit, bu nedenle, bu noktada özgün sözlükçelere özel tüm toplumsal anlamları *evrenselleştirme* girişiminde olan yananlamdan ayrılır. Evrenselleştirme sürecinde, en sonunda belli sözlükçelere özgün olan, bu anlamlar gerçekliğin çoğulluğunu varsayar ve böylece "evrenselleşir". Bunun

[11] R.Barthes, "Mythologies" [(Çağdaş) Söylenler-MetisY.] (Cape 1972).

sonucunda, *mitlerin baskın-hegemonik hale gelmiş yananlamlar* olduğunu söyleyebiliriz.

WPC3'de[12]. bizler ideolojik düzeyin daima iletinin yananlamsal yönüne gönderme yaptığını vurgulamıştık. Bu en güçlü eleştirilerden biri Teri Lovell'in *Screen*[13] [Ekran-Dergisin]de WPCS3'e ilişkin eleştiri yazısı ile yapılmıştır.

Bu [yazıdaki] bazı yanlışanlamalar "düzanlam" kavramının nasıl kullandığımızı yeterince iyi açıklayamamamızdan [kaynaklanan] hataya bağlanabilir. "Düzanlam" kavramı [sözkonusu yazıda] yeterince açıklığa kavuşturulmamıştı. "Resmi-düzanlamsal" ile biz Barthes'in *Göstergebilimin Öğeleri*'ndeki iddiasını sürdürüyorduk, [bu yapıtta] "düzanlam", "doğal anlam" gibi verili özgün bir statü değil, ama açıkça "birincisinden daha geniş olan" (yananlam düzlemi) bir ikinci sistem üreten anlamlandırmanın ilk sistemine gönderme yapar.

Kısmen, sorun "anlamlandırma düzeyi" ile kesinlikle neyin anlatıldığını anlamaktır. "Resmi-düzanlamsal" düzeye gönderme yaparak, anlamların düzenleniminin değişik düzeyleri arasındaki ayrımlandırımda yararlı olan, çözümlemeli kavram terimini kullanmıştık. Veron, örneğin, "ideoloji, yananlamı kullanan anlamlandırma düzeyidir" görüşündedir. Bu noktada açıklıktan uzak oluşumuz nedeniyle, Lovell, "düzanlam"ın iletinin ideoloji-öncesi ya da "etkisiz"(nötr) durumu olarak belirtildiği bir düşünceyi onayladığımızı varsaymıştır. Fakat, bizim açımızdan, düzanlamsal düzey "dilin etkisiz durumu" [terimi] ile tanımlanamaz: [dilde] "etkisiz durum" yoktur, çünkü düzanlamlar da *bir kodun işleyimi ile üretilmek zorundadır.* Kodların işleyiminin düzeyleri arasındaki farklılıkları ayrımlamak, bu nedenle, iletilerin kodlar olmadan üretilebileceğini belirtmez.

Bu nokta daha fazla karmaşaya neden olur, çünkü Barthes'ın *Göstergebilimin Öğeleri*ni (bir dereceye kadar *Yazının Sıfır*

[12] "Medya" sayısı. WPCS3 (1972).
[13] "Screen" [Ekran -Dergi]

*Dercesi*ni) takip eden metinlerde "yazının sıfır derecesi" kavramını ve "boş metin"[14] düşüncesini onaylar gibi görünür. Ama bu kavramların metaforik konumu ne olursa olsun, ideolojik işleyimden bağımsız "düz"anlamlar düzeyi düşüncesini kabul edemeyiz. Bu bağlamda, ideoloji tüm göstergeler evreninin - düzanlam ve yananlam- ötesindedir ve onu içerir. Kodlanmış göstergenin *içinde* "düzanlam" ve "yananlam" arasında çözümlemeli bir ayrımlama kullanışlı bir şekilde yapılabilir. İletinin bu düzeyinde, bu nedenle, çözümlemeli ayrımlama önem taşır. Kodların işlevselliğindeki çözümlemenin iki düzeyini ayrımlamak, işleyimin iki düzeyi hiçbir somut durumda, her bir örneğin daimi olarak işleyimin her iki düzeyindeki "aşırı-belirlenim"in ürünü olacağı için, deneysel olarak gözlemlenebilir ayrımlar bulmamızı gerektirmez. Bununla birlikte, "bizler, yöntemin göstergenin düzenleniminin iki düzeyi arasında bir işleyimsel ayrım gerektirdiğine inanıyoruz". Bu bakış açısından, anlamın kodların işleyimi aracılığıyla üretildiği, geleneksel kullanımın sabitlendiği ve bir dil topluluğunda yaygın, açık ve *doğal* olarak kullanıldığı, göstergenin bu yönleri arasında bir ayrımlama yapılabilir, ve alternatif kodların işleyimi aracılığıyla, daha akışkan ve açık-uçlu anlamlandırmalar ideolojik anlamlama değerleri için tam olarak kullanılabilir. Bu bağlamda, "düzanlam" kullanışlı bir ayrımlama kuralından başka bir şey değildir, her özgün örnek ya da işleyimde, *doğallaşmış*, tam olarak sabitlenmemiş bu yanalamlar geniş ideolojik yeniden-sunum olanakları sağlar.

Barthes, *S/Z*'de[15], *Göstergebilimin Öğeleri*nde önerdiği tanımlamalardan düzanlam kavramını genişletir ve işlevsel bir şekilde şöyle açıklar :

---

[14] R.Barthes, "Writing Degree Zero" [Yazının Sıfır Derecesi Çev T. Yücel. İstanbul.Metis. 2003] (Cape 1970).

[15] R.Barthes, "S/Z" [Çev.S.Ö.Kasar.İstanbul.YKY.2002. S.20] (Paris: Seuil 1970).

Düzanlam ilk anlam değildir ama öyleymiş gibi yapar; bu yanılsama altında, sonuçta yalnızca yananlamların *sonuncusudur* (aynı anda okumayı hem temellendirip hem de kapatır gibi görünen yananlamdır), betiğin dilin doğasına, doğa olarak dile dönermiş gibi görünmesini sağlayan üstün söylendir...Bu nedenle, eğer klasik betikle uyum içinde olmak istiyorsak, dilin ortak masumluğunu *temsil etmekle* görevlendirilmiş, şu uyanık, kurnaz, yapmacıklı yaşlı tanrıçaya; düzanlama sahip çıkmamız gerekmektedir.

Göstergebilimciler, düzanlam ve yananlamın hiyerarşisinin [doğruluğunu] tartışır, sözlüğü ve sözdizimiyle, her dil tüm diğerleri gibi bir sistemdir ve bu nedenle, düzanlamı, tüm diğerlerini yaratan ayrıcalıklı ilk düzey, kendi içinde etkisizmiş gibi ayrımlamak için hiçbir neden yoktur. Barthes, bu yüzden, dilbilime bağlılığını gösteren olguyu, en sonunda *[Göstergebilimin] Öğeler[i]* döneminin ilgilendiği kadarıyla, esasen Hjemslev'e dayanan savında kendi ayrımlama anlayışını haklı çıkarır.

Geleneksel anlamda, göstergebilimcilerce, yananlam/düzanlam ayrımının ortadan kaldırılması, düzanlamın yananlamla tanımlanması ve ideolojik anlamların her iki süreçte de varoluşu gerçeği ile gerçekleştirilebilir. *Göstergenin Ekonomi Politiğinin Eleştirisi*nde Baudrillard da bunu yapar; her durumdaki ideolojik müdahalenin değişik derecelerini ayrımlamasına rağmen, genel olarak kullanılan genel ayrımı reddeder: "Düzanlam tam olarak "nesnellik" mitiyle, (dilsel gösterge, benzer fotoğrafik ya da ikonik gösterge, vb. ilgili olsa da) gösteren ve kesin gerçekliğin doğrudan yeterliliğince desteklenir"[16]. Ve şöyle devam eder:

Düzanlam, *evrensel ve "nesnel" masumluğunu onaran ideolojik süreçlerin izlerini silen tekil işleviyle* (çağrıştırmış) diğer

[16] J. Baudrillard, "Le Systeme des Objects" (Paris.Gonhier 1968); "La Societe de Consonnation" (Paris:Gallimard 1970); "Pour une Critique de L'Economie Politique du Signe" (Paris: Gallimard 1972), Heck çevirisi.

anlamlandırmalardan ayrıdır. *Nesnel olmaktan uzak, ideolojik bir terim olarak yananlama muhalefet eden düzanlam bu nedenle, bu ideolojik süreci doğallaştırdığı için, daha ideolojik bir terimdir....*(italikler M.C. Heck).[1]

(Orjinal metin: "The Ideological Dimension of Media Messages" Culture, Media, Language. (Ed. S. Hall and others). Routledge. London. 1992.)

[1717] "Pour une Critique de L'Economie Politique du Signe" (Paris: Gallimard 1972), Heck çevirisi.

* Çev. Barış Çoban

KODLAMA VE KODAÇIM*

Stuart Hall

Geleneksel olarak, kitle iletişimi araştırmaları iletişim sürecini "döngü" veya çember terimleriyle kavramsallaştırmıştır. Bu model çizgiselliği -gönderici/ileti/alıcı-, ileti alışveriş düzeyi üzerinde yoğunlaşması ve ilişkilerin karmaşık yapısı bağlamında değişik anların yapılanmış kavramlarının eksikliği nedeniyle eleştirilmiştir. Ancak bu sürecin bağlantılı ama ayrışık anların -üretim, dolaşım, dağıtım/tüketim, yeniden-üretim- anlatımı yoluyla üretilmiş ve sürdürülmüş bir yapı olarak düşünülmesi de olası (ve yararlı)dır. Bu, "baskın karmaşık yapı" olarak süreç, her biri, her ne kadar kendi ayrışıklığını korusa, özgün kiplik ve varoluş biçim ve koşullarına sahip olsa da bağlantılı pratiklerin anlatımı yoluyla sürdürülüşü olarak düşünülebilir. Bu ikinci yaklaşım, süreğen bir döngünün -üretim-dağıtım-üretim- "biçimlerin geçişi"[1] yoluyla nasıl sürdürülebildiğini, Marx'ın Grundrisse ve Kapital'de önerdiği meta üretiminin iskeletini oluşturan şeyle özdeş olarak, ortaya çıkarmanın eklenmiş üstünlüğüne daha keskin bir şekilde sahiptir. Aynı zamanda, her anda "beliren" sürecin ürünü olarak biçimlerin özgünlüğünü vurgular, ve böylece söylemsel "üretim"i toplumumuzda ve modern medya sistemlerindeki diğer üretim tiplerinden ayrıştırır.

Bu pratiklerin "nesne"si, her iletişim ve dil biçiminde olduğu gibi, söylemin sözdizisel zincirindeki kodların işleyişi yoluyla özgün bir biçimde düzenlenmiş gösterge-araçları biçimindeki anlamlar ve iletilerdir. Bu araçlar, üretimin bağıntı ve pratikleri böylelikle, belirli bir anda ("üretim/dolaşım" anı) "dil" kurallarında kurulmuş imgesel araçlar biçiminde ortaya çıkar. Bu, "ürünün" dolaşımının yer aldığı söylemsel biçimde gerçekleşendir. Süreç

---

[1] Marx'ın savlarının yöntembilimsel etkilerinin açıklanımı ve yorumu için, S.Hall "A reading of Marx's 1857 Introduction to the Grundrisse" [Marx'ın 1857 Grundrisse'ye Giriş'inin bir okuması], WPCS 6 [1974]

böylece, üretimin sonunda, kendi maddi aygıtları -kendi "araçları"- ve kendi toplumsal ilişkiler kümesini -medya araçlarındaki pratiklerin birleşimini ve düzenlenişini- gerektirir. Ama, bu, ürünün dolaşımının yer aldığı söylemsel biçimde olduğu kadar farklı izleyicilere dağılımında da gerçekleşir. Bir kez başarıldığında, eğer bu döngü hem tamamlanmak ve hem de etkili olmak zorundaysa, söylem toplumsal pratiklere çevrilmeli -yeniden-biçimlendirilmeli-dir. Eğer "anlam" yoksa, "tüketim" de gerçekleşemez. Eğer anlam pratiklerine eklemlenmemişse, bir etkiye sahip değildir. Bu yaklaşımın değeri anların her birinde, eklemlenimde, bir bütün olarak döngü için gerekliyken, hiç bir an kendisiyle beraber eklemlenen bir sonraki anı tümüyle garanti edemez. Her biri kendi özgün kiplik ve varoluş koşullarına sahip olduğu için her [an], etkili üretimin akışına (yani, yeniden-üretime) dayanan kendi süreğenliğindeki, "biçimlerin geçişi"nin kendi kırılımını veya kesintisini oluşturabilir.

Böylece hiç bir şekilde araştırmanın "sadece içerik çözümlemesinden doğan kuralların izlenmesiyle"[2] kısıtlanması istenmemiştir, iletinin söylemsel biçiminin iletişimsel alışverişte (dolaşım bakış açısından) ayrıcalıklı bir yere sahip olduğunu bilmek zorundayız, ve "kodlama" ve "kodaçım" anları, yalnızca bir bütün olarak iletişimsel süreçle ilişkisinde "görece özerk" oluşlarıyla, *belirgin* anlardır. "Ham" tarihsel bir olay, bu biçimiyle, sözgelimi, haber bülteni yoluyla iletilemez. Olaylar yalnızca uzgörsel [televisual] söylemin işitsel-görsel biçimleriyle gösterilebilir. Bu bağlamda bir tarihsel olay söylemin göstergesi haline geldiğinde, dilin gösterdiği tüm karmaşık resmi "kuralları" izler. Çelişkili bir biçimde ortaya konduğunda, olay *iletişimsel olay* haline gelmeden önce bir "öykü" haline gelmek zorundadır. Bu bağlamda söylemin resmi alt-kuralları "baskın durum"dadır, elbette, sözgelimi gösterilen tarihsel olayın varlığı

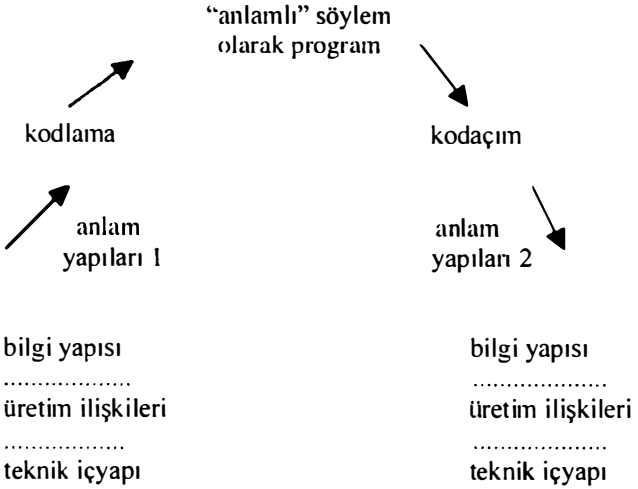
[2] J.D.Halloran, "Understanding Television", "Televizyonu Anlamak" üzerine Avrupa Konseyi Kollokyumu için yapılan çalışma [Leicester Üniversitesi 1973]

ikincilleştirilmeksizin, çalışmaya ilişkin kuralları ya da bu şekilde anlamlandırılmış olayın toplumsal ve politik sonuçlarını içeren toplumsal ilişkiler olmaksızın. "İleti biçimi" kaynaktan alıcıya geçen olayın gerekli "görünüm biçimi"dir. Bunun sonucunda, "ileti biçimi"ne (veya simgesel alışveriş tarzına) dönüşmek veya o biçimden çıkmak kendi keyfimize göre ilgilenebileceğimiz ya da görmezden gelebileceğimiz rasgele bir an değildir. "İleti biçimi" belirgin bir andır, ancak, bir başka düzeyde, sadece iletişim sisteminin yüzeysel hareketlerini içerir, ve bir başka aşamada, (sadece bunun bir parçasını oluşturan) bir bütün olarak iletişimsel sürecin toplumsal ilişkilerle bütünleştirilmesini gerektirir.

Bu genel bakış açısından, kabaca televizyonun iletişimsel sürecini şu şekilde nitelendirebiliriz. Üretim pratikleri ve ağlarıyla, düzenlenmiş ilişkileri ve teknik içyapılarıyla yayıncılığın kurumsal yapılarına program üretimi için gereksinim duyulur. Kapital'deki örnekseme kullanılırsa, bu söylemsel tarzdaki "emek süreci"dir. Üretim, burada, iletiyi oluşturur. Bir anlamda, döngü buradan başlar. Elbette, üretim süreci "söylemsel" yönü olmaksızın varolamaz: [üretim süreci] anlamlar ve düşünceler ile baştan başa biçimlendirilmiştir: üretsel rutinlere ilişkin kullanımdaki bilgi, tarihsel olarak tanımlanmış teknik beceriler, profesyonel ideolojiler, kurumsal bilgi, tanımlar ve varsayımlar, izleyiciler hakkındaki varsayımlar, v.b. bu üretsel yapı ile programın oluşumunu biçimlendirir. Bundan başka, televizyonun üretsel yapıları televizyon söylemini kurmasına rağmen, kapalı bir sistem oluşturmazlar. [Bu yapılar] konuları, yaklaşımı, gündemleri, olayları, çalışanları, izleyici imgeleri ve "durumun tanımları"nı ayrıksı bir yere sahip geniş sosyo-kültürel ve politik yapıdaki diğer kaynaklardan ve söylemsel biçimlerden elde ederler. Philip Elliott, daha geleneksel bir çerçevede, bu noktayı kısaca ifade eder, onun konuyu ele alışında izleyici televizyon iletisinin hem "kaynağı" hem de "alıcı"sıdır. Böylece -Marx'ın terimlerini ödünç alırsak- dolaşım ve alımlama, aslında, televizyondaki üretim sürecinin "anları"dır ve dizili ve yapılanmış bir grup "geribildirim"

sayesinde üretim sürecinde yeniden-birleşirler. Televizyon iletisinin tüketimi ve alımlanması böylece, aynı zamanda, daha geniş bir anlamda üretim sürecinin bir "an"ıdır, ancak sonuncusu "daha baskın"dır, çünkü iletinin "gerçeklenimi için bir ayrılma noktası"dır. Televizyon iletisinin üretimi ve alımlanması bu nedenle benzer değildir, fakat bunlar ilintilidir: bir bütün olarak iletişimsel sürecin toplumsal ilişkileri tarafından kurulan bütünlük içinde [bu ikisi] ayrımlanmış anlardır.

Bununla birlikte, belirgin bir noktada yayın yapıları anlamlı söylemin biçimlerinde kodlanmış iletileri üretmek zorunluluğundaydı. Üretimin kurumsal-toplumsal ilişkileri üretimin "gerçekleştirilebilmesi" için dilin söylemsel kurallarına uymak zorundaydı. Bu, söylem ve dilin resmi kurallarının baskın olduğu, daha farklılaşmış bir an'ı başlatmıştır. Bu ileti bir "etki"ye sahip olmadan [her ne kadar tanımlanmışsa da], bir "gereksinimi" tatmin etmeden ya da "kullanıma" sokmadan önce, anlamlı bir söylem olarak ayırt edilmeli uygun ve anlamlı bir şekilde kodaçıma uğratılmalıdır. Oldukça karmaşık algısal, bilişsel, duygusal, ideolojik ya da davranışsal sonuçlarıyla birlikte, bir "etkiye", etkilenim, eğlendirme, bilgi verme ya da ikna etme [özelliğine] sahip olan bu kodaçımlanmış anlamlar kümesidir. "Belirgin" bir anda yapı, bir kodu kullanır ve bir "ileti" üretir: bir diğer anda "ileti", kodaçımları aracılığıyla, toplumsal pratiklerin yapısına yayılır. Bu izleyici algılama etkinliğine yeniden-nüfuz edişinden ve "kullanım"ın basit davranışçı terimlerle anlaşılamayacağından şimdi tam olarak haberdarız. İzole edilmiş öğeler -etkiler, kullanımlar, hoşnutluklar- üzerine olan olgucu araştırmada tanımlanmış olan bu tipik süreçler zincirin sonundaki algılayımda "gerçeklenimlerini" şekillendiren ve söylemde kurulmuş anlamların pratik ya da bilinçliliğe (toplumsal kullanım değerini ya da politik etkililik edinmek için) dönüşmesine izin veren toplumsal ve ekonomik ilişkiler tarafından üretildikleri kadar anlam yapıları tarafından da yapılandırılırlar.

Açıkça, çizelgede "anlam yapısı 1" ve "anlam yapısı 2" olarak adlandırdığımız [yapılar] aynı olmayabilir. Bunlar "dolaysız özdeşlik" oluşturmazlar. Kodlama ve kodaçımın kodları tamamen simetrik olmayabilir. Simetri dereceleri -yani, iletişimsel alışverişte "anlama" ve "yanlış-anlama" derecelerine bağlı olarak- kodlayıcı-üretici ve kodaçan-alıcı "kişileştirme" durumları arasına inşa edilmiş simetri/asimetri derecelerine bağlıdır. Bu, sırası ile, tam olarak veya eksik bir şekilde iletilen ya da iletilenin kesintiye uğradığı ya da sistematik olarak tahrif edildiği kodlar arasındaki özdeşlik/özdeş olmama derecelerine de bağımlıdır. Kodlar arasındaki uyum eksikliği yayıncılar ve izleyiciler arasındaki ilişki ve konumun yapısal farklılığına dayanmaktadır, fakat aynı zamanda söylemsel biçime veya biçimden dönüşüm anlarında "kaynak" ve "alıcı" kodları arasındaki asimetrinin de etkisi vardır. "Tahrif" ya da "yanlış-anlama" olarak adlandırılan [bu durumlar] kesin olarak iletişimsel alışverişteki iki taraf arasındaki *uyum yokluğundan* kaynaklanır. Yine, bu [durum], söylemsel anlardaki iletilerin giriş ve çıkışlarının "görece özerk", ama "belirlenimsel", oluşunu tanımlar.

Bu yalın çizelgenin uygulanması eski bir terim olan, televizyon "içeriği", anlayışımızı dönüştürmeye başlamıştır, "okuma" ve tepkime olduğu kadar izleyici alımlaması anlayışımızı da nasıl dönüştürebildiğini daha yeni anlamaya başladık. Başlangıçlar ve sonlar daha önceleri iletişim araştırmaları tarafından duyurulurdu, bu nedenle dikkati elden bırakmamalıyız. Ama izleyici araştırmaları olarak adlandırılan [alanda] kesinlikle yeni bir tür, yeni ve heyecan verici bir aşamanın başlamak üzere olduğu görülüyor. İletişimsel zincirin sonunda göstergebilimsel paradigmanın kullanımı, özellikle yaklaşımından içeriğine kitle iletişim araştırmalarını, uzun süre yakından takip eden, yavaş yavaş sona eren davranışçılığın yok oluşunu müjdeler. Televizyon programlarının, diz kapağına yapılan vuruş gibi, davranışçı bir girdisi olmadığını bilmemize rağmen, değersiz bir davranışçılığın bir veya diğer bir türünün saptırması olmadan iletişimsel süreci kavramsallaştırmak geleneksel araştırmacılar için neredeyse olanaksız görünüyor. Biliyoruz ki, Gerbner'ın da belirttiği gibi, TV ekranındaki şiddet görüntüleri "şiddet değil ancak şiddete ilişkin iletilerdir" [1]: ama örneğin, biz bu epistemolojik farklılığı anlama yeteneğine sahip olamasak bile, şiddet sorununu araştırmaya devam ediyoruz.

Uzgörsel gösterge karmaşık bir [yapıdadır]. Görsel ve duyumsal, iki tür söylemin bileşkesinden oluşmuştur. Dahası, Pierce'in terimleriyle, ikonik bir göstergedir, çünkü "temsil ettiği şeyin bazı özelliklerine sahiptir"[4]. Bu nokta çok büyük karışıklıklara neden olmuştur ve görsel dil çalışmalarında yoğun tartışmalara neden olmuştur. Görsel söylem üç-boyutlu dünyayı iki boyutlu düzleme dönüştürse de, tabi ki gösterdiği [nesnenin]

---

[1] G. Gerbner ve diğerleri, "Violence in TV Drama: A Study of Trends and Symbolic Functions" [TV Dizilerindeki Şiddet: Trendler ve Simgesel İşlevler Üzerine Bir çalışma] [The Annenberg School, University of Pennsylvania 1970]

[4] Charles Pierce, Speculative Grammar [Kuramsal Dilbilgisi], Collected Papers içinde [Cambridge, Mass.:Harvard Universitiy Press 1931-58]

göndergesi ya da kavramı olamaz. Filmdeki bir köpek havlayabilir ancak ısıramaz! Gerçeklik dilin dışında varolur, ancak daima dil aracılıyla ve dil üzerinden [dolayımlanır]: bilebildiğimiz ve söyleyebildiğimiz [herşey] söylemde ve söylem üzerinden üretilir. Söylemsel "bilgi" "gerçek"in dildeki şeffaf temsilinin değil, gerçek ilişkiler ve koşullar üzerine dilin eklemleniminin bir ürünüdür. Bu nedenle, kodun gerçekleştirmediği hiçbir anlaşılabilir söylem yoktur. Aynı şekilde ikonik göstergeler de kodlanmış göstergelerdir -her ne kadar burada öteki göstergelerden daha farklı işleseler de. Dil de sıfır derecesi yoktur. Doğalcılık ve "gerçekçilik" -betimlemenin temsil edilen şey ya da kavrama açık ve derin bağlılığı- "gerçek" üzerine dilin belirli özgün bir eklemleniminin sonucudur, etkisidir. Bu söylemsel pratiğin bir sonucudur.

Belirli kodlar bir dilsel grup ve kültürde geniş bir dağılıma sahip olabilir, ve oldukça erken bir yaşta öğrenilebilir, bunlar -gösterge ve gönderge arasındaki eklemlenimin etkisiyle- kurulmamış tersine "doğal" olarak edinilmiş gibi görünür. Basit görsel göstergeler bu bağlamda evrenselliğe-yakın [bir konuma] ulaşmış gibi görünebilir: doğal görsel kodların kültüre özel olduğuna dair kanıtlar olmasına rağmen. Yine de bu, hiç bir koda müdahale edilmediği, hatta kodların kusursuzca doğallaştırılmadığı anlamına gelmez. Doğallaştırılmış kodların işleyimi dilin şeffaflığı ve "doğal"lığını değil, ama derinliğini, kullanımdaki kodların alışılmışlığını ve evrensele-yakınlığını gösterir. Bunlar açıkça "doğal" tanımalar üretir. Bu, varolan kodlama pratiklerini gizleme (ideolojik) etkisine sahiptir. Ama biz görünümler tarafından aptallaştırılamayız. Gerçekte, doğallaştırılmış kodların gösterdiği, anlamların değişimi kodlayan ve kodaçan taraflar arasında temel sıralanım ve karşılıklılık -ulaşılmış denklik- olduğu zaman üretilmiş olan alışılmışlığın derecesidir. Kodaçım sahasındaki kodların işlevi doğallaşmış algılamaların konumunu üstlenmektir. Bu bizi, "inek"in görsel göstergesinin gerçekten "o" hayvan, inek [temsil etmesinden çok] olduğuna inanmaya sevk eder. Hayvan

çiftliği üzerine bir kılavuzdaki bir ineğin temsiliyeti -ve, hatta, "inek"in dilsel göstergesi-ni düşünürsek, bu ikisinin de, temsil ettikleri hayvanın kavramı ile ilgili olarak, değişik derecelerde, *nedensiz* olduğunu görebiliriz. Nedensiz bir göstergenin -görsel ya da sözel- bir gönderge kavramıyla birlikte ifade edilmesi doğanın değil ama uzlaşımın bir ürünüdür, ve söylemlerin uzlaşımsallığı kodların müdahale ve desteğini gerektirir. Bu nedenle Eco, ikonik göstergelerin gerçek dünyadaki nesnelere benzediğini, çünkü [gerçek dünyaya] bakan kişide [viewer][5] algısal koşulları (yani, kodları) yeniden-ürettiklerini sorgular. Bu "algısal koşullar", bununla birlikte, -neredeyse bilinçdışı olsa bile- iyice kodlanmış işlemler kümesidir -kodaçımlardır. Bu tüm diğer göstergeler için olduğu kadar fotoğrafik ve uzgörsel imgeler için de geçerlidir. İkonik göstergeler doğal olarak "oku"nduklarında özellikle kolayca zarar görebilirler, çünkü algılayımın görsel kodları yaygın bir dağılım göstermiştir ve çünkü bu tip göstergeler dilsel bir göstergeden daha az nedensizdir: dilsel gösterge, [örneğin] "inek" temsil ettiği şeyin *hiçbir* özelliğine sahip değildir, buna karşın görsel gösterge[si] bu özelliklerden *bazılarına* sahiptir.

Bu, bize şu anki dilsel kuramdaki kafa karışıklığına son vermede ve bu çalışmada geçen bazı anahtar terimlerin kesin olarak nasıl kullanıldığını tanımlamada yardımcı olabilir. Dilsel kuram sıklıkla "düzanlam" ve "yananlam" arasındaki farklılık üzerinde durur. "Düzanlam" terimi yaygın bir şekilde göstergenin temel anlamıyla özdeştir: çünkü bu temel anlam, özellikle görsel söylem işin içine katılırsa, neredeyse evrensel olarak tanınır, "yananlam" ise dildeki "gerçeğin" temel kopyası ile karıştırılır -ve böylece "doğal gösterge" ile birlikte, bir kod tahrif edilmeden üretilebilir. Diğer yandan, "yananlam" basitçe, durumdan duruma değişen ve böylelikle kodların tahrif edilmesine dayanmak zorunda olan, daha az oturmuş ve böylelikle daha uzlaşımsal ve değişebilir, çağrışımsal anlamlara gönderme yapan bir işleyişe sahiptir.

---

[5] Umberto Eco, "Articulations of the cinematic code" [Sinematik kodun eklemlenimleri], in Cinemantics, on1

Biz -düzanlam/yananlam- ayrımını bu şekilde kullanmayacağız. Bizim bakış açımızdan, ayrım yalnızca çözümlemelidir. Çözümlemede, üretimi olası olan göstergenin daha çağrışımsal anlamlarından (yananlam), "temel" anlam (düzanlam)ı, herhangi bir dilsel toplulukta ve herhangi bir zamanda, alınmış gibi görünen göstergenin bu yönlerini ayırt eden en basit temel kuralı uygulayabilmek yararlı olur. Ama, çözümlemeli farklılıklar gerçek dünyadakilerle karıştırılmamalıdır. Bir söylemde düzenlenmiş göstergelerin *yalnızca* "temel" (yani, evrensele-yakın uzlaşımsallıktaki) anlamlarını ifade ettiği çok az durum vardır. Gerçek söylemde, göstergelerin çoğunluğunun düzanlamsal ve yananlamsal yanları (yukarda yeniden tanımlandığı gibi) birleşmiştir. Öyleyse neden hala bu ayrımı koruduğumuz sorulabilir. Bu neredeyse tamamen çözümlemeli değer sorununa ilişkindir. Çünkü, göstergeler kendi tam ideolojik değerlerini -daha geniş ideolojik söylem ve anlamlara açık görünen- "çağrışımsal" anlamlar düzeyinde (yani, yananlamsal düzeyde) -burada, anlamlar göründüğü kadarıyla doğal algılayımda yerlerine oturmamış (yani, tam olarak doğallaşmamış)tır, ve anlam ve çağrışımın akışkanlığı tam olarak kullanılabilir ve dönüştürülebilir"- edinir gibi görünür. Bu bağlamda, durumsal ideolojilerin anlamlamayı değiştirdiği ve dönüştürdüğü [alan] göstergenin yanlanlamsal düzeyidir. Bu düzeyde ideolojilerin söylem üzerindeki etkin müdahalesini daha açık görebiliriz: burada, gösterge yeni vurgulamalara açıktır ve, Voloşinov'un terimleriyle, anlamlar üzerindeki mücadeleye -dildeki sınıf mücadelesine- tam olarak girer[7]. Bu düz ya da "temel" anlamın ideoloji dışı olduğu anlamına gelmez. Aksine, onun ideolojik değerinin tam olarak oturmuş olduğunu söyleyebiliriz-çünkü tam olarak evrensel ve doğal bir hale gelmiştir. Öyleyse, "düzanlam" ve "yananlam" terimleri yalnızca, bazı özgün

---

[6] S.Hall, "Determinations of news photographs" [Haber fotoğraflarının belirlenimleri], in WPCS 3 [1972]

[7] Voloşinov, "Marxism And The Philosophy of Language" [Marxism ve Dil Felsefesi Çev. M. Küçük Ayrıntı Y. İstanbul.2001.] [The Seminar Press 1973]

bağlamlarda, dilde ideolojinin varlığı/yokluğunu değil, ama ideolojilerin ve söylemlerin kesiştiği değişik düzeyleri ayırt etmek için [kullanılabilecek] yararlı çözümlemeli araçlardır[8].

Görüntüsel göstergenin yananlamsal düzeyi, bağlamsal göndergesi ve anlam ve çağrışımın değişik söylemsel alanlardaki konumlanımı, *halihazırda kodlanmış* göstergelerin kültürün derin anlamsal kodları ve buna ek olarak, daha etkin ideolojik boyutlarıyla kesiştiği noktadır. Reklam söyleminden bir örnek üzerinde durabiliriz. Burada da, "saf düzanlamsal" ve kesin olarak "doğal" temsiliyetler yoktur. Reklamdaki her görüntüsel gösterge, yananlamsal durumuna bağlı olarak, ima ya da imalı bir anlam taşıyan, bir nitelik, durum, değer ve çıkarım ile çağrıştırılır. Barthes'ın örneğinde, süveter daima bir "sıcak [tutan] giysi"ye ve bu nedenle "sıcak tutma" etkinlik/değer'ine gönderme yapar. Ama aynı zamanda, daha yananlamsal düzeylerde, "kışın geldiğine" ya da "soğuk günlere" gönderme yapması da olasıdır. Ve, modanın özgün alt-kodlarında, süveter, alternatif olarak, daha gayrıresmi bir giyiniş biçimi olarak, *haute couture*'ün moda olan stillerini çağrıştırır. Ama gerçek görsel arkaplan ile örtüşen ve romantik alt-kodlarca konumlandırılmış, "ağaçların arasındaki uzun sonbahar yürüyüşü"[9] çağrışımına da sahip olabilir. Bu sıralanımdaki kodlar bir toplumdaki geniş ideolojiler evreniyle beraber göstergeler için açıkça bağlaşımlar kurar. Bu kodlar özgün söylemlerde güç ve ideolojiye gönderme yapan araçlardır. Bunlar, içinde kültürün sınıflandırıldığı "anlam haritaları" olarak göstergelere gönderme yapar: ve bu "toplumsal gerçeklik haritaları" tüm toplumsal anlamlar, pratikler ve kullanımlar, "içlerinde yazılı" güç ve çıkar dizisine sahiptir. Gösterenlerin yananlamsal düzeyleri, Barthes'ında belirttiği gibi, "kültür, bilgi, tarih ile iyi bir iletişime sahiptir ve bunlar aracılığıyla, denilebilir ki, çevresel dünya dilsel

[8] M.C.Heck. "İdeolojical dimensions of media messages" [Medya iletilerinin ideolojik boyutu].

[9] Roland Barthes. "Rhetoric of the image" [İmgenin retoriği]. WPCS ! [1971]

ve anlamsal sistemi işgal eder. Bunlar, bir başka deyişle, ideolojinin parçalarıdır"[10].

Uzgörsel göstergenin düzanlamsal düzeyi belirgin, karmaşık (fakat sınırlı ve "kapalı") kodlarca sabitlenmiştir. Ama [uzgörsel göstergenin] yananlamsal düzeyi, aynı şekilde kısıtlanmış [kapatılmış] olmasına rağmen, daha açıktır, [göstergenin] çokanlamlı değerlerini kullanarak daha etkin *dönüşümler* geçirir. Böyle oluşturulmuş hiç bir gösterge potansiyel olarak birden fazla yananlamsal düzenlenime dönüştürülemez. Çokanlamlılık, bu bağlamda, çoğulculukla karıştırılmamalıdır. Yananlamsal kodlar kendi aralarında eşit değildirler. Hiçbir toplum/kültür, değişen kapanım dereceleriyle, toplumsal, kültürel ve politik dünyanın sınıflandırımlarını zorla kabul ettirme eğilimi göstermez. Bu, teksesli ya da çekişmesiz olmamasına rağmen *baskın kültürel* bir *düzen* oluşturur. "Söylemin yapılarının baskınlığı" sorunsalı önemli bir noktadır. Toplumsal yaşamın değişik alanları söylemsel alanlarda planlanmış, hiyerarşik olarak *baskın ya da yeğlenen anlamlar*da düzenlenmiş gibi görünür. Beklentilerimize ters olan, ve "ortakduyu kavramlarımıza", toplumsal yapılara ilişkin "sorgulanmadan kabul edilmiş" bilgimize muhalefet eden, yeni, sorunlu ya da çeldirici olaylar, "anlam ifade etmeden" önce söylemsel alanlarını tespit etmek zorundadırlar. Bunları "eşleştirmenin" en bilenen yolu bazı alanlara yeni olanları veya diğer varolan "sorunlu toplumsal gerçekliğin haritalarını" belirlemektir. Biz, "belirlenmiş" değil *baskın* diyoruz, çünkü bir olayı birden çok "eşleştirme" içinde düzenlemek, sınıflandırmak, belirlemek ve kodaçımlamak olasıdır. Biz "baskın" diyoruz, çünkü "yeğlenen okumaların" modeli burada varolmaktadır ve her ikisi de içinde kurumsal/politik/ ideolojik düzenin izini taşırlar ve kendi kendilerine kurumsallaşmışlardır[11]. "Yeğlenen okuma" alanları kendilerine anlamlar, pratikler ve inançlar

---

[10] Roland Barthes, "Elements of Semiology" [Göstergebilimin Öğeleri] [Cape 1967].

[11] "Preferred reading"[Yeğlenen okuma]nın daha geniş bir eleştirisi için, Alan O'Shea, "Preferred reading" [unpublished paper, CCCS, University of Burmingham]

kümesi olarak eklemlenen bütünsel bir toplumsal düzene sahiptir: "bu kültürdeki şeylerin tüm pratik amaçlar için nasıl işlediği", güç ve çıkarın aşamalı düzeni ve yasaların, sınırların ve yaptırımların yapısı. Bunun sonucunda, yananlamsal düzeydeki "yanlış-anlamayı" açığa çıkarmak için, kodlar üzerinden, toplumsal yaşamın, ekonomik ve politik iktidarın ve ideolojinin düzenine değinmek zorundayız. Ayrıca, bu eşleştirimler "baskınlıkta yapılanır" ama kapanmaz, iletişimsel süreç, ön-düzenlemiş kodlar kümesindeki verili durumda her görsel öğenin sorunlu olmayan belirlenişinden değil, bir anlamsal alanı bir diğerine karşı etkin bir şekilde *güçlendiren* ya da *yeğleyen* ve uygun anlam-kümelerinin içinde ve dışında öğelerin yönetimini [amaçlayan] *fiili kurallar* -edincin ve kullanımın, kullanılan mantığın kuralların- dan oluşur. Resmi göstergebilim, aslında televizyondaki yayın etkinliğinin gerçek ilişkilerini oluşturmasına rağmen, *yorumsal çalışma* pratiğini sıklıkla görmezden gelir.

Baskın anlamlardan bahsettiğimizde, bütün olayların nasıl gösterileceğini yöneten tek-taraflı bir süreç hakkında konuşmuyoruzdur. Bu [süreç], yananlamsal olarak anlamlandırılmış baskın tanımlamaların sınırındaki bir olayın, mantığa uygun kodaçımını yönlendirmek, güçlendirmek, akla yakınlık kazandırmak için gerekli olan "çalışmayı" içerir. Terni'nin belirttiği gibi:

"Okuma" sözcüğüyle biz yalnızca belirli bir sayıdaki göstergeleri tanımlamak ve kodaçımlamak kapasitesini değil kendileri ve diğer göstergelerle arasındaki yaratıcı ilişkiye geçiren öznel kapasiteyi -birinin tümel çevresinin bütünsel farkındalığının [kendi] koşulu olan bir kapasite- anlatırız.[12]

Bizim sorunumuz burada, "öznel kapasite"dir, televizyon söyleminin göndergesi nesnel gerçekmiş, ama yorumsal düzey kişiselleştirilmiş ve özel bir sorunmuş gibi [görünür]. Aslında durum tam tersidir. Uzgörsel pratik tam da, farklı göstergelerin

[12] P. Terni, "Memorandum", "Televizyonu Anlamak" üzerine Avrupa Konseyi Kollokyumu [University of Leicester 1973].

söylemsel olaylarda birinin diğeri ile anlaştığı ilişkiler için "nesnel" sorumluluk üstlenir ve böylece uzgörsel pratik, bu öğelerin düzenlendiği bir kişinin tümel çevresinin farkındalığını sürekli yeniden düzenler, sınırlar ve tanımlar.

Bu bize yanlış anlama sorununu getirir. Kendi iletilerini "anlaşılmada başarısız" bulan televizyon üreticileri sıklıkla iletişim zincirindeki bükümleri güçlendirmekle ilgilenirler, böylece kendi iletişimlerinin "etkililiğini" sağlamış olurlar. "Politika-odaklı çözümlemenin" nesnelliğini açıklayan bir çok araştırma, bir izleyicinin iletinin ne kadarını anımsayabildiğim ve anlama derecesini [nasıl] geliştireceğini bulmayı amaçlayan yönetsel hedefi yeniden üretir. Şüphesiz yanlış anlamanın temel türleri de vardır. İzleyici kullanılan terimi bilmezse, tartışmanın ya da açıklamanın karmaşık mantığını takip edemez, dile yabancıdır, kavramları oldukça yabancı veya zor bulur ya da açıklayıcı anlatımca aldatılır. Yayıncılar sıklıkla, izleyicilerin yayıncıların amaçladığı anlamı alımlamakta başarısız oluşuyla ilgilenir. Bununla aslında söylemek istedikleri, izleyicilerin "baskın" ya da "yeğlenen" kodları[la]ı kullanmadığıdır [kodaçım gerçekleştirmediğidir]. İdealleri "kusursuz şeffaf iletişimdir". Karşı çıktıkları ise "sistematik olarak tahrif edilen iletişim"dir.[13]

Son yıllarda bu tür çelişkiler genellikle "seçmeci algı"ya gönderme yapılarak açıklanmaya çalışılır. Bu [seçmeci algı], geriye kalan çoğulculuğun, oldukça yapılanmış, asimetrik ve eşdeğer-olmayan sürecin baskısından kaçtığı bir kapıdır. Tabi ki, her zaman özel, kişisel, çeşitli okumalar olacaktır. Ancak, "seçmeci algı" kavramın varsaydığı kadar her zaman seçmeci, rastlantısal ya da özelleşmiş değildir. Modeller, bireysel çeşitliliklerde, belirgin kümelenimler gösterir. İzleyici çalışmalarına ilişkin her yeni yaklaşım, bu nedenle, "seçmeci algı" kuramının eleştirisiyle başlamak zorunda olacaktır.

---

[13] Bu ifade Habermas aittir, "Systematically distorted communication", P. Dretzel [ed.], Recent Sociology 2 içinde [Collier-MacMillan 1970]. Burada farklı bir şekilde kullanılmaktadır.

Daha önce tartışıldığı üzere kodlama ve kodaçım arasında zorunlu bir benzerlik olmamasına rağmen, ilki, kendi varoluş koşullarına sahip olan, sonrakini "tayin eder" ancak tanımlamaz ya da garanti etmez. Kodlama, kodaçımlayımların içinde işleyeceği sınırların ve parametrelerin bazılarını, eğer kural tanımaz bir şekilde hatalı değillerse, yapılandırma etkisine sahip olacaktır. Eğer sınırlar olmasaydı, izleyiciler basitçe her iletiyi istedikleri gibi okuyabilirlerdi. Kuşkusuz bu tür bazı tümel yanlış-anlamalar ortaya çıkardı. Ama büyük çoğunluğu kodlama ve kodaçım anları arasındaki karşılıklılık derecesini biraz da olsa korumak zorundadır, aksi takdirde etkili iletişimsel alışverişten hiçbir şekilde söz edemeyiz. Bununla beraber, bu "birebirlik" verili değildir, tersine oluşturulmuştur. "Doğal" değil, tersine iki ayrı an arasındaki eklemlenimin bir ürünüdür. Ve ilki, basit anlamıyla, hangi kodaçım kodlarının işleyeceğini belirleyemez ya da garanti edemez. Aksine, iletişim kusursuz bir eşdeğer döngü olabilir, ve her ileti "kusursuz şeffaf iletişim"in bir örneği olabilir. Öyleyse, kodlama/kodaçımın birleştirilebileceği değişik tür eklemlenimler düşünmek zorundayız. Bu konu üzerinde ayrıntılı olarak durmak gerekirse, "gerekli olmayan benzerlik" noktasını pekiştirmek için bazı olası kodaçım konumlanımlarının varsayımsal çözümlemesini öneriyoruz.[14]

Biz uzgörsel söylem kodaçımlarının yapılandırılabileceği üç varsayımsal konumlanım tanımlıyoruz. Bunun deneysel olarak test edilmesi ve arıtılması gerekir. Ancak kodaçımların kaçınılmaz olarak kodlamaları takip etmediği, bunların benzer [süreçler] olmadığı iddiası, "gerekli olamayan birebirlik" iddiasını güçlendirir. "Sistematik olarak tahrif edilmiş iletişim" kuramı terimleriyle "yanış-anlama"nın genelleşmiş anlamının yapısının bozulmasına da yardımcı olur.

İlk varsayımsal konumlanım *baskın-hegemonik konumlanım*dır. İzleyiciler yananlamı bir televizyon haber bülteni

[14] Frank Parkin, Class Inequality and Political Order [Sınıfsal Eşitsizlik ve Politik Düzen][Macgibbon and Kee 1971]

ya da güncel olaylara [ilişkin] bir programdan tam ve doğrudan alımladıklarında, iletiyi kodlandığı gönderge kodlarıyla kodaçımlarlarsa, biz de izleyicinin *baskın kod içinde işleyimlediğini* söyleyebiliriz. Bu "kusursuz şeffaf iletişim"in ideal-tipik bir örneğidir -ya da "tüm pratik amaçlar için" ulaşmamızın beklendiği yerdir. Bunun içinde *profesyonel kod* tarafından üretilmiş olan konumlanımları ayırt edebiliriz. Bu konumlanım, ("üstkod" işleyimi olarak tanımlayabileceğimiz [süreç] tarafından üretilmiştir) hegemonik anlamda *henüz* anlamlandırılmış bir ileti kodlanırken profesyonel yayıncılarca varsayılır. Profesyonel kod, kendi ölçüt ve dönüşümsel işlemlerini, özellikle de teknik-pratik bir doğası olanları uygulayan baskın koddan "görece bağımsız"dır. Profesyonel kod, buna rağmen, baskın kodun "hegemonya"sında işler. Dahası, bu [kod] hegemonik niteliklerini destekleyerek ve görsel nitelik, haber ve sunum değerleri, uzgörsel nitelik, "profesyonalizm" v.b. gibi açıkça görünen tarafsız-teknik sorunları önplana getiren yerinden edilmiş profesyonel kodlayımlar yerine işleyerek, baskın tanımlamaların yeniden üretilmesine hizmet eder. Kuzey İrlanda politikalarının, Şili *darbe*sinin [coup], ya da Endüstriyel İlişkiler Yasasının [Industrial Relations Bill] hegemonik yorumları politik ve askeri seçkinler tarafından üretilmiştir: sunumsal durumların ve boyutların özgün seçimi, çalışanların belirlenmesi, imgelerin seçimi, tartışmaların sahnelenmesi profesyonel kodların işleyimi aracılığıyla belirlenir ve biraraya getirilir. Yayın profesyonellerinin nasıl hem kendi "görece özerk" kodları ile iş gördükleri, hem de olayların hegemonik anlamlamasını yeniden üreten bir şekilde hareket ettikleri burada ele alınamayacak kadar karmaşık bir sorundur. Bu profesyonellerin tanımlanmış seçkinlere, yalnızca "ideolojik aygıt"[15] olarak yayıncılığın kurumsal konumu ile değil, ayrıca *erişim* yapısıyla da (yani, seçkin çalışanların sistematik

[15] Louis Althusser, "Ideology and Ideological State Apparatuses" [İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları-İletişim Y.ve İthaki Y.] Lenin and Philosphy and Other Essays [New Left Books 1971].

"aşın-erişimi" ve onların televizyondaki "durum tanımı") ilintili olduğunu söylemek yeterli olacaktır. Hatta denilebilir ki, profesyonel kodlar, hegemonik kodların, özellikle baskın doğrultudaki işleyimlerine *açık olamayan* [bir şekilde] dayanarak. yeniden üretilmesine hizmet eder: burada ideolojik yeniden-üretim bu nedenle, istemeyerek, bilinçsizce, "insanların haberi olmadan" gerçekleşir.[16] Tabi ki, çatışmalar, çelişkiler ve hatta yanlışanlamalar genellikle baskın ve profesyonel anlamlamalar ve onların anlamlandırım temsilcileri arasındaki [ilişkiden] kaynaklanır.

İkinci konumlanım *müzakere edilmiş kod* ya da konumlanım olarak tanımlanabilir. İzleyicilerin çoğunluğu baskın olarak tanımlanmış ve profesyonel olarak anlamlandırılmış [iletileri] büyük bir olasılıkla yeterince anlarlar. Baskın tanımlamalar, bununla birlikte, hegemoniktir, çünkü kesinlikle "baskın olan" (küresel) durumların ve olayların tanımlarını betimlerler. Baskın tanımlamalar olayları, üstü kapalı ya da açık bir şekilde, büyük bütüncüllükler, büyük dizimsel dünya görüşleriyle bağlantılar: konuların "geniş görünümlerini" alır: olayları "ulusal çıkar" ya da jeo-politik düzeye bağlantılandırır, bu bağlantıları budanmış, tersyüz edilmiş veya gizemlileştirilmiş yöntemlerle kuruyor olsa bile. Hegemonik bakış açısının tanımı (a) olası anlamların, toplumdaki ya da kültürdeki ilişkilerin bütünsel kesiminin zihinsel evreni terimleriyle tanımlanabilir, ve (b) bunu yasallık damgası ile taşır -bu, toplumsal düzene ilişkin "doğal", "kaçınılmaz", "sorgulanmadan kabul edilmiş" olanlarla bitişik olan bir görünüm sunar. *Müzakere edilmiş uyarlanım* dahilindeki kodaçımlar uyumsal ve karşıtsal öğelerin bir karışımını içerir: [bu biçim] daha kısıtlı, durumsal bir düzeyde, kendi alan kurallarını yaparken -

[16] S. Hall, "The external/internal dialectic in broadcasting" [Yayıncılığın içsel/dışsal diyalektiği], 4th Symposium on Broadcasting [University of Manchester], ve "Broadcasting and the state: the independence/impartiality couplet" [Yayıncılık ve devlet: bağımsızlık/taraf'sızlık çifti], AMCR Symposium, University Of Leicester 1976 [CCCS unpublished paper]

kurala istisna oluşturan bir şekilde işlerken- (soyut) büyük anlamlandırmalar gerçekleştirmek için hegemonik tanımlamaların yasallığını kabul eder. "Yerel koşullar"a, kendisinin daha *bileşik* konumlanımlarına müzakere edilmiş bir uygulamanın gerçekleştirilmesi hakkını muhafaza ederken, olayların baskın tanımlanımının ayrıcalıklı konumlanımına uyum gösterir. Baskın ideolojinin bu müzakere edilmiş biçimi bu nedenle, belirli durumlarda tam görünürlüğe sahip olmasına rağmen, çelişkilerle doludur. Müzakere edilmiş kodlar belirli ya da yerleştirilmiş uslamlamalar olarak adlandırdığımız [alan] üzerinden işler: ve bu uslamlamalar iktidarın söylemleri ve uslamlamaları ile farklılaşmış ve eşit olmayan bir ilişkiyi sürdürür. Müzakere edilmiş kodun en basit örneği: bir işçinin, grev hakkını sınırlandıran Endüstriyel İlişkiler Yasasına ya da maaşların dondurulması tartışmalarına tepkisini yönlendiren koddur. Kodaçan, "enflasyonla savaşmak için daha az maaş almak zorundayız" [görüşünü] kabul ederek, "ulusal çıkar" ekonomik tartışması [bağlamında] hegemonik tanımlamayı benimseyebilir. Bunun, bu nedenle, [işçinin] daha iyi ücret ve koşullar için greve gitme istekliliği ya da Endüstriyel İlişkiler Yasasına iş yerlerinde veya birleşik örgütlenim [sendika] düzeyinde muhalefet etmesi ile az ya da çok bir ilişkisi yoktur. Büyük çoğunluğun hegemonik-baskın kodlayımlar ve müzakere edilmiş-birleşik kodlayımlar arasındaki çelişkilerden ve karşıtsallıklardan kaynaklanan "yanlış-anlamalar"ın büyük çoğunluğundan şüphe ediyoruz. "İletişimdeki hata"yı bulmak için tanımlanmış seçkinleri ve profesyonelleri provoke eden, düzeylerdeki yanlış eşleştirimlerdir.

Sonuç olarak, bir izleyicinin bir söylem tarafından sunulan temel ve yananlamsal tonlamaları, iletiyi *küresel olarak* muhalif yöntemlerle kodaçımlayarak, tamamen anlaması olasıdır. Gönderimin alternatif yapısında iletileri yeniden-bütünleştirmek için yeğlenen koddaki iletilerin bütünlüğünü bozmalıdır. Bu, ücretlerin sınırlandırılması gerekliliği üzerine olan bir tartışmada, her "ulusal çıkar" değinisini "sınıfsal çıkar" olarak "okuyan"

izleyicinin durumudur. En önemli politik anlardan bir tanesi (bunlar ayrıca, bazı belli nedenlerle, yayın kuruluşlarındaki kriz noktalarıyla çakışır) normal olarak anlamlandırılan ve müzakereci bir yöntemle kodaçımlandırılan olaylar muhalif okumaya yol açtığında başlar. Burada "anlamlandırma politikası" -söylemdeki mücadele- işin içine katılır.

(Orjinal metin: "Encoding/Decoding" Culture, Media, Language. (Ed. S. Hall and others) Routledge. London. 1992.)

• Çev. Barış Çoban

KAYNAKÇALAR

SÖYLEM VE İDEOLOJİ ÇOKALANLI BİR GİRİŞ

Van Dijk, T. A. (1993). *Elite discourse and Racism.* Newbury Park. CA: Sage.

Van Dijk, T. A. (1998). *Ideology. A multidisciplinary Approach.* London: Sage.

Van Dijk, T. A. (Ed.). (1997). *Discourse Studies.* 2 vols. London: Sage.

Billig, M. (1988). *Ideological dilemmas: A social psychology of everyday thinking.* London Newbury Park: Sage Publications.

Larrain, J. (1979). *The concept of ideology.* London: Hutchinson.

Thompson, J. B. (1990). *Ideology and modern culture: Critical social theory in the era of mass communication.* Stanford, Calif.: Stanford University Press.

Wodak, R., & Van Dijk, T. A. (Eds.). (2000). *Racism at the Top.* Klagenfurt: Drava Verlag.

SÖYLEM VE İDEOLOJİ

Althusser, L. (1971). Essays on Ideology. Verso. London.

Brown,P, Levinson, S. (1978). "Universals in language usage: politeness phenomena", in Goody, E. (ed.) Quesitons and Politeness: Strategies in socail interaction. Cambridge University Press.

Cameron, D. (1994). Words, words, words: the power of language, in Dunant,S (ed) The war of words: The Political Correctness Debate. Virago, London.

Dunant, S. (ed.) (1994). The war of words: The Political Correctness Debate. Virago, London.

Eagleton, T. (1991). Ideology: An Introduction. Verso, London. (Eagleton, T. "İdeoloji".Çev. M. Özcan. Ayrıntı Y., İstanbul. 1996.)

Foucault, M. (1978). History of Sexuality: An Introduction, Vol.1. Penguin. (Cinselliğin Tarihi I. Çev.H.Tufan. Afa, İstanbul.1998).

Foucault, M. (1979a). Discipline and Punish: The Brith of Prison. Vintage/Random House, New York. (Foucault, Michel. "Hapishanenin Doğuşu". Çev. M.A. Kılıçbay. İmge Y., Ankara. 1992.)

Foucault, M. (1979b). "Interview with L. Finas" in Moris,M. And Patton, P. (eds.) Michel Foucault: Power/Truth/Strategy. Feral Publisher. Sydney.

Foucault, M. (1979c). "Truth and Power: an interview with A. Fontano and P. Pasquino", in Moris,M. And Patton, P. (eds.) Michel Foucault: Power/Truth/Strategy. Feral Publisher, Sydney.

Foucault, M. (1980). Power/Knowledge: Selected Interviews 1972-77, ed. Gordon, C. Harvester, Brighton.
Foucault, M. (1981). "The order of discourse"in Young, R. (ed.) Untying the Text: A Poststructuralist Reader. RKP. London. (Söylemin Düzeni. Çev. T. Ilgaz. Hil Y. İstanbul.1987.)
Foucault, M. (1985). History of Sexuality: The Use of Pleasure, Vol.2. Penguin. (Cinselliğin Tarihi II. Çev.H.Tufan. Afa, Istanbul.1998.)
Guha,R., Spivak,S., Chakravorty,G.(1988). Selected Subaltern Studies. Oxford University Press. New York.
Hennessy, R. (1993). Materialist Feminism and the Politics of Discourse. Routledge, London.
Holmes, J. (1995). Women, Men and Politeness. Longman, Harlow.
Macdonnell, D. (1986). Theores of Discourse. Blackwell, Oxford.
Macey, D. (1993). The Lives of Michel Foucault. Verso, London.
Mills, S. (1992). "Discourse Competence : or how to theorise strong women speakers". Hypatia, Vol.7, No.2.
Mills, S. (1995). "Discontinuity and post-colonial discourse". Ariel: Ariview of International English Literature, Vol.226,No.3.
Mills, S. (1996). "Powerful talk", unpublished discussion paper, Loughborough University.
Moi,T. (1986). Heaven's Command: An Imperial Progress. Penguin, Harmondsworth.
Patton, P. (1979). "Of power and prisons", ", in Moris,M. And Patton, P. (eds.) Michel Foucault: Power/Truth/Strategy. Feral Publisher, Sydney.
Sunderland, J. (1994). Exploring Gender: Questions and Implications for English Language Education. Prentice Hall, Hamel Hempstead.
Vice, S.(ed.) (1996). Psychoanalytic Criticisim: A Reader. Polity, London.

POLİTİK SÖYLEM

Aristotle. (1991) *On Rhetoric: A Theory of Civil Discourse*, trans. G. Kennedy. Oxford: Oxford University Press. (Retorik. Çev. M.H. Doğan. YKY.Istanbul.2000).
Bakhtin, M. (1981) *The Dialogical Imagination*, ed. M. Holquist, trans. C. Emerson and M. Holquist. Austin: University of Texas Press.
Bolinger, D. (1982) *Language: The Loaded Weapon*. London: Longman.
Bourdieu, P. (1991) *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity.
Cameron, D. (1995) *Verbal Hygiene*. London: Routledge and Kegan Paul.

Carbonell, J. G. (1978) POLITICS: automated ideological reasoning. *Cognitive Science* 2, 27-51.

Chafe, W. and Nichols, J. (1986) *Evidentiality: The Linguistic Coding of Epistemology*. Norwood, NJ: Ablex.

Chilton, P. (1985) Words, discourse and metaphors: the meanings of *deter, deterrent* and *deterrence*. In P. Chilton (ed.), *Language and the Nuclear Arms Debate*. London: Pinter, 103-27.

Chilton, P. (1987) Discourse and politics. In T. Van Dijk (ed.), *Discourse as Social Interaction*. London: Sage, 206-30.

Chilton, P. (1990) Politeness and politics. *Discourse and Society* 1(2), 201-24.

Chilton, p. and Ilyin, M. (1993) Metaphor in political discourse. The case of the common European house. *Discourse and Society* 4(7), 7-31.

Chilton, P. and Schaffer, C. (1997) Discourse and politics. In T. van Dijk 8ed.), *Discourse as Social Interaction*. Vol. 2. London: sage, 206-31.

Cicero. (1971) *Selected Works*, trans. M. Grant. Harmondsworth: Penguin.

Diamond, P. (1995) Status and Power in Verbal Interaction: *A Study of Discourse in a Close-knit Social Network*. Amsterdam: Benjamins.

Dunmire, P. L. (1995) Realising the hypothetical: a critical linguistic analysis of projected event. Paper presented to the conference on Political Linguistics, University of Antwerp.

Edleman, M. (1971) *Politics as Symbolic Action*. New York: Academic Press.

Edleman, M. (1977) *Political Language*. New York: Academic Press.

Edleman, M. (1988) *Constructing the Political Spectacle*. Chicago: University of Chicago Press.

Edwards, D. and Potter, J. (1992a) *Discursive Psychology*. London: Sage.

Fairclough, N. (1989) *Language and Power*. London: Longman.

Fairclough, N. (1992a) *Discourse and Social Change*. Oxford: Blackwell.

Fairclough, N. (1992b) *Critical Language Awareness*. London: Longman.

Fairclough, N. (1995) *Critical Linguistics*. London: Longman.

Fairclough, N. And Wodak, R. (1997) Critical discourse analysis. In T. Van Dijk (ed.), *Discourse as Social Interaction*. Vol. 2. London: Sage, 258-85.

Foucault, M. (1972) *The Archaeology of Knowledge*. London: Tavistock Publications. (Bilginin Arkeolojisi. Çev.V.Urhan. Birey. İstanbul.1999.)

Fowler, R. and Marshall, J. (1985) Power. In T. Van Dijk (ed.), *Handbook of Discourse Analysis*. London: Academic Press, 47-63.

Fowler, R., Hodge, B., Kress, G., and Trew, T. (eds) (1979) *Language and Control*. London: Routledge and Kegan Paul.

Garfinkel, H. (1967) *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Gastil, J. (1993) Undemocratic discourse: a review of theory and research on political discourse. *Discourse and Society* 3(4), 469-500.

Geis, M. (1987) *The Language of Politics*. New York: Springer Verlag.

Giddens, A. (1991) *Modernity and Self Identity*. Cambridge: Polity.

Gill, A. M. and Whedbee, K. (1997) Rhetoric. In T. Van Dijk (ed.), *Discourse as Structure and Social Process*. London: Sage, 157-85.

Goodman, S. (1996) Visual English. In S. Goodman and D. Graddol (eds), *Redesigning English: New Texts, New Identities*. London: Routledge, 38-72.

Graber, D. A. (1981) Political languages. In D. Nimmo and K. Sanders (eds), *Handbook of Political Communication*. Beverly Hills: Sage, 195-224.

Gunn, B. (1989) The Politic Word. Unpublished PhD thesis, University of Ulster at Jordanstown.

Halliday, M. A. K. (1985) *An Introduction to Functional Grammar*. London: Arnold.

Hansard Official Report, November 1st, 1993.

Hansard Official Report, November 29th, 1993.

Hart, R. P. (1985) Systematic analysis of political discourse: the development of DICTION. In K. R. Sanders, L. L. Kaid, and D. Nimmo (eds), *Political Communication Yearbook 1984*. Carbondale: Southern Illinois University Press, 92-137.

Hodge, B. and Fowler, R. (1979) Orwellian linguistics. In Fowler et al. (1979)

Holly, W. (1989) *Credibility and Political Language*. In R. Wodak (ed.), *Language Power and Ideology*. Amsterdam: John Benjamins, 115-35.

Horkheimer, M. and Adorno, T. W. (1972) *The Dialectic of Enlightenment*. New York: Herder and Herder. ("Aydınlanmanın Diyalektiği". Çev. O. Özügül. Kabalcı. İstanbul.1995.)

Kress, G. (1988) *Linguistic Processes in Sociocultural Practice*. Oxford: Oxford University Press.

Kress, G. and Hodge, G. (1979) *Language as Ideology*. London: Routledge.

Kress, G. and van Leeuwen, T. (1990) *Reading Images*. Deakin, Vic.:Deakin University.

Kress, G. and van Leeuwen, T. (1996) *Reading Images: The Grammar of Visual Design*. London: Routledge and Kegan Paul.

Lakoff, G. and Johnson, M. (1980) *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.

Lambert, W., Hodgson, R., Gardner, and Fillenbaum, S. (1960) Evaluative reactions to spoken language. *Journal of Abnormal and Social Psychology* 60, 44-51.

Leech, G. (1995) *Semantics*. Harmondsworth: Penguin.

Liebes, T. and Ribak, R. (1991) A mother's battle against TV news: a case study of political socialisation. *Discourse and Society* 2(2), 202-22.

Lippi-Green, R. (1997) *English With An Accent*. London: Routledge and Kegan Paul.

Lwaitama, A. F. (1988) Variations in the use of personal pronouns in the political oratory of J. K. Nyerere and A. H. Mwinyi. *Belfast Working Papers in Language and Linguistics* 1, 1-23.

Maitland, K. and Wilson, J. (1987) Ideological conflict and pronominal resolution. *Journal of Pragmatics* 11, 495-512.

Montgomery, M. (1992) *An Introduction to Language and Society*. London: Routledge.

Moss, P. (1985) The rhetoric of defence in the United States: language myth and ideology. In P. Chilton (ed.), *Language and the Nuclear Arms Debate*. London: Pinter, 45-62.

Navasky, V. (1982) *Naming Names*. Boston: John Calder.

Neaman, J. S. and Sliver, C. G. (1990) *Kind Words*. New York: Facts on File.

Ochs, E. and Taylor, C. (1992) Family narratives as political activity. *Discourse and Society* 3(3), 301-40.

Orwell, G. (1969) Politics and the English language. In W. F. Bolton and D. Crystal (eds), *The English Language Vol. 2: Essays by Linguists and Men of Letters, 1858-1964*. Cambridge: Cambridge University Press, 217-19.

Pateman, T. (1981) Linguistics as a branch of critical theory. *UEA Papers in Linguistics* 14-15, 1-29.

Pecheux, M. (1982) *Language Semantics and Ideology*. London: Macmillan.

Pecheux, M. (1978) Discourse-structure or event. In C. Nelson and L. Grossberg (eds), *Marxism and the Interpretation of Culture*. London: Macmillan, 251-66.

Richardson, K. (1985) Pragmatics of speeches against the peace movement in Britain: a case study. In P. Chilton (ed.), *Language and the Nuclear Arms Debate*. London: Pinter, 23-40.

Richardson, K. (1991) The debate about nukespeak. *Belfast Working Papers in Language and Linguistics 11*, 15-48.

Rose, J. (1989) The Relevance of Ulster Politics. Unpublished PhD thesis, Department of Communication, University of Ulster at Jordanstown.

Schank, R. And Ableson, R. P. (1977) *Scripts, Plans, Goals, and Understanding*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.

Schiffrin, D. (1987) *Discourse Markers*. Cambridge: Cambridge University Press.

Shapiro, M. J. (1981) *Language and Political Understanding*. New Haven, CT: Yale University Press.

Simpson, P. (1988) Language and ideology. *Critical Studies in Mass Communication 7*, 166-88.

Simpson, P. (1993) *Language Ideology and Point of View*. London: Routledge and Kegan Paul.

Sperber, B. and Wilson, D. (1996) *Relevance*. Oxford: Blackwell.

St Evans, J. B. (1989) *Bias in Human Reasoning*. Hove: Lawrence Erlbaum.

Steiner, E. (1985) The concept of context and the theory of action. In P. Chilton (ed.), *Language and the Nuclear Arms Debate*. London: Pinter, 213-27.

Stubbs, M. (1990) Knowledge about language: grammar, ignorance and society. Special professorial lecture. Institute of Education, University of London.

Stubbs, M. (1996) *Text and Corpus analysis*. Oxford: Blackwell.

Torode, B. (1991) Review of Fairclough, N., *language and Power* (1989) *Discourse and Society* 2(1), 121-2.

van Dijk, T. (1989) Structures of discourse and structures of power. In J. A. Anderson (ed.), *Communication Yearbook 12*. Newbury Park, CA:Sage, 163-83. ("Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları". Medya, İktidar, İdeoloji der. Mehmet Küçük. Ark Y., Ankara. 1994.)

van Dijk, T. (1991) *Racism and the Press*. London: Routledge and Kegan Paul.

van Dijk, T. (1993) The principles of critical discourse analysis. *Discourse and Society* 4(2), 249-83.

Wiesner, M. J. (1991) Mario M. Cuomo decides to run: the construction of the political self. *Discourse and Society* 2(1), 85-104.

Wilson, J. (1990) *Politically Speaking*. Oxford: Blackwell.

Wilson, J. (1993) Discourse marking and accounts of violence in Northern Ireland. *Text* 13(3), 455-75.

Wilson, J. (1997) Metalinguistic negation and textual aspects of political discourse. In J. Blommaert and C. Bulcaen (eds), *Political Linguistics*. Amsterdam: John Benjamins, 69-89.

Wilson, J. (forthcoming) *Linguistic Forms of Political Life*.

Wilson, J. and Gunn, B. (1983) Political affiliation. Paper presented to Sociolinguistics Symposium, University of Liverpool.

Wilson, J. and O Brian, K. (1998) Language gender and employability. Mimeo, School of Behavioural and Communication Sciences, University of Ulster.

Wilson, J. and Rose, J. (1997) The language of peace and conflict: Relevance Theory and the Anglo-Irish agreement. *Journal of Conflict Studies* XVII(2), 51-73.

Wodak, R. (1989) 1968: The power of political jargon - a "Club 2" discussion. In R. Wodak (ed.), *Language Power and Ideology*. Amsterdam: John Benjamins, 137-63.

Wodak, R. (1995) *Disorders of Discourse*. London: Longman.

DİL VE İDEOLOJİ

Althusser, L. (1971). "Ideology and Ideological State Apparatus", Lenin and Philosophy and Other Essays. New Left Books.(Althusser, Louis. "İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları". Çev. A. Tümertekin. İthaki Y. İstanbul. 2003.)

Billing, M.. Condor, S. et.al. (1988). Ideolojical Dilemmas. Sage Publications.

Conein, B. Et.al. (1981)Materialites Discursives. Lille, France, Presses Universitaries de Lille.

Dreyfus, H: Rainbow, P. (1982). Michel Foucault: beyond structuralism and hermeneutics. Harmester Press.

Fairclough, N. (1989). Language and Power. London. Longman.

Foucault, M. (1972). Archeology of Knowledge. Tavistock Publications. (Bilginin Arkeolojisi. Çev.V.Urhan. Birey. İstanbul.1999.)
Foucault, M. (1981). History of Sexuality, Vol.1. Penguin. (Cinselliğin Tarihi I. Çev.H.Tufan Afa, İstanbul.1998)
Fowler, R., Kress.G. (1979). Rules nad regulations. In Fowler et.al.(eds.) 1979.
Frow, J. (1985) Discourse and Power, Economy ande Society, 14.
Gramsci, A. (1971). Selections from Prison Notebooks, Ed. And Trans. Q. Hoare and G.N. Smith. Lawrence& Wishart. (Hapisane Defterleri, Çev. A. Ccmgil. Belge Y. 1998)
Hall. S. (ed.) (1988). The toad in the garden: thatcherism among the theorists. In C. Nelson and L. Grossberg, Marxism and the Interpratation of the Culture. Mcmillan.
Haroche,H., Pecheux, M. (1971). "La semantique et la coupure saussurienne: langue, langage, discours". Langages 24.
Jordanidou, A. (1990). Read me the old news: a study of discourse practice. Lancester University Phd. Thesis.
Laclau, E. (1979). Politics and Ideology in Marxist Theory. London, Verso. (İdeoloji ve Politika. Çev.H. Sarıca. Belge. İstanbul.1985.)
Laclau, E., Moulfe, C. (1985). Hegemony and Socialist Strategy. London, Verso. (Hegemonya ve Sosyalist Strateji, Çev. A.Kardam, D. Şahiner. İstanbul. Birikim Y.1992)
Larrain, J. (1979). The Concept of Ideology. Hutchinson.
Maldidier, D. (1984). Michel Pecheux: une tension passionnee entre la langue et l'historie. In Historie et linguistique, editions de la Masion des sciences de l'homme, Paris.
Pecheux, M. (1982). Langeage, Semantics and Ideology: stating the obvious. London and Basingstoke: Mcmillan (Trans. By H. Nagpal) [1975].
Pecheux, M. (1988). Discourse: structure or event? In C. Nelson and L. Grossberg, Marxism and the Interpratation of the Culture. Mcmillan.
Schank, R., Abelson, H. (1977). Scripts, plans, goals and understanding. New York: Lawrence Erlbaum.
Thompson, E.P. (1984) Studies in the theory of ideology. Cambridge: Polity Press.
Zima, P. (1981) Les mecanismes discursif de l'ideologie, Revue de l'institut de Sociologie (Solvay) 4.

Bernstein B., 1990, *The Structuring of Pedagogic Discourse*, Routledge, London.

Bourdieu P., 1998, "A reasoned utopia and economic fatalism", *New Left Review* 227, pp. 25-30.

Bourdieu P. and L. Wacquant, 2001, "New liberal speak: notes on the new planetary vulgate", *Radical Philosophy* 105, pp. 2-5.

Chouliaraki L., and N. Fairclough,1999, *Discourse in Late Modernity*, Edinburgh University Press, Edinburgh.

Fairclough N., 1992, *Discourse and Social Change*, Polity Press, Cambridge.

Fairclough N., 2000, " Discourse, social theory and social research: the discourse of welfare reform", *Journal of Sociolinguistics* 4, pp. 163-195

Gramsci A., 1971, *Selections from the Prison Notebooks*, Lawrence & Wishart, London (Hapisane Defterleri, Çev. A. Cemgil. Belge Y. 1998)

Harvey D., 1996, *Justice, Nature and the Geography of Difference*,Blackwell, Oxford.

Iedema R., 1999, "Formalizing organisational meaning", *Discourse and Society* 10(1), pp. 49-65.

Jessop R., 2000, "The crisis of the national spatio-temporal fix and the ecological dominance of globalising capitalism", *International Journal of Urban and Regional Research*.

Laclau E. and C. Mouffe,1985, *Hegemony and Socialist Strategy*,Verso, London (Hegemonya ve Sosyalist Strateji, Çev. A.Kardam. D. Şahiner. İstanbul. Birikim Y.1992)

Salskov-Iversen D., Hansen H. and S. Bislev, 2000, "Governmentality, globalization and local practice: transformations of a hegemonic discourse", *Alternatives* 25, pp. 183-222.

Sayer A., 2000, *Realism and Social Science*, Sage, London.

Williams R., 1977, *Marxism and Literature*, Oxford (Marksizm ve Edebiyat, Çev E. Tarım. İstanbul. Adam Y.1990)

ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMECİSİ OLARAK MARX

Adorno, T.W. (1951/1974). Negative dialectics. (E.B. Ashton, trans.). London: Routledge & Kegan Paul.

Adorno, T.W. (1994). Hegel: Three studies. (S.W. Nicholson, trans.). Cambridge, Mass: MIT Press.

Adorno, T.W. (1951/1974). Minima Moralia: Reflections from damaged life. (E.F.N. Jephcott, Trans.). NLB: London. (Minima Moralia: Sakatlanmış Yaşamdan Yansımalar, Çev. O. Koçak, A. Doğukan Metis Y.İstanbul. 1998)

Aristotle, A. (1998). The metaphysiscs. H.C. Lawson-Tancred (Trans.). London: Penguin Classics. (Metafizik Çev. Ahmet Arslan. Sosyal Y. İstanbul.1996)

Aristotle, A. (1991). The art of rhetoric. H.C. Lawson-Tancred (Trans.). London: Penguin Classics. (Retorik. Çev. M.H. Doğan. YKY.İstanbul.2000)

Bauman, Z. (1998). On glocalization: Or globalization for some, localization for others. Thesis Eleven, 54, 37-49.

Bergmann, G. (1951). Ideology. Ethics, 61, (3): 205-218.

Berti, E. (1978). Ancient Greek dialectic as expression of freedom of thought and speech. Journal of the history of ideas, 39, (3): 347-370.

Bloom, S.F. (1943). Man of his century: A reconsideration of the historical significance of Karl

Marx. The Journal of Political Economy, 51, (6): 494-505.

Bourdieu, S. (1990). The logic of practice (R. Nice, Trans.). Stanford, CA: Stanford University Press.

Bourdieu, S. (1991). Language and symbolic power (G. Raymond & M. Adamson, Trans.). London: Polity.

Bourdieu, S. (1998). Practical reason: On the the theory of practice. London: Polity. (Pratik Nedenler, Çev. H.Tufan. Kesit Y. Istanbul.1995)

Bourdieu, S. & Wacquant, L.J.D. (1992). An invitation to reflexive soiology. Chicago: University of Chicago Press.

Burks, R.V. (1949). A conception of ideology for historians. Journal of the history of ideas, 10, (2): 183-198.

Carver, T. (1998). The Postmodern Marx. Manchester: Manchester University Press

Chouliaraki, L. & Fairclough, N. (1999) Discourse in Late Modernity Edinburgh University Press

Colletti, L. (1975). Introduction. In Marx, K. (1975). Early Writings. R. Livingstone and G. Benton (Trans.), (s. 7-56). London: Penguin.

Cook, D.J. (1982). Marx's critique of philosophical language. Philosophy and Phenomenological Research, 42, (4): 530-554.

Derrida, J. (1994). Specters of Marx. London: Routledge. (Marx'ın Hayaletleri, Çev. A. Tümettekin. Ayrıntı Y. İstanbul.2000)
Fairclough, N. (1989). Language and power. New York: Longman. Fairclough, N. (1992). Discourse and social change. Cambridge, United Kingdom: Polity Press.
Fairclough. N. (1995). Critical Discourse Analysis. London: Longman Fairclough, N. (2000). Discourse, social theory, and social research: the discourse of welfare reform Journal of Sociolinguistics, 4, (2): 163-195.
Fairclough. N. & Wodak, R. (1997). Critical discourse analysis. In T van Dijk (ed.) Discourse as Social Interaction. London: Sage.
Fairclough, N. et al (2000). Language in new capitalism. [on-line collection]
Available from the World Wide Web: http://www.uoc.es/humfil/nlc/LNC-ENG/lnc-eng.html.
Fenves, S. (1986). Marx's doctoral thesis on two Greek atomists and the post-Kantian interpretations. Journal of the History of Ideas, 40, (3): 353-368.
Graham, S. (1999). Critical systems theory: A political economy of language, thought, and technology. Communication Research, 26 (4): 482-507.
Graham, S. (2000). Hypercapitalism: A political economy of informational idealism. New Media and Society, 2 (2): 131-156.
Graham, S. (in press). The ideological context of business: capital. In J.M. Harrison, (Ed.). Business ethics. Sydney: Prentice Hall.
Grote, G. (1872). Aristotle (Vol. 1). London: John Murray.
Halliday. M.A.K. (1993) Language in a changing world. In R. B. Baldauf, Jr (Ed). Occasional paper number 13. Applied linguistics association of Australia: Deakin, ACT, Australia.
Hansen, A.H. (1921). The technological interpretation of history. Quarterly Journal of Economics, 36, (1): 72-83.
Hart. K. (1999). The memory bank: Money in an unequal world. London: Profile.
Hegel, G.W.F. (1830/1998). Philosophy of subjective spirit. In S. Houlgate (Ed.) The Hegel Reader (s. 293-318). London: Blackwell.
Hegel. G.W.F. (1833/1995). Lectures on the history of philosophy (Vol. 1): Greek philosophy to Plato. E.S. Haldane (Trans.) London: Nebraska University Press.

Hegel, G.W.F. (1807/1966). The phenomenology of mind. (J.B. Baillie, Trans.). London: George Allen & Unwin. (Tinin Görüngübilimi, Çev A. Yardımlı İdea Y. İstanbul.1986)

Hook, S. (1928a). The philosophy of dialectical materialism I. The journal of philosophy, 25, (5): 113-124.

Hook, S. (1928b). The philosophy of dialectical materialism II. The journal of philosophy, 25, (6): 141-155.

Huxley, J. (1950). New bottles for new wine: Ideology and scientific knowledge. Journal of the royal anthropological institute of Great Britain and Ireland, 80, (1/2): 7-23.

Jessop, R. (2000). The crisis of the national spatio-temporal fix and the ecological dominance of globalizing capitalism. International journal of urban and regional studies, 24, (2): 273-310.

Kennedy, E. (1979). 'Ideology' from Destutt de Tracy to Marx. Journal of the History of Ideas, 40, (3): 353-368.

Kennedy, S. (1998). Coming to terms with contemporary capitalism: beyond the idealism of globalisation and capitalist ascendancy arguments. Sociological research online, 3 (2). [On-line journal]. Retrieved October 7, 1998 from the World

Wide Web: http://www.socioresonline.org.uk/socioresonline/3/2/6.html

Langholm, O. (1998). The legacy of scholasticism in economic thought: Antecedents of choice and power. Cambridge, Mass: Cambridge University Press.

Lawson-Tancred, H.C. (1998). Introduction. In Aristotle, A. (1998). The metaphysics (s. xi-lviii). H.C. Lawson-Tancred (Trans.). London: Penguin Classics.

Lepschy, G. (1985). Linguistics. In Z. Baranski & G. Short (Eds.), (1985). Developing Contemporary Marxism (s. 199-228). London: The Macmillan Press.

Lipset, S. M. (1966). Some further comments on "The End of Ideology". The American political science review, 60, (1): 17-18.

Makdisi, G. (1974). The scholastic method in mediaeval education: An inquiry into its origins, law, and theology. Speculum, 49, (4): 640-661.

Marx, K. (1970). A contribution to the critique of political economy (S.W. Ryazlanskaya, Trans.). Moscow: Progress. (Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı,Çev.Sevim Belli. Sol Y.Ankara.1993)

Marx, K. (1843/1975a). Critique of Hegel's Doctrine of the State. In Marx, K. (1975). Early Writings. R. Livingstone and G. Benton

(Trans.), (s. 57-198). London: Penguin. (Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi, Çev. Kenan Somer. Sol Y. Ankara, 1997)

Marx, K. (1844/1975a). Economic and philosophical manuscripts. In Marx, K. (1975). Early Writings. R. Livingstone and G. Benton (Trans.), (s. 279-400). London: Penguin. (1844 Elyazmaları, Çev.Kenan Somer. Sol Y. Ankara. 1993; Çev. Murat Belge. Birikim Y. İstanbul)

Marx, K. (1844/1975b). Excerpts from James Mill's *Elements of Political Economy*. In Marx, K. (1975). Early Writings. R. Livingstone and G. Benton (Trans.), (s. 259-278). London: Penguin.

Marx, K. (1846/1972). The German ideology. In R.C. Tucker (Ed.), The Marx-Engels Reader (110-66). New York: W.W. Norton. (Alman İdeolojisi, Çev.S. Belli. Sol Y.1992)

Marx, K. (1875/1972). Critique of the Gotha program. In R.C. Tucker (Ed.), (Gotha ve Erfurt Programlarının Eleştirisi, Çev. B. Erdost Sol Y.2002)

The Marx-Engels Reader (382-405). New York: W.W. Norton.

Marx, K. (1973). Grundrisse: Foundations of the critique of political economy (Rough draft) (M. Nicolaus, Trans.). London: Penguin. (Grundrisse, (2 cilt, tam metin) Sol Y. Ankara (I. Cilt 1999, 2.Cilt 2003)

Marx, K. (1976). Capital: A critique of political economy (Vol. 1), (B. Fowkes, Trans.). London: Penguin. (Kapital I Çev. Alaattin Bilgi Sol Y. Ankara. 2000)

Marx, K. (1978). Capital: A critique of political economy (Vol. 2), (D. Fernbach, Trans). London: Penguin. (Kapital II, Çev. Alaattin Bilgi Sol Y. Ankara. 1997)

Marx, K. (1981). Capital: A critique of political economy (Vol. 3), (D. Fernbach, Trans). London: Penguin. (Kapital III, Çev. Alaattin Bilgi Sol Y. Ankara. 1997)

McKeon, R. (1928). Thomas Aquinas' doctrine of knowledge and its historical setting. Speculum, 3, (4): 425-444.

McTaggart, J. E. (1893). Time and the Hegelian dialectic. Mind [New Series], 2, (8): 490-504.

Michel, V. (1927). Why scholastic philosophy lives. The Philosophical Review, 36, (2): 166-173.

Neill, T.S. (1949). The physiocrats' concept of economics. Quarterly Journal of Economics, 63, (4): 532-553.

Randall (Jr.). J.H. (1940). The development of scientific method in the school of Padua. Journal of the History of Ideas, 1, (2): 177-206.
Ranney, A. (1976). "The divine science": Political engineering in American culture. The American Political Science Review, 70, (1): 140-148
Roucek, J.S. (1944). A history of the concept of ideology. Journal of the History of Ideas, 5, (4): 479-488.
Sartori, G. (1969). Politics, ideology, and belief systems. The American political science review, 63, (2): 398-411.
Saul, J.R. (1992). Voltaire's bastards: The dictatorship of reason in the West. Maryborough, Australia: Penguin.
Saul, J.R. (1997). The unconscious civilization. Maryborough, Australia: Penguin.
Smith, A. (1776/1997). The wealth of nations (Books I-III). London: Penguin.(Ulusların Zenginliği (I-III),Çev. A.Yunus, M.Bakırcı. Alan Y.İstanbul.1997)
Smith, A. (1776/1999). The wealth of nations (Books IV-V). London: Penguin. Ulusların Zenginliği (IV) Çev.M.T. Akad, Alan Y. İstanbul.2002)
Tucker, R.C. (1972). Introduction. In R.C. Tucker (Ed.), The Marx - Engels Reader (xv-xxxiv). New York: W.W. Norton.
Turner, W. (1904). Recent literature on scholastic philosophy. The Journal of Philosophy, Psychology and Scientific Methods, 1, (8): 200-207.
Veblen, T. (1907). The socialist economics of Karl Marx and his followers. Quarterly Journal of Economics, 21, (2): 299-322.
Warminski, A. (1995). Hegel/Marx: Consciousness and life. Yale French Studies, 0, (88). [Depositions: Althusser, Balibar, Macherey, and the Labor of Reading]: 118-141.
Weinberg, J. (1968). Abstraction in the formation of concepts. In S.S. Werner (1968). Dictionary of the history of ideas: Studies of selected pivotal ideas: Vol I (s. 1-9). New York: Charles Scribner and Sons

SÖYLEM, İDEOLOJİ VE EYLEM: İKTİDAR VE MUHALEFET ARASINDAKİ MÜCADELEYİ ÇÖZÜMLEME DENEMESİ

Althusser, Louis. "Tutsaklık Güncesi ". Çev. E. Özdoğan. Can Y. İstanbul. 1996.
Althusser, Louis. "İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları". Çev. A. Tümertekin. İthaki Y. İstanbul. 2003.

Arendt, H. "İnsanlık Durumu". Çev. B.S. Şener. İletişim Y: İstanbul. 1994.
Barthes, Roland. "Göstergebilimsel Serüven".Çev. M. Rifat, S: Rifat. Y.K.Y., İstanbul. 1993.
Callinicos, A. "Tarih Yapmak". Çev. N. Saatçıoğlu. Özne Y. İstanbul.1998.
Coward, R., J. Ellis. "Dil ve Maddecilik".Çev. E. Tarım. İletişim Y., İstanbul. 1984.
Denkel, Arda. "Düşünceler ve Gerekçeler". Göçebe Y., İstanbul.1997.
Eagleton, T. "İdeoloji".Çev. M: Özcan. Ayrıntı Y., İstanbul. 1996.
Eliade, M. "Kutsal ve Dındışı". Çev. M.A. Kılıçbay. Gece. Ankara. 1991.
Eliade, M. "İmgeler Simgeler". Çev. M.A. Kılıçbay. Gece. Ankara. 1992.
Eliade, M. "Mitlerin Özellikleri". Çev. S. Rifat. Simavi. İstanbul. 1993.
Engels, F. "Doğanın Diyalektiği". Çev. A Gelen. Sol Y. Ankara. 1977.
Gramsci, A. "Felsefe ve Politika Sorunları". Çev.A. Cemgil Payel. İstanbul.1975.
Guiraud, Pierre. "Göstergebilim".Çev. M. Yalçın. İmge Y., Ankara. 1994.
Hall. Stuart. "Encoding\Decoding". Culture, Media, Language eds. S. Hall and others. Routledge, New York. 1992.
Hall,S. "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü". Medya, İktidar, İdeoloji (Der. Ve Çev. M. Küçük). Ark Y.. Ankara. 1994.
Heck, Marina C. "The Ideolojical Dimension of Media Messages". Culture, Media, Language eds. S. Hall and others. Routledge, New York. 1992.
Horkheimer, M. T. Adorno. "Aydınlanmanın Diyalektiği". Çev. O. Özügül. Kabalcı. İstanbul.1995.
Lukacs, G. "Lenin'in Düşüncesi". Çev. R. Zarakolu. Belge Y. İstanbul. 1998.
Marx, K.,F. Engels. "Alman İdeolojisi". Çev.S. Belli Sol Y., Ankara. 1992.
Marx, Karl. "1844 Elyazmaları".Çev.K. Somer. Sol Y., Ankara. 1993.
Marx, K, F. Engels. "Kutsal Aile".Çev. K. Somer. Sol Y., Ankara. 1994.
Mithen, S. "Aklın Tarihöncesi". Çev.İ Kutluk. Dost Y. Ankara. 1999.
Üşür, Serpil Sancar. "İdeolojinin Serüveni". İmge Y., Ankara. 1997.
Vernant, J.P. "Eski Yunan'da Söylen ve Toplum".Çev. M.E. Özcan. İmge. Ankara. 1996.
Veron,E. "Ideology and the Social Sciences". Semiotica. III (2).Mouton. 1971.
Voloşinov, V. N. "Marxism ve Dil Felsefesi". Çev. M. Küçük Ayrıntı Y. İstanbul.2001.

Althusser, Louis, (1994), "İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları", İstanbul: İletişim.

Barrett, Michele,(1996), "Marx'tan Foucault'ya İdeoloji",çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Bourdieu, Pierre, (1999),Language and Symbolic Power. içinde "The Discourse Reader", ed. by Adam Joworski and Nikolas Coupland, London and New York : Routledge

Canpolat, Nesrin, (2003), Bilginin Arkeologu Michel Foucault, içinde "Kadife Karanlık", haz. Nurdoğan Rigel, Gül Batuş, Güleda Yücedoğan, Barış Çoban, İstanbul: Su.

Cicourel, Aaron, V.,(1999), Interpretive Procedures, içinde "The Discourse Reader", ed. by Adam Joworski and Nikolas Coupland, London and New York : Routledge

Çotuksöken, Betül, (1994), "Felsefi Söylem Nedir?", İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Çotuksöken, Betül, (2002), "Felsefe: Özne- Söylem",İstanbul: İnkılap.

Eagleton, Terry, (1985), "Eleştiri ve İdeoloji ", çev. Esen Tarım, Serhat Öztopbaş, İstanbul: İletişim.

Foucault, Michel, (1987), Söylemin Düzeni, çev. Turhan Ilgaz, içinde "Ders Özetleri", çev. Selahattin Hilav, İstanbul:YKY.

Giddens, Anthony, (1999), Modernity and Self Identity: Tribulations of the Self, içinde "The Discourse Reader" ed. by Adam Joworski and Nikolas Coupland, London and New York : Routledge.

Malrieu, Jean Pierre, (1999), "Evaluative Semantics: Language Cognition and Ideology. London & New York: Routledge.

Mardin, Şerif, (1993), "İdeoloji", İstanbul: İletişim.

Ruhi, Şükriye, (1996), Söylem ve Birey, haz. Kocaman, Ahmet,"Söylem Üzerine", Ankara: Hitit..

Scholle, J. David, (1994), Eleştirel Çalışmalar: İdeoloji Teorisinden İktidar/Bilgiye, çev. Mehmet Küçük içinde "Medya, İktidar, İdeoloji", İstanbul: Ark.

Schiffrin, Deborah, (1994), "Approaches to Discourse", Cambridge: Blackwell.

Üşür, Serpil Sancar, (1997), "İdeolojinin Serüveni", İstanbul: İmge.

Zeyrek, Deniz,(1996), Söylem ve Toplum, haz. Kocaman Ahmet, içinde "Söylem Üzerine, Ankara: Hitit.

SÖYLEM ve İDEOLOJİ

mitoloji, din, ideoloji

Söylem ve ideoloji arasındaki ilişki üzerine odaklanmak, bu bağlamda güncel toplumsal yaşamın dinamiklerini anlama ve toplumsal pratikleri anlamlandırma sürecini anlatır. Toplumun söylemi, içinde yaşanılan dönemi üretim biçiminin, üretim ilişkilerinin, ideoloji ve diğer kültürel pratiklerin izlerini taşır.

Toplumsal söylemi çözümlemek bu anlamda toplumu çözümlemektir. Elinizdeki bu çalışma bize bu konuda gerçekten yardımcı olacak nitelikte. Ayrıca yaklaşım olarak dil ve söylemin çözümlenmesinde filologların titiz yöntemlerinin ağırlıklı olarak kullanılması da metinleri biz sosyal bilimciler için ilgi çekici kılıyor.

Prof. Ünsal Oskay

ISBN: 975 - 6709 - 32 - 4

9 789756 709320